ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ Γ. ΠΑΝΑ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Θεωρίαν τῆς Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως

ΑΘΗΝΑΙ, 1971

ΤΙΜΗΣ ΕΝΕΚΕΝ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ
ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ Γ. ΠΑΝΑ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Θεωρίαν τῆς Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως

ΑΘΗΝΑΙ, 1971

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει
τὴν ὑπογραφὴν τοῦ συγγραφέως

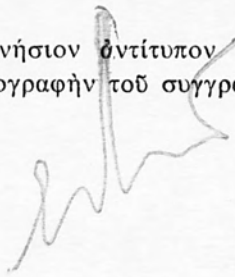

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ παροῦσα ἐργασία βασίζεται εἰς τὰς παραδόσεις ἐν τῇ Ἀνωτάτῃ Βιομηχανικῇ Σχολῇ Πειραιῶς καὶ προορίζεται, βασικῶς, διὰ τοὺς σπουδαστὰς αὐτῆς. Πιστεύεται, ἐν τούτοις, ὅτι εἶναι χρήσιμος καὶ διὰ τοὺς σπουδαστὰς τῶν λοιπῶν ἑλληνικῶν Ἀνωτάτων Σχολῶν καθώς, ἐνδεχομένως, καὶ διὰ τοὺς ἐνδιαφερομένους διὰ τὴν συμβολὴν τῆς συγχρόνου οἰκονομικῆς σκέψεως εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν κρισίμων οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ἀντιμετωπίζει σήμερον ἡ ἀνθρωπότης λόγῳ τῆς ὑπάρξεως μεγίστων διαφορῶν ὡς πρὸς τὰ ἐπίπεδα ἀναπτύξεως, τὰ ὁποῖα ἐπέτυχον τὰ διάφορα κράτη τοῦ κόσμου.

Ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ θέματος τῆς οἰκονομικῆς τῆς ἀναπτύξεως, ἡ ἀνὰ χεῖρας ἐργασία συνδυάζει τὴν περιγραφὴν τῶν φαινομένων τῆς οἰκονομικῆς καθυστερήσεως, ὡς ταῦτα ἐκδηλοῦνται εἰς ἐκτεταμένας περιοχὰς τῆς Γῆς, μὲ τὴν ἀνάλυσιν τῶν αἰτίων τῆς ἀσυμμέτρου ἀναπτύξεως τῶν διαφόρων χωρῶν.

Ὡς πρὸς τὸ περιγραφικὸν μέρος, ἀνεζητήθησαν αἱ πλέον πρόσφατοι (1970) διεθνεῖς στατιστικαί, ὡς αὗται περιέχονται κυρίως εἰς τὰ στατιστικὰ δημοσιεύματα τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν, τῆς Διεθνοῦς Τραπέζης καὶ ἑτέρων διεθνῶν ὀργανισμῶν. Αἱ χρησιμοποιηθεῖσαι πηγαὶ ἀναφέρονται, κατὰ κανόνα, πρὸς ἐνημέρωσιν καὶ διευκόλυνσιν τοῦ ἐνδιαφερομένου ἀναγνώστου.

Ἡ κυρία προσπάθεια ἐστράφη εἰς τὴν ἀνάλυσιν βασικῶν συμβολῶν ἐπὶ τοῦ θεωρητικοῦ περιεχομένου τῆς οἰκονομικῆς τῆς ἀναπτύξεως. Συμφώνως πρὸς τὴν ἀκολουθηθεῖσαν ἐν προκειμένῳ κατὰ τὰς παραδόσεις ἀρχήν, ἡ ἀνάλυσις τῶν βασικῶν θεωριῶν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως στηρίζεται κυρίως εἰς τὰ πρωτότυπα τῶν κειμένων τῶν συγγραφέων.

Ἡ μελέτη τῶν πηγῶν δὲν ἐπιβάλλεται μόνον διότι μᾶς δίδει τὴν γεῦσιν τῆς ἐπιστημονικῆς δημιουργίας, ἀλλὰ καὶ διότι μᾶς παρέχει τὸ μέτρον τοῦ ἐπιστήμονος ὡς ἀνθρώπου. Οὕτω, τὰ ἔργα τῶν Raul Pre-

bisch καὶ Gunnar Myrdal φέρουν τὴν σφραγῖδα τοῦ ἱεραποστολικοῦ ζήλου, μὲ τὸν ὁποῖον οἱ δύο οὗτοι συγγραφεῖς προβάλλουν τὰ αἰτήματα τῆς ἐπιταχύνσεως τῆς διαδικασίας τῆς οἰκονομικῆς προόδου εἰς τὰς ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένας χώρας. Ἀντιθέτως, αἱ ἐργασίαι τοῦ Rosenstein — Rodan, τοῦ Nurkse καὶ τοῦ Hirschman χαρακτηρίζονται, ἰδίως τοῦ τελευταίου, ἀπὸ τὴν ἐπιδίωξιν τῆς ἀναλυτικῆς πληρότητος. Ἡ ἐργασία τοῦ Hans Singer συνδυάζει ἀμφοτέρας τὰς ἀνωτέρω τάσεις, ἐνῷ ὁ Arthur Lewis καὶ ὁ Myint, παραλλήλως πρὸς τὴν ἐξοικείωσίν των μὲ τὰ ἔργα τῶν κλασσικῶν συγγραφέων, ἀποδεικνύουν ταυτοχρόνως τὸν πλοῦτον τῶν γνώσεών των ὡς πρὸς τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα καὶ τὰ προβλήματα τὰ ὁποῖα ἀντιμετωπίζει ἡ σημερινὴ ἀνθρωπότης εἰς τὸν χῶρον τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν. Τέλος, ἡ ἐργασία τοῦ W. W. Rostow φέρει τὴν σφραγῖδα τῆς ρωμαλέας συνθετικῆς διαθέσεως, ἡ ὁποία, πολλάκις, ἀποτελεῖ τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν ἱστορικῶν τῆς οἰκονομίας.

Ἀθῆναι, 1971

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

I. ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΣ ΥΠΑΝΑΠΤΥΚΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΗΜΕΡΙΝΟΝ ΚΟΣΜΟΝ ΚΑΙ Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

Ἡ ἀνθρωπότης διέρχεται σήμερον μίαν τῶν κρισιμωτέρων καμπῶν τῆς ἱστορικῆς της πορείας. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος, ἐπιδιδόμενος ὅσον ποτὲ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, ἐπιτυγχάνει νέας συνεχῶς ἐπαναστατικὰς ἐφαρμογὰς τῆς συγχρόνου τεχνικῆς. Ἤδη, αἱ διαστάσεις τοῦ πλανήτου φαίνονται πεπερασμέναι, ἐν σχέσει πρὸς τὰς δυνατότητας καὶ ἐπιδιώξεις του. Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, τὰ πλούσια βιομηχανικὰ κράτη ἐπέτυχον μίαν συνεχιζομένην ἀνάπτυξιν καὶ ἐπραγματοποίησαν ρυθμοὺς οἰκονομικῆς ἀνόδου, οἱ ὁποῖοι ὑπερέβησαν οὐσιωδῶς τὴν μακροχρόνιον ἱστορικὴν τάσιν.

Ἐνῷ τὰ ἀνωτέρω δεδομένα ἀνήκουν εἰς τὰς θετικὰς ἐπιτεύξεις τῆς συγχρόνου ἀνθρωπότητος, ἀπὸ τοῦ Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου καὶ ἐντεῦθεν κατέστη ἀπολύτως ἐμφανές, ὅτι τὸ μέγιστον τμῆμα τοῦ κόσμου οὐδόλως συμμετέσχεν ἢ ὠφελήθη τῶν σημειωθεισῶν ἐπαναστατικῶν ἐξελίξεων εἰς τὰς ἐφαρμογὰς τῆς τεχνικῆς εἰς τὴν οἰκονομίαν, μὲ συνέπειαν νὰ ἐπικρατοῦν, ἀπαράδεκτοι διὰ τὰς συγχρόνους ἀντιλήψεις, συνθῆκαι πενίας εἰς εὐρυτάτους γεωγραφικοὺς χώρους τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς. Ἐνῷ ὁ Καταστατικὸς Χάρτης τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν (ἄρθρον 55) θέτει ὡς συλλογικὸν στόχον τῶν συμμετεχουσῶν χωρῶν τὴν προώθησιν ὑψηλοτέρων ἐπιπέδων διαβιώσεως, τὴν πλήρη ἀπασχόλησιν, καθὼς καὶ τὴν ἐπίτευξιν συνθηκῶν οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς προόδου καὶ ἀναπτύξεως, ὑφίσταται σήμερον ἀναμφισβητήτως εὐρύτατον χάσμα μεταξὺ τῶν ὀλίγων πλουσίων βιομηχανικῶν χωρῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν πολυαρίθμων πενεστέρων ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν ἀφ' ἑτέρου. Αἱ συνέπειαι τοῦ χάσματος τούτου δὲν ἔχουν μόνον οἰκονομικὸν περιεχόμενον ἀλλὰ καὶ πολιτικόν, κοινωνικὸν καὶ πολιτιστικόν. Ἐν ὄψει τῆς καταστάσεως ταύτης, εἶναι εὔλογος ἡ ἐπιδίωξις τῆς ἐπιταχύνσεως τοῦ ρυθμοῦ ἀναπτύξεως τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως ἐπιτευχθῇ προοδευτικῶς ἡ σμίκρυνσις

τοῦ χάσματος μεταξὺ τῶν βιοτικῶν ἐπιπέδων τῶν χωρῶν τούτων καὶ τῶν πλουσιωτέρων οἰκονομιῶν. Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ στόχου τούτου δὲν ἐπαρκοῦν αἱ ἀτομικαὶ προσπάθειαι τῶν ἐνδιαφερομένων χωρῶν, ἀλλ' ἀπαιτεῖται ἡ ἐνεργὸς σύμπραξις τῆς διεθνοῦς οἰκονομικῆς συνεργασίας, ἡ ὁποία καὶ μόνον εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀπάμβλυνσιν τῶν σοβαρωτάτων ἐμποδίων εἰς τὰ ὁποῖα προσκρούουν συνήθως αἱ προσπάθειαι οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν πενεστέρων χωρῶν τῆς Γῆς.

Αἱ πολιτικαὶ συνέπειαι τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ὡς πρὸς τὰ αἰτήματα τῶν λαῶν πρὸς αὐτοδιάθεσιν, ὡδήγησαν εἰς τὴν προϊοῦσαν ἀνεξαρτητοποίησιν τῶν ἀποικιακῶν λαῶν, μὲ συνέπειαν τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν κρατῶν - μελῶν τοῦ Ὀργανισμοῦ τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν. Αἱ ἐξελθοῦσαι ἐκ τῆς φάσεως τῆς ἀποικιακῆς διακυβερνήσεως νέαι χῶραι ὑστεροῦν ὡς πρὸς τὴν οἰκονομικήν των διάρθρωσιν καὶ τὰ ἐπίπεδα παραγωγῆς εἰσοδημάτων καὶ κοινωνικῆς εὐημερίας, ἐν σχέσει πρὸς τὰ πλούσια βιομηχανικὰ κράτη.

Ὡς ἦτο φυσικόν, τὰ προβλήματα τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν οἰκονομικῶς καθυστερημένων χωρῶν ἀπασχολοῦν ὁλοὲν περισσότερον τοὺς διεθνεῖς ὀργανισμούς, τῶν ὁποίων ἡ πλειοψηφία τῶν μελῶν ἀνήκει σήμερον εἰς τὰς νέας ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας. Προοδευτικῶς ἐγένετο ἀντιληπτὸν ὅτι ἡ ἀντιμετώπισις τῶν προβλημάτων τῆς πενίας εἰς τὸν σημερινὸν κόσμον δὲν εἶναι δυνατή, ἐὰν ἐπιδιώκωμεν ταχέως ἀποτελέσματα, παρὰ διὰ τῆς πλήρους κινητοποιήσεως τῆς διεθνοῦς ἀλληλεγγύης καὶ οἰκονομικῆς συνεργασίας. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν νέων τούτων ἰδεῶν, ἐνεφανίσθη μεταπολεμικῶς τὸ νέον φαινόμενον τῆς παροχῆς οἰκονομικῆς βοηθείας ἐκ μέρους τῶν πλουσίων χωρῶν πρὸς τὰς ἐν ἀναπτύξει τοιαύτας, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐπιβοηθήσεως καὶ ἐπιταχύνσεως τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν τελευταίων. Ἡ παροχὴ οἰκονομικῆς βοηθείας, ὡς καὶ τεχνικῆς βοηθείας, ὑπῆρξαν τὰ κύρια ὀχήματα μέσῳ τῶν ὁποίων αἱ ἀνεπτυγμέναι χῶραι ἀπέβλεψαν εἰς τὸ νὰ ὑποβοηθήσουν τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῶν ὑπαναπτύκτων οἰκονομιῶν.

Ἡ προϊοῦσα ἀφύπνισις τοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ συγχρόνου κόσμου διὰ τὰ προβλήματα τῆς πενίας, ὡδήγησε τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν τὸ 1961, κατόπιν σχετικῆς προτάσεως τοῦ προέδρου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν Κέννεντυ, εἰς τὴν ἐπίσημον ὀνομασίαν τῆς 10ετίας 1961 - 1970 ὡς «Δεκαετίας Ἀναπτύξεως τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν»— περιόδου κατὰ τὴν ὁποίαν «τὰ κράτη - μέλη καὶ οἱ λαοί των θὰ ἐντείνουν τὰς προσπαθείας των διὰ νὰ κινητοποιήσουν καὶ νὰ στηρίξουν τὰ ἀπαιτούμενα μέτρα, τόσον ἐκ μέρους τῶν ἀνεπτυγμένων ὅσον καὶ τῶν ἐν ἀναπτύξει χωρῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐπιταχύνσεως τῆς προόδου πρὸς αὐτοσυντήρητον ἀνάπτυξιν».

Συγχρόνως, ἡ Γενικὴ Συνέλευσις ἔλαβεν ἀπόφασιν ὑπὸ τὸν τίτλον «Διεθνὲς Ἐμπόριον ὡς κύριον μέσον διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν» καὶ

ἐζήτησε ἀπὸ τὸν Γενικὸν Γραμματέα τοῦ Ο.Η.Ε. νὰ μελετήσῃ τὸ πρόβλημα διεθνοῦς διασκέψεως ἐπὶ τῶν προβλημάτων ἐμπορίου καὶ ἀναπτύξεως. Κατόπιν σχετικῆς προετοιμασίας, συνεκλήθη ἐν Γενεύῃ τὸ 1964, Μάρτιος–Ἰούνιος, ἡ πρώτη Διάσκεψις Ἐμπορίου καὶ Ἀναπτύξεως τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν (UNCTAD), ἡ ὁποία ἀπέκτησε μόνιμον χαρακτῆρα καὶ ἐξυπηρετεῖται ὑπὸ διεθνοῦς γραμματείας. Ἡ δευτέρα διάσκεψις τῆς UNCTAD ἔλαβε χώραν τὸ 1968 ἐν Νέῳ Δελχὶ τῆς Ἰνδίας (Φεβρουάριος – Μάρτιος 1968).

Κατόπιν σχετικῶν μελετῶν καὶ πολλῶν συζητήσεων, τὰ Ἡνωμένα Ἔθνη ἔθεσαν ὡς τελικὸν στόχον τῆς Πρώτης Δεκαετίας τῆς Ἀναπτύξεως τὴν μέσην ἐτησίαν αὔξησιν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος τοῦ συνόλου τῶν πενεστέρων χωρῶν κατὰ 5% διὰ τὴν περίοδον μέχρι καὶ τοῦ ἔτους 1970-στόχον, ὁ ὁποῖος, ὡς προκύπτει ἀπὸ τὰς σχετικὰς στατιστικὰς τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν, σχεδὸν ἐπραγματοποιήθη.

Παρὰ τὴν φαινομενικὴν ταύτην ἐπιτυχίαν, αἱ σχετικαὶ στατιστικαὶ ἀποκρύπτουν μίαν πραγματικότητα, ἡ ὁποία εἶναι πολὺ ὀλιγώτερον ἱκανοποιητική. Ὡς παρετήρησεν ὁ Πρόεδρος τῆς Διεθνοῦς Τραπέζης εἰς ἔκθεσίν του τὸ ἔτος 1968, αἱ πλούσιαι εἰς πετρέλαιον χῶραι τῆς Μέσης Ἀνατολῆς ἐσημείωσαν οἰκονομικὴν πρόοδον. Ἐπίσης πρόοδος ἐσημειώθη εἰς ὡρισμένα μικρὰ κράτη τῆς Ἀνατολικῆς Ἀσίας. Ἀλλὰ διὰ τὰς χώρας τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Νοτίου Ἀσίας, χώρας μὲ πληθυσμὸν ἄνω τοῦ ἑνὸς δισεκατομμυρίου ἀτόμων, ὁ μέσος ρυθμὸς αὐξήσεως τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἦτο περίπου 3,5% ἐτησίως, τὸ δὲ μέγιστον μέρος τῆς αὐξήσεως τοῦ εἰσοδήματος εἰς τὰς χώρας ταύτας ἀναφέρεται εἰς τὰ ὀλίγα βιομηχανικὰ κέντρα, ἐνῷ οἱ ἀγρόται παρέμειναν εἰς τὴν πατροπαράδοτον κατάστασιν πενίας, ἐξασφαλίσαντες μόλις ἐπαρκὲς διὰ τὴν διαβίωσίν των εἰσόδημα. Συγχρόνως, ἐσημειώθη, λόγῳ τῆς ὑψηλῆς γεννητικότητος καὶ τοῦ περιορισμοῦ τῶν θανάτων, «πληθυσμιακὴ ἔκρηξις». Ἐὰν λάβωμεν ταύτην ὑπ' ὄψιν μας, ἀντιλαμβανόμεθα ὅτι ἡ σημειωθεῖσα πρόοδος κατ' ἄτομον ὑπῆρξεν ἀκόμη ὀλιγώτερον ἐπαρκής.

Πράγματι, βάσει τῶν στατιστικῶν τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν, ὁ ἐτήσιος ρυθμὸς αὐξήσεως τοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος εἰς τὴν Λατινικὴν Ἀμερικὴν κατὰ τὴν Α' 10ετίαν 1961-1970 ἦτο μικρότερος τοῦ 2%, εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἀσίαν ἀνῆλθε μόλις εἰς 2% περίπου, εἰς τὴν Ἀφρικὴν ἀνῆλθε μόλις εἰς 1% καὶ εἰς τὴν Νότιον Ἀσίαν μόλις εἰς 0,5%. Ἐὰν οἱ ρυθμοὶ οὗτοι διατηρηθοῦν καὶ εἰς τὸ μέλλον, ὁ διπλασιασμὸς τοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἀσίαν θὰ ἀπαιτήσῃ 35 ἔτη, εἰς τὴν Λατινικὴν Ἀμερικὴν περισσότερον τῶν 40 ἐτῶν, εἰς τὴν Ἀφρικὴν σχεδὸν 70 ἔτη καὶ εἰς τὴν Νότιον Ἀσίαν ἐνάμισυ αἰῶνα. Συνεπῶς, εἰς τὰς χώρας ταύτας ἡ ἐτησία βελτίωσις τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου εἶναι, κατ' οὐσίαν, ἀνύπαρκτος.

Ἕτεραι σημαντικαὶ στατιστικαὶ δύναται νὰ χρησιμοποιηθοῦν διὰ νὰ ἐνισχύσουν τὴν εἰκόνα τοῦ προβλήματος τὸ ὁποῖον ἀντιμετωπίζομεν σήμερον. Ἐνῷ ὁ ρόλος τῆς παιδείας εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς οἰκονομικῆς ἀνα-

πτύξεως κατέστη πλέον ἐμφανής, τὰ συγκεντρωθέντα ὑπὸ τῆς Διεθνοῦς Τραπέζης στοιχεῖα ἀποδεικνύουν ὅτι οἱ ἀναλφάβητοι ἀποτελοῦν τὸ 30% τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὴν Λατινικὴν Ἀμερικήν, τὸ 60% εἰς τὴν Ἀσίαν, τὸ 80% εἰς τὴν Τροπικὴν Ἀφρικήν. Ἕτεραι στατιστικαὶ δεικνύουν ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν τῶν μὴ συμπληρούντων τὸν κύκλον τῆς ἑξαετοῦς δημοτικῆς φοιτήσεως ἀντιπροσωπεύει ποσοστὸν 70% εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ πλέον τοῦ 80% εἰς σημαντικὸν τμῆμα τῆς Ἀσίας. Παρὰ ταῦτα, σημαντικὸς ἀριθμὸς ἀποφοίτων εἰς τὰς χώρας ταύτας παραμένει ἄνεργος, ἐλλείψει εὐκαιριῶν ἀποσχολήσεως.

Ἀλλὰ τὸ κρισιμώτερον πρόβλημα, τὸ ὁποῖον ἀντιμετωπίζουν αἱ πενέστεραι χῶραι, εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς ταχείας αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ· πρόβλημα τὸ ὁποῖον ἐμφανίζεται ἐντονώτερον εἰς τὰ ἀστικὰ κέντρα τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ πληθυσμὸς τῆς ὑπαίθρου ἀναζητεῖ διέξοδον διὰ τῆς ἐσωτερικῆς μεταναστεύσεως. Κατὰ τὴν 10ετίαν ἀπὸ τοῦ 1950, ὁ ἀστικὸς πληθυσμὸς τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν ηὐξήθη κατὰ 50%. Σήμερον αἱ μεγάλαι πόλεις εἰς τὰς χώρας ταύτας διπλασιάζουν τὸν πληθυσμόν των ἀνὰ 10ετίαν περίπου.

Ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη, ὡς μία, ἔστω καὶ ἡ ἀρχαιοτέρα, τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, δύναται ἐπωφελῶς, διὰ νὰ ἑρμηνεύσῃ τὸ πολυσύνθετον καὶ πολύπλευρον φαινόμενον τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, νὰ ἀξιοποιήσῃ πορίσματα ἑτέρων ἐπιστημῶν. Αὗται εἶναι, ἐπὶ παραδείγματι, ἡ κοινωνιολογία, ἡ πολιτικὴ ἱστορία, ἡ ἀνθρωπολογία, ἡ ψυχολογία, ἡ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ, ἡ νομικὴ καθὼς καὶ αἱ τεχνικαὶ ἐπιστῆμαι. Τοῦτο, πράγματι, γίνεται σήμερον ἀποδεκτὸν ἀπὸ τοὺς πληθυνομένους ὀπαδοὺς τῆς συνθέτου ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης τῶν κοινωνικῶν φαινομένων. Παρὰ ταῦτα, ἡ οἰκονομικὴ τῆς ἀναπτύξεως, ὡς κλάδος τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, δὲν δύναται παρὰ νὰ δίδῃ τὴν κυρίαν ἔμφασίν της εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῶν βασικῶν οἰκονομικῶν νόμων, οἱ ὁποῖοι διέπουν τὸ φαινόμενον τῆς ἀναπτύξεως.

Ὡς εἰδικὸς κλάδος τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, ἡ οἰκονομικὴ τῆς ἀναπτύξεως ἔλαβεν αὐτόνομον ὑπόστασιν καὶ ἀνάπτυξιν κατὰ τὴν μεταπολεμικὴν περίοδον, κατὰ τὴν ὁποίαν, ὡς ἐλέχθη, ἐσημειώθη ἡ ἀφύπνισις τοῦ ἐνδιαφέροντος διὰ τὰ προβλήματα τὰ ὁποῖα ἀντιμετωπίζει τὸ μέγιστον τμῆμα τῆς ἀνθρωπότητος, τὸ ὁποῖον δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τὰ ἐπίπεδα ὑλικῆς εὐημερίας, τὰ ὁποῖα καρποῦνται οἱ λαοὶ τῶν οἰκονομικῶς προηγμένων χωρῶν χάρις εἰς τὰς ἐπαναστατικὰς προόδους τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνικῆς.

Εἰς τὴν σημερινὴν φάσιν τῆς ἐξελίξεως τῆς οἰκονομικῆς σκέψεως ἐπικρατοῦν δύο σαφῶς ἀντιτιθέμενα ρεύματα μεταξὺ τῶν οἰκονομολόγων τῶν ἀσχολουμένων μὲ τὴν οἰκονομικὴν τῆς ἀναπτύξεως. Ἡ μία τάσις, τὴν ὁποίαν ἐκπροσωποῦν πλεῖστοι ἐπιφανέστατοι οἰκονομολόγοι, ὑποστηρίζει ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη, ἡ ὁποία πρωταρχικῶς ἐκαλλιεργήθη εἰς τὰς οἰκονομικὰς σχολὰς τῶν ἀνεπτυγμένων οἰκονομικῶς χωρῶν, δὲν εἶναι προσ-

ανατολισμένη, καὶ συνεπῶς κατάλληλος διὰ τὴν ἀνάλυσιν τῶν προβλημάτων τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ὡς ταῦτα τίθενται διὰ τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας.

Κατ' αὐτούς, ἡ οἰκονομικὴ τῆς ἀναπτύξεως πάσχει πολλάκις ἀπὸ τὴν ἀδόκιμον προσπάθειαν τῆς ἐπεξηγήσεως τῆς οἰκονομικῆς συμπεριφορᾶς τῶν φορέων τῆς οἰκονομίας τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν ἐπὶ τῇ βάσει τάσεων, τὰς ὁποίας ἡ οἰκονομικὴ ἀνάλυσις ἔχει διαπιστώσει ὡς πρὸς τὴν συμπεριφορὰν τῶν οἰκονομικῶν μονάδων εἰς τὰς προηγμένας βιομηχανικῶς χώρας. Τὸ φαινόμενον τοῦτο, κατὰ τοὺς ὑποστηρικτὰς τῆς ἀπόψεως ταύτης, ὀφείλεται πρωτίστως εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ σύγχρονος οἰκονομικὴ τῆς ἀναπτύξεως ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα τῶν ἀναζητήσεων καὶ προσπαθειῶν ἐπιφανῶν οἰκονομολόγων τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν. Ἐπὶ πλέον, οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὰς οἰκονομικὰς ἐπιστήμας εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας, εἴτε ἐσπούδασαν εἰς τὰς οἰκονομικὰς σχολὰς τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν, εἴτε διδάσκονται ἀπὸ καθηγητὰς οἱ ὁποῖοι ἔτυχον τοιαύτης παιδείας, εἴτε ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὰς ἐπιστημονικὰς ἐρεύνας καὶ τὰ συγγράμματα τῶν οἰκονομολόγων τῶν προηγμένων χωρῶν.

Συνεπείᾳ τῶν ἀνωτέρω παραγόντων, βασικοὶ προσανατολισμοὶ τῆς οἰκονομικῆς τῆς ἀναπτύξεως θεωροῦνται ὡς ἐσφαλμένοι, μὴ ἀνταποκρινόμενοι πρὸς τὰς πραγματικὰς οἰκονομικὰς συνθήκας τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν. Ἀπαιτεῖται, συνεπῶς, κατὰ τοὺς ὑποστηρικτὰς τῆς ἀπόψεως ταύτης, μεγίστη πνευματικὴ προσπάθεια ἀπαγκιστρώσεως ἀπὸ ἐνσυνειδήτους ἢ ὑποσυνειδήτους μορφὰς σκέψεως καὶ ἐκφράσεως καὶ ἀπὸ ἐπικτήτους ἰδέας, ἐὰν ὁ ἐπιστήμων θέλῃ νὰ ἀνεύρῃ τοὺς βασικοὺς οἰκονομικοὺς νόμους, οἱ ὁποῖοι διέπουν ἐν τόσον διάφορον περιβάλλον, ὡς εἶναι ὁ κόσμος τῶν ἐν ἀναπτύξει χωρῶν. Ἐπικαλοῦνται τὴν ἀνάγκην μιᾶς ἐπιστημονικῆς ἐπαναστάσεως ἀναλόγου πρὸς ἐκείνην τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπιτύχει ὁ λόρδος Keynes, ὅτε διὰ τῆς Γενικῆς του Θεωρίας ἐζήτησε τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν κλασσικῶν θεωριῶν περὶ ἀπασχολήσεως καὶ τὴν ἀντικατάστασίν των διὰ μιᾶς νέας Γενικῆς Θεωρίας[1].

---

1) Βλ. τὸ κλασσικὸν πλέον μονοσέλιδον κεφάλαιον 1 τῆς The General Theory of Employment Interest and Money σελ. 3. Βλ. ἐπίσης τὴν τόσον συχνάκις μνημονευομένην φράσιν του ὅτι «...αἱ ἰδέαι τῶν οἰκονομολόγων καὶ τῶν πολιτικῶν φιλοσόφων,τόσον ὅταν εἶναι ὀρθαί, ὅσον καὶ ὅταν εἶναι ἐσφαλμέναι, εἶναι ἰσχυρότεραι ἀπὸ ὅ,τι συνήθως πιστεύεται. Πράγματι ὁ κόσμος κυριαρχεῖται ἀπὸ αὐτὰς κυρίως. Οἱ ἄνθρωποι τῆς πράξεως, οἱ ὁποῖοι θεωροῦν τοὺς ἑαυτούς των ἀπολύτως ἀδεσμεύτους ἀπὸ πᾶσαν πνευματικὴν ἐπίδρασιν εἶναι συνήθως δοῦλοι ἀποθανόντος τινὸς οἰκονομολόγου... Εἶμαι πεπεισμένος ὅτι ἡ δύναμις τῶν κατεστημένων συμφερόντων ἔχει πολλαπλῶς ὑπερεκτιμηθῇ, ἐν σχέσει πρὸς τὴν προϊοῦσαν διείσδυσιν τῶν ἰδεῶν. Τοῦτο συμβαίνει πράγματι οὐχὶ ἀμέσως ἀλλὰ μετά τι χρονικὸν διάστημα. Διότι εἰς τὸ πεδίον τῆς οἰκονομικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας δὲν ὑφίστανται πολλὰ ἄτομα δυνάμενα νὰ ἐπηρεασθοῦν ἀπὸ νέας θεωρίας ἐφ' ὅσον ἡ ἡλικία των ὑπερβῇ τὰ 25 ἢ 30 ἔτη,εἰς τρόπον ὥστε αἱ ἰδέαι τῶν δημοσίων λειτουργῶν καὶ τῶν πολιτικῶν, καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν ταραχοποιῶν, καθ' ὃ ἅπτονται τῶν τρε-

Μεταξὺ τῶν ἐπιφανεστέρων ὀπαδῶν τῆς ἀπόψεως ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη, ὡς ἀνεπτύχθη εἰς τὰς οἰκονομικῶς ἐξειλιγμένας χώρας, εἶναι ἀδόκιμος ἢ καὶ ἐπικίνδυνος διὰ τὴν ἑρμηνείαν τῶν προβλημάτων τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν, δυνάμεθα νὰ μνημονεύσωμεν τὸν Σουηδὸν οἰκονομολόγον Gunnar Myrdal, ὅστις διετύπωσεν εὐθαρσῶς τὰς ἀπόψεις του εἰς σειρὰν ἔργων του[1].

Ἀναλόγους σκέψεις διετύπωσεν ἐπίσης ὁ Ἄγγλος οἰκονομολόγος Dudley Sears εἰς κλασσικὸν ἄρθρον του ὑπὸ τὸν τίτλον The Limitations of the Special Case[2], εἰς τὸ ὁποῖον ἰδιαιτέρως ἐπισημαίνει τοὺς κινδύνους τοὺς ὁποίους συνεπάγεται, κατ' αὐτόν, ἡ ἀδόκιμος μεταφορὰ θεωριῶν ἰσχυουσῶν διὰ τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας, ὡς ἑρμηνεία τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων καὶ χάραξις προτάσεων οἰκονομικῆς πολιτικῆς εἰς τὰς τόσον διαφόρους οἰκονομίας τῶν ἐν ἀναπτύξει χωρῶν. Ἡ ἐργασία του αὕτη ὡδήγησεν εἰς ἐπιστημονικὸν συμπόσιον ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς καταλλήλου διδασκαλίας τῆς οἰκονομικῆς τῆς ἀναπτύξεως. Εἰς τοῦτο συνετάχθησαν μὲ τὰς ἀπόψεις τοῦ Dudley Sears ἐπιφανεῖς σύγχρονοι οἰκονομολόγοι, ὡς ὁ Paul Streteen, ὁ καθηγητὴς Nicholas Kaldor, ἡ καθηγήτρια Joan Robinson, ὁ λόρδος Balogh καὶ ἄλλοι. Σημειωτέον, ὅτι ἀναλόγους σκέψεις διετύπωσαν καὶ οἰκονομολόγοι, οἱ ὁποῖοι ἔχουν καταλήξει εἰς ὅλως ἀντιθέτους ἀπόψεις ὡς πρὸς τὰς διαπιστώσεις των καὶ τὰς προτάσεις των οἰκονομικῆς πολιτικῆς ἐπὶ τοῦ θέματος τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν. Συγκεκριμένως, δύναται νὰ ἀναφερθῇ ὁ καθηγητὴς Frankel τῆς Ὀξφόρδης.

Ἑτέρα σχολὴ οἰκονομολόγων πρεσβεύει διαφόρους ἀντιλήψεις ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω θέματος. Οἱ ἀνήκοντες εἰς αὐτὴν ἐπισημαίνουν τὸ γεγονὸς ὅτι ὑφίστανται χαρακτηριστικαὶ διαφοραὶ μεταξὺ τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι, ἐνῷ βεβαίως εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνευρεθοῦν

χουσῶν ἐξελίξεων δὲν εἶναι πιθανὸν νὰ εἶναι αἱ πλέον σύγχρονοι...» ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 383-384. Παρουσιάζει ἐνδιαφέρον τὸ γεγονὸς ὅτι εἷς ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων οἰκονομολόγων τοῦ μετακεϋνσιανοῦ κόσμου, ὁ κάτοχος τοῦ βραβείου Nobel Ἀμερικανὸς καθηγητὴς Samuelson, κατὰ τὴν ἐπίσημον ὁμιλίαν του ὡς πρόεδρος τῆς Ἀμερικανικῆς Ἑταιρείας Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν ἀμφεσβήτησε τὰς ἀνωτέρω ἀπόψεις τοῦ Keynes. «Οἱ ἡγέται τοῦ κόσμου τούτου, εἶπεν, εἶναι δυνατὸν νὰ φαίνωνται ὡς ἑλκόμενοι ἀπὸ τὴν ρῖνα ὑπὸ τῶν οἰκονομικῶν των συμβούλων. Ἀλλὰ ποῖος ἕλκει καὶ ποῖος ὠθεῖ; Ἂς σημειωθῇ ἐπίσης ὅτι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐπιλέγει τὸν ἰατρόν του ἀπὸ σειρὰν ἀνταγωνιζομένων ἰατρῶν εἶναι, ἐν πραγματικῇ ἐννοίᾳ, ὁ ἰατρὸς τοῦ ἑαυτοῦ του. Ὁ πρίγκηψ συχνάκις ἀκούει ἐκεῖνα ἅτινα ἐπιθυμεῖ νὰ ἀκούσῃ». Βλ. Economists and the History of Ideas τοῦ P.A. Samuelson, The American Economic Review, Μάρτιος 1962, ἀριθ. 1, σελ. 17.

1) Βλ. Gunnar Myrdal, The Political Element in the Development of Economic Theory, Λονδῖνον, 1953. Τοῦ ἰδίου: An International Economy, N. Ὑόρκη, 1956, Economic Theory and Underdeveloped Regions, Λονδῖνον, 1957, μέρος 2ον, Value in Social Theory: A Selection of Essays on Methodology, Paul Streteen Editor, Λονδῖνον, 1958, τέλος, Asian Drama, 20th Century Fund Inc., 1968, Πρόλογος τόμου 1.

2) Εἰς Bulletin of the Oxford Institute of Economics and Statistics, Μάϊος 1963.

ὡρισμέναι οἰκονομικαὶ τάσεις, αἱ ὁποῖαι νὰ ἔχουν γενικωτέραν ἰσχὺν διὰ τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας, ὑπάρχουν ἐπίσης εἰδικὰ προβλήματα διὰ κατηγορίας τῶν ἐν ἀναπτύξει χωρῶν, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀντιμετωπισθοῦν διὰ γενικωτέρων κανόνων. Ποῖαι εἶναι αἱ βασικαὶ ἀρχαὶ τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, αἱ ὁποῖαι εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθοῦν εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν; Οἱ ὀπαδοὶ τῆς Σχολῆς ταύτης ἐπισημαίνουν ἐν προκειμένῳ τὰς βασικὰς ἀρχὰς τῆς ἀναλύσεως τῆς προσφορᾶς καὶ ζητήσεως. Ἐπίσης ἀναφέρονται εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ πληθωρισμοῦ, εἰς τὰς ἐννοίας τῆς ὁριακῆς ὑποκαταστάσεως καὶ τῆς ὑπάρξεως σχέσεων συμπληρωματικότητος ἢ ἀνταγωνιστικότητος μεταξὺ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς. Ἀντιθέτως, ἕτεραι οἰκονομικαὶ ἔννοιαι, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλεσαν τὸ ἀντικείμενον τῆς μελέτης τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας, θεωροῦνται ὡς ὀλιγώτερον ἐνδιαφέρουσαι διὰ τὴν ἀνάλυσιν τῆς περιπτώσεως τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν. Εἰδικώτερον, ἐπισημαίνουν τὴν θεωρίαν τῶν κυκλικῶν διακυμάνσεων, τὴν θεωρίαν τῆς ἀπασχολήσεως, καθὼς καὶ αἱ ἐρειδόμεναι ἐπὶ τῆς μεθόδου τῆς ἀναλύσεως τῆς ἰσορροπίας, ἀπόψεις περὶ τῆς θεωρίας τῆς ἀξίας, τῆς θεωρίας τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ τῆς θεωρίας τῆς κατανομῆς τοῦ εἰσοδήματος. Ἐπίσης, διαπιστώνουν μετὰ λύπης ὅτι μικρὰν μόνον διερεύνησιν ὑπέστησαν ὑπὸ τῶν συγχρόνων οἰκονομολόγων ὡρισμένα βασικὰ οἰκονομικὰ προβλήματα πρὸ τῆς ἀφυπνίσεως τοῦ ἐνδιαφέροντος διὰ τὰ προβλήματα τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

Ὡς τοιαῦτα ἀναφέρουν τὴν ἀνάλυσιν τῶν παραγόντων, οἱ ὁποῖοι ἐπιδροῦν ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς ἀποδοτικότητος καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν οἰκονομικῶν πόρων· τοὺς μακροχρονίους προσδιοριστικοὺς παράγοντας τοῦ εἰσοδήματος καὶ τοῦ πλούτου καὶ εἰδικώτερον τῆς αὐξήσεως τοῦ κεφαλαίου, τοῦ πληθυσμοῦ. Ἀναφέρουν ἐπίσης τὰς μακροχρονίους τάσεις τῶν οἰκονομούντων ἀτόμων ὡς πρὸς τὴν ἐργασίαν, τὴν ἀποταμίευσιν, τὴν ἀνάληψιν κινδύνων, τοὺς ποιοτικοὺς παράγοντας τῆς ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητος, τὴν σημασίαν τοῦ μεγέθους τῶν ἀγορῶν κ.ἄ.

Μεταξὺ τῶν ὑποστηρικτῶν τῶν ἀνωτέρω ἀντιλήψεων, σημαίνουσαν θέσιν κατέχουν οἱ καθηγηταὶ τῆς Οἰκονομικῆς Σχολῆς τοῦ Λονδίνου Bauer καὶ Yamey[1]. Ἀνάλογον τάσιν ἀντιπροσωπεύουν οἱ καθηγηταὶ

---

1) Βλ. The Economics of Underdeveloped Countries τῶν Peter T. Bauer καὶ B.S. Yamey, Cambridge 1957, καὶ P.T. Bauer, Economic Analysis and Policy in Underdeveloped Countries, Duke University Press, 1957. Εἰς πρόσφατον ἐργασίαν του ὁ P.T. Bauer ἐπιτίθεται μετ' ἰδιαιτέρας ἐμφάσεως κατὰ γενικωτέρων παραδοχῶν τῆς οἰκονομικῆς τῆς ἀναπτύξεως, αἵτινες, κατὰ τὴν ἀντίληψίν του, ἀφ' ἑνὸς διαφέρουν πρὸς τὴν πραγματικότητα, ἀφ' ἑτέρου δὲ παρουσιάζουν σοβαρώτατα ἀναλυτικὰ μειονεκτήματα καὶ προσκρούουν πρὸς γενικωτέρας τάσεις, τὰς ὁποίας ἔχει σαφῶς διαπιστώσει ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη.

Βλ. Development Economics. The Spurious Consensus and its Background,

Gerald Meier καὶ Robert Baldwin[1].

Δεδομένης τῆς μεγίστης σημασίας, τὴν ὁποίαν ἐνέχει τὸ διεθνὲς ἐμπόριον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐθνικῶν οἰκονομιῶν, μεγίστη ἔμφασις ἐδόθη ἐκ μέρους τῶν οἰκονομολόγων τῶν ἀσχολουμένων μὲ τὴν οἰκονομικὴν τῆς ἀναπτύξεως ἐπὶ τοῦ θέματος ποῖος εἶναι ὁ ρόλος τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου ὡς ὀχήματος διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν. Ἰδιαιτέρως ἀνεπτύχθησαν διαφοραὶ ἀπόψεων, ὡς πρὸς τὸ ἐὰν ἡ θεωρία τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου, ὡς αὕτη ἀνεπτύχθη ὑπὸ ἐπιφανεστάτων οἰκονομολόγων τῆς Νεοκλασσικῆς Σχολῆς, δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν καὶ νὰ ὁδηγήσῃ εἰς τὴν χάραξιν τῆς καταλλήλου στρατηγικῆς τοῦ διεθνοῦς των ἐμπορίου. Ἐν προκειμένῳ δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν δύο σαφῶς ἀντιτιθεμένας ὁμάδας οἰκονομολόγων. Ἀπὸ τὴν μίαν πλευράν, διεθνοῦς φήμης οἰκονομολόγοι, ἀσχοληθέντες μὲ τὴν οἰκονομικὴν τῆς ἀναπτύξεως, ὡς εἶναι ὁ Raul Prebish, ὁ Hans Singer, ὁ Nurkse, ὁ Gunnar Myrdal καὶ ὁ Streteen, ὑποστηρίζουν μετ' ἐμφάσεως ὅτι ἡ σύγχρονος νεοκλασσικὴ θεωρία τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου, ὡς αὕτη ἐξειλίχθη διὰ τῆς σταδιακῆς ὁλοκληρώσεως τῆς ἀναλύσεως τῶν μεγάλων ἐν προκειμένῳ συμβολῶν τοῦ Ricardo, τῶν Stuart Mill καὶ τοῦ Alfred Marschall, οὐδόλως προσιδιάζει πρὸς τὴν ἀνάλυσιν τῶν προβλημάτων τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν. Ἐὰν ἀναζητήσωμεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς οἰκονομικῆς σκέψεως τοὺς πνευματικούς των προκατόχους, δυνάμεθα νὰ ἀναφερθῶμεν εἰς τοὺς Freidrich List, Josef Shumpeter, Alvin Young, John Williams καὶ Manuelesco. Οἱ συγγραφεῖς οὗτοι ἰδιαιτέρως συγκεντρώνουν τὰ πυρά των κατὰ τῆς κλασσικῆς ἀρχῆς τῶν συγκριτικῶν πλεονεκτημάτων, ἢ ἄλλως τοῦ συγκριτικοῦ κόστους. Τὴν ἀντίθετον γραμμὴν ἀκολουθοῦν ἕτεροι ἐπιφανεῖς οἰκονομολόγοι, ὡς οἱ Jacob Viner[2], Gottfried Haberler, Gerald Meier[3] καὶ ἰδιαιτέρως ὁ Βιρμανὸς οἰκονομολόγος Myint[4].

συμβολὴ εἰς βιβλίον πρὸς τιμὴν τοῦ καθηγητοῦ Friedrich A. von Hayek ὑπὸ τίτλον Roads to Freedom, Λονδῖνον, 1969, σελ. 5 - 45.

1) Βλ. Economic Development: Theory History, Policy τῶν Gerald Meier καὶ Robert Baldwin, N. Ὑόρκη, 1957 καὶ Economic Development and Growth, τοῦ Robert Baldwin, N. Ὑόρκη, 1966.

2) Βλ. International Trade and Economic Development,Oxfortd University Press,1953.

3) Βλ. κυρίως The International Economics of Development: Theory and Policy, N. Ὑόρκη, 1968.

4) Βλ. H. Myint, The Classical Theory of International Trade and the Underdeveloped Countries, Economic Journal, Ἰούνιος 1958, σελ. 317 - 337. Τὸ ἄρθρον τοῦτο ἀνετυπώθη εἰς τὴν συλλογὴν τῆς Ἀμερικανικῆς Ἑταιρείας Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν Readings in International Economics, Λονδῖνον, 1968, σελ 318 - 338.

Βλ. Ἐπίσης τὴν συμβολὴν τοῦ International Trade and Developing Countries εἰς τὴν συλλογὴν τῶν ἐργασιῶν τοῦ 3ου Κογκρέσσου τῆς Διεθνοῦς Ἑταιρείας Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν μὲ τίτλον : International Economic Relations, Λονδῖνον, 1969, σελ. 15 - 35, ὡς καὶ τὴν ἐν συνεχείᾳ συζήτησιν, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 35 - 52. Ὁ Myint διδάσκει εἰς τὴν Οἰκονομικὴν Σχολὴν τοῦ Λονδίνου.

Ἐν συμπεράσματι, εἶναι δυνατὸν νὰ διατυπωθῇ ἡ ἄποψις ὅτι ὁ νέος κλάδος τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, ἡ οἰκονομικὴ τῆς ἀναπτύξεως, παρουσίασε μεταπολεμικῶς ταχεῖαν ἀνάπτυξιν. Εἰς τοῦτο, βεβαίως, συνετέλεσε πρωτίστως, ὡς ἐλέχθη ἤδη, ἡ ἀφύπνισις τοῦ διεθνοῦς ἐνδιαφέροντος ἐπὶ τῶν προβλημάτων, ἅτινα δημιουργεῖ ἡ διχοτόμησις τοῦ σημερινοῦ κόσμου εἰς δύο κατηγορίας οἰκονομιῶν : τῶν οἰκονομιῶν τῶν ἀνεπτυγμένων βιομηχανικῶς χωρῶν καὶ τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν. Συνετέλεσεν ἐπίσης εἰς τὴν σημειωθεῖσαν πρόοδον καὶ τὸ γεγονός, ὅτι κατὰ τὸν μεταπολεμικὸν κόσμον, εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας, ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη παρουσίασεν ἀξιόλογον ἀναζωογόνησιν τοῦ ἐνδιαφέροντός της διὰ τὰ μακροχρονιωτέρας φύσεως οἰκονομικὰ προβλήματα, ὡς εἶναι π.χ. ἡ ἀναζήτησις τῶν προσδιοριστικῶν παραγόντων τῆς οἰκονομικῆς μεγεθύνσεως. Οὕτως αἱ θεωρητικαὶ ἔρευναι, ἀναφερόμεναι εἰς τὰ μακροχρόνια οἰκονομικὰ προβλήματα τῶν ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν, ἐβοήθησαν σημαντικῶς εἰς τὴν διαλεύκανσιν ὡρισμένων ἐκ τῶν προβλημάτων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας.

Τέλος, δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι θὰ ἔδει μᾶλλον νὰ δοθῇ ἀρνητικὴ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα ἐὰν εἶναι δυνατὴ ἡ διατύπωσις μιᾶς γενικῆς θεωρίας τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, δυναμένης νὰ ἰσχύσῃ ἀσχέτως χρόνου καὶ τόπου. Ὑφίστανται, πράγματι, σήμερον, ὡς συνέβαινε βεβαίως καὶ κατὰ τὸ παρελθόν, τόσον οὐσιώδεις διαφοραὶ μεταξὺ διαφόρων περιπτώσεων χωρῶν εὑρισκομένων εἰς τὸ στάδιον τῆς οἰκονομικῆς των ἀναπτύξεως, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατή, κατ' ἀρχήν, ἡ διατύπωσις μιᾶς θεωρίας παγίας καὶ διεθνοῦς ἰσχύος.

Ἐν τούτοις, εἶναι δυνατὸν νὰ προσδοκᾶται, ὅτι, σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου, ἡ περαιτέρω πρόοδος τοῦ κλάδου τῆς οἰκονομικῆς τῆς ἀναπτύξεως θὰ ὁδηγήσῃ εἰς τὴν μείωσιν τῶν ὑφισταμένων σήμερον διαφορῶν μεταξὺ τῶν διαφόρων θεωριῶν. Τὴν τοιαύτην διαδικασίαν προσεγγίσεως καθιστᾷ λίαν πιθανὴν ἡ παρουσιαζομένη σήμερον ἀμβλυνσις τῶν διαφορῶν μεταξὺ τῶν διαφόρων οἰκονομικῶν θεωριῶν, αἱ ὁποῖαι φιλοδοξοῦν νὰ ἐπεξηγήσουν τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας.

II. ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΩΝ ΜΕΤΑΒΟΛΩΝ

Ἡ ἔννοια τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐν καθυστερήσει οἰκονομιῶν δέον νὰ διασταλῇ τῆς ἐννοίας τῆς οἰκονομικῆς μεγεθύνσεως (Growth), ἢ ἄλλως τῆς οἰκονομικῆς προόδου τῶν πλουσίων οἰκονομιῶν. Ἡ διάκρισις αὕτη, ἡ ὁποία εἶναι γνωστὴ εἰς τὴν Ἀγγλοσαξωνικὴν ἐπιστημονικὴν ὁρολογίαν, ἔχει ἰδιάζουσαν σημασίαν, λόγῳ τῆς διαφόρου φύσεως τῶν

προβλημάτων τῆς οἰκονομικῆς προόδου μιᾶς ὡρίμου, βιομηχανικῶς ἀνεπτυγμένης χώρας ἐν σχέσει πρὸς τὰ κρίσιμα προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἀντιμετωπίζει μία ὑπανάπτυκτος οἰκονομία. Οὕτω, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν «οἰκονομικὴ μεγέθυνσις» ἀναφερόμεθα εἰς τὴν ποσοτικὴν αὔξησιν τῆς παραγωγῆς, ἐνῷ ἡ ἔννοια τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως δὲν ἀναφέρεται μόνον εἰς ηὐξημένον προϊόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν μεταβολὴν τῶν τεχνικῶν μεθόδων τῶν χρησιμοποιουμένων εἰς τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν, ὡς καὶ τῶν θεσμικῶν πλαισίων[1] ὀργανώσεως τῆς παραγωγῆς. Ὡς παρετήρησεν ὁ καθηγητὴς Kindleberger, «ἡ μεγέθυνσις» δὲν σημαίνει μόνον ηὐξημένον προϊόν, ἀλλὰ καὶ τὴν χρησιμοποίησιν περισσοτέρων παραγωγικῶν συντελεστῶν καὶ τὴν μεγαλυτέραν ἀποτελεσματικότητα αὐτῶν. Δηλαδή, τὴν αὔξησιν τοῦ προϊόντος κατὰ μονάδα εἰσροῆς (κόστους). Ἡ ἔννοια τῆς ἀναπτύξεως εἶναι εὐρυτέρα, δεδομένου ὅτι σημαίνει καὶ τὴν μεταβολὴν τῆς διαρθρώσεως τοῦ συνολικοῦ προϊόντος τῆς οἰκονομίας, καθὼς καὶ τὴν μεταβολὴν τῶν χρησιμοποιουμένων ὑπὸ τῶν διαφόρων τομέων οἰκονομικῶν πόρων.

Ἀκόμη καὶ αἱ πλουσιώτεραι οἰκονομικῶς χῶραι, ὡς π.χ. αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι, ἐπιδιώκουν τὴν οἰκονομικήν των μεγέθυνσιν, δηλαδή, τὴν αὔξησιν τῆς παραγωγῆς οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς περαιτέρω ἀνυψώσεως τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου, καὶ ἐν γένει τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἐθνικῶν καὶ οἰκονομικῶν των στόχων. Ἀντιθέτως, εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας τὸ πρόβλημα δὲν συνίσταται μόνον εἰς τὴν αὔξησιν τῆς παραγωγῆς ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ταχεῖαν μεταβολὴν τῆς οἰκονομικῆς των διαρθρώσεως. Αὕτη συνίσταται εἰς τὴν ἀνακατανομὴν τῶν χρησιμοποιουμένων οἰκονομικῶν συντελεστῶν διὰ τῆς κατευθύνσεώς των πρὸς νέους κλάδους· ἐπίσης, εἰς τὴν ἀξιοποίησιν τῶν τεχνολογικῶν δυνατοτήτων, τὴν παροχὴν νέων εὐκαιριῶν ἀπασχολήσεως πρὸς ἀπορρόφησιν σημαντικοῦ τμήματος τοῦ πληθυσμοῦ, τὸ ὁποῖον κατ' οὐσίαν ὑποαπασχολεῖται κ.ο.κ. Συγχρόνως, ὀξὺ τίθεται τὸ πρόβλημα τῆς ἀνανεώσεως τῶν θεσμικῶν πλαισίων διὰ τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ τούτων, συμφώνως πρὸς τὰ πρότυπα, τὰ ὁποῖα μᾶς δίδουν αἱ πλουσιώτεραι χῶραι. Ἀπαιτοῦνται, εἰς τὰς χώρας ταύτας, νέα πρότυπα γενικῆς παιδείας, ὡς καὶ τεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ δημιουργία ἐπιχειρηματικῶν στελεχῶν, ἡ πραγματοποίησις τῶν ἀναγκαίων κοινωνικῶν ἀνακατατάξεων πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐξασφαλίσεως ταχείας οἰκονομικῆς προόδου. Ἐν γένει, ἀπαιτεῖται ἡ ἀνανέωσις τῶν θεσμικῶν πλαισίων, καὶ τοῦτο διότι ἄνευ τῆς ἐπιτεύξεως τοῦ στόχου τούτου ἀμβλύνεται τὸ ὅλον ἐνδιαφέρον τῶν ἀτόμων διὰ τὴν πραγματοποίησιν προόδου, ἀλλὰ καὶ περιορίζονται αἱ δυνατότητες πραγματοποιήσεως οἰκονομικῶν ἁλμάτων.

Ὑπὸ ἄλλην διατύπωσιν, ἡ οἰκονομικὴ μεγέθυνσις εἰς τὰς πλουσίας οἰκονομίας συντελεῖται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὑφισταμένης συγχρονισμένης

1) Βλ. Economic Development, 2α ἔκδοσις, Νέα Ὑόρκη, 1963, σελ. 3.

καὶ καταλλήλου οἰκονομικῆς διαρθρώσεως, καθὼς καὶ ἐντὸς τῶν ὑφισταμένων καταλλήλων θεσμικῶν πλαισίων. Ἀντιθέτως, ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις ἐνέχει τὴν ἔννοιαν τῆς μεταβολῆς, τόσον ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν οἰκονομικὴν διάρθρωσιν, ὅσον καὶ ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰ θεσμικὰ πλαίσια· προϋποθέτει μεταβολὴν νοοτροπιῶν καθὼς καὶ ἐπιδιώξεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Η ΜΕΤΡΗΣΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

Ι. ΜΕΘΟΔΟΙ ΜΕΤΡΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΡΥΘΜΟΥ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗΝ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ. ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΔΥΝΑΜΙΑΙ ΤΟΥ ΜΕΤΡΟΥ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ. ΕΤΕΡΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΜΕΤΡΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

Τὸ φαινόμενον τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ὡς ἐλέχθη, λαμβάνει χώραν ἐν χρόνῳ, ἀποτελεῖ συνάρτησιν τοῦ παράγοντος χρόνου. Κατὰ συνέπειαν, ἀνεζητήθη τὸ κατάλληλον ποσοτικὸν μέτρον τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Μέτρον, τὸ ὁποῖον νὰ δύναται συγχρόνως νὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ εἰς συγκρίσεις ἐν τῷ χώρῳ, δηλαδὴ μὲ ἑτέρας οἰκονομίας. Σήμερον, ἐπεκράτησεν ἐν τῇ πράξει ἡ χρῆσις τῶν μακροοικονομικῶν μεγεθῶν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ προϊόντος, ὡς ταῦτα προσδιορίζονται ἀπὸ τὰ σύγχρονα συστήματα τῶν Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν.

Τί εἶναι οἱ Ἐθνικοὶ Λογαριασμοί; Οἱ Ἐθνικοὶ Λογαριασμοὶ ἀποβλέπουν εἰς τὴν παροχὴν μιᾶς ὡλοκληρωμένης στατιστικῆς εἰκόνος τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος μιᾶς χώρας. Συνεπῶς, βασικὸς σκοπός των εἶναι ἡ μέτρησις τῆς συνολικῆς ἀξίας τῆς παραγωγῆς μιᾶς οἰκονομίας. Σήμερον, πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς διεθνοῦς συγκρισιμότητος τῶν σχετικῶν στατιστικῶν, χρησιμοποιεῖται, κατὰ κανόνα, ὡς πρότυπον διὰ τὴν κατάρτισιν τῶν Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν, τὸ ἐκπονηθὲν ὑπὸ τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν διεθνὲς σύστημα[1].

---

1) Ἡ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1970 κυκλοφορήσασα 13η ἔκδοσις τῆς Στατιστικῆς Ἐπετηρίδος τῶν Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν τοῦ Ο.Η.Ε. περιέλαβεν εἰς τὸν τόμον ΙΙ αὐτῆς τὰς διεθνεῖς συγκρίσεις τῶν κυριωτέρων μακροοικονομικῶν μεγεθῶν. Οὕτω, εἰς τὸν πίνακα 2 (α, β, γ) παρουσιάζει διὰ 140 χώρας καὶ γεωγραφικὰ διαμερίσματα ἐκτιμήσεις τοῦ συνολικοῦ καὶ τοῦ κατὰ κεφαλὴν ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, ἀκαθαρίστου ἐγχωρίου προϊόντος καὶ ἀκαθαρίστου ἐθνικοῦ προϊόντος, ἐκφραζομένας εἰς δολλάρια Ἡνωμένων Πολιτειῶν διὰ τὰ ἔτη 1958, 1963, 1966, 1967 καὶ 1969. Βλ. Year - Book of National Accounts in Statistics, 1969, vol. II, International Tables.

Τὰ μεγέθη τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ τοῦ ἐθνικοῦ προϊόντος εἶναι ἐν τῇ πράξει τὰ συνήθως χρησιμοποιούμενα διὰ τὴν μέτρησιν τοῦ φαινομένου τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, καὶ τοῦτο, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ μέτρα ταῦτα παρουσιάζουν ὡρισμένας θεωρητικὰς ἀλλὰ καὶ στατιστικὰς ἀδυναμίας, ὡς θὰ ἴδωμεν περαιτέρω. Ἐπὶ πλέον θὰ πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν πλειστάκις ποῖον μέτρον νὰ χρησιμοποιήσωμεν διὰ μίαν διεθνῆ σύγκρισιν. Τὸ ἀπόλυτον ἐπίπεδον τοῦ εἰσοδήματος, ἢ τὸν ρυθμὸν μεταβολῆς αὐτοῦ ἐντὸς δεδομένης χρονικῆς περιόδου; Ἐνῷ βεβαίως ἡ ἐπιλογὴ μεταξὺ τῶν δύο προσδιορίζεται πολλάκις ἀπὸ τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐρεύνης, ἐν τούτοις, κατὰ κανόνα, ἡ σύγκρισις ἀναφέρεται εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ εἰσοδήματος καὶ ὄχι εἰς τὸν ρυθμὸν μεταβολῆς αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο διότι τὸ ἐπίπεδον τοῦ εἰσοδήματος ἀποτελεῖ, ἀτελὲς ἔστω, μέτρον τοῦ ἐπιτευχθέντος ἐπιπέδου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

Περαιτέρω τίθεται τὸ ἐρώτημα ποῖον μέτρον εἶναι προτιμότερον νὰ χρησιμοποιηθῇ. Τὸ συνολικὸν εἰσόδημα, τὸ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα, τὸ εἰσόδημα κατ' ἀπασχολούμενον, ἢ τὸ εἰσόδημα καθ' ὥραν ἀπασχολήσεως; Ἕκαστον ἐκ τῶν ἀνωτέρω μέτρων δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ ἀναλόγως τοῦ σκοποῦ τῆς ἐρεύνης. Συγκεκριμένως, ἐὰν ἐνδιαφερόμεθα διὰ τὴν σύγκρισιν τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου δύο οἰκονομιῶν, τὸ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα ἀποτελεῖ τὸ προσφορώτερον μέτρον, ἐφ' ὅσον τὸ ὕψος τοῦ εἰσοδήματος προσδιορίζει, βασικῶς, τὴν καταναλωτικὴν δαπάνην. Ἐάν, ἀντιθέτως, ἐπιθυμῶμεν τὴν σύγκρισιν τῶν παραγωγικῶν ἐπιδόσεων, ὁ προσφορώτερος δείκτης εἶναι τὸ καθ' ὥραν ἐργασίας εἰσόδημα. Ἐνῷ ἡ σύγκρισις τῆς παραγωγικῆς ἱκανότητος δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν στοιχείων τοῦ εἰσοδήματος κατ' ἀπασχολούμενον.

Ἐν τῇ πράξει, ὡς προσφορώτερον μέτρον τῶν διεθνῶν συγκρίσεων θεωρεῖται τὸ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα. Ἤδη, κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς λειτουργίας τοῦ Ὀργανισμοῦ Ἡνωμένων Ἐθνῶν, τὸ στατιστικὸν γραφεῖον αὐτοῦ ἠσχολήθη μὲ τὴν συγκέντρωσιν τῶν δεδομένων τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος τῶν κρατῶν - μελῶν τοῦ Ὀργανισμοῦ, ὁσάκις τοιαῦτα στοιχεῖα ὑφίσταντο, ἐν συνεχείᾳ δὲ μὲ τὴν ἐπεξεργασίαν των, οὕτως ὥστε νὰ καταστοῦν κατὰ τὸ δυνατὸν πλέον συγκρίσιμα, καὶ τέλος, μὲ τὴν ἔκφρασίν των εἰς διεθνὲς νόμισμα, ἤτοι εἰς δολλάρια Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα διὰ πρώτην φορὰν εἶδον τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος κατὰ τὸ ἔτος 1950, ὅτε τὸ στατιστικὸν γραφεῖον τοῦ Ο.Η.Ε. ἐδημοσίευσε στατιστικὰς τοῦ ἐθνικοῦ καὶ τοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος 70 χωρῶν - μελῶν διὰ τὸ ἔτος 1949. Ὡς ἀναγνωρίζεται εἰς τὸ κείμενον τῆς μελέτης, ἡ πρώτη αὕτη προσπάθεια παρουσίαζε πλείστας ὅσας στατιστικὰς ἀτελείας ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἐκτιμήσεις τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ τοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος εἰς τὰς ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον, ἡ μελέτη περιέχει προειδοποίησιν, ἀπευθυνομένην πρὸς τοὺς μελετητάς, ὅτι τὰ εἰς

αὐτὴν περιεχόμενα στοιχεῖα ἀποτελοῦν ἀτελεῖς μόνον προσεγγίσεις πρὸς τὴν πραγματικότητα.

Παρὰ τὰς ἀνωτέρω δυσχερείας, ἡ μελέτη τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν εἶχε μεγίστην ἀπήχησιν, μὲ συνέπειαν νὰ πολλαπλασιασθοῦν τὰ αἰτήματα ἐκ μέρους τῶν ἐνδιαφερομένων διὰ τὴν συνέχισίν της καὶ τὸν ἐμπλουτισμόν της μὲ στοιχεῖα διὰ περισσοτέρας χώρας. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατεβλήθη ἰδιαιτέρα προσπάθεια διὰ τὴν τυποποίησιν τῶν ἐννοιῶν καὶ τῶν ὁρισμῶν τῶν διαφόρων μακροοικονομικῶν μεγεθῶν τῶν Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν, εἰς τρόπον ὥστε αἱ σχετικαὶ στατιστικαὶ νὰ καταρτίζωνται βάσει ἑνὸς διεθνῶς ἀποδεκτοῦ προτύπου.

Οὕτω, ἀμέσως μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ἡ Ἐπιτροπὴ τῶν στατιστικολόγων ἐμπειρογνωμόνων τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν συνέστησεν ὁμάδα ἐργασίας, ἐξ εἰδικῶν, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς καταρτίσεως ἑνὸς διεθνοῦς προτύπου διὰ τὴν μέτρησιν τῶν μεγεθῶν τοῦ εἰσοδήματος καὶ τοῦ ἐθνικοῦ προϊόντος, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν μακροοικονομικῶν δεδομένων τῶν Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν. Ἡ ὁμὰς συνῆλθεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Princeton τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1945 καὶ ἀπεδέχθη σχέδιον διεθνοῦς τυποποιήσεως τῶν Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν καταρτισθὲν ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου καθηγητοῦ Stone [1]. Ἡ ἐργασία αὕτη, κατόπιν ἀποφάσεως τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν, ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν σειρὰν τῶν στατιστικῶν μελετῶν τὸ 1947 καὶ ἀπετέλεσε πρότυπον διὰ περαιτέρω ἐρεύνας.

Νέαν ἀφετηρίαν διὰ τὴν μελέτην τῶν στατιστικῶν προβλημάτων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰς διεθνεῖς συγκρίσεις τῶν μακροοικονομικῶν μεγεθῶν ἀπετέλεσεν ἡ σύστασις τοῦ Ὀργανισμοῦ Εὐρωπαϊκῆς Οἰκονομικῆς Συνεργασίας (Ο.Ε.Ο.Σ.), ὁ ὁποῖος, ὡς γνωστόν, τὸ 1948 ἀνέλαβε τὸ ἔργον τῆς κατανομῆς τῆς βοηθείας τοῦ σχεδίου Marshall πρὸς τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας, διὰ τὴν ἀνασυγκρότησίν των. Εὐθὺς ἀμέσως ἀπεδείχθη, ὅτι ὁ προγραμματισμὸς τῆς ἀνασυγκροτήσεως τῶν Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν καὶ ἡ δικαία κατανομὴ τῆς ἀμερικανικῆς βοηθείας πρὸς τὰς δικαιούχους χώρας θὰ ἔπρεπε νὰ βασισθοῦν ἐπὶ ἐγκύρων καὶ διεθνῶς παραδεκτῶν στοιχείων. Ἐθεωρήθη ὅτι τὰ δεδομένα τῶν Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν θὰ ἀπετέλουν τὴν πρέπουσαν βάσιν διὰ τὸ ἔργον τοῦτο. Συνεπῶς, ἐξεδηλώθη ἐνδιαφέρον ἐκ μέρους τοῦ Ὀργανισμοῦ τούτου διὰ τὴν προώθησιν τῶν ἐργασιῶν τῆς τυποποιήσεως τῶν θεωρητικῶν καὶ πρακτικῶν κανόνων τῆς μετρήσεως τῶν μακροοικονομικῶν μεγεθῶν. Πρὸς τοῦτο, συνεστήθη εἰδικὴ ὁμὰς παρὰ τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Cambridge εἰς τὴν Μ. Βρεταννίαν, τῆς ὁποίας τὴν διεύθυνσιν ἀνέλαβεν ὁ καθηγητὴς Stone τοῦ Πανεπιστημίου τούτου, ὅστις, ὡς ἐλέχθη,

---

1) Ὁ Stone, ὑπὸ τὴν προσωπικὴν παρακολούθησιν τοῦ Keynes, κατήρτισε τὸ 1941 τοὺς πρώτους ἐπισήμους ὑπολογισμοὺς τῶν Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν διὰ τὴν Μεγάλην Βρεταννίαν.

εἶχεν ἤδη γίνει διεθνῶς γνωστὸς διὰ τὰς προηγουμένας του ἐργασίας ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς τυποποιήσεως τῶν κανόνων μετρήσεως τῶν μακροοικονομικῶν μεγεθῶν.

Ἡ μονὰς τοῦ Ο.Ε.Ο.Σ. κατήρτισε τὸ 1950 τὸ λεγόμενον «Ἁπλοποιημένον σύστημα τῶν Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν» συμφώνως πρὸς τὰς ὑποδείξεις τοῦ Stone. Τὸ σύστημα τοῦτο ἀπετέλεσε, κατ' οὐσίαν, τὴν συνισταμένην διαφόρων ἀπόψεων μεταξὺ τῶν ἐμπειρογνωμόνων, οἱ ὁποῖοι συμμετέσχον εἰς τὴν ἐργασίαν τῆς τυποποιήσεως. Ἐπὶ πλέον, ἐθεωρήθη ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἐμπειρικὴ προσπάθεια μετρήσεως τῶν μεγεθῶν βάσει τῶν τυποποιημένων κανόνων τοῦ συστήματος τούτου.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐμπειρικῶν μετρήσεων ἀπεδείχθη ὅτι τὸ σύστημα τοῦ 1950 παρουσίαζε πολλὰς δυσχερείας διὰ τὴν ὑλοποίησίν του. Ἀνεζητήθη, συνεπῶς, νέον σύστημα πλέον εὔχρηστον, ἰδίως διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν χωρῶν - μελῶν τοῦ Ὀργανισμοῦ τούτου, αἱ ὁποῖαι παρουσίαζον σχετικὴν καθυστέρησιν ἐν σχέσει πρὸς τὴν ποιότητα καὶ τὴν ποσότητα τῶν στατιστικῶν των στοιχείων. Ἡ ἐργασία τῆς ἀναθεωρήσεως συνεπληρώθη, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, κατὰ τὸ ἔτος 1951, τὸ δὲ ἔτος 1952 ἐδημοσιεύθη τὸ δεύτερον ἐπίσημον διεθνὲς πρότυπον τοῦ Ο.Ε.Ο.Σ. μὲ τίτλον «Τυποποιημένον Σύστημα Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν». Τὸ σύστημα τοῦτο χρησιμοποιεῖται ἔκτοτε ἀπὸ τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας. Σημειωτέον, ὅτι ἡ συμβολὴ τοῦ Stone εἰς τὴν κατάρτισιν τοῦ τελικοῦ σχεδίου τοῦ τυποποιημένου συστήματος τοῦ Ο.Ε.Ο.Σ. ὑπῆρξεν ἀποφασιστική.

Ἐπειδὴ τὸ σύστημα τὸ καταρτισθὲν ἀπὸ τοὺς ἐμπειρογνώμονας τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν ἀφεώρα, κυρίως, εἰς τὰς πλέον ὡρίμους βιομηχανικὰς χώρας, τὰ Ἡνωμένα Ἔθνη ἔδειξαν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν κατάρτισιν ἑνὸς νέου διεθνοῦς προτύπου διὰ τοὺς Ἐθνικοὺς Λογαριασμούς, τὸ ὁποῖον θὰ ἐλάμβανεν ἰδιαιτέρως ὑπ' ὄψιν του τὰς εἰδικὰς ἀνάγκας καὶ τὸ ὑφιστάμενον στατιστικὸν καθεστὼς εἰς τὰς ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένας χώρας. Πράγματι, τὸ θέρος τοῦ 1952, συνῆλθεν ὁμὰς διεθνῶν ἐμπειρογνωμόνων, ἡ ὁποία ἀνέθεσεν εἰς τὸν Stone τὴν κατάρτισιν ἑνὸς νέου τυποποιημένου συστήματος Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν. Ἡ μελέτη τῶν ἐμπειρογνωμόνων τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν ἐγένετο ἀποδεκτὴ ἀπὸ τὴν στατιστικὴν ἐπιτροπὴν τοῦ Ο.Η.Ε. καί, ἐν συνεχείᾳ, ἐδημοσιεύθη τὸ 1953 μὲ τίτλον «Σύστημα Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν». Τὸ σύστημα τοῦτο ἰσχύει, κατ' οὐσίαν, μέχρι σήμερον μὲ ἐλαχίστας μεταβολάς[1].

---

1) Κατὰ τὸ ἔτος 1960 ἤρχισε νέα ἀναθεώρησις τῶν Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν ἐκ μέρους ἐμπειρογνωμόνων τοῦ Ο.Η.Ε. Εἰς τὴν ἐργασίαν ταύτην συμμετέσχεν ἐνεργῶς ὁ Stone, ἀναμένεται δὲ ὅτι, συντόμως, τὸ νέον πρότυπον διὰ τὴν κατάρτισιν τῶν Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν θὰ γίνῃ ἀποδεκτὸν ἀπὸ τὰ Ἡνωμένα Ἔθνη. Γνώρισμα τοῦ νέου συστήματος εἶναι, ὅτι, πλὴν τῶν κλασσικῶν λογαριασμῶν εἰσοδήματος καὶ ἐθνικοῦ προϊόντος, θὰ περιέχῃ πλήρως ἐντεταγμένους πίνακας εἰσροῶν - ἐκροῶν (κατὰ τὸ ὑπόδειγμα Leontief) νομισματικοὺς λογαριασμοὺς καὶ ὑπολογισμοὺς τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου.

Δύναται, εὐλόγως, νὰ τεθῇ τὸ ἐρώτημα, ποία ἡ σημασία τῶν ἀνωτέρω προσπαθειῶν διὰ τὴν τυποποίησιν τῶν ἐννοιῶν καὶ τῶν ὁρισμῶν τῶν Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν, ἀπὸ ἀπόψεως διεθνῶν συγκρίσεων καὶ ἰδίως συγκρίσεων μεταξὺ οἰκονομιῶν εὑρισκομένων εἰς λίαν διάφορον ἐπίπεδον οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἐπίσης, ἐὰν οἱ θεσπισθέντες κανόνες διὰ τὴν μέτρησιν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ τοῦ ἐθνικοῦ προϊόντος ἐκ μέρους τοῦ Ο.Η.Ε· ἀνταποκρίνωνται, πράγματι, πρὸς τὰς εἰδικὰς συνθήκας ἀλλὰ καὶ τὰς δυνατότητας ἀπὸ ἀπόψεως στατιστικῶν τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν. Τὰ ἀνωτέρω ἐρωτήματα ἀπησχόλησαν τοὺς θεωρητικοὺς εὐθὺς μετὰ τὴν δημοσίευσιν διεθνῶν συγκριτικῶν δεδομένων.

Ὡς συμβαίνει καὶ μὲ τὰς νέας ἐφευρέσεις, τὰ νέα προϊόντα, τὰς νέας μεθόδους, τὰς νέας ἐπιστημονικὰς γνώσεις, τὰς νέας εἰδικότητας, τὰ σύγχρονα συστήματα τῶν Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν ἐνεφανίσθησαν τὸ πρῶτον καὶ ἀνεπτύχθησαν εἰς τὰς βιομηχανικῶς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας. Μόνον μεταγενεστέρως αἱ ἀναπτυσσόμεναι οἰκονομίαι ἤρχισαν καὶ αὐταὶ νὰ καταρτίζουν παρομοίους στατιστικοὺς ὑπολογισμούς. Ἀλλ' ἡ ταχεῖα διάδοσις τῶν ἐργασιῶν καταρτίσεως Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν εἰς μεγάλον ἀριθμὸν χωρῶν, ἀνηκουσῶν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν, ἀπετέλεσε μίαν τῶν πλέον ἀξιοσημειώτων ἐξελίξεων εἰς τὸ ὅλον πεδίον τῆς μεταπολεμικῆς προόδου τῆς οἰκονομικῆς στατιστικῆς[1].

Αἱ πρῶται βασικαὶ ἀντιρρήσεις, ὅσον ἀφορᾷ τὰς δυνατότητας πραγματοποιήσεως διεθνῶν συγκρίσεων μεταξὺ τῶν ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν ἐν ἀναπτύξει ἀφ' ἑτέρου ἀναφέρονται εἰς τὰς βασικὰς ἐννοίας τῆς παραγωγῆς καὶ τοῦ εἰσοδήματος. Αἱ ἔννοιαι, αἱ ὁποῖαι χρησιμοποιοῦνται διεθνῶς ἀναφέρονται βασικῶς εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας. Νομιμοποιούμεθα νὰ τὰς χρησιμοποιήσωμεν καὶ εἰς οἰκονομίας, αἱ ὁποῖαι διαφέρουν ριζικῶς ὡς πρὸς τὴν διάρθρωσίν των; Τὸ ἐρώτημα ἐτέθη, τὸ πρῶτον, εἰς κλασσικὸν ἄρθρον τοῦ καθηγητοῦ Kuznets, τὸ ὁποῖον παρουσίασε τὸ 1947 ἐν Οὐασιγκτῶνι εἰς τὰς κοινὰς διασκέψεις τοῦ Διεθνοῦς Στατιστικοῦ Ἰνστιτούτου καὶ τῆς Οἰκονομομετρικῆς Ἑταιρείας μὲ τίτλον «Ἐθνικὸν Εἰσόδημα καὶ Βιομηχανικὴ Διάρθρωσις». Εἰς τὴν ἐργασίαν του ταύτην ὁ Kuznets θέτει εὐθέως τὸ ἐρώτημα ἐὰν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνουν λογικῶς ἀποδεκταὶ διεθνεῖς συγκρίσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὴν οἰκονομίαν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς Κίνας ἀφ' ἑτέρου. Ὁ ἴδιος ὑπεστήριξεν ὅτι αἱ γενόμεναι συγκρίσεις ἐστεροῦντο περιεχομένου. Καὶ τοῦτο διότι ὑφίστατο, τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, μεγίστη διαφορὰ ἐν σχέσει πρὸς τὴν οἰκονομικὴν διάρθρωσιν τῶν συγκρινομένων οἰκονομιῶν.

---

1) Βλ. E. P a n a s, Recent Developments in Social Accounting, διατριβὴν ἐγκριθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Harvard, 1965, σελ. 236. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἐργασία αὕτη ἀναφέρεται καὶ εἰς τὰς λίαν ἀξιολόγους συμβολὰς Ἑλλήνων ἐπιστημόνων ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς μετρήσεως καὶ τῶν ἐννοιῶν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος.

Ὁ ἴδιος πιστεύει, ὅτι αἱ ἐργασίαι αἱ ὁποῖαι ἐβασίζοντο εἰς ἐννοίας τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος προσιδιαζούσας πρὸς τὰς ἀνάγκας τῶν ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν ὡδήγουν μοιραίως εἰς ὑπερτίμησιν τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῶν ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν καὶ τῶν λίαν οἰκονομικῶς καθυστερημένων. Πράγματι, εἰς μίαν ἀπολύτως καθυστερημένην οἰκονομίαν πλεῖστα ἀγαθὰ καὶ ὑπηρεσίαι παράγονται, ἐν τῇ πράξει, ἀλλ' ἐφ' ὅσον προορίζονται πρὸς αὐτοκατανάλωσιν καὶ δὲν μεσολαβεῖ χρηματικὴ συναλλαγὴ δὲν περιλαμβάνονται εἰς τὸ μέγεθος τοῦ προϊόντος καὶ εἰσοδήματος. Οὕτω, ἡ προπαρασκευὴ τῆς τροφῆς γίνεται ὑπὸ τῆς οἰκοκυρᾶς. Ἀντιθέτως, εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας, ὁ ρυθμὸς τῆς ζωῆς, πολλάκις, ἀναγκάζει τοὺς κατοίκους αὐτῆς νὰ προσφεύγουν εἰς ἑστιατόρια πρὸς κάλυψιν ἀναλόγων ἀναγκῶν. Δεδομένου δὲ ὅτι εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην μεσολαβεῖ συναλλαγή, αὕτη περιλαμβάνεται εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐθνικοῦ προϊόντος. Ὁμοίως, ὁ Kuznets ἐπισημαίνει τὴν περίπτωσιν τῶν ἐργαζομένων εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας, οἱ ὁποῖοι ἐξαναγκάζονται, λόγῳ ἀποστάσεως μεταξὺ τῶν κατοικιῶν των καὶ τῶν τόπων ἐργασίας των, νὰ προσφεύγουν εἰς τὰ συγκοινωνιακὰ μέσα. Συνεπῶς, αἱ σχετικαὶ δαπάναι περιλαμβάνονται εἰς τὰς μετρήσεις τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Ἀντιθέτως, εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν, ὁ ἀγροτικὸς πληθυσμὸς μεταβαίνει ἄνευ χρήσεως συγκοινωνιακῶν μέσων εἰς τοὺς τόπους ἐργασίας του καί, συνεπῶς, δὲν ὑπάρχει ἀντίστοιχος ἐγγραφὴ εἰς τὸ μέγεθος τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος.

Κατὰ τὸν Kuznets θὰ ἔπρεπε, συνεπῶς, διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ σύγκρισις τῶν βιοτικῶν ἐπιπέδων μεταξὺ ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν καὶ τῶν ἐν ἀναπτύξει, νὰ γίνῃ λεπτομερὴς ἀφαίρεσις ὅλων ἐκείνων τῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα περιλαμβάνονται εἰς τὸ εἰσόδημα τῶν ἀνεπτυγμένων, ἐνῷ ὑφίστανται μὲν ἀντίστοιχος ὑπηρεσία ἢ ἀντίστοιχον προϊὸν εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας, ἀλλὰ τοῦτο δὲν περιλαμβάνεται, διότι δὲν μεσολαβεῖ ἡ ὕπαρξις οἰκονομικῆς συναλλαγῆς. Καταλήγει, συνεπῶς, ὡς συμπέρασμα, εἰς τὴν διατύπωσιν τῆς ἀπόψεως, ὅτι ἡ χρῆσις τῶν συναλλαγματικῶν ἰσοτιμιῶν, διὰ τὴν μετατροπὴν τῶν εἰς ἐθνικὰ νομίσματα ὑπολογισμῶν τῶν ἐθνικῶν εἰσοδημάτων, δὲν εἶναι ὀρθή, ὁσάκις ἡ διάρθρωσις τῶν οἰκονομιῶν παρουσιάζει μεγίστας διαφοράς.

Αἱ ἀπόψεις τοῦ Kuznets ἔτυχον προσοχῆς ἐκ μέρους τῶν θεωρητικῶν, ἡ δὲ συσταθεῖσα κατόπιν τῆς διασκέψεως τῆς Οὐασιγκτῶνος τοῦ ἔτους 1947 νέα Διεθνὴς Ὀργάνωσις διὰ τὴν Μελέτην τοῦ Εἰσοδήματος καὶ τοῦ Πλούτου[1], ἠσχολήθη εἰδικώτερον μὲ τὸ θέμα τῶν διεθνῶν συγκρίσεων. Κατὰ τὴν δευτέραν σύνοδον τῆς ὀργανώσεως ταύτης, τὸ 1951, ὑπεβλήθησαν σημαντικαὶ ἐργασίαι ἐκ μέρους τῶν Frankel, Benham, Creamer, Barna καὶ Rao. Ὅσον ἀφορᾷ εἰδικώτερον τὴν δυνατότητα τῶν συγκρίσεων μεταξὺ ἀνεπτυγμένων καὶ ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν, ὁ Barna ἐτόνισε τὸ γεγονὸς ὅτι ἔννοιαι,

1) International Association for Research in Income and Wealth.

αἱ ὁποῖαι ἀνεπτύχθησαν εἰς τὰ πλαίσια τῶν πλουσίων οἰκονομιῶν, δὲν δύναται νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἄνευ κινδύνων εἰς περιπτώσεις λίαν ἀνομοιογενῶν οἰκονομιῶν, ὡς εἶναι αἱ ἐν ἀναπτύξει τοιαῦται. Ὁ Creamer, ἐξ ἄλλου, ὑπεστήριξεν ὅτι αἱ στατιστικαὶ ἐλλείψεις καὶ αἱ ἀδυναμίαι ποσοτικῶν μετρήσεων εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας καθιστοῦν τὰς διεθνεῖς συγκρίσεις λίαν ἐπισφαλεῖς. Ὁ Frankel, ἀπὸ ἀπόψεως συγκρίσεων τῆς οἰκονομικῆς εὐημερίας, ἔθεσε τὴν θεμελιώδη ἐρώτησιν ἐὰν αἱ ἀξίαι μιᾶς βιομηχανικῆς οἰκονομίας προσιδιάζουν πρὸς ἐκείνας τῶν κατοίκων τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν καὶ ἐὰν ἡ ὑλικὴ πρόοδος ὁδηγῇ πράγματι εἰς ηὐξημένην συνολικὴν εὐημερίαν. Ὡς παρετήρησεν, ἡ προσπάθεια τοῦ νὰ μετρήσωμεν καὶ νὰ συγκρίνωμεν τὴν εὐημερίαν ἀποκλειστικῶς διὰ συγκρίσεων τῶν μακροοικονομικῶν μεγεθῶν τοῦ εἰσοδήματος διὰ κοινωνίας, αἱ ὁποῖαι διαφέρουν ὅσον ἀφορᾷ τοὺς νόμους, τοὺς κανόνας συμπεριφορᾶς, τὰς ἐλπίδας καὶ τὰς ἰδεολογίας, εἶναι τόσον ἐσφαλμένη, ὡς ἐὰν κατεβάλετο ἡ προσπάθεια νὰ μετρηθῇ ἡ εὐχαρίστησις παικτῶν ντόμινο ἐν συγκρίσει πρὸς παίκτας ζατρικίου, διὰ τῆς συγκρίσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κερδῶν τῶν παικτῶν εἰς ἓν ἕκαστον ἐκ τῶν παιγνίων τούτων.

Λίαν ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ παρατήρησις τοῦ καθηγητοῦ Rao. Οὗτος, ἀναφερόμενος εἰς τὴν κριτικὴν τοῦ Kuznets, ὡς πρὸς τὰς δυνατότητας πραγματοποιήσεως διεθνῶν συγκρίσεων, ὑπεστήριξεν ὅτι καὶ ἐὰν ἀκόμη εἶναι δεκτὴ ἡ θέσις τοῦ τελευταίου, βάσει τῆς ὁποίας τὰ εἰσοδήματα τῶν πλουσιωτέρων οἰκονομιῶν ὑπερεκτιμῶνται εἰς τὰς διεθνεῖς συγκρίσεις, ὁσάκις αὗται γίνωνται βάσει τῆς ἐννοίας τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος τῆς ἰσχυούσης διὰ τὰς πλουσιωτέρας χώρας, ὑπάρχουν, ἐν τούτοις, καὶ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ ὁδηγήσουν εἰς τὸ ἀντίθετον συμπέρασμα. Δηλαδή, ὑπάρχουν περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας τὸ εἰσόδημα τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν, οὐχὶ μόνον δὲν ὑπερεκτιμᾶται, ἀλλ' ὑποεκτιμᾶται, ἐν σχέσει πρὸς τὰ εἰσοδήματα τῶν πλουσιωτέρων χωρῶν μὲ τὰ ὁποῖα γίνονται αἱ συγκρίσεις. Πρὸς ἀπόδειξιν τῆς θέσεως ταύτης, ὁ Rao ὑπενθύμισε τὴν μεγίστην σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔχει διὰ τὴν ζωὴν τῶν κατοίκων τῶν πλουσιωτέρων οἰκονομιῶν ἡ ὕπαρξις ἑνὸς μεγάλου κεφαλαίου διαρκῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, ὡς εἶναι αἱ ἠλεκτρικαὶ συσκευαί, τὰ αὐτοκίνητα ἰδιωτικῆς χρήσεως κλπ. Τὰ διαρκῆ καταναλωτικὰ ἀγαθά, ὡς γνωστόν, παρέχουν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ βίου των τὰς ὑπηρεσίας των πρὸς τοὺς κατόχους των. Ἀλλ' εἰς τὸ μέγεθος τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ὑπολογίζεται μόνον ἡ τιμὴ τῆς ἀγορᾶς τοῦ ἀγαθοῦ· δὲν συνυπολογίζονται καὶ αἱ ὑπηρεσίαι αἱ ὁποῖαι παρέχονται. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης, οἱ κάτοικοι τῶν πλουσίων οἰκονομιῶν ἀσφαλῶς ὑπερτεροῦν, ἐν σχέσει πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν ἐν ἀναπτύξει, δεδομένου ὅτι εἰς τὰς τελευταίας χώρας, κατὰ κανόνα, δὲν ὑφίσταται ἀξιόλογον κεφάλαιον διαρκῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν.

Αἱ ἀνωτέρω παρατηρήσεις ἀναφέρονται εἰς τὰς βασικὰς θεωρητικὰς ἀντιλήψεις, ἐν σχέσει πρὸς τὰς δυνατότητας διεθνῶν συγκρίσεων τῶν μα-

κροοικονομικῶν μεγεθῶν. Ἀλλά, πέραν τῆς κριτικῆς τοῦ Kuznets καὶ τῶν ἄλλων προαναφερθέντων θεωρητικῶν, ἀνεπτύχθησαν, ὡς ἐλέχθη, καὶ ἕτεραι κριτικαὶ ὡς πρὸς τὰς δυνατότητας πραγματοποιήσεως διεθνῶν συγκρίσεων.

Οὕτω, μία ἀξιόλογος κριτική, ἡ ὁποία ὑπεστηρίχθη πολλάκις, εἶναι ὅτι ἡ χρῆσις τῶν τυποποιημένων συστημάτων τῶν Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν, τὰ ὁποῖα κατήρτισαν τὰ Ἡνωμένα Ἔθνη, προσκρούει πρὸς τὰς πραγματικὰς διαρθρωτικὰς συνθήκας τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν. Πράγματι, τὸ ὅλον σύστημα τῶν Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν ἀναφέρεται εἰς τὰς πραγματοποιουμένας εἰς τὰς οἰκονομίας συναλλαγάς. Ἀποβλέπει, ὡς ἐλέχθη, εἰς τὴν μέτρησιν τῶν συναλλαγῶν τούτων. Ἀλλά, εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας ὑφίσταται δραστηριότης, ἡ ὁποία ἐν τούτοις δὲν ἀποτελεῖ πράγματι ἀντικείμενον οἰκονομικῆς συναλλαγῆς, τοὐλάχιστον ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἀνάλογοι δραστηριότητες ἀποτελοῦν ἀντικείμενον συναλλαγῆς εἰς τὰς πλουσιωτέρας οἰκονομίας. Ὡς γνωστόν, εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας, μέγα τμῆμα τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, ἰδίως τῆς ἀναφερομένης εἰς τὴν πρωτογενῆ παραγωγήν, λαμβάνει τὴν μορφὴν τῆς δραστηριότητος τῆς προοριζομένης πρὸς αὐτοκατανάλωσιν. Ὁσάκις δὲ τὸ προϊὸν αὐτοκαταναλίσκεται, δὲν ὑφίσταται,ὡς εἶναι εὔλογον, ἀντίστοιχος χρηματικὴ συναλλαγή.

Τὸ πρῶτον ἐρώτημα, λοιπόν, τὸ ὁποῖον ἐτέθη εἶναι ἐὰν ἡ ἔννοια τῆς παραγωγῆς, ὡς περιλαμβάνεται εἰς τὸ σύστημα τῶν Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν, ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰς πραγματικὰς συνθήκας καὶ τὴν εἰδικὴν διάρθρωσιν τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν. Τὸ θέμα ἀπετέλεσεν ἀντικείμενον ἐρεύνης καὶ εἰδικωτέρων προσπαθειῶν ἁπλοποιήσεως τοῦ συστήματος καὶ ἀναπροσανατολισμοῦ του, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀνταποκρίνεται πλήρως πρὸς τὰς συνθήκας τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν. Αἱ μελέται αὗται, ἐν τούτοις, ἀπέδειξαν ὅτι τὸ ὑφιστάμενον σύστημα καλύπτει ἐπαρκῶς τὰς εἰδικὰς ἀνάγκας τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν καί συνεπῶς, δι' ἐλαχίστων βελτιώσεων καὶ προσθηκῶν, αἱ ὁποῖαι γίνονται ἐν τῇ πράξει, εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχωμεν πλήρως συγκρίσιμα στοιχεῖα. Πράγματι, τὸ σύστημα τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν κατὰ τὸν καθορισμὸν τῶν ὁρίων τῆς παραγωγῆς, προσδιορίζει ὅτι ἡ πρωτογενὴς παραγωγή, ἀσχέτως ἐὰν προορίζεται πρὸς ἰδίαν κατανάλωσιν ἢ πρὸς διάθεσιν εἰς τὴν ἀγοράν, συμπεριλαμβάνεται εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ προϊόντος καὶ συνεπῶς καὶ τοῦ εἰσοδήματος. Ὁμοίως, εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς παραγωγῆς περιλαμβάνονται καὶ τὰ ἔργα βελτιώσεως, τὰ ὁποῖα πραγματοποιοῦνται ὑπὸ τῶν ἀγροτῶν. Ἐὰν οἱ ἀσχολούμενοι εἰς τὴν πρωτογενῆ παραγωγήν, οἱ ἀγρόται, παράγουν δι' ἰδίαν χρῆσιν ἕτερα προϊόντα, ὡς βιοτεχνικά, ταῦτα δὲν περιλαμβάνονται εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς παραγωγῆς. Ὁμοίως δὲν περιλαμβάνονται εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς παραγωγῆς τὰ ἀγαθὰ τῶν κυρίως ἀσχολουμένων μὲ τὴν δευτερογενῆ ἢ τὴν τριτογενῆ παραγωγὴν τὰ ὁποῖα προορίζονται πρὸς ἰδίαν αὐτῶν κατανάλωσιν.

Ἐν σχέσει πρὸς τὰς εἰδικὰς συνθήκας τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν, ἐγένετο ἀποδεκτὸν ἐκ μέρους τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν ὅτι αἱ ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίαι νομιμοποιοῦνται νὰ τὰ περιλάβουν κατὰ τὴν μέτρησιν τῆς παραγωγῆς ὁσάκις προϊόντα τῆς δευτερογενοῦς παραγωγῆς παρασκευάζονται ἀπὸ κυρίως ἐργαζομένους εἰς τὴν πρωτογενῆ παραγωγήν. Ἐὰν δηλαδὴ ὁ ἀγρότης παρασκευάσῃ ἔπιπλα πρὸς ἰδίαν χρῆσιν αὐτοῦ, ἡ παραγωγὴ αὕτη θεωρεῖται ὅτι περιλαμβάνεται εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ προϊόντος καὶ τοῦ εἰσοδήματος. Ἡ διεύρυνσις αὕτη τῆς ἐννοίας τῆς παραγωγῆς ἐθεωρήθη ὅτι καλύπτει ἐπαρκῶς τὰς ἀνάγκας τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν.

Ἕτερον πρόβλημα, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει μεγαλυτέρας δυσχερείας, εἶναι τὸ πρόβλημα τοῦ τρόπου μετρήσεως τῆς αὐτοκαταναλώσεως εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας. Πράγματι, ὁσάκις ὑφίσταται ἐκτεταμένη παραγωγὴ πρὸς ἰδίαν χρῆσιν τοῦ παραγωγοῦ, τίθεται τὸ ἐρώτημα κατὰ τὸν ὑπολογισμόν της εἰς τὸ μέγεθος τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ προϊόντος, ποία τιμὴ δέον νὰ χρησιμοποιηθῇ : Ἡ τιμὴ διαθέσεως ὑπὸ τῶν παραγωγῶν ἢ ἡ ἀγοραία τιμή ; Τὸ ἐρώτημα δὲν στερεῖται πρακτικῆς σημασίας, ὁσάκις, ὡς συμβαίνει ἐν τῇ πράξει, εἰς πλείστας ἐν ἀναπτύξει περιοχὰς ὑφίστανται ἀντικειμενικὴ δυσκολία διὰ τὴν ἀνεύρεσιν πραγματικῶν ἀντιπροσωπευτικῶν τιμῶν ἀγαθῶν μὴ διακινουμένων ἀλλὰ αὐτοκαταναλισκομένων ὑπὸ τῶν παραγωγῶν.

Τὰ σχετικὰ προβλήματα ἀπετέλεσαν ἰδιαιτέρως ἀντικείμενον ἐρεύνης ὑπὸ τῆς Phyllis Deane, ἡ ὁποία, εἰς δύο πρωτοποριακὰ ἄρθρα καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς δύο βιβλία της, εἰσήγαγε τὰς συγχρόνους ἀντιλήψεις περὶ τῶν Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους περιοχὰς τῆς Ἀφρικῆς. Ἡ Phyllis Deane, ἡ ὁποία ἐμέτρησε τὰ μεγέθη τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος δι' ὡρισμένας περιοχάς, ὡς ἡ Βορ. Ροδεσία, ἡ Νιασαλάνδη καὶ ἡ Ἰαμαϊκή, ἀπέδειξεν ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ δοθῇ μία ἱκανοποιητικὴ εἰκὼν τῆς οἰκονομικῆς διαρθρώσεως ὑπὸ τὴν μορφὴν ποσοτικῶν δεδομένων διὰ καθυστερημένας οἰκονομικῶς περιοχάς.

Ἀναφερομένη εἰδικώτερον εἰς τὰ προβλήματα τοῦ προσδιορισμοῦ ἑνὸς συστήματος τιμῶν, δυναμένου νὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ τὴν ἀποτίμησιν τῶν δραστηριοτήτων τῶν ἀποβλεπουσῶν εἰς αὐτοκατανάλωσιν, κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἀκόμη καὶ εἰς τὰς πλέον πρωτογόνους περιοχὰς τῆς Ἀφρικῆς ὑφίσταται τὸ φαινόμενον τῆς οἰκονομικῆς συναλλαγῆς. Συνεπῶς, εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξευρεθῇ τὸ σύστημα τῶν τιμῶν, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖται εἰς τὰς πραγματοποιουμένας οἰκονομικὰς συναλλαγάς, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀποτιμήσεως τῶν δραστηριοτήτων, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς τὴν αὐτοκατανάλωσιν, δηλαδὴ εἰς τὴν ἰδίαν χρῆσιν ὑπὸ τοῦ παραγωγοῦ τῶν παραγομένων ὑπ' αὐτοῦ ἀγαθῶν. Ὅπως λέγει ἡ ἰδία : «Ὑφίστανται ἐλάχιστα ἀγαθὰ καὶ ὑπηρεσίαι διὰ τὰ ὁποῖα δὲν ὑφίσταται τιμή· τιμὴ ἡ ὁποία ἀμέσως συνδέεται πρὸς τὴν ἀξίαν των εἰς τὴν πλησιεστέραν ἀγοράν. Τὸ χρῆμα ἀποτελεῖ βασικὸν παράγοντα εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν τοῦ χωρίου. Ὁ χω-

ρικὸς θεωρεῖ τὸ χρῆμα ὡς ἔχον σημασίαν δι' αὐτὸν καὶ ἐκδηλώνει σημαντικὸν ἐνδιαφέρον διὰ νὰ τὸ ἀποκτήσῃ» [1].

Ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὑποστηριχθεῖσαν ἄποψιν ἐκ μέρους ἑτέρων συγγραφέων ὅτι θὰ ἦτο ὀρθότερον νὰ μὴ περιληφθοῦν εἰς τὰς μετρήσεις τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ τῶν Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν, ἐν γένει, αἱ συναλλαγαὶ αὐτοκαταναλώσεως, ἕτεροι εἰδικοί, πλὴν τῆς Phyllis Deane, ὑπεστήριξαν ἐπίσης τὴν ἀνάγκην ἀλλὰ καὶ τὴν δυνατότητα ἐπιλύσεως τῶν θεωρητικῶν καὶ πρακτικῶν προβλημάτων μετρήσεως τοῦ «τομέως τῆς αὐτοκαταναλώσεως». Οὕτω, οἱ Prest καὶ Stewart, εἰς τὴν μελέτην των τὴν ἀναφερομένην εἰς τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα τῆς Νιγηρίας διὰ τὸ ἔτος 1950 - 51 [2], ὡδηγήθησαν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι: «κατὰ τὴν γνώμην μας ἡ παράλειψις ἢ ὁ διαχωρισμὸς τῶν δραστηριοτήτων αὐτοκαταναλώσεως δὲν δύναται νὰ δικαιολογηθῇ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Νιγηρίας. Δὲν ὑφίσταται σαφὴς διάκρισις μεταξὺ αὐτοκαταναλώσεως καὶ δραστηριοτήτων λαμβανουσῶν χώραν ἐν τῇ ἀγορᾷ. Μᾶλλον ἀμφότεραι εὑρίσκονται ἀρρήκτως συνδεδεμέναι μεταξύ των. Πάντες οἱ παραγωγοὶ προϊόντων προοριζομένων πρὸς διάθεσιν εἰς τὴν ἀγορὰν εἶναι, μὲ τὴν μοναδικὴν ἐνδεχομένως ἐξαίρεσιν ὡρισμένων παραγωγῶν κακάο, παραγωγοὶ προϊόντων πρὸς ἰδίαν αὐτῶν κατανάλωσιν».

Πρὸς διευκόλυνσιν τῶν στατιστικολόγων τῶν ἀσχολουμένων μὲ τὴν μέτρησιν τῶν Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐπίλυσιν τῶν θεωρητικῶν προβλημάτων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰς ἐννοίας των, εἰς τὴν δευτέραν ἔκδοσιν τοῦ συστήματος τῶν Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν τοῦ 1960 καὶ εἰδικώτερον εἰς τὴν παράγρ. 54 αὐτοῦ, παρέχονται συστάσεις ἐν σχέσει πρὸς τὰ προβλήματα τοῦ ὑπολογισμοῦ τῆς ἀξίας τῶν δραστηριοτήτων αὐτοκαταναλώσεως. Πράγματι, τὰ Ἡνωμένα Ἔθνη συνιστοῦν: «Εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν μὴ χρηματικῶν συναλλαγῶν, δηλ. τῶν συναλλαγῶν τῶν ἀναφερομένων εἰς ἀντιπραγματισμὸν καὶ παραγωγὴν πρὸς ἰδίαν χρῆσιν, δέον νὰ χρησιμοποιηθοῦν, διὰ τὴν ἀποτίμησίν των, αἱ τιμαί, εἰς τὰς ὁποίας οἱ παραγωγοὶ πωλοῦν, ἢ ἐὰν δὲν πωλοῦν, ἐκεῖναι τὰς ὁποίας χρησιμοποιοῦν διὰ τὰς πωλήσεις των παραγωγοὶ ὁμοίων προϊόντων εἰς τὴν ἰδίαν ἢ γειτονικὴν τοποθεσίαν».

Τρίτη σειρὰ ἀντιρρήσεων ὡς πρὸς τὴν νομιμότητα τῶν διεθνῶν συγκρίσεων τῶν μακροοικονομικῶν μεγεθῶν, ἰδίως εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν, ἀναφέρεται εἰς τὴν ποιότητα τοῦ στατιστικοῦ ὑλικοῦ τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖται διὰ τὰς μακροοικονομικὰς μετρήσεις. Ὡς εἶναι γνωστόν, ἡ οἰκονομικὴ ὑπανάπτυξις συμβαδίζει καὶ μὲ τὴν ἔλλειψιν ἐπαρκῶν στατιστικῶν τῶν βασικῶν οἰκονομικῶν δραστηριοτήτων. Κατὰ κανόνα, ὅσον μία οἰκονομία εὑρίσκεται εἰς χαμηλότερον βαθμὸν οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τόσον καὶ τὸ στατιστικὸν σύστημα αὐτῆς περισσότερον

1) Colonial Social Accounting, Cambridge 1953, σελ. 224.
2) Βλέπε Colonial Office, Colonial Research Studies, No 11, Λονδῖνον, 1953.

πάσχει, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς πλουσιωτέρας οἰκονομίας. Ἐτέθη συνεπῶς τὸ θέμα ἐὰν ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑφίστανται ἀπογραφικὰ στοιχεῖα, ἢ ὅπου τὰ ὑφιστάμενα τοιαῦτα δὲν παρέχουν ἐπαρκεῖς ἐγγυήσεις ὡς πρὸς τὴν ποιότητά των, ἐλλείπουν δὲ αἱ τρέχουσαι στατιστικαὶ τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος καὶ τῶν τιμῶν, καθίσταται δυνατὸν νὰ βασισθῶμεν εἰς τὰς ἐνδεχομένως ὑφισταμένας ἐκτιμήσεις τῶν μακροοικονομικῶν μεγεθῶν. Πρὸς πληρεστέραν κατανόησιν τοῦ προβλήματος, δυνάμεθα νὰ κατατάξωμεν τὰς γενομένας παρατηρήσεις ὡς πρὸς τὰς ἀδυναμίας τῶν Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν ὑπὸ τρεῖς βασικὰς κατηγορίας ἐπιχειρημάτων [1] : α) τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν ἔλλειψιν ἐπαρκοῦς στατιστικοῦ προσωπικοῦ, β) τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν ποιοτικὴν ἀνεπάρκειαν τοῦ στατιστικοῦ προσωπικοῦ τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖται διὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν καὶ γ) τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν διάρθρωσιν τῆς παραγωγῆς, π.χ. μεγάλη συμμετοχὴ τῆς αὐτοκαταναλώσεως εἰς τὴν πρωτογενῆ παραγωγήν, σημαντικὸν τμῆμα τῶν οἰκονομικῶν συναλλαγῶν διεξάγεται ἐκτὸς τοῦ νομισματικοῦ συστήματος, μικρὸς ἀριθμὸς συγχρονισμένων μεγάλων ἐπιχειρήσεων, κ.ο.κ.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν παρατηρήσεων, ὑφίστανται σοβαραὶ ἀποδείξεις ὅτι ἡ κατάστασις ἐσημείωσεν οὐσιώδη πρόοδον, ἰδίως χάρις εἰς τὴν παρασχεθεῖσαν ἐκ μέρους τῶν ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν τεχνικὴν βοήθειαν πρὸς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας. Ἐπίσης οὐσιαστικῶς συνέβαλον τὰ Ἡνωμένα Ἔθνη καθὼς καὶ εἰδικευμένοι διεθνεῖς ὀργανισμοὶ εἰς τὴν ὅλην πρόοδον τῆς στατιστικῆς διαρθρώσεως εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας. Ἡ χρῆσις ξένων ἐμπειρογνωμόνων, ἀλλὰ καὶ αἱ δυνατότητες ἐπιμορφώσεως στατιστικολόγων τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν εἰς τὰς πλέον συγχρόνους μεθόδους στατιστικῆς μετρήσεως, ὡδήγησαν εἰς τὴν ἀπάμβλυνσιν τοῦ πρώτου παράγοντος.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν δευτέραν κατηγορίαν παραγόντων, δηλ. τὴν ποιοτικὴν ἀνεπάρκειαν τοῦ στατιστικοῦ ὑλικοῦ, ἡ ἔρευνα τῆς καταστάσεως ἀποδεικνύει ὅτι ἐσημειώθη καὶ ὡς πρὸς τὸν τομέα τοῦτον μεγίστη πρόοδος, τῇ ὑποδείξει καὶ συμπαραστάσει τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν καὶ τῶν λοιπῶν εἰδικευμένων διεθνῶν ὀργανισμῶν. Αἱ παγκόσμιαι ἀπογραφαὶ τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῆς γεωργίας καθὼς καὶ αἱ λοιπαὶ ἀπογραφαί, αἱ ὁποῖαι πραγματοποιοῦνται ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν διεθνῶν ὀργανισμῶν, ὡδήγησαν ἀσφαλῶς εἰς τὸν ἐμπλουτισμὸν τῶν ποσοτικῶν γνώσεων ὡς πρὸς τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν. Πάντως, παρὰ τὴν σημειωθεῖσαν πρόοδον, ὑφίστανται ἀσφαλῶς μέγιστα περιθώρια βελτιώσεως τοῦ στατιστικοῦ ὑποβάθρου εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας. Ἡ βελτίωσις αὕτη θὰ ἀποτελέσῃ βασικὴν προϋπόθεσιν διὰ τὴν ἐξεύρεσιν καλυτέρων στατιστικῶν στοιχείων πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς πραγματοποιήσεως διεθνῶν συγκρίσεων.

Τέλος, ὡς πρὸς τὴν τρίτην κατηγορίαν παραγόντων, αἱ σημειούμεναι

---

1) E. Panas, Recent Development in Social Accounting, ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 378 - 384.

βασικαὶ διαρθρωτικαὶ μεταβολαὶ εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας ἔχουν ὡς συνέπειαν καὶ τὴν βελτίωσιν τῶν δυνατοτήτων τοῦ στατιστικοῦ συστήματος [1].

Ἐνῷ ἡ τυποποίησις τῶν Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν εἰς τὸν Ο.Ε.Ο.Σ. εἶχεν ὡς σκοπὸν νὰ ὑποβοηθήσῃ τὰς διεθνεῖς συγκρίσεις διὰ τῆς θεσπίσεως κοινῶν ἐννοιῶν, ὁρισμῶν καὶ κατατάξεων, τὸ τυποποιημένον σύστημα τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν εἶχε τὴν πρόσθετον ἐπιδίωξιν νὰ παρουσιάσῃ διὰ τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶχον ἐπεξεργασθῆ ἐθνικὸν σύστημα Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν ἓν πρόσφορον ὑπόδειγμα πρὸς χρῆσιν τῶν στατιστικολόγων των. Ὑπάρχουν πράγματι πλεῖσται ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίαι αἱ ὁποῖαι ἤρχισαν τὰς ἐργασίας μετρήσεων τῶν Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ διεθνοῦς προτύπου τοῦ Ο.Η.Ε.

Διετυπώθη, συνεπῶς, ἀμφιβολία, εἰς τὴν σχετικὴν εἰδικευμένην βιβλιογραφίαν, ἐὰν ἡ τυποποίησις τῶν Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν ὑπὸ τῶν διεθνῶν ὀργανισμῶν ὑπῆρξεν εὐεργετικὴ ἢ ὄχι διὰ τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας. Διηρωτήθησαν ὡρισμένοι εἰδικοὶ μήπως ἡ τυποποίησις ὑπὸ τῶν Ἡν. Ἐθνῶν ὡδήγησεν εἰς τὴν χαλάρωσιν τοῦ ἐνδιαφέροντος διὰ νέας ἀναζητήσεις συστημάτων δυναμένων νὰ ἐξυπηρετήσουν καλύτερον τὰς εἰδικὰς ἀνάγκας τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν.

Ὁ φόβος ὅτι ἡ τυποποίησις ὁδηγεῖ εἰς δυσκαμψίαν εἶναι μᾶλλον ὑπερβολικός. Πράγματι, ἡ πρᾶξις ἀπέδειξεν ὅτι τὰ διεθνῆ συστήματα ἔχουν ἐπαρκῆ εὐλυγισίαν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ προσαρμόζωνται πρὸς τὰς εἰδικὰς ἀνάγκας τῶν ἐπὶ μέρους οἰκονομιῶν. Ἐπὶ πλέον, ἡ ὕπαρξις ἑνὸς πλήρους συστήματος, βασιζομένου εἰς ἐμπειρίαν πολλῶν χωρῶν, ἐβοήθησε τὰ μέγιστα πλείστας χώρας, αἱ ὁποῖαι ἄλλως θὰ εἶχον ἐξαναγκασθῆ νὰ χρησιμοποιήσουν τὰς σπανιζούσας δυνάμεις εἰς ἀνθρώπινον ὑλικὸν διὰ τὴν κατασκευὴν ἐθνικῶν συστημάτων μετρήσεως τῶν Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν, συστημάτων τὰ ὁποῖα, καὶ ἂν ἀκόμη ἤθελον ἀποδειχθῆ ὡς ἐπιτυχῆ, θὰ ἀπετέλουν μέγιστον πρόσθετον ἐμπόδιον διὰ τὴν διενέργειαν διεθνῶν συγκρίσεων.

Ἑτέρα κατηγορία προβλημάτων, ἀναφερομένων εἰς τὰς διεθνεῖς συγκρίσεις τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, ἀναφέρεται εἰς τὴν μετατροπὴν τῶν εἰς ἐθνικὸν νόμισμα ὑπολογισμῶν εἰς τοιούτους διὰ διεθνῶν νομισματικῶν μονάδων. Ὑπενθυμίζεται ὅτι τὰ Ἡνωμένα Ἔθνη καταρτίζουν τοὺς συγκριτικοὺς πίνακας τῶν κατὰ κεφαλὴν εἰσοδημάτων καὶ προϊόντων εἰς δολλάρια Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται μετατροπὴ τῶν εἰς ἐθνικὸν νόμισμα ὑπολογισμῶν εἰς ὑπολογισμοὺς εἰς δολλάρια Ἡνωμ. Πολιτειῶν. Τίθεται συνεπῶς τὸ ἐρώτημα τίνι τρόπῳ θέλει πραγματοποιηθῆ ἡ μετατροπὴ

---

1) Τὸ θέμα τῆς ἀνεπαρκείας τῶν στατιστικῶν τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν ἐπανῆλθεν εἰς τὸ προσκήνιον τῶν διεθνῶν συζητήσεων κατόπιν τῶν σχετικῶν παρατηρήσεων τοῦ Gunnar Myrdal εἰς τὸ πρόσφατον ἔργον του Asian Drama : An Inquiry into the Poverty of Nations, N.Y, 1968. Βλ. ἰδίως τὸ κεφάλαιον II τοῦ ἀνωτέρω ἔργου.

αὕτη. Θὰ χρησιμοποιηθοῦν πρὸς τοῦτο αἱ ἐπίσημοι ἰσοτιμίαι ἐθνικοῦ νομίσματος πρὸς τὰ ξένα νομίσματα ; Ἢ θὰ χρησιμοποιηθοῦν ἕτεροι τρόποι ;

Ἡ χρῆσις τῶν συναλλαγματικῶν ἰσοτιμιῶν παρουσιάζει ἐν τῇ πράξει πλείστας ὅσας δυσκολίας. Ἤδη, εἰς τὴν μελέτην τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν τοῦ ἔτους 1950, τὴν ἀναφερομένην εἰς τὸ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα 70 χωρῶν, εἶχεν ἐπισημανθῆ τὸ γεγονός, ὅτι διὰ πλείστας οἰκονομίας, ἡ χρῆσις τῶν ἐπισήμων ἰσοτιμιῶν δὲν ἦτο ἡ ἐνδεδειγμένη. Καὶ τοῦτο διότι, εἰς τὸν μεταπολεμικὸν κόσμον, ὑφίστανται πλεῖστα παραδείγματα, κατὰ τὰ ὁποῖα τὸ ἐθνικὸν νόμισμα εἶναι ἐν τῇ πράξει ὑπερτιμημένον, ἐν σχέσει πρὸς τὰ ξένα νομίσματα. Αἱ δεσμεύσεις τοῦ Δ.Ν.Τ. ὡς πρὸς τὰς δυνατότητας κυμάνσεως τῶν τιμῶν συναλλάγματος ἔχουν ὡς συνέπειαν νὰ πραγματοποιοῦνται πολλάκις σημαντικῆς ἐκτάσεως ὑποτιμήσεις τοῦ ἐθνικοῦ νομίσματος. Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας ἡ χρῆσις τῶν ἐπισήμων ἰσοτιμιῶν θὰ ὡδήγει εἰς ἀπότομον μείωσιν τῶν εἰς ξένον νόμισμα ὑπολογισμῶν τοῦ εἰσοδήματος μιᾶς οἰκονομίας, ἐνῷ ἡ πραγματικότης εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἐντελῶς διάφορος, δηλαδὴ νὰ ἔχῃ σημειωθῆ αὔξησις τοῦ εἰσοδήματος καὶ οὐχὶ μείωσις.

Διὰ τὸν λόγον τοῦτον, ἡ πρώτη μελέτη τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν συνέστησε τὴν χρῆσιν, ἀντὶ τῆς ἐπισήμου ἰσοτιμίας τοῦ ἔτους 1949, τῆς προπολεμικῆς τοιαύτης, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι πρὸ τοῦ Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου ἡ ἀγοραστικὴ δύναμις τῶν ἐθνικῶν νομισμάτων προσήγγιζε περισσότερον τὴν πραγματικὴν τοιαύτην παρὰ μεταπολεμικῶς. Ἐν προκειμένῳ, ἡ μεθοδολογία τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν ὑπῆρξεν ἡ ἀκόλουθος : Διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως ἑνὸς τιμαρίθμου, κατὰ προτίμησιν τιμῶν καταναλωτοῦ, τὸ τρέχον εἰσόδημα τοῦ ἔτους 1949 ὑπελογίσθη εἰς προπολεμικὰς τιμάς. Ἀκολούθως ἐχρησιμοποιήθη ἡ προπολεμικὴ ἰσοτιμία ἐθνικοῦ νομίσματος πρὸς τὸ δολλάριον διὰ τὴν μετατροπὴν τῶν ὑπολογισμῶν εἰς δολλάρια Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Ἀκολούθως ἐχρησιμοποιήθησαν ἀμερικανικοὶ τιμάριθμοι διὰ νὰ ἐκφράσουν τὰς προπολεμικὰς εἰς δολλάρια τιμὰς εἰς τοιαύτας τοῦ ἔτους 1949. Τέλος, ἐχρησιμοποιήθησαν τὰ δεδομένα τοῦ πληθυσμοῦ διὰ τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος.

Εἶναι προφανὲς ὅτι ὁ ἀνωτέρω τρόπος ὑπολογισμοῦ παρουσιάζει πλείστας θεωρητικάς, ἀλλὰ καὶ πρακτικὰς ἀδυναμίας. Διὰ τοῦτο ἀνεζητήθησαν ἕτεροι τρόποι ἐκφράσεως τῶν μεγεθῶν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος εἰς διεθνὲς νόμισμα πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς πραγματοποιήσεως τῶν διεθνῶν συγκρίσεων.

Ἐπὶ τοῦ πεδίου τούτου ὁ Ὀργανισμὸς Εὐρωπαϊκῆς Οἰκονομικῆς Συνεργασίας (ΟΕΟΣ) παρουσίασεν ἰδιαιτέραν δραστηριότητα.

Ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ τότε ἁρμοδίου διευθυντοῦ διὰ τὰς στατιστικὰς ἐρεύνας καὶ τοὺς Ἐθνικοὺς Λογαριασμοὺς Milton Gilbert κατηρτίσθησαν δύο βασικαὶ ἔρευναι ἀναφερόμεναι εἰς διεθνεῖς συγκρίσεις τοῦ ἀκαθαρίστου ἐθνικοῦ προϊόντος, ἀναλυομένου κατὰ κατηγορίας δαπανῶν, δι' ὡρισμένας χώρας - μέλη τοῦ Ὀργανισμοῦ τούτου. Ἡ πρώτη μελέτη ἐδημοσιεύθη τὸ 1954, ἐκάλυψε 5 χώρας, παρέχουσα στοιχεῖα διὰ τὸ 1950 καὶ τὸ

1952. Ἡ δευτέρα μελέτη ἐδημοσιεύθη τὸ 1950, ἐκάλυψεν 9 χώρας καὶ παρέσχε στοιχεῖα διὰ τὰ ἔτη 1950 καὶ 1955 (Milton Gilbert καὶ Irving Kravis, An International Comparison of National Products and the Purchasing Power of Currencies, O.E.E.C., Παρίσιοι, 1954 καὶ Milton Gilbert and Associates, Comparative National Products and Price Levels, O.E.E.C., Παρίσιοι, 1958).

Εἰδικώτερον, ἐγένοντο συγκρίσεις τῶν κάτωθι κατηγοριῶν τοῦ ἀκαθαρίστου ἐθνικοῦ προϊόντος : α) τῆς ἰδιωτικῆς καταναλώσεως, β) τῆς καταναλώσεως τοῦ Δημοσίου γ) τῶν ἐγχωρίων ἐπενδύσεων καὶ τοῦ καθαροῦ δανεισμοῦ τῆς ἀλλοδαπῆς (συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς).

Ἡ ἀκολουθηθεῖσα μεθοδολογία συνίστατο εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῶν δεδομένων τιμῶν καὶ ποσοτήτων (ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν δι' ἑκάστην κατηγορίαν δαπανῶν) καὶ τὴν κατάρτισιν δύο δεικτῶν σχετικῶν τιμῶν, τοῦ ἑνὸς ἀναφερομένου εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας καὶ τοῦ ἑτέρου ἀναφερομένου εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας τὰς περιλαμβανομένας εἰς τὴν ἔρευναν. Ἀκολούθως ὑπελογίσθη ἀφ' ἑνὸς τὸ ἀκαθάριστον ἐθνικὸν προϊὸν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν διὰ τῆς ἀποτιμήσεώς του διὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν τιμῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ ἀκαθάριστον ἐθνικὸν προϊὸν τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν ἀποτιμώμενον διὰ τῶν ἀμερικανικῶν σχετικῶν τιμῶν.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν συγκρίσεων τούτων εἶναι λίαν ἐνδιαφέρον. Πράγματι, ἀποδεικνύεται ὅτι ἐὰν γίνῃ ἡ ἀποτίμησις τοῦ ἀκαθαρίστου ἐθνικοῦ προϊόντος τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου βάσει τῶν ἀμερικανικῶν σχετικῶν τιμῶν, ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν ἀντίστοιχον ὑπολογισμὸν εἰς ἐθνικὰς τιμάς, ὁ δείκτης τοῦ ἀκαθαρίστου κατὰ κεφαλὴν ἐθνικοῦ προϊόντος ἐμφανίζεται κατὰ 29 % μεγαλύτερος. Ὁμοίως, ὁ δείκτης τοῦ ἀκαθαρίστου κατὰ κεφαλὴν ἐθνικοῦ προϊόντος τῆς Ἰταλίας εἶναι μεγαλύτερος κατὰ 67 % ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν ἀντίστοιχον ὑπολογισμὸν βάσει τῶν ἐθνικῶν τιμῶν.

Ἐν γένει, ἐκ τῆς μελέτης τοῦ Gilbert καὶ τῶν συνεργατῶν του, προκύπτει σαφῶς ὅτι αἱ συγκρίσεις, αἱ ὁποῖαι καταρτίζονται διὰ τῆς μετατροπῆς τῶν ἐθνικῶν νομισμάτων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἰσοτιμιῶν συναλλάγματος, ὁδηγοῦν εἰς ἐσφαλμένα συμπεράσματα. Ἀκόμη καὶ ἡ μέθοδος τῆς διορθώσεως τῶν ἰσοτιμιῶν συναλλάγματος, ἐπὶ τῇ βάσει δεικτῶν σχετικῆς ἀγοραστικῆς ἱκανότητος, δὲν φαίνεται νὰ ὡδήγησεν εἰς ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν χρησιμοποιηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Gilbert μέθοδον, προκύπτει ὅτι ἀναλόγως τῆς χρήσεως τοῦ συστήματος τιμῶν τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἑτέρας χώρας εἰς τὰς μεταξύ των συγκρίσεις, αὕτη ὁδηγεῖ εἰς διάφορα ἀποτελέσματα. Ἡ ἀπόστασις φαίνεται νὰ αὐξάνεται καθ' ὃ μέτρον ἡ σύγκρισις γίνεται μεταξὺ οἰκονομιῶν, αἱ ὁποῖαι ἔχουν μεγάλην διαφορὰν ἐν σχέσει πρὸς τὰ σχετικὰ ἐπίπεδα τῶν εἰσοδημάτων των. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὑπάρχει ἰδιαιτέρα δυσκολία συγκρίσεως τοῦ εἰσοδήματος τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν μὲ τὰ εἰσοδήματα τῶν πλουσιωτέρων οἰκονομιῶν, ἔστω καὶ βάσει τῆς πλέον λεπτομεροῦς μεθόδου τοῦ Gilbert.

Τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Gilbert, παραλλήλως πρὸς τὰς ἀνωτέρω δύο μνημονευθείσας μελέτας, ὁ Ο.Ε.Ο.Σ. ἠσχολήθη μὲ διεθνεῖς συγκρίσεις καὶ εἰδικώτερον μὲ τὴν σύγκρισιν τῆς οἰκονομίας τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ τῆς οἰκονομίας τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου ἐπὶ τῇ βάσει στοιχείων τοῦ ἀκαθαρίστου ἐθνικοῦ προϊόντος ἀναλυομένου κατὰ κλάδους παραγωγῆς. Ἡ ἐργασία αὕτη [1], ἥτις ἐγένετο ὑπὸ τῶν Page καὶ Bombach, ἐδημοσιεύθη τὸ 1959 ὡς προϊὸν συνεργασίας μεταξὺ τοῦ Ο.Ε.Ο.Σ. καὶ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Cambridge.

Ἡ ἔρευνα αὕτη ἐγένετο εἰδικώτερον πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς συγκρίσεως τῶν ἐθνικῶν προϊόντων ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς ἐρεύνης τῆς σχετικῆς παραγωγικότητος ἀμφοτέρων τῶν ἐν τῇ μελέτῃ περιλαμβανομένων οἰκονομιῶν. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἐχρησιμοποιήθησαν διὰ τὴν ἀποτίμησιν τῶν τελικῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν εἰς ἀμφοτέρας τὰς οἰκονομίας, ἀφ' ἑνὸς αἱ ἐθνικαὶ τιμαὶ καὶ ἀφ' ἑτέρου αἱ τιμαὶ τῆς ἑτέρας τοιαύτης. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ Ἡνωμένον Βασίλειον πλησιάζει περισσότερον τὸ ἀπόλυτον ὕψος τοῦ ἀμερικανικοῦ ἐθνικοῦ προϊόντος, ἐὰν χρησιμοποιηθῇ ἡ μέθοδος αὕτη, παρὰ ἐὰν χρησιμοποιηθῇ ὡς μέτρον συγκρίσεως τὸ ἀκαθάριστον ἐθνικὸν προϊὸν ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τῆς δαπάνης.

Ἡ ἐργασία τοῦ Milton Gilbert προεκάλεσεν, ὡς ἦτο φυσικόν, μέγιστον ἐνδιαφέρον, διότι ἀποτελεῖ ἀναμφισβητήτως μεγίστην πρόοδον ἐν σχέσει πρὸς τὰς διεθνεῖς στατιστικὰς συγκρίσεις. Παρουσιάζει, ἐν τούτοις, τὸ μειονέκτημα ὅτι ἀπαιτεῖται πρὸς πραγματοποίησίν της ὄγκος ἀναλυτικῶν στατιστικῶν στοιχείων, τῶν ὁποίων ἡ ὕπαρξις, ἰδίως εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας, εἶναι ἰδιαιτέρως δυσχερής. Διὰ τοῦτο ἐλάχισται προσπάθειαι ἐγένοντο συγκρίσεως ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν μὲ τὰς πλουσιωτέρας οἰκονομίας, καὶ εἰδικώτερον μὲ τὴν οἰκονομίαν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, βάσει τῆς μεθόδου ταύτης. Ἐν προκειμένῳ ἐνδιαφέρον παρουσίασεν ἡ σύγκρισις τῆς Ἰαπωνικῆς οἰκονομίας μὲ τὴν οἰκονομίαν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ὑπὸ τῶν καθηγητῶν Watanabe καὶ Komiya.

Ἕτεροι μέθοδοι διεθνῶν συγκρίσεων.

Ἡ μέθοδος τοῦ Colin Clark: Ἡ πρώτη ἀξιόλογος προσπάθεια πραγματοποιήσεως διεθνοῦς συγκρίσεως τοῦ πραγματικοῦ εἰσοδήματος διαφόρων οἰκονομιῶν, βάσει τῶν Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν, ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Colin Clark τὸ 1937. Οὗτος εἰσήγαγε διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν συγκρίσεων, τὴν ἔννοιαν τῶν «διεθνῶν μονάδων». Ὡς διεθνῆ μονάδα, διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν συγκρίσεων, ὁ Colin Clark ὥρισε τὴν ποσότητα τῶν ἀγαθῶν τῶν δυναμένων νὰ ἀγορασθοῦν δι' ἑνὸς δολλαρίου Ἡνωμένων Πολιτειῶν κατὰ μέσον ὅρον διὰ τὴν δεκαετίαν 1924 - 34. Ἐν συνεχείᾳ, ὁ Colin Clark εἰσήγαγε καὶ τὴν ἔννοιαν τῶν «ἀνατολικῶν μονάδων» ὡς μέτρον τῶν κατα-

---

1) The Comparison of National Output and Productivity of the United States and the United Kingdom, O.E.C.D., Παρίσιοι, 1959.

ναλωτικῶν προτύπων τῶν χαμηλοῦ εἰσοδήματος χωρῶν τῆς Ἀσίας.

Ἡ προσπάθεια τοῦ Colin Clark ἐμφανίζεται σήμερον ὡς ἀνεπαρκής. Ἐν τούτοις, κατὰ τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπραγματοποιήθη ἀπετέλει μίαν ἀνεκτίμητον συμβολὴν εἰς τὴν προσπάθειαν πραγματοποιήσεως διεθνῶν συγκρίσεων, εἰς περίοδον κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑφίσταντο διεθνεῖς ὀργανώσεις ἀσχολούμεναι μὲ προβλήματα στατιστικῶν συγκρίσεων.

Ἡ μέθοδος τοῦ Beckerman : Τὸ 1966 τὸ κέντρον ἀναπτύξεως τοῦ Ὀργανισμοῦ Οἰκονομικῆς Συνεργασίας καὶ Ἀναπτύξεως (Ο.Ο.Σ.Α.)[1] ἐδημοσίευσεν ἐνδιαφέρουσαν ἐργασίαν τοῦ τέως ὑπαλλήλου αὐτοῦ καὶ ἐν συνεχείᾳ καθηγητοῦ Beckerman, ἀναφερομένην εἰς τὰς διεθνεῖς συγκρίσεις τῶν πραγματικῶν εἰσοδημάτων[2].

Εἰς τὴν ἐργασίαν του αὐτὴν ὁ Beckerman, ἀφοῦ ἐπισκοπεῖ τὰς προσπαθείας βελτιώσεως τῶν διεθνῶν συγκρίσεων τῶν πραγματικῶν εἰσοδημάτων, μεταξὺ χωρῶν εὑρισκομένων εἰς διαφόρους φάσεις οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, εἰσηγεῖται, ὡς ἁπλουστέραν καὶ ἀκριβεστέραν μέθοδον, τὴν χρῆσιν τῶν «ἀμέσως προσηρμοσμένων δεικτῶν».

Ἡ μέθοδος Beckerman συνίσταται εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τῶν καλυτέρων δυνατῶν στατιστικῶν συσχετίσεων μεταξὺ τοῦ σχετικοῦ πραγματικοῦ εἰσοδήματος τῆς σχετικῆς καταναλώσεως καὶ ὡρισμένων ἀμέσων ἐνδεικτικῶν στατιστικῶν σειρῶν διὰ τὰς ὁποίας ὑφίστανται ἤδη στοιχεῖα εἰς τὰς πλείστας τῶν χωρῶν. Αἱ συσχετίσεις αὗται ἐπιτρέπουν, ἐν συνεχείᾳ, τὴν ἐκτίμησιν τῶν σχετικῶν ἐπιπέδων τῶν πραγματικῶν εἰσοδημάτων δι' ὅλας τὰς χώρας διὰ τὰς ὁποίας ὑφίστανται δεδομένα, ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐπιλεγείσας ἀμέσους ἐνδεικτικὰς στατιστικὰς σειράς. Ποίας στατιστικὰς σειρὰς ἐχρησιμοποίησεν ὁ Beckerman ; Ὡς ἀναφέρει (σελὶς 29 τῆς μελέτης του), κατόπιν ἐρεύνης, κατέληξεν εἰς τοὺς κατωτέρω μὴ νομισματικοὺς δείκτας : Ἐμφανῆ κατανάλωσιν χάλυβος εἰς χγρ. κατὰ κεφαλὴν καὶ κατ' ἔτος, παραγωγὴν σιμέντων εἰς μετρικοὺς τόννους κατ' ἔτος, ἀριθμὸν ταχυδρομηθεισῶν ἐπιστολῶν κατ' ἔτος, ἀριθμὸν δεκτῶν ραδιοφώνου, ἀριθμὸν συσκευῶν τηλεφώνου, ἀριθμὸν αὐτοκινήτων, διὰ ἰδιωτικὴν καὶ ἐπιχειρηματικὴν χρῆσιν, κατανάλωσιν κρέατος εἰς χλγρ. κατ' ἔτος. Διὰ τὰ ἀνωτέρω εἴδη ἀπέδειξε στατιστικῶς τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ ἐπίπεδον τῆς κατὰ κεφαλὴν καταναλώσεως ἢ τοῦ εἰσοδήματος προσδιορίζει τὰ ἐπίπεδα τῶν χρησιμοποιουμένων ἐνδεικτικῶν στατιστικῶν σειρῶν.

Ἐν γένει, ἡ θεωρία ἐπὶ τῆς ὁποίας βασίζεται ἡ μέθοδος εἶναι λίαν ἁπλῆ. Ἔχει οὕτω : Μεταξὺ τοῦ μεγίστου ἀριθμοῦ στοιχείων διὰ τὰ ὁποῖα δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι εὑρίσκονται ἐν στενῇ συναρτήσει πρὸς τὴν πραγματικὴν κατὰ κεφαλὴν κατανάλωσιν, εἶναι λογικὸν νὰ σκεφθῶμεν ὅτι δι' ὡρισμένα ἐξ αὐτῶν ἡ συνάρτησις εἶναι ἀνάλογος εἰς πολλὰς χώρας καὶ παρα-

1) Ὁ Ο.Ο.Σ.Α. διεδέχθη τὸν Ὀργανισμὸν Ο.Ε.Ο.Σ. τὸ 1961.

2) International Comparisons of Real Incomes, O.E.C.D., Παρίσιοι, 1966.

μένει ἀνεπηρέαστος ἐκ τῶν διαφορῶν τῶν σχετικῶν τιμῶν αἱ ὁποῖαι ὑφίστανται μεταξὺ διαφόρων χωρῶν τῶν ὑπὸ κρίσιν στοιχείων. Εἶναι κατ' ἀρχὴν δυνατὸν πειραματικῶς νὰ τὰ προσδιορίσωμεν. Κατόπιν τούτου, ἡ μέτρησις τοῦ ἐπιπέδου τῶν ὑπὸ κρίσιν στοιχείων δίδει τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα καὶ ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν μέτρησιν τοῦ ἐπιπέδου τῆς συνολικῆς κατὰ κεφαλὴν καταναλώσεως, ὡς αὕτη προσδιορίζεται ἐκ τοῦ ἐπιπέδου τῶν στοιχείων τούτων.

Ἡ ἀνωτέρω ἐργασία ἀποδεικνύει ὅτι ὑφίστανται εἰσέτι σημαντικὰ περιθώρια ἐρεύνης ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς διευκολύνσεως τῶν συγκριτικῶν μελετῶν τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰς διαφορὰς ἐπιπέδου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως μεταξὺ τῶν χωρῶν [1].

II. ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΕΙΣ ΒΑΣΙΚΑΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΝ ΑΝΑΠΤΥΞΕΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΩΝ. ΠΟΙΑ ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΜΙΑΣ ΕΚΑΣΤΗΣ ΤΩΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ ΤΟΥΤΩΝ

Ὑπὸ τὸν γενικὸν ὅρον «ἐν ἀναπτύξει οἰκονομία» περιλαμβάνονται ποικίλαι περιπτώσεις χωρῶν, αἵτινες, πολλάκις, διαφέρουν μεταξύ των ὡς πρὸς τὴν οἰκονομικήν των διάρθρωσιν, ἀλλὰ καὶ τὰ θεσμικά των πλαίσια, ὅσον περίπου ἀπέχουν καὶ ἀπὸ τὰ προηγμένα βιομηχανικὰ κράτη. Αἱ διαφοραὶ αὗται δὲν ἀναφέρονται μόνον εἰς τὴν ὑπάρχουσαν οἰκονομικὴν κατάστασιν, ἀλλά, καὶ τοῦτο εἶναι οὐσιωδέστερον, καὶ εἰς τὰς δυνατότητας αὐτῶν ὅπως πραγματοποιήσουν οἰκονομικὴν πρόοδον.

Πρὸ ὀλίγων δεκαετιῶν, ἡ ἔννοια τῆς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας δὲν ἦτο γνωστή. Αἱ χῶραι διεκρίνοντο βάσει τῶν διαθεσίμων, τότε, μέτρων ἀξιολογήσεώς των, εἰς πτωχὰς χώρας καὶ εἰς πλουσίας τοιαύτας. Ἀπὸ τοῦ τέλους, ὅμως, τοῦ Β'. Παγκοσμίου Πολέμου καὶ ἐντεῦθεν, κατέστη προφανὲς ὅτι ἡ κατάστασις τῆς πενίας, εἰς σχεδὸν ἁπάσας τὰς περιπτώσεις, ἔχει προσωρινὸν χαρακτῆρα. Ἀναφέρεται δὲ εἰς τὸ στάδιον εἰς τὸ ὁποῖον εὑρίσκοντο εἰς ὡρισμένον χρόνον. Ἐφ' ὅσον ἀποδεικνύεται, ὁλονὲν περισσότερον, ὅτι ὁ ἀνθρώπινος παράγων παίζει προέχοντα ρόλον εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, κατέστη προφανὲς ὅτι ὑφίσταντο λανθάνουσαι δυνατότητες ἐξόδου τῶν χωρῶν τούτων ἐκ τῆς καταστάσεως τῆς πενίας. Συνεπῶς, ὑπεκατεστάθη ὁ ὅρος «πτωχὴ χώρα» ἀπὸ τὸν ὅρον «καθυστερημένη οἰκονομία». Καὶ τοῦτο, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ὑφίστανται πηγαὶ πλούτου,

---

1) Νέα ἀξιόλογος συμβολὴ περιέχεται εἰς πρόσφατον δημοσίευμα τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὴν Εὐρώπην, τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν. Βλέπε Economic Survey of Europe in 1969, Νέα Ὑόρκη, 1970, κεφάλαιον 4, σελ. 139 - 152, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν στατιστικῶν πινάκων. Ἡ μέθοδος συνίσταται εἰς τὴν χρῆσιν εἰδικῶν φυσικῶν δεικτῶν, τῶν ὁποίων ἡ συσχέτισις πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος ἀπεδείχθη στατιστικῶς.

ὑλικαὶ καὶ ἀνθρώπιναι, αἱ ὁποῖαι δὲν ἀξιοποιοῦνται εἰσέτι λόγῳ τῆς καθυστερημένης ὑφῆς τῆς συγκεκριμένης οἰκονομίας.

Μὲ τὴν προϊοῦσαν αὔξησιν τῆς πολιτικῆς δυνάμεως τῶν χωρῶν τούτων, ἡ ἔννοια τῆς καθυστερημένης οἰκονομίας ὑπεχώρησε, λόγῳ τῆς αὐξανομένης ἀντιδράσεως τῶν ἐκπροσώπων των. Πράγματι, οἱ κάτοικοι τῶν οἰκονομιῶν τούτων ὑπεστήριξαν ὅτι, ὡς πρὸς ἄλλας ἀνθρωπίνας ἐκδηλώσεις, οὐδόλως εὑρίσκονται ἐν καθυστερήσει καὶ ὅτι, συνεπῶς, ἡ χρῆσις τοῦ ὅρου «καθυστερημένη οἰκονομία» ἀποτελεῖ, κατ' οὐσίαν, δυσμενῆ χαρακτηρισμὸν δι' αὐτούς. Ὑπεστήριξαν ὅτι πολλάκις οἱ λαοί των ὑπῆρξαν φορεῖς ἀξιολόγων πολιτισμῶν, εἰς ἐποχὰς κατὰ τὰς ὁποίας οἱ λαοὶ τῶν ἀνηκουσῶν σήμερον εἰς τὰς πλουσίας οἰκονομίας χωρῶν εἶχον νὰ παρουσιάσουν πολὺ μικροτέρας πολιτιστικὰς κατακτήσεις. Ἐπεκράτησε, συνεπῶς, διὰ μακρὸν χρόνον ὁ ὅρος «ὑπανάπτυκτος» ἢ ἄλλως «ὑπανεπτυγμένη οἰκονομία» ἀντὶ τῆς προγενεστέρας ὀνομασίας «καθυστερημένη οἰκονομία».

Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἡ ὀνομασία αὕτη προσέκρουσεν εἰς τὴν ἀντίδρασιν τῶν χωρῶν τούτων, ἐπειδὴ αὗται ἐθεώρησαν ὅτι ὁ ὅρος οὗτος τὰς θέτει εἰς μειονεκτικὴν θέσιν ἔναντι τῶν ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν. Διὰ τοῦτο, ἐγένετο δεκτὸν ἐκ μέρους τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν, ὅτι ἡ ἐπίσημος ὀνομασία τῶν ὑπαναπτύκτων οἰκονομιῶν εἶναι «ἐν ἀναπτύξει οἰκονομία». Ὁ ὅρος οὗτος ἔχει ἓν δυναμικὸν περιεχόμενον καὶ ἐκφράζει τὴν θέλησιν τῶν ἐκπροσώπων τῶν χωρῶν τούτων νὰ ἀποδυθοῦν εἰς τὴν ἀναγκαίαν προσπάθειαν διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν οἰκονομικήν των ἀνάπτυξιν.

Ὡς ἐλέχθη ἤδη, μεταξὺ τῶν 100 καὶ πλέον χωρῶν - μελῶν τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν, αἵτινες ἀνήκουν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν, ὑφίστανται, πολλάκις, ριζικαὶ διαφοραί. Αἱ διαφοραὶ αὗται ἀναφέρονται εἴτε εἰς τὸ διάφορον στάδιον οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως εἰς τὸ ὁποῖον εὑρίσκονται, εἴτε εἰς τὴν διάφορον ὑφὴν τοῦ προβλήματος τῆς ἐπιτεύξεως τῆς οἰκονομικῆς των ἀναπτύξεως.

Ἐπὶ παραδείγματι, εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν ἀνήκουν ὡρισμέναι χῶραι, αἱ ὁποῖαι ἐπέτυχον ἀξιόλογον παραγωγὴν καὶ ἐξαγωγὴν πετρελαίου. Αἱ πετρελαιοπαραγωγοὶ χῶραι τῆς Μέσης Ἀνατολῆς καὶ ἡ Βενεζουέλα ἀνήκουν εἰς τὴν κατηγορίαν αὐτήν. Αἱ χῶραι αὗται, ἐὰν ἐκρίνοντο βάσει τοῦ κριτηρίου τοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος, θὰ ἐθεωροῦντο, πολλάκις, ὡς ἐκ τῶν πλέον οἰκονομικῶς ἀνεπτυγμένων. Ἐν τούτοις, σαφῶς ἀνήκουν εἰς τὴν χορείαν τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν καὶ παρουσιάζουν ἅπαντα τὰ λοιπὰ οἰκονομικά των χαρακτηριστικά, ὡς εἶναι ἡ ἀνισότης τῆς κατανομῆς τοῦ εἰσοδήματος μεταξὺ τῶν κατοίκων των, ἡ μονόπλευρος διάρθρωσις τῆς οἰκονομίας των, ἡ ἔλλειψις συγχρονισμένων θεσμῶν, ἡ πλημμελὴς παιδεία τῶν κατοίκων των, ἡ ὕπαρξις ὑποαπασχολήσεως κ.ο.κ. Παρὰ ταῦτα, αἱ χῶραι αὐταὶ πλεονεκτοῦν, ἀσφαλῶς, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς λοιπὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας, ἐκ τοῦ γεγονότος

ὅτι οἱ πλούσιοι οἰκονομικοί των πόροι δημιουργοῦν δι' αὐτὰς τὰς βασικὰς προϋποθέσεις διὰ τὴν ριζικὴν ἀναδιάρθρωσιν τῶν οἰκονομιῶν των καὶ τὴν πλήρη οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν των ἀνάπτυξιν.

Αἱ ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίαι, ἐπίσης, διαφέρουν πολλάκις βασικῶς μεταξύ των, ἐν σχέσει πρὸς τὴν πληθυσμιακὴν πίεσιν. Ὑφίστανται οὕτω παραδείγματα πυκνοκατωκημένων χωρῶν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Νοτίου καὶ Νοτιοανατολικῆς Ἀσίας, τὴν Αἴγυπτον καὶ ἄλλας περιοχὰς τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, τὴν Βόρειον Ἀμερικήν, ἐνῷ, εἰς πολλὰς περιπτώσεις, εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ εἰς ὡρισμένας περιοχὰς τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς ἡ πληθυσμιακὴ πίεσις εἶναι πολὺ μικροτέρα.

Ἐν ὄψει τῶν ἀνωτέρω διαφορῶν, ὁ διαχωρισμὸς τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν εἰς βασικὰς ὑποκατηγορίας εἶναι, πολλάκις, ἀναγκαῖος, ἰδίως ὁσάκις ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς διεθνοῦς οἰκονομικῆς συνεργασίας συζητοῦνται τὰ κατάλληλα μέτρα πρὸς ὑποβοήθησιν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

Ἐνδιαφέρουσαν, ἐν προκειμένῳ, ταξινόμησιν εἶχεν ἐπιχειρήσει, κατὰ τὸ ἔτος 1966, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐπὶ ὑπουργικοῦ ἐπιπέδου συνόδου τῶν χωρῶν - μελῶν τοῦ Ο.Ο.Σ.Α., ὁ Γάλλος τότε Ὑπουργὸς Οἰκονομικῶν Debré. Οὗτος ὑπεστήριξεν ὅτι, διὰ τοὺς σκοποὺς τοῦ καταλλήλου προσανατολισμοῦ τῶν προσπαθειῶν οἰκονομικῆς βοηθείας πρὸς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας, θὰ ἔπρεπε νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν αἱ ἑξῆς διακρίσεις : Πρῶτον ἡ περίπτωσις τῶν χωρῶν ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι εὑρίσκονται εἰς τὸ μεταίχμιον μεταξὺ τῶν βιομηχανικῶς ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν καὶ τῶν ἐν ἀναπτύξει τοιούτων. Ὡς συγκεκριμένα παραδείγματα ἀνέφερε διὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν χῶρον τὴν περίπτωσιν τῆς Ἑλλάδος, τῆς Ἱσπανίας καὶ τῆς Πορτογαλίας. Ὁμοίως ὑπεγράμμισε τὰς περιπτώσεις τῆς Βενεζουέλας, τῆς Ἀργεντινῆς καὶ Βραζιλίας εἰς τὸν χῶρον τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς.

Ὡς δευτέραν κατηγορίαν διέκρινε τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς καὶ ὡρισμένας χώρας τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Νοτιοανατολικῆς Ἀσίας, ὡς ἡ Κορέα, ἡ Φορμόζα, αἱ Φιλιππῖναι, εἰς τὰς ὁποίας ἀνεπτύχθη ἤδη ἀξιόλογος καὶ προοδευτικὸς βιομηχανικὸς τομεύς.

Εἰς τρίτην κατηγορίαν ἔθεσε τὰς χώρας τῆς Νοτίου καὶ Νοτιοανατολικῆς Ἀσίας, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζουν ὀξὺ τὸ φαινόμενον τῆς πληθυσμιακῆς ἐκρήξεως καὶ εἰς τὰς ὁποίας, λόγῳ τῆς ταχείας αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ, τὸ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα ἐλαχίστην παρουσιάζει πρόοδον.

Τέλος, διέκρινε τετάρτην κατηγορίαν χωρῶν, εἰς τὴν ὁποίαν περιλαμβάνονται μερικαὶ Ἀφρικανικαὶ χῶραι, εἰς τὰς ὁποίας ὁ πληθυσμὸς εἶναι ἀνεπαρκής, ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ὑφισταμένους οἰκονομικοὺς πόρους. Εἰς τὰς χώρας ταύτας ἡ ἐπίτευξις καλυτέρας ἰσορροπίας μεταξὺ ἀπασχολησίμου πληθυσμοῦ καὶ φυσικῶν πόρων θὰ ἀποτελέσῃ βασικὸν παράγοντα διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς οἰκονομικῆς των καταστάσεως.

Ἐν ὄψει τῶν ἀνωτέρω διαφορῶν, Διεθνεῖς Ὀργανισμοί, ὡς π.χ. τὰ Ἡνω-

μένα Ἔθνη, ἠσχολήθησαν πολλάκις μὲ τὴν θέσπισιν κριτηρίων διὰ τὸν διαχωρισμὸν τῶν κρατῶν - μελῶν των εἰς ἀνεπτυγμένας χώρας καὶ ἐν ἀναπτύξει τοιαύτας. Αἱ προσπάθειαι αὗται δὲν ὡδήγησαν εἰς ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα, τόσον διὰ πραγματικοὺς λόγους, ὅσον καὶ διὰ πολιτικοὺς τοιούτους. Συνεπῶς, τὰ Ἡνωμένα Ἔθνη, εὑρεθέντα ἐν προκειμένῳ ἐν ἀδυναμίᾳ, ἀπεφάσισαν ὅπως ἀφεθῇ εἰς ἑκάστην χώραν νὰ κρίνῃ ἡ ἰδία εἰς ποίαν κατηγορίαν ὑπάγεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΝ ΑΝΑΠΤΥΞΕΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΩΝ

Ι. Η ΝΕΑ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

Τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ 10ετία 1971 - 1980 ὠνομάσθη ἐκ μέρους τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν Δευτέρα Δεκαετία τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἀποδεικνύει ἐπαρκῶς ὅτι τὰ μέγιστα πολιτικά, κοινωνικὰ καὶ οἰκονομικὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα ὀφείλονται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ σημερινὴ ἀνθρωπότης διακρίνεται πάντοτε ἀπὸ τὸ διευρυνόμενον χάσμα μεταξὺ τῶν οἰκονομικῶς ἀνεπτυγμένων χωρῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν ἀφ' ἑτέρου, εὑρίσκονται πάντοτε εἰς τὸ προσκήνιον τοῦ διεθνοῦς πολιτικοῦ ἐνδιαφέροντος.

Πρὸς λυσιτελῆ ἀντιμετώπισιν τῶν ἀνωτέρω κρισίμων προβλημάτων, ἐπετεύχθη ἐκ μέρους τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν ἡ ἐντὸς τοῦ ἔτους 1970 τελικὴ διαμόρφωσις τῆς λεγομένης στρατηγικῆς τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Πρὸς τοῦτο, ἐγένοντο εἰσηγήσεις περὶ τῆς ἀκολουθητέας πολιτικῆς ἀναπτύξεως ὑπὸ τῆς Διασκέψεως τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν διὰ τὸ Ἐμπόριον καὶ τὴν Ἀνάπτυξιν (UNCTAD), τοῦ Οἰκονομικοῦ καὶ Κοινωνικοῦ Συμβουλίου τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν (ECOSOC), πρὸς τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν. Πρὸς τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν, δηλαδὴ τῆς χαράξεως τῆς καταλλήλου οἰκονομικῆς στρατηγικῆς διὰ τὴν ἐπιτάχυνσιν τῆς οἰκονομικῆς προόδου εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας, ἐκινητοποιήθησαν, ἐπὶ πλέον, ἅπαντες οἱ εἰδικευμένοι διεθνεῖς οἰκονομικοὶ Ὀργανισμοί, ὡς εἶναι ἡ Διεθνὴς Τράπεζα, (IBRD), ἡ Διεθνὴς Ὀργάνωσις Τροφίμων καὶ Γεωργίας (FAO), ἡ Διεθνὴς Ὀργάνωσις Βιομηχανικῆς Ἀναπτύξεως (UNIDO), ὁ Ὀργανισμὸς Οἰκονομικῆς Συνεργασίας καὶ Ἀναπτύξεως (Ο.Ο.Σ.Α.), καθὼς ἐπίσης καὶ ἐπιτροπαὶ καὶ ὁμάδες διεθνοῦς κύρους προσωπικοτήτων. Τοιαῦται ὑπῆρξαν π.χ. ἡ Ἐπιτροπὴ τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν διὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τῆς στρατηγικῆς τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ὑπὸ τὸν διεθνοῦς φήμης οἰκονομολόγον Ὁλλανδὸν καθηγητὴν Tinbergen, πρῶτον βραβεῖον Nobel διὰ τὴν οἰκονομικὴν

ἐπιστήμην· ἡ συσταθεῖσα ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Διεθνοῦς Τραπέζης McNamara ὁμὰς διεθνῶν προσωπικοτήτων, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ τέως πρωθυπουργοῦ τοῦ Καναδᾶ καὶ κατόχου τοῦ βραβείου Nobel διὰ τὴν εἰρήνην Pearson· ἡ ὁμὰς τῶν ἐμπειρογνωμόνων, ἡ συσταθεῖσα ὑπὸ τοῦ Προέδρου Nixon, καὶ τέλος ἡ ὁμὰς διεθνῶν προσωπικοτήτων ὑπὸ τὸν Ἄγγλον λόρδον Jackson. Ἅπασαι αἱ ἀνωτέρω ὁμάδες, κατόπιν ἐνδελεχοῦς μελέτης τῶν προβλημάτων καὶ τῶν προοπτικῶν τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν, κατέληξαν εἰς εἰσηγήσεις ἐπὶ συγκεκριμένων προτάσεων πρὸς λῆψιν τῶν ἐνδεικνυομένων μέτρων ὑπὸ τῆς Διεθνοῦς Κοινότητος. Εἰς ταύτας περιλαμβάνονται ἀφ' ἑνὸς αἱ ἀνεπτυγμέναι βιομηχανικῶς χῶραι, αἱ ὁποῖαι δύνανται καὶ ὀφείλουν νὰ παράσχουν τὴν οἰκονομικήν των συνδρομήν, καὶ ἀφ' ἑτέρου αἱ ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίαι, αἱ ὁποῖαι καὶ αὗται ὀφείλουν νὰ κινητοποιήσουν ἅπαντας τοὺς ὑφισταμένους οἰκονομικούς των πόρους, μὲ στόχον τὴν ὑπερνίκησιν τῶν ὑφισταμένων δυσχερειῶν καὶ μὲ σκοπὸν τὴν ἀποφασιστικὴν προώθησιν τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς των ἀναπτύξεως.

Πρὸς ἐπίτευξιν τῶν ἀνωτέρω, τὰ Ἡνωμένα Ἔθνη ἐθέσπισαν συγκεκριμένως ποσοτικοὺς στόχους. Οὕτω, ἐν προκειμένῳ, τὰ Ἡνωμένα Ἔθνη ἀπεφάσισαν, ὅπως ὁ συλλογικὸς ποσοστικὸς στόχος διὰ τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας, ὁ ὁποῖος εἶχε θεσπισθῆ διὰ τὴν πρώτην δεκαετίαν τῆς ἀναπτύξεως [1], καὶ ἐπεδίωκε τὴν μέσην ἐτησίαν αὔξησιν τοῦ συνολικοῦ των ἀκαθαρίστου ἐθνικοῦ προϊόντος κατὰ 5%, ὁρισθῆ διὰ τὴν δευτέραν δεκαετίαν εἰς 6%. Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ στόχου τούτου θὰ ἀπαιτηθοῦν βεβαίως σκληραὶ προσπάθειαι, καθὼς καὶ ἡ λῆψις ὅλων τῶν ἀναγκαίων ἀποφασιστικῶν μέτρων οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς πολιτικῆς. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἀκριβῶς, ἐπεδιώχθη συμφωνία τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν ἐπὶ τῆς ἀκολουθητέας μακροπνόου στρατηγικῆς τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

II. ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΥΠΕΡΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗΣ ΕΚΡΗΞΕΩΣ

Ἡ ἔκτασις τοῦ προβλήματος τὸ ὁποῖον ἀντιμετωπίζουν τὰ Ἡνωμένα Ἔθνη κατὰ τὴν δευτέραν δεκαετίαν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως προκύπτει ἐναργῶς ἀπὸ τὰ κατωτέρω διεθνῆ στατιστικὰ δεδομένα. Οὕτω, συμφώνως πρὸς ἐκτιμήσεις τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν [2], ὁ συνολικὸς πληθυσμὸς τῆς Γῆς ἀνήρχετο τὸ ἔτος 1970 εἰς 3.592 ἑκατομ. ἄτομα. Ἐξ ἄλλου, κατὰ τὴν αὐτὴν

---

1) Εἰσηγητὴς τῆς θεσπίσεως ὑπὸ τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν τῆς πρώτης δεκαετίας ἀναπτύξεως ὑπῆρξεν ὁ Ἀμερικανὸς Πρόεδρος Kennedy κατὰ τὸ 1961.

2) Βλ. ἐκτιμήσεις καὶ προβλέψεις περὶ τῆς κινήσεως τοῦ διεθνοῦς πληθυσμοῦ περιεχομένας εἰς τὴν μελέτην Population Studies No 41, Ἡνωμένα Ἔθνη, Νέα Ὑόρκη, 1966.

ΠΙΝΑΞ 1

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΑΤΑ ΜΕΓΑΛΑΣ ΠΕΡΙΟΧΑΣ

Ἐκτιμήσεις καὶ Προβλέψεις — Εἰς Ἑκατομμύρια

ΠΕΡΙΟΧΗ	Ἐκτιμήσεις								Προβλέψεις					
	1940		1950		1960		1970		1980		1990		2900	
	Πληθυσμός	%	Πληθυσμός	%	Πληθυσμός	%	Πληθυσμ.	%	Πληθυσμός	%	Πληθυσμός	%	Πληθυσμός	%
ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΝ ΣΥΝΟΛΟΝ	2.295		2.516		2.998		3.592		4.330		5.188		6.130	
Περισσότερον ἀνεπτυγμέναι περιοχαί+	821	35,8	858	34,1	976	32,6	1.082	30,1	1.194	27,6	1.318	25,4	1.441	23,5
Εὐρώπη	379	16,5	392	15,6	425	14,2	454	12,6	479	11,1	504	9,7	527	8,6
Ρωσία	195	8,5	180	7,1	214	7,2	246	6,9	278	6,4	316	6,1	353	5,7
Βόρειος Ἀμερικὴ	144	6,3	166	6,6	199	6,6	227	6,3	262	6,0	306	5,9	354	5,8
Ἰαπωνία	72	3,1	83	3,3	93	3,1	101	2,8	111	2,6	118	2,3	122	2,0
Διάφοροι	31	1,4	37	1,5	45	1,5	54	1,5	64	1,5	74	1,4	85	1,4
Ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμέναι περιοχαί++	1.474	64,2	1.658	65,9	2.022	67,4	2.510	69,9	3.136	72,4	3.870	74,6	4.689	76,5
Νότιος Ἀσία	610	26,6	697	27,7	865	28,8	1.107	30,8	1.420	32,8	1.782	34,4	2.171	35,4
Ἀνατολικὴ Ἀσία	563	24,5	601	23,9	701	23,4	809	22,5	930	21,5	1.050	20,2	1.165	19,0
Ἀφρικὴ	191	8,3	222	8,8	273	9,1	346	9,7	449	10,3	587	11,3	768	12,5
Λατινικὴ Ἀμερικὴ καὶ Ὠκεανία	110	4,8	38	5,5	183	6,1	248	6,9	337	7,8	451	8,7	585	9,6

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ :

\+ Εἰς τὰς περισσότερον ἀνεπτυγμένας περιοχὰς περιλαμβάνονται ἡ Εὐρώπη, Ρωσία, Βόρειος Ἀμερική, Ἰαπωνία, Εὔκρατος Νότιος Ἀμερική, Αὐστραλία καὶ Νέα Ζηλανδία.

++ Εἰς τὰς ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένας περιοχὰς περιλαμβάνονται ἡ Ἀνατολικὴ Ἀσία, ἐκτὸς τῆς Ἰαπωνίας, ἡ Νότιος Ἀσία, Ἀφρική, Λατινικὴ Ἀμερικὴ καὶ Ὠκεανία ἐκτὸς τῆς Αὐστραλίας καὶ Νέας Ζηλανδίας.

Πηγή : **Trends in Developing Countries, Διεθνὴς Τράπεζα, Οὐάσιγκτων, 1970.**

ἐκτίμησιν, ὁ συνολικὸς πληθυσμὸς τῶν πλέον ἀνεπτυγμένων περιοχῶν τῆς Γῆς ἀνήρχετο τὸ ἔτος 1970 εἰς 1.082 ἑκατομ., ἤτοι ἀντιπροσώπευε ποσοστὸν 30,1% τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Γῆς. Ὁ πληθυσμὸς τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν, ἐξ ἄλλου, ὑπελογίζετο διὰ τὸ αὐτὸ ἔτος εἰς 2.510 ἑκατομ., ἤτοι εἰς ποσοστὸν 69,9% τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ. Ἐπίσης, συμφώνως πρὸς τὰς αὐτὰς ἐκτιμήσεις τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν, ὁ συνολικὸς πληθυσμὸς τῆς Γῆς κατὰ τὸ ἔτος 1980 προβλέπεται ὅτι θὰ ἀνέλθῃ εἰς 4.330 ἑκατ. Λόγῳ δὲ τῆς ταχυτέρας αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν, ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας περιοχὰς τῆς Γῆς, διὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, ἐκτιμᾶται ὅτι αἱ μὲν ἀνεπτυγμέναι περιοχαὶ τῆς Γῆς θὰ ἔχουν συνολικὸν πληθυσμὸν 1.194 ἑκατομ., ἐνῷ αἱ ἐν ἀναπτύξει χῶραι θὰ ἔχουν πληθυσμὸν 3.136 ἑκατομ. Τοῦτο σημαίνει ὅτι τὸ ποσοστὸν τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν θὰ μειωθῇ εἰς 27,6% τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Γῆς. Ἀντιστοίχως δέ, ὁ πληθυσμὸς τῶν ἐν ἀναπτύξει χωρῶν θὰ αὐξηθῇ εἰς ποσοστὸν 72,4% τοῦ παγκοσμίου πληθυσμοῦ.

Ἡ ὑφισταμένη σημαντικὴ διαφορὰ εἰς τοὺς ρυθμοὺς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ μεταξὺ τῶν ἐν ἀναπτύξει περιοχῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν ἀνεπτυγμένων περιοχῶν ἀφ' ἑτέρου, προκύπτει σαφῶς ὡς μακροχρόνιος τάσις ἐκ τοῦ ἀνωτέρω πίνακος. Πράγματι, πρὸ 30 μόλις ἐτῶν, ἤτοι κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου, τὰ διεθνῆ πληθυσμιακὰ στοιχεῖα ἀποδεικνύουν ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 1940, ποσοστὸν 35,8% τοῦ παγκοσμίου πληθυσμοῦ ἀνεφέρετο εἰς τὰς πλέον ἀνεπτυγμένας περιοχάς. Ἐξ ἄλλου, αἱ μακροχρόνιοι ἐκτιμήσεις τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν διὰ τὸν παγκόσμιον πληθυσμὸν κατὰ τὸ ἔτος 2.000 ὑποβιβάζουν τὸ ποσοστὸν τοῦτο εἰς 23,5%.

Συνεπῶς, ὅταν ἀναφερώμεθα εἰς τὸ κρίσιμον παγκόσμιον πρόβλημα τῆς πληθυσμιακῆς ἐκρήξεως, ἀναφερόμεθα κυρίως εἰς τὴν τάσιν ταχείας αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὰς ὀλιγώτερον οἰκονομικῶς ἀνεπτυγμένας χώρας, ἡ ὁποία προβλέπεται ὅτι θὰ ἀναβιβάσῃ τὸν συνολικὸν πληθυσμὸν τῆς Γῆς ἀπὸ 3.592 ἑκατομ. τὸ ἔτος 1970 εἰς 6.130 ἑκατομ. τὸ ἔτος 2.000. Ὑφ' ὡρισμένας μάλιστα προϋποθέσεις, ἀναμένεται ἔτι ταχυτέρα αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, παρουσιάζει ἐνδιαφέρον ἡ ἱστορικὴ ἀναδρομὴ εἰς τὴν κίνησιν τοῦ διεθνοῦς πληθυσμοῦ. Ἐν προκειμένῳ, δυνάμεθα νὰ ἀναφερθῶμεν εἰς σχετικὰς ἐκτιμήσεις, αἱ ὁποῖαι ἐγένοντο δεκταὶ ὑπὸ τῶν ἐμπειρογνωμόνων τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν. Συμφώνως πρὸς τὰς ἐκτιμήσεις αὐτάς, αἱ ὁποῖαι ἐν πάσῃ περιπτώσει θεωρεῖται ὅτι προσεγγίζουν πρὸς τὴν πραγματικότητα, ὁ συνολικὸς πληθυσμὸς τῆς Γῆς τὸ ἔτος 1650 ἐκτιμᾶται ὅτι ἀνήρχετο εἰς 508 ἑκατομ. ἄτομα. Ἐξ ἄλλου, ὑπολογίζεται ὅτι κατὰ τὴν ἱστορικὴν αὐτὴν περίοδον ὁ πληθυσμὸς τῆς Εὐρώπης ἀνήρχετο εἰς 103 ἑκατομ., τῆς Βορείου Ἀμερικῆς εἰς 1 ἑκατομ., τῆς Ἀσίας εἰς 292 ἑκατομ., τῆς Ἀφρικῆς εἰς 100 ἑκατομ. καὶ τῆς Κεντρικῆς καὶ Νοτίου Ἀμερικῆς, ἤτοι τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς, εἰς 10 ἑκατομ. Ἐντὸς ἑνὸς αἰῶνος, ἤτοι τὸ 1750 αἱ

ΠΙΝΑΞ 2

ΑΥΞΗΣΙΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

'Εκτιμήσεις καὶ Προβλέψεις 1650 - 2000

Εἰς ἑκατομμύρια

Ἔτος	Παγκόσμιος Πληθυσμός	'Ωκεανία Πληθυσμός	%	Ν. 'Αμερικὴ Πληθυσμός	%	Εὐρώπη καὶ Ρωσία Πληθυσμός	%	'Ασία (ἐκτὸς τῆς Ρωσίας) Πληθυσμός	%	'Αφρικὴ Πληθυσμός	%	Λατ. 'Αμερικὴ Πληθυσμός	%
2000	6.130	32	0,5	354	5,8	880	14,4	3.458	56,4	768	12,5	638	10,4
1970	3.592	19	0,5	227	6,3	700	19,5	2.017	56,2	346	9,6	283	7,9
1950	2.516	13	0,5	166	6,6	572	22,7	1.381	54,9	222	8,8	162	6,4
1900	1.590	6	0,4	81	5,1	423	26,6	886	55,7	131	8,2	63	4,0
1850	1.131	2	+	26	2	274	24	698	62	98	9	33	3
1800	913	2	+	6	1	193	21	596	65	95	11	21	2
1750	711	2	+	1	+	144	20	455	64	98	14	11	2
1650	508	2	+	1	+	103	20	292	58	100	20	10	2

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΙΣ : + ='Αμελητέον.

Πηγή : Trends in Developing Countries, Διεθνὴς Τράπεζα, Οὐάσιγκτων, 1970.

αὐταὶ ἐκτιμήσεις ἀναβιβάζουν τὸν συνολικὸν πληθυσμὸν ὡς αὐξηθέντα εἰς 711 ἑκατομ., ἐντὸς δὲ τοῦ ἑπομένου αἰῶνος, ἤτοι κατὰ τὸ ἔτος 1850 ἐμφανίζεται αὐξηθεὶς εἰς 1.131 ἑκατομ., διὰ νὰ ἀνέλθῃ τὸ 1950 εἰς 2.516 ἑκατομ. Ἐνῷ ὅμως, κατὰ τὸ παρελθόν, ὁ πληθυσμὸς τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Β. Ἀμερικῆς παρουσίαζε σχετικὴν ταχεῖαν ἄνοδον, χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ἀπὸ τοῦ 1900 καὶ ἐντεῦθεν ἡ ταχυτέρα αὔξησις σημειοῦται εἰς τὴν Ἀσίαν, τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Λατινικὴν Ἀμερικήν.

Ἀλλὰ ἡ ταχεῖα αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Γῆς, καὶ ἰδίως εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει περιοχάς, συνοδεύεται καὶ μὲ οὐσιώδεις διαφορὰς ὡς πρὸς τὴν καθ' ὁμάδας ἡλικιῶν διάρθρωσιν τοῦ πληθυσμοῦ. Οὕτω, συμφώνως πρὸς τὰς διεθνεῖς στατιστικὰς τοῦ πληθυσμοῦ διὰ τὸ ἔτος 1960, τὸ ποσοστὸν τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὴν ὁμάδα ἡλικίας κάτω τῶν 15 ἐτῶν, ἀντιπροσώπευεν εἰς τὴν Νότιον Ἀσίαν 40% τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ, εἰς τὴν Ἀφρικὴν 42%, εἰς τὴν Λατινικὴν Ἀμερικήν, ἤτοι τὴν Νότιον καὶ Κεντρικὴν Ἀμερικήν, 41%, εἰς τὴν Εὐρώπην 26%, εἰς τὴν Βόρειον Ἀμερικὴν 31% καὶ εἰς τὴν Σοβιετικὴν Ἕνωσιν 31%. Ἀντιθέτως, ἡ Εὐρώπη, ἡ Βόρειος Ἀμερικὴ καὶ ἡ Σοβιετικὴ Ἕνωσις παρουσιάζουν ηὐξημένον ποσοστὸν εἰς τὴν ὁμάδα ἡλικίας τῶν ἀτόμων τῶν ἐχόντων ἄνω τῶν 64 ἐτῶν.

ΠΙΝΑΞ 3

ΔΙΑΡΘΡΩΣΙΣ ΚΑΘ' ΟΜΑΔΑΣ ΗΛΙΚΙΩΝ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΔΙ' ΕΠΙΛΕΓΕΙΣΑΣ ΠΕΡΙΟΧΑΣ 1960

Περιοχή	Πληθυσμὸς Κάτω τῶν 15	15-64	(Εἰς ποσοστὸν %) Ἄνω τῶν 64
Νότιος Ἀσία	40	57	3
Ἀφρικὴ	42	54	4
Λατινικὴ Ἀμερικὴ	41	56	3
Εὐρώπη	26	63	11
Βόρειος Ἀμερικὴ	31	63	6
Ρωσία	31	64	5

Πηγή : Trends in Developing Countries, Διεθνὴς Τράπεζα, Οὐάσιγκτων, 1970.

Οἱ λόγοι οἱ ὁποῖοι ὡδήγησαν εἰς τὸ σημερινὸν φαινόμενον τῆς πληθυσμιακῆς ἐκρήξεως εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει περιοχὰς τῆς Γῆς ἀναφέρονται πρωτίστως εἰς τὴν ὑψηλὴν γεννητικότητα, δηλαδὴ τὸ ὑψηλὸν ποσοστὸν τῶν γεννήσεων ἐν σχέσει πρὸς τὸν πληθυσμόν. Ἀντιθέτως, ἀπὸ τοῦ πολέμου καὶ ἐντεῦθεν, παρουσιάζεται διεθνῶς, μὲ ἐλαχίστας ἐξαιρέσεις, τάσις ἀπο-

τόμου κάμψεως τοῦ ποσοστοῦ τῆς θνησιμότητος εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν ταχεῖαν διάδοσιν βασικῶν γνώσεων περὶ τῆς προληπτικῆς ὑγιεινῆς, εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν μεγάλων ἐπιδημιῶν, αἱ ὁποῖαι κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας ὡδήγουν εἰς τὴν ἀνάσχεσιν τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ ἰδίως εἰς τὰς καθυστερημένας περιοχάς, ὡς καὶ εἰς τὴν ἐξεύρεσιν καταλλήλων φαρμάκων, διὰ τὴν καταπολέμησιν βασικῶν ἀσθενειῶν, αἱ ὁποῖαι, κατὰ τὸ παρελθόν, ὡδήγουν εἰς ηὐξημένον ποσοστὸν θνησιμότητος. Ὡς σχετικὸν παράδειγμα, δυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν διὰ τὴν Χώραν μας τὰς περιπτώσεις τῆς ἐξαλείψεως τῆς φυματιώσεως καὶ τῆς ἑλονοσίας, μὲ συνέπειαν τὴν μείωσιν τοῦ ποσοστοῦ τῆς θνησιμότητος εἰς ἐπίπεδα κατώτερα καὶ ἐκείνων τῶν πλέον ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν. Ἀντιθέτως, εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας παρουσιάζεται ἐλαφρὰ τάσις αὐξήσεως τοῦ ποσοστοῦ τῆς θνησιμότητος, λόγῳ τῆς αὐξανομένης συμμετοχῆς τῶν ὑπερηλίκων εἰς τὸν συνολικὸν πληθυσμόν.

Βάσει τῶν σημερινῶν δεδομένων περὶ τῆς κινήσεως τοῦ πληθυσμοῦ συνεπείᾳ τῶν τάσεων ὡς πρὸς τὰ ποσοστὰ θνησιμότητος καὶ τῶν γεννήσεων ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς διεθνοῦς μεταναστεύσεως ἀφ' ἑτέρου, ἡ Διεθνὴς Τράπεζα ὑπολογίζει ὅτι διὰ χώρας μὲ πληθυσμὸν ἄνω τῶν 400 ἑκατομ., ἀνηκούσας εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν, προβλέπεται ὁ διπλασιασμὸς τοῦ πληθυσμοῦ διὰ μὲν τὴν Ἰνδίαν εἰς 27 ἔτη, διὰ δὲ τὴν Ἠπειρωτικὴν Κίναν εἰς 35 ἔτη. Διὰ χώρας μὲ πληθυσμὸν μεταξὺ 100 - 400 ἑκατομ. κατοίκων, προβλέπει διὰ μὲν τὸ Πακιστὰν τὸν διπλασιασμὸν τοῦ πληθυσμοῦ εἰς 21 ἔτη, τῆς δὲ Ἰνδονησίας εἰς 24 ἔτη. Διὰ χώρας μὲ πληθυσμὸν μεταξὺ 50 καὶ 100 ἑκατομ. ἀναφέρει τὴν περίπτωσιν τῆς Νιγηρίας, ἡ ὁποία προβλέπεται νὰ διπλασιάσῃ τὸν πληθυσμόν της εἰς 27 ἔτη, καὶ τῆς Βραζιλίας εἰς 25 ἔτη. Τέλος, διὰ χώρας μὲ πληθυσμὸν μεταξὺ 25 καὶ 50 ἑκατομ. προβλέπει τὸν διπλασιασμὸν τοῦ πληθυσμοῦ διὰ τὰς Φιλιππίνας εἰς 21 ἔτη, διὰ τὴν Ταϋλάνδην εἰς 21 ἔτη, διὰ τὴν Περσίαν εἰς 24 ἔτη, διὰ τὴν Αἴγυπτον εἰς 25 ἔτη, τὴν Τουρκίαν εἰς 26 ἔτη, τὴν Νότιον Κορέαν εἰς 28 ἔτη, τὸ Μεξικὸν εἰς 21 ἔτη καὶ τὴν Βιρμανίαν εἰς 31 ἔτη. Ἀνάλογον εἰκόνα δίδει, ἐξ ἄλλου, καὶ διὰ χώρας μὲ μικρότερον πληθυσμὸν τῶν 25 ἑκατομ., αἱ ὁποῖαι προβλέπεται νὰ διπλασιάσουν τὸν πληθυσμόν των εἰς χρονικὸν διάστημα κυμαινόμενον μεταξὺ 9 ἐτῶν διὰ τὴν περίπτωσιν τοῦ Κουβέϊτ, μέχρι 33 ἐτῶν, περιπτώσεις τῆς Ἰαμαϊκῆς, τῆς Αἰθιοπίας, τοῦ Νοτίου Βιετνάμ, τοῦ Βορείου Βιετνὰμ καὶ τοῦ Ἄνω Βόλτα.

Τὰ ἀνωτέρω πληθυσμιακὰ προβλήματα ὡδήγησαν τόσον τὰ Ἡνωμένα Ἔθνη ὅσον καὶ τὴν Διεθνῆ Τράπεζαν εἰς τὸ νὰ δώσουν μεγίστην ἔμφασιν εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς ἀντιμετωπίσεως τῆς πληθυσμιακῆς ἐκρήξεως, ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς μακροπνόου πολιτικῆς διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν. Πράγματι, ὡς παρετήρησεν ὁ McNamara, ἐν Κοπεγχάγῃ τὸ 1970, θὰ ἀπαιτηθῇ ἡ χάραξις πληθυσμιακῆς πολιτικῆς καὶ ἡ καταβολὴ μεγίστων προσπαθειῶν, εἰς τρόπον ὥστε αἱ ἀνεπτυγμέναι οἰκονομίαι νὰ ἐπιτύχουν νὰ περιο-

ρίσουν τὰς γεννήσεις, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀντιστοιχοῦν δύο τέκνα κατὰ ζεῦγος κατὰ τὸ ἔτος 2.000. Πολὺ σκληρότεραι προσπάθειαι θὰ ἀπαιτηθοῦν εἰς τρόπον ὥστε αἱ ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίαι νὰ φθάσουν εἰς τὸν στόχον τοῦτον τὸ ἔτος 2.050. Ἀλλά, καὶ ἂν ἀμφότεροι οἱ στόχοι οὗτοι ἐπιτευχθοῦν, γεγονὸς τὸ ὁποῖον σήμερον φαίνεται μᾶλλον ἀπίθανον, ὁ σημερινὸς πληθυσμὸς τῆς Γῆς, ὁ ὁποῖος ἀνέρχεται εἰς ἄνω τῶν 3.500 ἑκατομμ., δὲν πρόκειται νὰ σταθεροποιηθῇ πρὸ τοῦ ἔτους 2.120, καὶ τότε θὰ ἀνέλθῃ, κατ' ἐκτίμησιν, εἰς 15 δισεκατ. ἄτομα περίπου.

Πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἀνωτέρω κρισίμων διὰ τὴν ἀνθρωπότητα προβλημάτων, ἀπαιτεῖται εὐρυτάτη ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, ἡ διάθεσις τῶν ἀπαραιτήτων πρὸς τοῦτο οἰκονομικῶν πόρων καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν ἀνάληψις διεθνοῦς σχετικῆς σταυροφορίας. Ὡς παρετήρησεν ὁ McNamara, περίπου 275 ἑκατομ. δολλαρίων δαπανῶνται σήμερον ἐτησίως διὰ τὴν ἔρευναν τῆς καταπολεμήσεως τοῦ καρκίνου. Τὰ ἀντίστοιχα ποσά, τὰ ὁποῖα διατίθενται διεθνῶς διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν τῆς βιολογίας τῆς ἀναπαραγωγῆς, εἶναι κατώτερα τῶν 50 ἑκατομ. δολλαρίων. Συμφώνως πρὸς ἐκτιμήσεις ἁρμοδίων ἐπιστημόνων, συνέστησε τὴν ἄμεσον κατάρτισιν προγραμμάτων συνολικοῦ κόστους ἄνω τῶν 150 ἑκατομ. δολλαρίων ἐτησίως καὶ διὰ χρονικὴν διάρκειαν μιᾶς δεκαετίας τοὐλάχιστον, προκειμένου νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ συγκέντρωσις τῶν ἀπαιτουμένων γνώσεων διὰ τὴν λυσιτελῆ ἀντιμετώπισιν τοῦ παγκοσμίου πληθυσμιακοῦ προβλήματος. Εἰς ἀντιστοίχους διαπιστώσεις, ἐξ ἄλλου, προέβη καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ διεθνῶν προσωπικοτήτων ὑπὸ τὸν Pearson, ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς ὑπ' αὐτῆς γενομένης ἐρεύνης τῶν προβλημάτων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ θέμα τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐν ἀναπτύξει περιοχῶν τῆς Γῆς. Ἄλλως, ὑφίσταται σοβαρὸς κίνδυνος οἰκονομικῆς στασιμότητος καθὼς καὶ ἐνδεχομένης χειροτερεύσεως τῶν ὅρων διαβιώσεως ἑνὸς μεγάλου τμήματος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Γῆς, μὲ ἐνδεχομένας καταστρεπτικὰς συνεπείας διὰ τὴν διεθνῆ εἰρήνην καὶ σταθερότητα.

Ἐν προκειμένῳ, σημαντικὸν ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ ὁμιλία τοῦ Pearson, ἡ γενομένη τὸν Φεβρουάριον τοῦ ἔτους 1970, εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Columbia. Κατὰ τὴν ὁμιλίαν ταύτην, ὁ Pearson προέβη εἰς τὴν συγκεκριμένην καὶ περιληπτικὴν ἀνατομίαν τῶν ὑφισταμένων βασικῶν ἱστορικῶν διαφορῶν μεταξὺ τῶν προβλημάτων τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως κατὰ τὸν 19ον καὶ τὸν 20ὸν αἰῶνα. Κατὰ τὸν Pearson, τὸν 19ον αἰῶνα ὑφίστατο βασικὴ ἰσορροπία μεταξὺ τοῦ φαινομένου τῆς τεχνολογικῆς προόδου καὶ τῶν οἰκονομικῶν κοινωνικῶν μεταβολῶν. Ἡ ἰσορροπία αὕτη ὡδήγησεν εἰς τὴν ἁρμονικὴν πρόοδον εἰς τὰς οἰκονομίας αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἐπέτυχον τὴν οἰκονομικήν των ἀνάπτυξιν. Ἀντιθέτως, κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα, ὑφίστανται πληθυνόμεναι ἐνδείξεις περὶ ἐλλείψεως ἐναρμονίσεως μεταξὺ τῆς προόδου τῆς τεχνικῆς καὶ τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν δεδομένων, μὲ συνέπειαν τὴν ἐμφάνισιν ἀνασχετικῶν δυνάμεων καὶ

τὴν ὄξυνσιν τῶν προβλημάτων τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

Εἰδικώτερον, ὁ Pearson ὑπενθύμισεν ὅτι κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ὁ πληθυσμός, λόγῳ τῶν ἐπιδημιῶν καὶ γενικώτερον τῶν δυσμενῶν συνθηκῶν τῆς ὑγιεινῆς, ηὐξάνετο κατὰ ρυθμὸν ὁ ὁποῖος ὡδήγει εἰς μικροτέραν τοῦ 1% ἐτησίαν αὔξησιν τοῦ ἀπασχολησίμου πληθυσμοῦ. Τὸ τελευταῖον ποσοστὸν ἀνταπεκρίνετο πλήρως πρὸς τὰς ἐκ τῆς προόδου τῆς τεχνικῆς ὑφισταμένας τότε δυνατότητας τῶν οἰκονομιῶν νὰ ἀπορροφήσουν τὸ νέον ἐργατικὸν δυναμικόν. Ἡ παραγωγικότης ηὐξάνετο εἰς τὴν γεωργίαν, ἐνῷ κατάλληλα ὑπερπόντια ἐδάφη ἦσαν διαθέσιμα διὰ τὴν ἀπορρόφησιν Εὐρωπαίων μεταναστῶν. Ἐπίσης κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἐσημειώθη αὔξησις τοῦ μεγέθους τῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι ἐγένοντο κέντρα βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως. Ἡ πρόοδος τῆς τεχνικῆς ὡδήγησεν εἰς τὴν μείωσιν μὲν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀπαιτουμένων ἐργατῶν, ἀλλὰ εἰς τὴν αὔξησιν τῶν ἀναγκῶν εἰς εἰδικευμένους ἐργάτας. Τέλος, ἐσημειώθη μείωσις τῆς θνησιμότητος, λόγῳ τῆς προόδου τῶν συνθηκῶν ὑγιεινῆς, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ἐπέλθῃ πληθυσμιακὴ ἔκρηξις εἰς τὰ ἀστικὰ κέντρα, λόγῳ τῶν δυνατοτήτων τῶν Εὐρωπαίων νὰ μεταναστεύσουν εἰς νέα παρθένα ἐδάφη, εἰς χώρας μὲ κατάλληλον κλιματολογικὸν περιβάλλον.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Pearson ὑπεγράμμισε πόσον διάφοροι εἶναι αἱ συνθῆκαι κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα. Ἡ γενομένη κατὰ τὸ ἔτος 1950 παγκόσμιος ἀπογραφὴ τοῦ πληθυσμοῦ, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν, ὡδήγησε τὸ πρῶτον εἰς τὴν ἀφύπνισιν ἐπὶ τῶν σημερινῶν διαστάσεων τῆς πληθυσμιακῆς ἐκρήξεως εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας. Περαιτέρω, πολύτιμα στοιχεῖα περὶ τοῦ προβλήματος προέκυψαν ἀπὸ πολλὰς ἐρεύνας, αἱ ὁποῖαι ἀνεφέροντο εἰς τὰς συνθήκας τῆς ὑποαπασχολήσεως, εἰς τὰ προβλήματα τῆς ἐσωτερικῆς μεταναστεύσεως, τῆς αὐξήσεως τοῦ μεγέθους τῶν πόλεων κλπ. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα συνθέτουν μίαν εἰκόνα ὀξυτάτων κοινωνικῶν ἀνισορροπιῶν, καθὼς καὶ αὐξανομένης πενίας δι' ἕνα σημαντικὸν τμῆμα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Γῆς.

Πράγματι, σήμερον ἡ πρόοδος τῆς κοινωνικῆς ὑγιεινῆς ὡδήγησεν εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ ἀπασχολησίμου ἐργατικοῦ δυναμικοῦ κατὰ ποσοστὸν μεγαλύτερον τοῦ 2% ἐτησίως. Ἀλλά, συγχρόνως, ἡ τεχνολογικὴ πρόοδος, ἡ ὁποία σημειοῦται, βασικῶς, εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας, ὁδηγεῖ εἰς τὴν ὑποκατάστασιν τῆς ἐργασίας διὰ τοῦ κεφαλαίου, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀπαιτῆται εἰς τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν ὁλοὲν μικρότερος ἀριθμὸς ἐργαζομένων. Συγχρόνως, ἡ συνεχιζομένη βελτίωσις τῆς παραγωγικότητος εἰς τὴν γεωργίαν ὡδήγησεν εἰς ταχεῖαν αὔξησιν τοῦ πλεονάσματος ἐργατικῶν χειρῶν εἰς τὰς ἀγροτικὰς περιοχάς, ἡ δὲ μοναδικὴ διέξοδος εἶναι πλέον αἱ μεγάλαι πόλεις τοῦ ἐσωτερικοῦ. Καὶ τοῦτο διότι δὲν ὑφίστανται πλέον, ὡς κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα, σημαντικαὶ ἐκτάσεις καταλλήλου παρθένου γῆς διὰ τὴν ὑπερπόντιον μετανάστευσιν.

Διὰ τοῦτο, σήμερον, αἱ πόλεις εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας μεγε-

θύνονται μὲ ταχύτατον ρυθμόν. Ταυτοχρόνως αὐξάνεται καὶ ἡ ἀνοικτὴ ἀνεργία τῶν κατοίκων τῶν πόλεων. Ἐπίσης, πιναθολογεῖται σημαντικὴ ὑποαπασχόλησις εἰς τὰς γεωργικὰς περιοχάς, μὲ συνέπειαν ἑκατομμύρια ἀτόμων, τόσον εἰς τὰ ἀστικὰ κέντρα, ὅσον καὶ εἰς τὰς ἀγροτικὰς περιοχάς, οὐδόλως νὰ συμμετέχουν εἰς τοὺς εὐρυτάτους μετασχηματισμούς, τοὺς ὁποίους ἐπιτρέπει ἡ σύγχρονος κοινωνία ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς συγχρόνου τεχνικῆς προόδου. Ὑπολογίζεται, ὅτι σήμερον ἄνω τοῦ ἡμίσεος δισεκατομμυρίου ἀτόμων ὑποαπασχολεῖται καὶ ἀπολαμβάνει ἑνὸς ἐλαχίστου βιοτικοῦ ἐπιπέδου. Ὁ ἀντίστοιχος ἀριθμὸς ἐκτιμᾶται ὅτι τὸ 1980 θὰ ὑπερβῇ τὸ ἓν δισεκατομμύριον καὶ τὸ 1990 τὰ δύο δισεκατομμύρια. Δυσκόλως, σημειώνει ὁ Pearson, δυνάμεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἡ σημερινὴ ἀνθρωπότης δύναται νὰ ἐπιζήσῃ ἐὰν δὲν ἀντιμετωπισθῇ ριζικῶς ἡ παροῦσα κατάστασις.

ΙΙΙ. ΤΟ ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗΝ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΝ ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΡΟΪΟΝ ΕΙΣ ΤΑΣ ΕΝ ΑΝΑΠΤΥΞΕΙ ΠΕΡΙΟΧΑΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1960 ΚΑΙ 1968

Ὡς ἐλέχθη, τὰ Ἡνωμένα Ἔθνη κατὰ τὴν ἐγκαινίασιν τῆς πρώτης δεκαετίας τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ἔθεσαν ὡς συλλογικὸν ποσοτικὸν στόχον τὴν αὔξησιν τοῦ ἀκαθαρίστου ἐθνικοῦ προϊόντος τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν μὲ ἐτήσιον ρυθμὸν 5%. Τοῦτο σημαίνει, βεβαίως, πολὺ μικροτέραν αὔξησιν τοῦ κατὰ κεφαλὴν ἀκαθαρίστου ἐθνικοῦ προϊόντος, λόγῳ τῆς σημαντικῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ. Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ ποσοτικὰ δεδομένα τῆς αὐξήσεως τοῦ ἀκαθαρίστου ἐθνικοῦ προϊόντος δὲν ἔχουν εἰσέτι ἐπισήμως ἀνακοινωθῆ διὰ τὰ ἔτη 1969 καὶ 1970, πλὴν ἐξαιρέσεων, ἡ γενικὴ ἐντύπωσις τῶν ὑπευθύνων κύκλων τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν εἶναι ὅτι ὁ ποσοτικὸς οὗτος στόχος ἔχει βασικῶς πραγματοποιηθῆ. Βεβαίως, ὑφίστανται σημαντικαὶ διαφοραὶ μεταξὺ τῶν διαφόρων χωρῶν, ὡς πρὸς τὸ ὕψος τῶν ἐπιτεύξεων. Ὑφίστανται, δηλαδή, χῶραι, αἱ ὁποῖαι ἐπέτυχον πολὺ μικροτέραν αὔξησιν τοῦ ἀκαθαρίστου ἐθνικοῦ προϊόντος ἐν σχέσει πρὸς τὸν μέσον στόχον. Ἀντιστοίχως ὑφίστανται ἕτεραι οἰκονομίαι, αἱ ὁποῖαι ἐπέτυχον τὴν ταχυτέραν προώθησιν τῆς οἰκονομικῆς των ἀναπτύξεως.

Σημαντικὸν ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν αἱ στατιστικαὶ τοῦ κατὰ κεφαλὴν ἐθνικοῦ προϊόντος εἰς τὰς μεγάλας περιοχὰς τῆς Γῆς, τὰς ὁποίας ἐδημοσίευσε, κατὰ τὸ 1970, ἡ Διεθνὴς Τράπεζα. Συμφώνως πρὸς τὰς στατιστικὰς αὐτάς, αἵτινες ἀναφέρονται εἰς 84 ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας, τὸ εἰς δολλάρια σταθερᾶς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τοῦ ἔτους 1964 κατὰ κεφαλὴν ἐθνικὸν προϊὸν ηὐξήθη, ἀπὸ 148 δολλάρια τὸ ἔτος 1960, εἰς 181 δολλάρια τὸ ἔτος 1968. Τὰ δεδομένα ταῦτα ἀναφέρονται εἰς τὸν γενικὸν μέσον ὅρον (σταθμικὸν) τῶν 84 ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν. Ἐκ τῆς ἀναλύσεως ὅμως προκύπτει ὅτι ὑφίστανται σημαντικαὶ διαφοραί, τόσον ὡς πρὸς τὸ μέσον κατὰ κεφαλὴν ἐθνικὸν προϊόν, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τοὺς ρυθμοὺς αὐξήσεως τοὺς πραγματοποιηθέντας ἐντὸς τῆς ἀνωτέρω περιόδου.

ΠΙΝΑΞ 4

ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗΝ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΝ ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΡΟΪΟΝ[1] ΤΩΝ ΕΝ ΑΝΑΠΤΥΞΕΙ ΧΩΡΩΝ ΚΑΤΑ ΠΕΡΙΟΧΑΣ, 1960 καὶ 1968

(Εἰς US $ ἀγοραστικῆς ἀξίας τοῦ 1964)

Περιοχὴ Ἐν ἀναπτύξει χῶραι	Ἀριθμὸς τῶν ἐπιλεγεισῶν χωρῶν	1960	1968
Ἀφρικὴ	30	108	122
Ἀσία	15	90	105
Εὐρώπη (Νότιος)[2]	7	320	478
Λατινικὴ Ἀμερικὴ	25	324	374
Μέση Ἀνατολὴ[3]	7	223	327
Σύνολον	84	148	181

1) Εἰς τιμὰς ἀμοιβῆς συντελεστῶν παραγωγῆς.

2) Συμπεριλαμβάνονται : Κύπρος, Ἑλλάς, Μάλτα, Πορτογαλία, Ἱσπανία, Τουρκία καὶ Γιουγκοσλαβία.

3) Συμπεριλαμβάνονται: Ἰράν, Ἰράκ, Ἰσραήλ, Ἰορδανία, Λίβανος, Σαουδικὴ Ἀραβία καὶ Συρία.

Πηγή : Trends in Developing Countries, Διεθνὴς Τράπεζα, Οὐάσιγκτων, 1970.

Ἐκ τοῦ πίνακος 4 προκύπτει σαφῶς, ὅτι ἡ βελτίωσις τοῦ κατὰ κεφαλὴν ἐθνικοῦ προϊόντος ὑπῆρξε ταχυτέρα τόσον ἀπὸ ἀπόψεως συνολικοῦ ὕψους ὅσον καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ρυθμοῦ, εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Νοτίου Εὐρώπης. Τὸ ποσοστὸν τῆς αὐξήσεως ὑπῆρξεν ἐξ ἴσου ἱκανοποιητικὸν εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, ἂν καί, λόγῳ κατωτέρου ἐπιπέδου ἀναπτύξεώς της, τὸ ἀπόλυτον ὕψος τῆς σημειωθείσης προόδου ὑπῆρξε μικρότερον. Βραδυτέρα πρόοδος ἐσημειώθη εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς, ἡ ὁποία, ἐνῷ μὲν κατὰ τὸ ἔτος 1960 ὑπερέβαινε κατὰ μέσον ὅρον κατά τι τὴν Νότιον Εὐρώπην, κατὰ τὸ ἔτος 1968 ἐμφανίζει πλέον σημαντικὴν καθυστέρησιν. Ἀντιθέτως, μικροτέρα πρόοδος ἐσημειώθη εἰς τὴν περίπτωσιν 30 χωρῶν τῆς Ἀφρικῆς καὶ 15 τῆς Ἀσίας, μὲ συνέπειαν τὴν ταχεῖαν διεύρυνσιν τῆς ὑφισταμένης ἀποστάσεως μεταξὺ τοῦ μέσου κατὰ κεφαλὴν ἐθνικοῦ προϊόντος τῶν κατοίκων των, ἐν σχέσει πρὸς ἐκείνην τῶν πλέον προηγμένων ἐκ τῶν λοιπῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν.

Ἀλλὰ τὴν εἰκόνα τῆς ὑφισταμένης μεγίστης ἀποστάσεως μεταξὺ τοῦ μέσου κατὰ κεφαλὴν ἐθνικοῦ προϊόντος τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ ὡρισμένων ἐκ τῶν σημαντικωτέρων ἐκ τῶν βιομηχανικῶς ἀνεπτυγμένων χωρῶν ἀφ' ἑτέρου, δίδει ὁ πίναξ 5, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται ἐπίσης εἰς τὰ ἔτη 1960 καὶ 1968, ἀλλὰ παρέχει σχετικὰς πληροφορίας εἰς δολλάρια ἀγοραστικῆς δυνάμεως τοῦ ἔτους 1968.

ΠΙΝΑΞ 5

ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗΝ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΝ ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΡΟΪΟΝ [1] ΤΩΝ ΕΝ ΑΝΑΠΤΥΞΕΙ ΚΑΙ ΩΡΙΣΜΕΝΩΝ ΑΝΕΠΤΥΓΜΕΝΩΝ ΧΩΡΩΝ, 1960 καὶ 1968

(Εἰς US $ ἀγοραστικῆς ἀξίας τοῦ 1968)

Περιοχὴ	1960	1968
Ἐν ἀναπτύξει χῶραι [2]	167	203
Ἰαπωνία	564	1.180
Ἰταλία	859	1.228
Ἡνωμένον Βασίλειον	1.526	1.821
Δυτικὴ Γερμανία	1.508	1.950
Καναδᾶς	1.971	2.519
Η.Π.Α.	3.056	3.980

1) Εἰς τιμὰς ἀμοιβῆς συντελεστῶν παραγωγῆς.

2) Συμπεριλαμβάνονται 84 ἐν ἀναπτύξει χῶραι.

Πηγή : Trends in Developing Countries, Διεθνὴς Τράπεζα, Οὐάσιγκτων, 1970.

Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω πίνακος προκύπτει σαφῶς ἡ εἰκὼν τῆς σημαντικῆς αὐξήσεως τοῦ ὑφισταμένου χάσματος ὡς πρὸς τὸ κατὰ κεφαλὴν ἐθνικὸν προϊὸν εἰς δολλάρια, μεταξὺ ἀφ' ἑνὸς τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου τῶν ἀνεπτυγμένων. Χάσμα, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι δυνατὸν βεβαίως νὰ καλύψῃ ὁ ποσοτικὸς στόχος τῆς δευτέρας δεκαετίας τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ὁ ὁποῖος προβλέπει τὴν μέσην ἐτησίαν αὔξησιν τοῦ ἀκαθαρίστου συνολικοῦ ἐθνικοῦ προϊόντος κατὰ 6% διὰ τὸν ἐν ἀναπτύξει κόσμον. Ὡς παρετήρησεν, ἐν προκειμένῳ, ὁ McNamara, εἰς τὴν ἐτησίαν ἔκθεσιν τῆς Διεθνοῦς Τραπέζης διὰ τὸ ἔτος 1970, τὸ ὑφιστάμενον χάσμα ὡς πρὸς τὸ μέσον κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα μεταξὺ τῶν πλέον ὑπαναπτύκτων οἰκονομιῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν πλέον ἀνεπτυγμένων τοιούτων ἀφ' ἑτέρου ὑπερβαίνει ἤδη τὰ 3.000 δολλάρια ἐτησίως. Βάσει δὲ τῶν ὑφισταμένων προβλέψεων, ἀναμένεται ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 2000 θὰ ὑπερβῇ τὰ 9.000 δολλάρια. Οὕτω, κατὰ τὸ ἔτος 2000 προβλέπεται ὅτι τὸ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν θὰ ἀνέλθῃ περίπου εἰς 10.000 δολλάρια σημερινῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως. Ἀντιστοίχως, ἡ Βραζιλία ἀναμένεται ὅτι θὰ πραγματοποιήσῃ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα τῆς τάξεως τῶν 500 δολλαρίων καὶ ἡ Ἰνδία 200 δολλαρίων. Ἡ κατάστασις αὕτη, προσθέτει, ὁδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 21ου αἰῶνος, τὸ 1/4 τοὐλάχιστον τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Γῆς θὰ εὑρίσκεται εἰς κατάστασιν πενίας, ἡ ὁποία θὰ εἶναι τοσοῦτο περισσότερον ἀπαράδεκτος, καθ' ὅσον οἱ λοιποὶ κάτοικοι τῆς Γῆς θὰ ἔχουν πραγματοποιήσει μεγάλην ὑλικὴν πρόοδον. Δὲν ἀπαιτεῖται μεγάλη

φαντασία διὰ νὰ ἀντιληφθῇ τις ὅτι ἡ ἀνθρωπότης θὰ ἀντιμετωπίσῃ φοβεροὺς κινδύνους ἐὰν δὲν ληφθοῦν ἐγκαίρως καὶ ἀποφασιστικῶς ὑπὸ τῆς διεθνοῦς κοινωνίας τὰ ἀπαραίτητα μέτρα πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς καταστάσεως. Συνεπῶς, ἐπανερχόμεθα καὶ πάλιν εἰς τὴν διαπίστωσιν ὅτι τὸ ὑπ' ἀριθ. 1 πρόβλημα τῆς ἀνθρωπότητος συνίσταται εἰς τὴν ἄμβλυνσιν τῶν ὑφισταμένων ἀνισοτήτων μεταξὺ τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν καὶ τῶν ἀνεπτυγμένων τοιούτων.

IV. ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΒΟΗΘΕΙΑΣ

Τὸ φαινόμενον τῆς ὑποβοηθήσεως τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐν ἀναπτύξει κόσμου διὰ τῆς παροχῆς οἰκονομικῆς βοηθείας ἐκ μέρους τῶν πλουσιωτέρων χωρῶν ἦλθε προοδευτικῶς εἰς τὸ διεθνὲς προσκήνιον ἐντὸς τῆς 25ετίας, ἡ ὁποία ἐμεσολάβησεν ἀπὸ τῆς λήξεως τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Ἡ περίοδος αὕτη, ἡ ὁποία χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἀφύπνισιν τοῦ ἐνδιαφέροντος τῆς διεθνοῦς κοινῆς γνώμης ἐπὶ τῶν προβλημάτων τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, συνοδεύεται καὶ ἀπὸ τὸ μεγίστης πολιτικῆς συνεπείας γεγονὸς ὅτι ἄνω τῶν 60 χωρῶν ἀπέκτησαν ἀπὸ τοῦ πολέμου καὶ ἐντεῦθεν τὴν ἀνεξαρτησίαν των καὶ ἐγένοντο δεκταὶ ὡς κράτη - μέλη τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν. Συνεπείᾳ τοῦ πολιτικοῦ τούτου μετασχηματισμοῦ, ἡ παρουσία τῶν ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν ἀπέκτησε προοδευτικῶς μεγαλυτέραν βαρύτητα ἐντὸς τῶν ποικίλων ὀργάνων τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν. Μεταξὺ δὲ τῶν πολιτικῶν αἰτημάτων των προέχει τὸ αἴτημα τῆς παροχῆς γενναίας οἰκονομικῆς βοηθείας ἐκ μέρους τῶν χωρῶν ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι ἐπέτυχον ἤδη τὴν οἰκονομικήν των ἀνάπτυξιν. Καὶ τοῦτο διότι αἱ τελευταῖαι διαθέτουν τοὺς ἀναγκαίους οἰκονομικοὺς πόρους διὰ τὴν ἐντὸς πνεύματος διεθνοῦς ἀλληλεγγύης παροχὴν ὑλικῆς βοηθείας πρὸς τὰς χώρας ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι καὶ σήμερον δὲν ἐπέτυχον εἰσέτι νὰ ἐπιλύσουν τὰ ὀξύτατα καὶ πολύμορφα προβλήματα τῆς οἰκονομικῆς των ἀναπτύξεως.

Ὡς εἶναι γνωστὸν ἐκ τῆς μεταπολεμικῆς πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἱστορίας, αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ὑπῆρξαν πρωτοπόροι εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῶν ὑποχρεώσεων ἀλλὰ καὶ τῶν δυνατοτήτων τῶν πλουσιωτέρων χωρῶν ὅπως συμβάλουν ἐνεργῶς διὰ τῆς παροχῆς οἰκονομικῆς βοηθείας εἰς τὴν ὑποβοήθησιν τῶν προσπαθειῶν τῶν ὀλιγώτερον πλουσίων οἰκονομιῶν. Ἐξ ἄλλου, μετὰ τὴν ἀνασυγκρότησίν των, καὶ ἕτεραι ἰσχυραὶ οἰκονομίαι ἠκολούθησαν τὸ ἐν προκειμένῳ παράδειγμα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, μὲ συνέπειαν ἤδη κατὰ τὸ ἔτος 1951 ἡ ὁμὰς τῶν ἐμπειρογνωμόνων τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν νὰ ὑποδείξῃ εἰς τὸ γνωστότατον ἔργον της «Μέτρα διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ὑπαναπτύκτων οἰκονομιῶν», τὴν ἀνάγκην παροχῆς ἀποφασιστικῆς συμβολῆς ὑπὸ μορφὴν οἰκονομικῆς βοηθείας ἐκ

μέρους τῶν πλουσιωτέρων οἰκονομιῶν [1].

Τὰ αἰτήματα διὰ τὴν ηὐξημένην οἰκονομικὴν βοήθειαν ἐκ μέρους τῶν πλουσιωτέρων οἰκονομιῶν ὡδήγησαν ταύτας εἰς προσπαθείας συντονισμοῦ τῶν ἐνεργειῶν των. Τοῦτο συνέβη διὰ τὰς πλουσίας οἰκονομίας τοῦ δυτικοῦ κόσμου, αἱ ὁποῖαι φέρουν καὶ τὸ συντριπτικὸν βάρος τῆς διεθνοῦς οἰκονομικῆς βοηθείας πρὸς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας εἰς τὴν διεθνῆ οἰκονομικὴν συνεργασίαν των ἐντὸς τῶν πλαισίων τοῦ συσταθέντος καὶ λειτουργοῦντος ἀπὸ τοῦ ἔτους 1961 Ὀργανισμοῦ Οἰκονομικῆς Συνεργασίας καὶ Ἀναπτύξεως (Ο.Ο.Σ.Α.). Εἰδικώτερον, ἐντὸς τῶν πλαισίων τοῦ διεθνοῦς τούτου Ὀργανισμοῦ, συνεστήθη ἡ λεγομένη Ἐπιτροπὴ Βοηθείας διὰ τὴν Ἀνάπτυξιν (Development Assistance Committee, ἢ ἄλλως DAC), εἰς τὴν ὁποίαν συμμετέχουν ὅλαι αἱ οἰκονομικῶς ἀνεπτυγμέναι χῶραι τοῦ Ὀργανισμοῦ τούτου.

Ἡ κίνησις τῆς διεθνοῦς οἰκονομικῆς βοηθείας ἐκ μέρους τῶν πλουσιωτέρων χωρῶν διὰ τὴν ὑποβοήθησιν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν, ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς λειτουργίας τοῦ Ο.Ο.ΣΑ. ἀπεικονίζεται εἰς τὸν πίνακα 6.

Ἐκ τοῦ κατωτέρω πίνακος 6 προκύπτει, ὅτι ἡ συνολικὴ οἰκονομικὴ βοήθεια, ἀπὸ 8.965 ἑκατομμύρια δολλαρίων κατὰ τὸ ἔτος 1961, ἀνῆλθε τὸ ἔτος 1968 εἰς 13.078 ἑκατομ. δολλάρια, ἐνῷ προσωριναὶ ἐκτιμήσεις τὴν ἀναβιβάζουν διὰ τὸ ἔτος 1969 εἰς 13.343 ἑκατομ. δολλάρια. Τὸ ποσὸν τοῦτο, ἐνῷ ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται λίαν σημαντικόν, ἐν τούτοις πόρρῳ ἀπέχει ἀπὸ τὰς ἐν προκειμένῳ ἐπιδιώξεις τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν. Ἐπὶ πλέον, καὶ τοῦτο ἔχει ἀναγνωρισθῆ διεθνῶς, ἡ πορεία τῆς ροῆς τῆς διεθνοῦς οἰκονομικῆς βοηθείας οὐδόλως συμβαδίζει πρὸς τὰ ταχέως διευρυνόμενα περιθώρια χορηγήσεως οἰκονομικῆς βοηθείας, τὰ ὁποῖα ἐξασφαλίζει ἡ σημειουμένη εἰς τὰς πλουσιωτέρας οἰκονομίας οἰκονομικὴ πρόοδος. Τὸ φαινόμενον τοῦτο διεπιστώθη ἐπισήμως ἀπὸ ὅλας τὰς διεθνεῖς ὁμάδας, αἱ ὁποῖαι ἠσχολήθησαν μὲ τὸ θέμα ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς χαράξεως τῆς οἰκονομικῆς στρατηγικῆς τῆς δευτέρας 10ετίας τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν, ἀποτελεῖ δὲ τὸν κύριον στόχον τῆς ἐρεύνης, ἀλλὰ καὶ τῶν συστάσεων, τῆς ὑπὸ τὸν Pearson Ἐπιτροπῆς ἐκ διεθνῶν προσωπικοτήτων.

V. ΟΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΤΟΧΟΙ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΝ ΒΟΗΘΕΙΑΝ

Ἐντὸς τῶν πλαισίων τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἐπιτροπῆς Βοηθείας Ἀναπτύξεως (DAC), αἱ βιομηχανικῶς ἀνεπτυγμέναι χῶραι κατέληξαν, τὸ ἔτος 1964, εἰς κατ' ἀρχὴν συμφωνίαν ὡς πρὸς τοὺς ἐπιδιωκτέους στόχους περὶ τοῦ ἐνδεδειγμένου ὕψους τῆς παρεχομένης ὑπ' αὐτῶν οἰκονομικῆς βοηθείας πρὸς

1) Βλ. Measures for the Economic Development of Underdeveloped Countries, Ἡνωμένα Ἔθνη, Νέα Ὑόρκη, 1951.

ΠΙΝΑΞ 6

ΚΑΘΑΡΑ ΕΙΣΡΟΗ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΕΙΣ ΤΑΣ ΕΝ ΑΝΑΠΤΥΞΕΙ ΧΩΡΑΣ ΚΑΤΑ ΠΗΓΗΝ ΠΡΟΕΛΕΥΣΕΩΣ, 1961 - 69

(Εἰς ἑκάτομ. U. S. $)

	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969
α) Ἐπιτροπὴ Ἀναπτυξιακῆς Βοηθείας, Δωρεαὶ καὶ οἱονεὶ δωρεαὶ	4.031	4.100	4.032	3.867	3.770	3.802	3.673	3.431	3.350
β) Ἐπιτροπὴ Ἀναπτυξιακῆς Βοηθείας, Διμερὴς ἐπίσημος δανεισμὸς	1.361	1.408	1.679	1.695	2.020	2.188	2.675	3.038	2.877
Σύνολον (α+β)	5.392	5.508	5.711	5.562	5.790	5.990	6.348	6.469	6.227
γ) Ἐπιτροπὴ Ἀναπτυξιακῆς Βοηθείας, Ἰδιωτικὰ κεφάλαια διμερῆ	3.016	2.214	2.590	3.059	3.926	3.811	3.918	5.450	5.634
Σύνολον (α+β+γ)	8.408	7.722	8.300	8.621	9.717	9.801	10.264	11.919	11.863
δ) Ἕτερα διμερῆ κεφάλαια, (συμπεριλαμβάνονται Οἰκονομίαι τοῦ Ἀνατολικοῦ Μπλόκ)	305	406	382	386	334	360	365	345	(320)
Σύνολον (α+β+γ+δ)	8.713	8.128	8.682	9.007	10.051	10.161	10.629	12.264	12.183
Πολυμερῆ	252	410	653	790	892	895	1.041	814	(1.160)
Σύνολον Εἰσροῶν	8.965	8.538	9.335	9.797	10.943	11.056	11.670	13.078	(13.343)

Πηγή: Trends in Developing Countries, Διεθνὴς Τράπεζα, Οὐάσιγκτων, 1970.

τὰς χώρας τὰς ἀνηκούσας εἰς τὸν ἐν ἀναπτύξει κόσμον. Οὕτω, ἐν ὄψει καὶ τῶν προτάσεων τῆς UNCTAD (Ἐπιτροπῆς τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν διὰ τὸ Ἐμπόριον καὶ τὴν Ἀνάπτυξιν), αἱ χῶραι - μέλη τῆς DAC ἀπεδέχθησαν τὴν ἀρχὴν ὅτι αἱ πλούσιαι χῶραι δέον νὰ διαθέσουν ποσοστὸν 1% τοῦ ἐθνικοῦ των προϊόντος ὑπὸ μορφὴν οἰκονομικῆς βοηθείας πρὸς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας. Σημειωτέον, ὅτι τὸ ποσοστὸν τοῦτο δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν παροχὴν δωρεῶν αὐτῆς τῆς τάξεως. Πράγματι, ἡ ἔννοια τοῦ ποσοστοῦ εἶναι διάφορος. Ἀναφέρεται τόσον εἰς τὴν κίνησιν ἰδιωτικῶν ἐπενδύσεων, ὅσον καὶ δανείων καὶ δωρεῶν ἐκ μέρους κρατικῶν φορέων.

Ἡ ἱστορία τοῦ στόχου τούτου εἶναι σχετικῶς μακρά. Τὸ πρῶτον εἰσήχθη πρὸς διεθνῆ συζήτησιν κατὰ τὸ 1958, κατόπιν σχετικῆς προτάσεως τοῦ Διεθνοῦς Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, ἡ ὁποία ὑπεβλήθη πρὸς ὅλα τὰ μέλη τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν. Κατὰ τὴν πρώτην ταύτην φάσιν, ὡς στόχος εἶχε προταθῆ ποσοστὸν τοὐλάχιστον 1% ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, ὑπὸ μορφὴν μάλιστα δανείων ἢ δωρεῶν. Τὴν ἀρχὴν ταύτην ἀπεδέχθη, ἐν

ἔτει 1960, ἡ Γενικὴ Συνέλευσις τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν. Ἡ σκέψις αὕτη ἀπησχόλησε τὸ πρῶτον τὴν UNCTAD τὸ 1964 καὶ ἀκολούθως ἐγένετο ἀποδεκτὴ ὑπὸ τῆς DAC. Ὡς παρατηρεῖ, ἐν προκειμένῳ, ἡ ἔκθεσις Pearson, ἀποτελεῖ πραγματικὴν εἰρωνείαν τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ποσοτικὸς οὗτος στόχος εἶχε συνολικῶς ἐπιτευχθῆ κατὰ τὰ πέντε ἔτη, τὰ ὁποῖα προηγήθησαν τῆς ἐπισήμου θεσπίσεώς του ὑπὸ τῆς DAC, ἐνῷ, ἔκτοτε, ἡ χορηγηθεῖσα βοήθεια ὑπελείφθη τοῦ στόχου τούτου. Τὸ 1968, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς δευτέρας Διασκέψεως τῆς Ὁλομελείας τῆς UNCTAD, ἡ ὁποία ἔλαβε χώραν εἰς τὸ Νέον Δελχὶ τῆς Ἰνδίας, αἱ ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίαι ὑπεστήριξαν νέαν πρότασιν, ἡ ὁποία ἔθετεν ὡς στόχον ποσοστὸν 1% τοῦ ἀκαθαρίστου ἐθνικοῦ προϊόντος, οὐχὶ εἰς τιμὰς ἀμοιβῆς τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ἀλλ' εἰς ἀγοραίας τιμάς. Δεδομένης τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῶν δύο τούτων μακροοικονομικῶν μεγεθῶν, ἡ πρότασις τῆς UNCTAD τοῦ ἔτους 1968, ἐφ' ὅσον ἤθελεν ἐφαρμοσθῆ, θὰ εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν αὔξησιν τῆς ροῆς τῆς οἰκονομικῆς βοηθείας. Καὶ τοῦτο διότι τὸ ἀκαθάριστον ἐθνικὸν προϊὸν εἰς ἀγοραίας τιμὰς περιλαμβάνει καὶ τὰ μεγέθη τῶν ἐμμέσων φόρων μεῖον τὰς ἐπιδοτήσεις, μὲ συνέπειαν νὰ ὑπερβαίνῃ κατὰ ποσοστὸν 25% περίπου τὸ μέγεθος τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος εἰς τιμὰς ἀμοιβῆς τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς (at factor cost).

Ἡ κίνησις τῶν διεθνῶν στατιστικῶν παροχῆς οἰκονομικῆς βοηθείας ἐκ μέρους τῶν πλουσιωτέρων χωρῶν ἀποδεικνύει σοβαρωτάτας ἀποκλίσεις ἀπὸ τὸν θεσπισθέντα ποσοτικὸν στόχον τοῦ 1% ἐπὶ τοῦ ἀκαθαρίστου ἐθνικοῦ προϊόντος, ἰδίως προκειμένου περὶ τῶν ἰσχυροτέρων οἰκονομιῶν, ὡς εἶναι αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι, αἱ ὁποῖαι, κατὰ τὴν περίοδον τοῦ σχεδίου Marshall, διέθετον διὰ τὴν παροχὴν ἐξωτερικῆς οἰκονομικῆς βοηθείας ποσοστὸν ἄνω τοῦ 2% τοῦ ἀκαθαρίστου ἐθνικοῦ των προϊόντος. Ἀντίστοιχον μείωσιν παρουσίασε καὶ ἡ Γαλλία, ἡ ὁποία ὑπῆρξεν ἡ δευτέρα χώρα ἀπὸ ἀπόψεως τοῦ ὄγκου τῆς παρεχομένης ὑπ' αὐτῆς οἰκονομικῆς βοηθείας διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ τρίτου κόσμου. Ἐν τούτοις εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Γαλλίας, τὸ συνολικὸν ὕψος τῆς ἐξωτερικῆς οἰκονομικῆς βοηθείας ὑπερβαίνει εἰσέτι τὸν θεσπισθέντα ὑπὸ τῆς DAC συλλογικὸν στόχον.

Ἐν ὄψει τῶν ἀνωτέρω ἐξελίξεων, ἡ Ἐπιτροπὴ Pearson συνιστᾷ ὅπως αἱ ἀνεπτυγμέναι χῶραι συμμορφωθοῦν τὸ ταχύτερον πρὸς τὸν στόχον τῆς παροχῆς ποσοστοῦ 1% τοῦ ἀκαθαρίστου ἐθνικοῦ των προϊόντος, ὑπὸ μορφὴν οἰκονομικῆς βοηθείας καί, ἐν πάσῃ περιπτώσει, πρὸ τοῦ ἔτους 1975. Ἐπὶ πλέον, ἡ αὐτὴ ἔκθεσις συνιστᾷ τὴν θέσπισιν καὶ ἑνὸς δευτέρου παραλλήλου στόχου, δηλαδὴ τὴν θέσπισιν ποσοστοῦ 0,7% τοῦ ἀκαθαρίστου ἐθνικοῦ προϊόντος ὡς ἐπισήμου διακρατικῆς βοηθείας χορηγουμένης ὑπὸ τὴν μορφὴν δανείων ἢ δωρεῶν. Καὶ τοῦτο, διότι ἡ τάσις τῆς αὐξήσεως τῶν ἰδιωτικῶν ἐπενδύσεων, διὰ τῆς ροῆς κεφαλαίων ἀπὸ τὰς πλουσιωτέρας οἰκονομίας πρὸς τὰς ἐν ἀναπτύξει τοιαύτας, ὡδήγησεν εἰς τὴν τάσιν συστολῆς τῶν ἐπισήμων μορφῶν οἰκονομικῆς βοηθείας, γεγονὸς τὸ ὁποῖον δὲν

ΠΙΝΑΞ 7

ΡΟΑΙ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ ΥΠΟ ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑΝ ΑΝΑΛΟΓΙΑΝ ΤΟΥ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ[1]

		1960	1967	1968
Γαλλία	(12,0)	2,19	1,23	1,24
Κάτω Χῶραι	(2,0)	2,11	1,00	1,10
Γερμανία	(10,2)	0,88	0,94	1,24
Βέλγιον	(1,4)	1,59	0, 84	1,15
Ἡνωμένον Βασίλειον	(7,8)	1,21	0,77	0,83
Ἑλβετία	(1,1)	1,83	0,84	1,26
Ἰαπωνία	(7,6)	0,58	0,69	0,74
Η.Π.Α.	(49,6)	0,75	0,69	0,65
Αὐστραλία	(1,6)	0,38	0,74	0,67
Σουηδία	(1,1)	0,37	0,50	0,50
Αὐστρία	(0,4)	0,09	0,45	0,66
Καναδᾶς	(2,3)	0,39	0,44	0,49
Ἰταλία	(2,5)	0,88	0,43	0,70
Νορβηγία	(0,3)	0,23	0,36	0,65
Δανία	(0,2)	0,64	0,20	0,55
Σ ύ ν ο λ ο ν		0,89	0,74	0,77

1) Οἱ ἐντὸς παρενθέσεως ἀριθμοὶ ἀναφέρονται εἰς τὴν ποσοστιαίαν συμμετοχὴν ἑκάστης χώρας εἰς τὸ σύνολον τῆς παρασχεθείσης κατὰ τὸ 1968 βοηθείας.
Πηγή: Partners in Development, Report of the Commission on International Development, New York, 1969 (σελ. 145).

ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς διεθνοῦς οἰκονομικῆς συνεργασίας καὶ ἀλληλεγγύης.

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ ὑπολογισμοί, οἱ ὁποῖοι περιέχονται εἰς τὴν Ἔκθεσιν Pearson ἐν σχέσει πρὸς τὰς ποσοτικὰς συνεπείας, τὰς ὁποίας θὰ εἶχε διὰ τὴν ροὴν τῆς ἐπισήμου βοηθείας ἀναπτύξεως ἡ ἐκ μέρους τῶν χωρῶν - μελῶν τῆς DAC ἀποδοχὴ τῆς προστάσεως περὶ παροχῆς ποσοστοῦ 0,7% τοῦ ἀκαθαρίστου ἐθνικοῦ προϊόντος. Οὕτω, διὰ τὸ ἔτος 1968, ἐνῷ ἡ ἐπίσημος βοήθεια ἀνῆλθεν εἰς 6.429 ἑκατομ. δολλαρίων, ἡ ἀντιστοιχία τῆς παρεχομένης βοηθείας πρὸς ποσοστὸν 0,7% τοῦ ἀκαθαρίστου ἐθνικοῦ προϊόντος θὰ ἐσήμαινεν ὕψος βοηθείας τῆς τάξεως τῶν 11.591 ἑκατομ. δολλαρίων. Ἐν ὄψει δὲ τῆς ἀναμενομένης περαιτέρω ἀνόδου τοῦ ἀκαθαρίστου ἐθνικοῦ προϊόντος τῶν πλουσιωτέρων οἰκονομιῶν, κατὰ τὸ ἔτος 1975 τὸ σχετικὸν ποσὸν θὰ πρέπει νὰ ἀνέλθῃ εἰς 16.173 ἑκατομ. δολ-

λαρίων. Θὰ ἀπαιτηθῇ, συνεπῶς, ποσοστὸν μέσης ἐτησίας αὐξήσεως τῆς παρεχομένης ἐπισήμου βοηθείας κατὰ 14,1%. Εἰδικώτερον δὲ διὰ τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, ἔναντι πραγματοποιηθείσης ἐπισήμου βοηθείας ὕψους 3.347 ἑκατομ. δολλαρίων κατὰ τὸ 1968, ἡ πραγματοποίησις διὰ τὸ ἔτος τοῦτο τοῦ προτεινομένου ποσοστοῦ θὰ ἐσήμαινε βοήθειαν ὕψους 6.132 ἑκατομ. δολλαρίων, διὰ δὲ τὸ 1975 ποσὸν 8.234 ἑκατομ. δολλαρίων.

VI. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΡΟΧΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΒΟΗΘΕΙΑΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΙΝ

Παραλλήλως πρὸς τὴν ραγδαίαν μεταπολεμικὴν ἀνάπτυξιν τῆς οἰκονομικῆς βοηθείας, χαρακτηριστικὸν γνώρισμα αὐτῆς παρέμεινεν ἡ χορήγησίς της ὑπὸ τὴν μορφὴν τῆς ἀμέσου παροχῆς βοηθείας ἐκ μέρους τῶν ἐνδιαφερομένων ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν πρὸς τὰς ἐν ἀναπτύξει χώρας. Καὶ τοῦτο δι' εὐνοήτους πολιτικοὺς λόγους. Παρὰ ταῦτα, τόσον εἰς τὰς σχετικὰς συζητήσεις εἰς τὰ Ἡνωμένα Ἔθνη, ὅσον καὶ ἐκ μέρους πολλῶν ἐγκύρων ἐμπειρογνωμόνων, ὑπεστηρίχθη ἡ ἀνάγκη τῆς μὴ ἀμέσου διοχετεύσεως τῆς οἰκονομικῆς βοηθείας, ἀλλὰ τῆς χρησιμοποιήσεως πρὸς τοῦτο τῶν εἰδικευμένων διεθνῶν ὀργανισμῶν, ὡς εἶναι, πρωτίστως, ἡ Διεθνὴς Τράπεζα. Καὶ τοῦτο, πρὸς ἄμβλυνσιν τοῦ πολιτικοῦ στοιχείου κατὰ τὴν ἐπιλογὴν τῶν ἐχουσῶν ἀνάγκην βοηθείας χωρῶν, καὶ ὑποκατάστασίν του ὑπὸ οἰκονομικῶν κριτηρίων συνισταμένων εἰς τὴν ἀποτελεσματικωτέραν χρησιμοποίησιν τῶν σχετικῶν οἰκονομικῶν πόρων τῶν πλουσίων χωρῶν πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ μεγίστου δυνατοῦ οἰκονομικοῦ ἀποτελέσματος. Αἱ ἀντιλήψεις αὗται, παρὰ τὰς σοβαρὰς πολιτικὰς ἐπιφυλάξεις, ὡδήγησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς τὴν οὐσιώδη διεύρυνσιν τοῦ ρόλου τῶν εἰδικευμένων διεθνῶν ὀργανισμῶν. Οὕτω, βάσει τῶν ἐπισήμων στοιχείων τῆς Διεθνοῦς Τραπέζης, τὸ σύνολον τῆς παρεχομένης βοηθείας ὑπὸ τῶν εἰδικευμένων διεθνῶν ὀργανισμῶν ηὐξήθη προοδευτικῶς ἀπὸ τὸ ποσὸν τῶν 252 ἑκατομμυρίων δολλαρίων κατὰ τὸ ἔτος 1961 εἰς τὸ ποσὸν τῶν 1.160 ἑκατομμ. τὸ ἔτος 1969 [1]. Εἰς τὰ ποσὰ ταῦτα συνέβαλον, πλὴν τῆς Διεθνοῦς Τραπέζης, οἱ ἐλεγχόμενοι ὑπ' αὐτῆς διεθνεῖς χρηματοδοτικοὶ ὀργανισμοί, καθὼς καὶ ἕτεροι διεθνεῖς χρηματοδοτικοὶ ὀργανισμοί, ὡς εἶναι ἡ Ἐνδοαμερικανικὴ Τράπεζα Ἀναπτύξεως, ἡ ὁποία παρέχει δάνεια πρὸς τὰς χώρας τῆς Κεντρικῆς καὶ Νοτίου Ἀμερικῆς, ἡ Ἀσιατικὴ Τράπεζα Ἀναπτύξεως, ἡ Ἀφρικανικὴ Τράπεζα Ἀναπτύξεως, ἡ Τράπεζα Ἐπενδύσεων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Οἰκονομικῆς Κοινότητος καὶ τὰ Ἡνωμένα Ἔθνη.

Προσπάθειαν αὐξήσεως τῆς πολυμεροῦς βοηθείας πρὸς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας καταβάλλει ἡ Διεθνὴς Τράπεζα ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Προέδρου αὐτῆς McNamara καὶ οἱ συναφεῖς πρὸς αὐτὴν ὀργανισμοί. Οὗτος

1) Προσωρινὴ ἐκτίμησις.

ἔθεσεν, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ὡς στόχον, τὸν διπλασιασμὸν τοὐλάχιστον τῶν δανείων, πιστώσεων καὶ ἐπενδύσεων τῆς Διεθνοῦς Τραπέζης καὶ τῶν ὑπ' αὐτὴν χρηματοδοτικῶν ὀργανισμῶν κατὰ τὴν 5ετῆ περίοδον 1969 - 1973, ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν 5ετίαν 1964 - 1968. Εἰδικώτερον, ὁ McNamara ἔθεσεν ὡς στόχον τὴν παροχὴν βοηθείας ὕψους 12 δισεκατομ. δολλαρίων ἐντὸς 5ετίας, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς χρηματοδοτήσεως ἔργων ἀναπτύξεως ὑψηλῆς προτεραιότητος, συνολικοῦ κόστους ἄνω τῶν 30 δισεκατομ. δολλαρίων. Παρὰ τὰς δυσχερείας εἰς τὴν διεθνῆ Κεφαλαιαγοράν, τὰ ἀποτελέσματα τῆς πρώτης διετίας ἀπὸ τῆς προεδρίας τοῦ McNamara ἐπιτρέπουν τὴν πρόβλεψιν ὅτι ὁ στόχος τοῦ 5ετοῦς προγράμματος εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ.

VII. ΑΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΑΥΞΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΒΟΗΘΕΙΑΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΥΠΟΒΟΗΘΗΣΙΝ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

Τὸ ἐρώτημα, ἐὰν εἶναι δυνατὴ ἡ αὔξησις τῆς οἰκονομικῆς βοηθείας πρὸς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας κατὰ τὴν δευτέραν δεκαετίαν τῆς ἀναπτύξεως τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν, εἶναι κρίσιμον. Καὶ τοῦτο, διότι τὰ τεράστια οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἀντιμετωπίζει τὸ μέγιστον τμῆμα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Γῆς καὶ τὰ ὁποῖα, λόγῳ τῆς πληθυσμιακῆς ἐκρήξεως, βαίνουν ταχέως ἐπιδεινούμενα, διὰ νὰ ἀντιμετωπισθοῦν, ἀπαιτοῦν τὴν κινητοποίησιν οἰκονομικῶν πόρων πολὺ πέραν ἐκείνων τοὺς ὁποίους δύνανται νὰ κινητοποιήσουν αἱ ἐν ἀναπτύξει χῶραι. Συγχρόνως ὅμως, παρουσιάζεται, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, τάσις ἀμβλύνσεως τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν διὰ τὴν παροχὴν οἰκονομικῆς βοηθείας, ὡς ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν μὴ ἀνάλογον πρὸς τὴν αὔξησιν τοῦ ἐθνικοῦ των προϊόντος παροχὴν οἰκονομικῆς βοηθείας. Χαρακτηριστικὸν παράδειγμα τοῦ τελευταίου φαινομένου ἀποτελοῦν αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι. Οὕτω, τὸ 1949, κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ Σχεδίου Βοηθείας, τοῦ γνωστοῦ ὡς Σχεδίου Marshall, αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι διέθετον, ὑπὸ μορφὴν ἐξωτερικῆς οἰκονομικῆς βοηθείας, ποσοστὸν 2,79% τοῦ ἀκαθαρίστου ἐθνικοῦ των προϊόντος καὶ 11,5% τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ των προϋπολογισμοῦ. Ἀντιθέτως, τὸ 1970, ἡ ἐπίσημος βοήθεια τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν δὲν ὑπερέβη τὸ 0,3% τοῦ ἀκαθαρίστου ἐθνικοῦ προϊόντος καὶ τὸ 1% τοῦ προϋπολογισμοῦ, μὲ συνέπειαν αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι νὰ καταλάβουν τὴν ἑνδεκάτην θέσιν μεταξὺ τῶν 16 μελῶν τῆς DAC ὡς πρὸς τὸ ποσοστὸν τοῦ ἐθνικοῦ των προϊόντος, τὸ ὁποῖον διαθέτουν διὰ τὴν παροχὴν βοηθείας.

Ὡς ὅμως διεπίστωσεν ἡ Διεθνὴς Τράπεζα,[1] δαπανῶνται σήμερον ἐτησίως ὑπὸ τῶν κρατῶν - μελῶν τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν ἄνω τῶν 180 δισεκατ. δολλαρίων διὰ στρατιωτικοὺς ἐξοπλισμούς, μὲ τάσιν, μάλιστα, ταχείας αὐ-

1) Ἔκθεσις τοῦ Προέδρου αὐτῆς, ὑποβληθεῖσα τὴν 21ην Σεπτεμβρίου 1970 κατὰ τὴν ἐτησίαν Συνέλευσιν τῆς Διεθνοῦς Τραπέζης ἐν Κοπεγχάγῃ, σελ. 22.

ξήσεως τῶν σχετικῶν κονδυλίων. Τὸ ποσὸν τοῦτο εἶναι τοὐλάχιστον 20πλάσιον τοῦ ποσοῦ τῆς συνολικῆς ἐπισήμου βοηθείας διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν. Ὡς λέγει ὁ McNamara, ἐὰν ἤθελεν ἐπιτευχθῆ ἡ μετάθεσις ποσοστοῦ μόλις 5% τῶν δαπανῶν δι' ἐξοπλισμοὺς πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς αὐξήσεως οἰκονομικῆς βοηθείας, θὰ ἦτο ἀπολύτως ἐφικτὸν νὰ πραγματοποιηθῇ ὁ προταθεὶς ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς Pearson ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν στόχος, ὅσον ἀφορᾷ τὴν παροχὴν οἰκονομικῆς βοηθείας πρὸς ὑποβοήθησιν τῶν προσπαθειῶν τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν. Ἡ τοιαύτη μετάθεσις, παρατηρεῖ ὁ Πρόεδρος τῆς Διεθνοῦς Τραπέζης, εἶναι ἀπολύτως ἐφικτή, ἄνευ μάλιστα οὐδεμιᾶς περικοπῆς τῶν περιθωρίων ἀσφαλείας τῶν μεγάλων δυνάμεων, ἀρκεῖ, ὡς παρατηρεῖ ὁ ἴδιος, νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸν ὅτι τὸ βασικὸν πρόβλημα, τὸ ὁποῖον ἀντιμετωπίζει σήμερον ὁ πλανήτης μας, εἶναι ἡ ἄμβλυνσις τῆς πενίας, ἡ ὁποία μαστίζει ἓν τόσον σημαντικὸν ποσοστὸν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Γῆς. Πρὸς ἀντιμετώπισιν, ὅμως, τοῦ προβλήματος τούτου, λέγει, ἀπαιτεῖται σοφία καὶ ἠθικὴ δύναμις, ἄνευ δὲ τῶν προτερημάτων τούτων ἀμφιβάλλει διὰ τὴν ἐπιβίωσιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν πλανήτην μας [1].

VIII. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΥΠΕΡΔΑΝΕΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΕΝ ΑΝΑΠΤΥΞΕΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΩΝ

Οὐσιῶδες γνώρισμα τῆς μεταπολεμικῆς ροῆς οἰκονομικῶν πόρων ἀπὸ τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας πρὸς τὰς ἐν ἀναπτύξει τοιαύτας εἶναι ὅτι οὗτοι διοχετεύονται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὑπὸ τὴν μορφὴν δανείων, εἰς τρόπον ὥστε αἱ τελευταῖαι νὰ ἀναλαμβάνουν τὴν ὑποχρέωσιν τῆς ἐξυπηρετήσεως τοῦ κεφαλαίου καὶ τῶν τόκων. Κατὰ συνέπειαν, προέκυψαν προβλήματα πιστοληπτικῆς ἐπιφανείας καὶ ὑπερδανεισμοῦ, τὰ ὁποῖα ἀπασχολοῦν, σὺν τοῖς ἄλλοις, καὶ τὰ Ἡνωμένα Ἔθνη, ὡς καὶ ἄλλους διεθνεῖς Ὀργανισμοὺς ἀσχολουμένους μὲ τὰ διεθνῆ προβλήματα τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

Δεδομένου ὅτι τὸ Καταστατικὸν τῆς Διεθνοῦς Τραπέζης ρητῶς θεσπίζει ὅτι αὕτη δέον, πρὸ τῆς χορηγήσεως δανείου ἢ ἐγγυήσεως, νὰ ἐρευνήσῃ τὰς δυνατότητας τῆς δανειζομένης χώρας ὅπως ἀνταποκριθῇ πρὸς τὰς ἀναλαμβανομένας ὑπ' αὐτῆς ὑποχρεώσεις, ἡ Τράπεζα ἀνέλαβε, βάσει διεθνοῦς προτύπου, τὴν συγκέντρωσιν τῶν ἀναγκαίων πληροφοριῶν ἀπὸ τὰ μέλη της, ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἐπίσημον δανεισμὸν τοῦ δημοσίου ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς. Πρὸς τοῦτο, συλλέγει στοιχεῖα, ἀναφερόμενα τόσον εἰς τὸν ἄμεσον δανεισμὸν τοῦ κράτους, ὅσον καὶ εἰς τὴν παροχὴν τῆς κρατικῆς ἐγγυήσεως διὰ δάνεια συναπτόμενα ὑπὸ ἑτέρων φορέων τῆς οἰκονομίας. Προσφάτως ὅμως, ἐγένετο ἀντιληπτόν, ὅτι θὰ ἔδει νὰ τύχουν τὰ στοιχεῖα ταῦτα συμπληρώσεως, καθ' ὅσον ἀφορᾷ καὶ τὰς λοιπὰς ὑποχρεώσεις, ὑπὸ μορφὴν

1) Σελὶς 23 τῆς ἀνωτέρω ἐκθέσεως.

χρεωλυσίων καὶ τόκων πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν. Καὶ τοῦτο, διότι ἡ πραγματικὴ πιστοληπτικὴ ἱκανότης μιᾶς οἰκονομίας δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἀπὸ τὴν δραστηριότητα τοῦ δημοσίου τομέως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς ὑποχρεώσεις τῶν ἰδιωτῶν πρὸς τὴν ἀλλοδαπήν. Ἐξ ἄλλου, παραλλήλως πρὸς τὴν δραστηριότητα τῆς Διεθνοῦς Τραπέζης εἰς τὸν συγκεκριμένον τοῦτον τομέα, καὶ ἕτεροι διεθνεῖς Ὀργανισμοί, ὅπως ἐπὶ παραδείγματι ὁ Ο.Ο.Σ.Α., ἀνέλαβον τὴν συγκέντρωσιν στοιχείων περὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ δανεισμοῦ τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν. Καὶ τοῦτο, ἐν ὄψει τοῦ κινδύνου ὑπερδανεισμοῦ ὡρισμένων ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν καὶ τῆς ἀνάγκης γενικωτέρας μελέτης τοῦ προβλήματος τῶν ἀναγκαίων βελτιώσεων τῶν ὅρων χορηγήσεως τῶν δανείων πρὸς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας—βελτιώσεων, ἀναφερομένων εἰς τὴν ἐπιμήκυνσιν τοῦ χρόνου ἐξυπηρετήσεως τῶν δανείων, εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῶν ἀναγκαίων περιόδων χάριτος καὶ εἰς τὴν μείωσιν τῶν ἐκ τῶν τόκων ἐπιβαρύνσεων, προκειμένου νὰ ἀποφευχθοῦν δυσμενεῖς ἐξελίξεις εἰς τὸ ἰσοζύγιον τῶν ἐξωτερικῶν πληρωμῶν. Παραλλήλως, αἱ ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίαι καταβάλλουν συλλογικὴν προσπάθειαν, τόσον ἐντὸς τῶν πλαισίων τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν, ὅσον καὶ εἰς ἑτέρους διεθνεῖς ὀργανισμούς, διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν βελτίωσιν τῶν ὅρων χορηγήσεως τῶν ἐξωτερικῶν δανείων πρὸς ὑποβοήθησιν τῆς οἰκονομικῆς των ἀναπτύξεως.

Συμφώνως πρὸς τὰ τελευταῖα διαθέσιμα στοιχεῖα τῆς Διεθνοῦς Τραπέζης, τὸ 1968 τὸ συνολικὸν ὕψος τῶν ἐπισήμων ὑποχρεώσεων ἐξ ἐξωτερικοῦ δανεισμοῦ (δάνεια συναφθέντα ὑπὸ τοῦ κράτους ἢ καλυπτόμενα διὰ κρατικῆς ἐγγυήσεως) 81 ἐν ἀναπτύξει χωρῶν - μελῶν της, ἀνήρχετο εἰς τὸ ποσὸν τῶν 53,4 δισεκατομ. δολλαρίων. Διὰ τὸ 1969, τὸ ἀντίστοιχον ποσὸν ἐκτιμᾶται, βάσει προσωρινῶν ὑπολογισμῶν, εἰς τὸ ὕψος τῶν 60 δισεκατομ. δολλαρίων, ἔναντι 21,6 δισεκατομ. δολλαρίων τοῦ ἔτους 1961. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι κατὰ τὴν 10ετίαν ἐσημειώθη μέσος ἐτήσιος ρυθμὸς αὐξήσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ δανεισμοῦ (ἐπισήμου) κατὰ 15% περίπου. Ὁ ρυθμὸς οὗτος σημαίνει διπλασιασμὸν τοῦ συνολικοῦ ὕψους τῶν δανειακῶν ὑποχρεώσεων ἀνὰ 5ετίαν.

Ἡ αὔξησις τοῦ κόστους τῆς ἐξυπηρετήσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ δημοσίου χρέους, ἤτοι τῶν χρεωλυσίων καὶ τόκων, ὑπῆρξε σχεδὸν ἐξ ἴσου ταχεῖα, ὅσον ἡ αὔξησις τοῦ συνολικοῦ ὕψους τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐπισήμου χρέους. Οὕτω, βάσει τῶν αὐτῶν στατιστικῶν τῆς Διεθνοῦς Τραπέζης, κατὰ τὸ ἔτος 1968, ἡ ἐξυπηρέτησις τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐπισήμου χρέους τῶν 81 χωρῶν - μελῶν της ἀνῆλθεν εἰς 4,7 δισεκατομ. δολλαρίων, ἔναντι 4,2 δισεκατομ. δολλαρίων τοῦ ἔτους 1967. Τοῦτο σημαίνει αὔξησιν κατά τι μεγαλυτέραν τοῦ 12% ἐντὸς τοῦ ἔτους. Ἐξ ἄλλου, κατὰ τὴν 10ετίαν 1961 - 1969 ὁ ρυθμὸς αὐξήσεως ἀφ' ἑνὸς τοῦ συνολικοῦ ἐξωτερικοῦ ἐπισήμου χρέους καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς ἐξυπηρετήσεως αὐτοῦ ὑπῆρξε περίπου διπλάσιος τοῦ ρυθμοῦ αὐξήσεως τῶν συναλλαγματικῶν εἰσπράξεων ἐξ ἐξαγωγῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν καὶ σχεδὸν τριπλάσιος τοῦ ρυθμοῦ αὐξήσεως τοῦ ἀκαθαρίστου ἐγχωρίου προϊόντος των. Ἐν ὄψει τῶν περιωρισμένων δυνα-

τοτήτων αὐξήσεως τῶν συναλλαγματικῶν εἰσπράξεων τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν, ἡ ἐξέλιξις αὕτη ὁδηγεῖ εἰς ἀνησυχίας, δεδομένου ὅτι ἡ συνέχισις τῆς παρούσης τάσεως θὰ ὁδηγήσῃ, κατ' ἀνάγκην, τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας εἰς ἀδυναμίαν ἐξυπηρετήσεως εἰς συνάλλαγμα τῶν σχετικῶν ὑποχρεώσεών των. Ἐπὶ πλέον, σημαίνει ὅτι ποσοστὸν αὐξανόμενον τῆς ροῆς οἰκονομικῶν πόρων πρὸς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας θὰ ἐπανέρχεται πρὸς τὰς πλουσιωτέρας οἰκονομίας ὑπὸ μορφὴν τοκοχρεωλυσίων, ἄνευ γενικωτέρας συμβολῆς εἰς τὴν προσπάθειαν ἐπιταχύνσεως τοῦ ρυθμοῦ τῆς οἰκονομικῆς των ἀναπτύξεως.

Τὸ φαινόμενον τῆς ταχείας αὐξήσεως τῆς δανειακῆς ἐπιβαρύνσεως τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν δὲν προκαλεῖ, βεβαίως, ἔκπληξιν. Πράγματι, ἀνάλογον φαινόμενον παρετηρήθη καὶ κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα, εἰς πλείστας χώρας, αἱ ὁποῖαι εὑρίσκοντο τότε εἰς τὴν φάσιν τῆς οἰκονομικῆς των ἀναπτύξεως. Κατὰ τὴν φάσιν αὐτήν, αἱ ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίαι, κατὰ κανόνα, προσφεύγουν εἰς ἐξωτερικὰς πηγὰς διὰ τὴν ἀναπλήρωσιν καὶ συμπλήρωσιν τῶν ἀνεπαρκῶν ἐγχωρίων πόρων των, προκειμένου νὰ ἐπιτύχουν ταχυτέρους ρυθμοὺς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἐξ ἄλλου, ὁ ἐξωτερικὸς δανεισμὸς λαμβάνει σήμερον, συνήθως, τὴν μορφὴν ἀναγκαιότητος διὰ τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας καὶ λόγῳ τῆς ἀδυναμίας ἐξασφαλίσεως ἄλλως τοῦ ἀναγκαίου συναλλάγματος πρὸς κάλυψιν τῶν μεγάλων ἀναγκῶν διὰ μηχανήματα καὶ ἄλλον κεφαλαιουχικὸν ἐξοπλισμόν, τὸν ὁποῖον, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, δὲν δύνανται νὰ παραγάγουν ἐπιτοπίως καὶ συνεπῶς ὑποχρεοῦνται νὰ προμηθευθοῦν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Τὰ ἀνωτέρω στατιστικὰ δεδομένα περὶ τοῦ ἐπισήμου ἐξωτερικοῦ δημοσίου χρέους ἀναφέρονται εἰς τὸ σύνολον τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν. Παρὰ τὰς σημειωθείσας ἐντὸς τῆς τελευταίας 15ετίας ἐξελίξεις διὰ τὰς πλείστας τῶν χωρῶν, ὁ ἐξωτερικὸς δανεισμὸς δὲν φαίνεται νὰ ἔχῃ ὑπερβῆ τὰς πραγματικὰς δυνατότητας ἐξυπηρετήσεώς του. Ὑφίστανται ὅμως καὶ ὡρισμέναι χῶραι, αἱ ὁποῖαι ἀντιμετωπίζουν ἤδη κρίσιμα προβλήματα ὑπερδανεισμοῦ. Παρὰ ταῦτα, ἡ περαιτέρω διόγκωσις τοῦ ἐξωτερικοῦ δανεισμοῦ κατὰ τὰ προσεχῆ ἔτη θὰ ἐξαρτηθῇ ἀπὸ πλείστους παράγοντας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ κυριώτερος συνίσταται εἰς τὴν καλὴν χρῆσιν τῶν ξένων δανείων, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἀξιοποίησίν των διὰ τὴν ἐντὸς πλαισίων σχετικῆς σταθερότητος διοχέτευσίν των πρὸς τοὺς τομεῖς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι συμβάλλουν περισσότερον εἰς τὴν ἐπιτάχυνσιν τῆς οἰκονομικῆς προόδου.

Πράγματι, ἡ ἱκανότης ἐξυπηρετήσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ χρέους ἀποτελεῖ, κατὰ κανόνα, συνάρτησιν τῆς γενικωτέρας οἰκονομικῆς καταστάσεως μιᾶς χώρας, ὡς καὶ τῆς στρατηγικῆς τῆς οἰκονομικῆς της ἀναπτύξεως. Ἐὰν μία χώρα κατορθώσῃ νὰ προκαλέσῃ τὰς ἀναγκαίας ἀποταμιεύσεις μέσῳ καταλλήλου δημοσιονομικῆς καὶ νομισματικῆς πολιτικῆς καὶ νὰ ἀποκτήσῃ τὸ ἀναγκαῖον συνάλλαγμα δι' ἐξαγωγῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν προκειμένου νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς ὑποχρεώσεις της, θεωρεῖται, κατὰ τὰ κριτήρια τῆς

Διεθνοῦς Τραπέζης, ὡς ἀξιόχρεως καὶ δυναμένη νὰ τύχῃ δανειακῆς βοηθείας.

Πέραν τῶν συνολικῶν στοιχείων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν πορείαν τῆς δανειακῆς ἐπιβαρύνσεως τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν, σημαντικὸν ἐνδιαφέρον παρουσιάζει καὶ ἡ κατὰ μεγάλα γεωγραφικὰ διαμερίσματα κατανομὴ αὐτῆς. Οὕτω, βάσει τῶν ἀναλυτικῶν στοιχείων τῆς Διεθνοῦς Τραπέζης, τὸ δυτικὸν ἡμισφαίριον, δηλαδὴ ἡ Λατινικὴ Ἀμερική, παρουσιάζει τὸν διπλασιασμὸν τῆς δανειακῆς της ἐπιβαρύνσεως ἐντὸς τῆς 10ετίας, ἐνῷ τὸ σύνολον τῶν ὑποχρεώσεων τῆς περιοχῆς ἀντιπροσωπεύει 31 % τοῦ συνόλου τῶν ὀφειλῶν τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν. Ὁμοίως, αἱ χῶραι τῆς Νοτίου Ἀσίας, καὶ κυρίως ἡ Ἰνδία καὶ τὸ Πακιστάν, ἀντιπροσωπεύουν ποσοστὸν σχεδὸν 23 % τοῦ συνόλου τῶν ὀφειλῶν κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1968. Παρὰ ταῦτα, λόγῳ τῶν καλυτέρων ὅρων χορηγήσεως τῶν δανείων πρὸς τὴν περιοχὴν ταύτην, ἡ ἐξυπηρέτησις τῶν δανείων τῆς περιοχῆς ἀντιπροσωπεύει μόλις τὸ 12 % τοῦ συνόλου τῆς ἐξυπηρετήσεως ὑπὸ τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐπισήμου χρέους των· καὶ τοῦτο, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐντὸς τῆς 10ετίας ἐσημειώθη τριπλασιασμὸς καὶ πλέον τῶν ὀφειλῶν τῆς περιοχῆς. Προσέτι ὑφίσταται καὶ ἄλλη βασικὴ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο τούτων σημαντικῶν περιοχῶν. Πράγματι, βάσει τῶν ὑπολογισμῶν τῆς Διεθνοῦς Τραπέζης, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν τῆς μὴ συνάψεως νέων δανείων, ἡ ἐξυπηρέτησις διὰ τοκοχρεωλυσίων τῶν ὑφισταμένων δανείων τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς κατὰ τὸ 1980, θὰ περιορισθῇ εἰς τὸ 60 % τοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἔτους 1968, ἐνῷ εἰς τὴν Νότιον Ἀσίαν θὰ παρουσιάσῃ σημαντικὴν αὔξησιν ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ἔτος τοῦτο.

Ὁμοίως, ἐκ τῶν στοιχείων τῆς Διεθνοῦς Τραπέζης, προκύπτει ὅτι ὑφίστανται σοβαραὶ διαφοραὶ μεταξὺ τῶν διαφόρων χωρῶν ὡς πρὸς τὸ ὕψος τῆς δανειακῆς των ἐπιβαρύνσεως. Οὕτω, ἀπὸ τὰς 81 χώρας τὰς ὁποίας περιλαμβάνουν οἱ ὑπολογισμοὶ τῆς Διεθνοῦς Τραπέζης ,19 χῶραι ὤφειλον ἄνω τῶν 3/4 τοῦ συνόλου τῶν ἐξ ἐπισήμων δανείων ὀφειλῶν κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1968. Ἐξ ἄλλου, 8 χῶραι, αἱ ὁποῖαι ἔχουν συνολικῶς ἀκαθάριστον ἐθνικὸν προϊὸν ἀνερχόμενον εἰς τὸ ἥμισυ τοῦ ἀκαθαρίστου ἐθνικοῦ προϊόντος ὅλων τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν, ὀφείλουν περίπου τὸ ἥμισυ τῶν συνολικῶν ἐξ ἐπισήμων δανείων ὑποχρεώσεων. Εἰδικώτερον, ἡ Ἀργεντινή, ἡ Βραζιλία, ἡ Κεϋλάνη, ἡ Χιλή, τὸ Μεξικόν, τὸ Πακιστάν, τὸ Περοῦ καὶ ἡ Τύνις χαρακτηρίζονται τόσον ἀπὸ τὸ ὑψηλόν, σχετικῶς, ἐπίπεδον τῶν ὀφειλῶν των, ὅσον καὶ ἀπὸ τὴν ὑψηλὴν ἐπιβάρυνσιν τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν των διὰ τὴν τοκοχρεωλυτικὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν συναφθέντων ὑπ' αὐτῶν δανείων.

Ἐν ὄψει τῶν δεδομένων τούτων, ὁ Πρόεδρος τῆς Διεθνοῦς Τραπέζης ἀνήγγειλεν ἐπισήμως, ὅτι ὁ διεθνὴς οὗτος ὀργανισμὸς ἔχει προγραμματίσει εἰδικὴν ἔρευναν τοῦ ὅλου προβλήματος τοῦ ὑπερδανεισμοῦ τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν, προκειμένου ὅπως καταλήξῃ εἰς συγκεκριμένας ὑποδεί-

ξεις, ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἐνδεικνυόμενα μέτρα πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς καταστάσεως.

IX. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΞΕΝΩΝ ΙΔΙΩΤΙΚΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ ΕΙΣ ΤΑΣ ΕΝ ΑΝΑΠΤΥΞΕΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Τὸ φαινόμενον τῆς ροῆς ξένων ἰδιωτικῶν κεφαλαίων ἀπὸ τὰς πλουσιωτέρας χώρας πρὸς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας δὲν ἀπαντᾶται μόνον εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον. Πράγματι, ἐκ τῆς μελέτης τῆς οἰκονομικῆς ἱστορίας, προκύπτει ὅτι ἀνάλογοι ροαὶ ἐσημειώθησαν ἀφ' ὅτου, συνεπείᾳ τῆς λεγομένης βιομηχανικῆς ἐπαναστάσεως, ἡ Ἀγγλία εἰσῆλθε πρώτη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος εἰς τὴν φάσιν τῆς συγχρόνου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἤδη, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς βιομηχανικῆς ἐπαναστάσεως, ἀγγλικαὶ ἐπιχειρήσεις ἐξεδήλωσαν τὸ ἐνδιαφέρον των πρὸς ἐγκατάστασιν νέων ἐπιχειρηματικῶν μονάδων εἰς τὰς λανθανούσας ἀγορὰς τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Βορείου Ἀμερικῆς. Ἀνάλογον παράδειγμα ἠκολούθησαν, ἐν συνεχείᾳ, καὶ ἕτεραι χῶραι, ἀφ' ἧς εὑρέθησαν καὶ αὗται εἰς ἱκανοποιητικὰ ἐπίπεδα οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἤσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν, ὡς ἀποδεικνύει ἡ οἰκονομικὴ ἱστορία τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, εἰς τὴν προώθησιν τῆς διαδικασίας τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως εἰς εὐρυτέρους γεωγραφικοὺς χώρους.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν μεταπολεμικὸν κόσμον, τὸ φαινόμενον τῆς ροῆς ἰδιωτικῶν πόρων ἀπὸ τὰς βιομηχανικῶς ἀνεπτυγμένας χώρας πρὸς τὸν ἐν ἀναπτύξει κόσμον, ἔχει λάβει σοβαρὰς διαστάσεις. Πράγματι, συμφώνως πρὸς τὰς σχετικὰς στατιστικὰς τῶν διεθνῶν ὀργανισμῶν, τὸ συνολικὸν ὕψος τῶν ἰδιωτικῶν κεφαλαίων, τὸ ὁποῖον ἐκινήθη πρὸς ἐπένδυσιν εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας, ἀνῆλθε τὸ ἔτος 1968 εἰς 5,8 δισεκατομ. δολλαρίων, ποσόν, τὸ ὁποῖον ἐλάχιστα ὑπολείπεται τῆς ἐπισήμου ροῆς βοηθείας. Ἐξ ἄλλου, γεγονὸς τὸ ὁποῖον δὲν στερεῖται σημασίας διὰ τὰς προσπαθείας ταχυτέρας οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, τὸ ὕψος τῆς ροῆς τῶν ἰδιωτικῶν κεφαλαίων ὑπερεδιπλασιάσθη ἐντὸς μιᾶς καὶ μόνης 10ετίας.

Σήμερον, αἱ ἄμεσοι ἐπιχειρηματικαὶ ἐπενδύσεις ἀντιπροσωπεύουν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς συνολικῆς ροῆς ἰδιωτικῶν κεφαλαίων, γεγονός, τὸ ὁποῖον συνεπάγεται καὶ πολιτικὰς ἐπιπτώσεις. Πράγματι, ὡς συνέβαινε καὶ κατὰ τὸ παρελθόν, πολλοὶ εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἀτενίζουν μὲ καχυποψίαν τὴν ἐγκατάστασιν ξένων ἐπιχειρηματικῶν μονάδων εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας. Ἡ ἄποψις αὕτη, κατὰ τοὺς εἰδικούς, τείνει νὰ παραγνωρίσῃ τὸν σημαντικὸν ρόλον τὸν ὁποῖον δύνανται νὰ παίξουν τὰ ξένα ἐπιχειρηματικὰ κεφάλαια διὰ τὴν ταχεῖαν προώθησιν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν πενεστέρων χωρῶν.

Ἡ προσεκτικωτέρα ἐξέτασις τοῦ ὅλου προβλήματος, τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται εἰς τὴν ροὴν ἰδιωτικῶν κεφαλαίων ἀπὸ τὰς πλουσιωτέρας οἰκονο-

μίας, δεικνύει ὅτι ὑφίστανται καὶ σήμερον σοβαρώτατα ἐμπόδια διὰ τὴν περαιτέρω δυναμικὴν ἀνάπτυξιν τῆς ροῆς ταύτης. Πράγματι, διὰ τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας ἡ μορφὴ αὕτη διακινήσεως κεφαλαίων παρουσιάζει σημαντικοὺς ἐπιχειρηματικοὺς κινδύνους, τοὺς ὁποίους, πολλάκις, τείνουν νὰ ἐπαυξήσουν αἱ πολιτικαὶ ἐξελίξεις εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας. Ἀντιθέτως, εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας, ὡς ἐλέχθη, ὑφίσταται, πολλάκις, καχυποψία ὅτι ἡ εἰσροὴ ξένων ἐπιχειρηματικῶν μονάδων δύναται νὰ ὁδηγήσῃ εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν ἐκ μέρους τῶν ξένων τῶν ὑφισταμένων οἰκονομικῶν των δυνατοτήτων. Αἱ ὑποψίαι αὗται συντελοῦν, πολλάκις, εἰς τὴν τροφοδότησιν τοῦ κλίματος ἀβεβαιότητος, ὡς πρὸς τὸ μέλλον τῶν ξένων κεφαλαίων, μὲ ἀνασχετικὰς συνεπείας ἐπὶ τῆς ροῆς των. Οἱ φόβοι, ἐξ ἄλλου, τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν ἐνισχύονται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ κυριώτερον τμῆμα τῶν ξένων ἐπιχειρηματικῶν κεφαλαίων τείνει νὰ ἐπενδυθῇ εἰς ὡρισμένους περιωρισμένους τομεῖς, ὡς εἶναι π.χ. αἱ πετρελαιοπηγαὶ τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, τῆς Βορείου Ἀφρικῆς καὶ τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν σοβαρῶν πηγῶν μεταλλευτικοῦ πλούτου ἢ εἰς μεγάλας φυτείας.

Ἕτερον σοβαρὸν ἐμπόδιον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν σημαντικῶν ροῶν ξένων ἰδιωτικῶν κεφαλαίων εἶναι καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι αἱ μεγάλαι δυναμικαὶ ἀγοραὶ τῶν ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν παρέχουν, κατὰ κανόνα, λίαν ἑλκυστικὰς δυνατότητας ἀποδοτικῆς ἐπενδύσεως τῶν διαθεσίμων κεφαλαίων τῶν πλουσιωτέρων οἰκονομιῶν. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀποδεικνύεται πλήρως ἀπὸ τὰς ὑφισταμένας διεθνεῖς στατιστικάς, αἱ ὁποῖαι ὁδηγοῦν εὐθέως εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ διακίνησις κεφαλαίων μεταξὺ τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν ἔχει ἐκ τῶν πραγμάτων λάβει πολὺ μεγαλυτέραν ἔκτασιν, ἐν συγκρίσει μὲ τὰς ροὰς πρὸς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας.

Ἡ συγκέντρωσις τῶν ξένων ἀμέσων ἐπιχειρηματικῶν κεφαλαίων εἰς ὀλίγους μόνον τομεῖς εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας ἀποδεικνύεται ἀπὸ σχετικὰς στατιστικάς, τὰς ὁποίας συνεκέντρωσεν ὁ Ο.Ο.Σ.Α. διὰ τὸ ἔτος 1966. Πράγματι, διὰ τὸ ἔτος τοῦτο, τὸ συνολικὸν ὕψος τῶν ἐπενδύσεων εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας ἐκτιμᾶται εἰς 29.970 ἑκατομμύρια δολλαρίων. Ἐκ τοῦ ποσοῦ τούτου, 11.892 ἑκατομ. δολλαρίων εἶχον ἐπενδυθῆ εἰς τοὺς κλάδους παραγωγῆς, διϋλίσεως καὶ διανομῆς προϊόντων πετρελαίου, 2.751 ἑκατομ. δολλαρίων εἰς κλάδους ἐξορύξεως καὶ ἐπεξεργασίας μεταλλευτικῶν προϊόντων, 8.097 ἑκατομ. δολλαρίων εἰς βιομηχανικοὺς κλάδους καὶ 7.230 ἑκατομ. δολλαρίων εἰς ὅλους τοὺς λοιποὺς κλάδους. Ἐξ ἄλλου, ἄνω τοῦ ἡμίσεος τοῦ ποσοῦ τούτου, ἤτοι 15.664 ἑκατομ. δολλαρίων, εἶχον ἐπενδυθῆ εἰς τὴν Κεντρικὴν καὶ Νότιον Ἀμερικήν, ἤτοι τὴν Λατινικὴν Ἀμερικήν. Ὅσον ἀφορᾷ τὰς λοιπὰς ἐν ἀναπτύξει περιοχάς, ποσὸν 1.503 ἑκατομ. δολλαρίων εἶχεν ἐπενδυθῆ εἰς τὴν Νότιον Εὐρώπην, 4.916 ἑκατομ. δολλαρίων εἰς τὴν Ἀφρικήν, 3.684 ἑκατομ. δολλαρίων εἰς τὴν Μέσην Ἀνατολήν, Ἀσίαν καὶ Νότιον Εἰρηνικόν.

Ἐν ὄψει τῆς ἀνωτέρω κατανομῆς, ἡ Ἐπιτροπὴ Pearson, ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς γενικωτέρας ἐξετάσεως τῶν ληπτέων μέτρων διὰ τὴν ὑποβοήθησιν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ ὑφιστάμενον διεθνὲς κλῖμα εἶναι μᾶλλον κατάλληλον ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἀμέσους ἐπενδύσεις ξένων κεφαλαίων εἰς τοὺς κλάδους παραγωγῆς πετρελαίου καὶ μεταλλευτικῶν προϊόντων. Ἀντιθέτως, συνιστᾷ τὴν λῆψιν ἐκ μέρους τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν τῶν ἀναγκαίων μέτρων οἰκονομικῆς πολιτικῆς, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐπιτευχθῇ ἀφ' ἑνὸς ἡ αὔξησις τῆς ροῆς τῶν ξένων κεφαλαίων καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ διοχέτευσίς των εἰς τομεῖς, οἱ ὁποῖοι πρὸς τὸ παρὸν ἐμφανίζουν μικροτέραν ἑλκυστικότητα διὰ τοὺς ξένους ἐπενδυτάς. Καὶ τοῦτο, ἐν ὄψει τῆς διαπιστώσεως ὅτι, παρὰ τὸ κλῖμα τῶν ἐπιφυλάξεων, ὑφίσταται ζωηρὸν ἐνδιαφέρον ἐκ μέρους τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν διὰ νὰ αὐξήσουν τὰς πρὸς αὐτὰς ροὰς τῶν ξένων ἰδιωτικῶν ἐπενδυτικῶν κεφαλαίων.

Πρὸς διευκόλυνσιν τῶν ἀνωτέρω ροῶν, αἱ ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίαι δύνανται νὰ λάβουν σειρὰν εἰδικῶν μέτρων, ὡς εἶναι :

α) ἡ ἄρσις ἐνδεχομένων ἀντικινήτρων, τὰ ὁποῖα παρεμποδίζουν τὰς ἐπενδύσεις,

β) ἡ ἀποφυγὴ συχνῶν μεταβολῶν τοῦ καθεστῶτος τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὰ ξένα κεφάλαια,

γ) ἡ χορήγησις εἰδικῶν κινήτρων διὰ τὴν προσέλκυσιν τῶν ξένων ἰδιωτικῶν κεφαλαίων,

δ) ὁ ἀναπροσανατολισμὸς τοῦ φορολογικοῦ συστήματος, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ εὐνοῇ τὴν ἐπανεπένδυσιν τῶν κερδῶν τῶν ξένων ἐπιχειρήσεων.

Σημειωτέον, ὅτι παρόμοια μέτρα ἐλήφθησαν προσφάτως ὑπὸ πλείστων χωρῶν, ἐν ὄψει τοῦ διεθνοῦς ἀνταγωνισμοῦ ὡς πρὸς τὴν προσέλκυσιν ξένων ἰδιωτικῶν ἐπενδυτικῶν κεφαλαίων.

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ μελέτη τῶν μέτρων, τὰ ὁποῖα ἔλαβον αἱ βιομηχανικῶς ἀνεπτυγμέναι χῶραι, διὰ νὰ ἐνισχύσουν τὴν ἐξαγωγὴν ἰδιωτικῶν ἐπενδυτικῶν κεφαλαίων πρὸς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας. Αἱ χῶραι αὗται, ὡς ἀνεφέρθη ἤδη, ἐκπροσωποῦνται εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν Βοηθείας Ἀναπτύξεως (DAC) τοῦ Ο.Ο.Σ.Α. Ἡ λειτουργία τῆς Ἐπιτροπῆς αὐτῆς διηυκόλυνεν ἀπὸ τοῦ 1961 καὶ ἐντεῦθεν τὴν λῆψιν μέτρων ὑπὸ τῶν Κυβερνήσεων τῶν πλουσιωτέρων χωρῶν, πρὸς τόνωσιν τῆς ροῆς κεφαλαίων πρὸς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας.

Μεταξὺ τῶν χωρῶν - μελῶν τῆς DAC, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Μ. Βρεταννία εἶχον τὴν μακροτέραν παράδοσιν ὅσον ἀφορᾷ τὴν λῆψιν μέτρων ὑποβοηθήσεως τῆς ἐπενδύσεως κεφαλαίων των εἰς τὴν ζώνην τοῦ γαλλικοῦ φράγκου καὶ τῆς στερλίνας. Ὁμοίως, αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι, ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ἰαπωνία ἔλαβον πρὸ ἐτῶν ἐκτεταμένα μέτρα διὰ τὴν ὑποβοήθησιν τοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέως των δι' ἐπενδύσεις εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ λοιπὰ μέλη τῆς DAC, ἡ Αὐστραλία, ὁ Κα-

ναδᾶς, ἡ Δανία, ἡ Ὁλλανδία, ἡ Νορβηγία, ἡ Σουηδία καὶ ἡ Ἑλβετία παρέσχον προσφάτως κίνητρα πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην, ἐνῷ ἄλλαι χῶραι, ὡς π.χ. τὸ Βέλγιον, εὑρίσκονται εἰσέτι εἰς τὴν φάσιν τῆς μελέτης τοῦ ὅλου θέματος.

Τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ἔχουν ληφθῆ ἐκ μέρους τῶν πλουσιωτέρων οἰκονομιῶν διὰ τὴν ὑποβοήθησιν τῆς ἐξόδου κεφαλαίων πρὸς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας, δύναται νὰ καταταγοῦν εἰς τὰς κάτωθι κατηγορίας :

α) Συστήματα ἀσφαλίσεως τῶν ἐπενδύσεων ἔναντι τῶν λεγομένων πολιτικῶν ἢ ἄλλως μὴ ἐμπορικῶν κινδύνων, δηλαδὴ κινδύνων μὴ ἐλεγχομένων ὑπὸ τοῦ ἐπενδυτοῦ, καὶ διὰ τοὺς ὁποίους δὲν ἰσχύει ἡ συνήθης ἀσφάλεια τῶν ἐμπορικῶν κινδύνων.

β) Φορολογικὰ κίνητρα πρὸς ἐλάφρυνσιν τοῦ εἰσοδήματος, τὸ ὁποῖον προκύπτει ἀπὸ τὰς ἐπενδύσεις εἰς οἰκονομίας ἐν ἀναπτύξει.

γ) Παροχὴ πληροφοριῶν, ὑποβοήθησις τῆς ἐρεύνης ξένων ἀγορῶν πρὸς διαπίστωσιν εὐκαιριῶν πρὸς ἐπένδυσιν καὶ κυρίως χρηματοδότησις μελετῶν σκοπιμότητος ἢ προμελετῶν δι' ἐπενδύσεις εἰς οἰκονομίας ἐν ἀναπτύξει.

δ) Συνεργασία μεταξὺ τῶν κρατικῶν φορέων παροχῆς ξένης βοηθείας καὶ ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων ἐνδιαφερομένων δι' ἐπενδύσεις εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν καὶ

ε) Ἵδρυσις Τραπεζῶν Ἐπενδύσεων μὲ κρατικὴν ἐνίσχυσιν διὰ τὴν πραγματοποίησιν ἐπενδύσεων εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας.

Εἶναι δύσκολον νὰ διαπιστωθῇ κατὰ πόσον τὰ ἀνωτέρω μέτρα ὑπεβοήθησαν τὴν ροὴν ἰδιωτικῶν κεφαλαίων πρὸς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας. Ἐν προκειμένῳ, οἱ μελετηταὶ μᾶλλον συμφωνοῦν εἰς τὴν διαπίστωσιν ὅτι τὰ μέτρα ταῦτα δύνανται νὰ διευκολύνουν μέχρις ἑνὸς σημείου τὴν ροὴν κεφαλαίων πρὸς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας. Περισσότερον ἀποφασιστικὴν σημασίαν διὰ τὴν διεύρυνσιν τῶν ροῶν τούτων ἔχουν τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα λαμβάνουν αἱ χῶραι ὑποδοχῆς καὶ εἰδικώτερον τὸ κλῖμα διευκολύνσεως τῶν ξένων ἐπενδύσεων εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας [1].

Χ. ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΤΩΝ ΕΝ ΑΝΑΠΤΥΞΕΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΩΝ

Ὁ χαμηλὸς βαθμὸς ἀναπτύξεως τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν ἐπηρεάζει ἀποφασιστικῶς τὴν διάρθρωσιν τοῦ ἐξωτερικοῦ των ἐμπορίου. Συγχρόνως δὲ ἐπηρεάζει καὶ τὸ συνολικὸν ὕψος τόσον τῶν ἐξαγωγῶν των ὅσον

---

1) Λίαν ἐνδιαφέρουσαν μελέτην περὶ τῶν παρεχομένων εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας διευκολύνσεων εἰς τὴν ἐκροὴν κεφαλαίων πρὸς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας ἐδημοσίευσεν ὁ ἐν Παρισίοις Ὀργανισμὸς Οἰκονομικῆς Συνεργασίας καὶ Ἀναπτύξεως (Ο.Ο. Σ.Α.) ὑπὸ τὸν τίτλον Investing in Developing Countries : Facilities for the Promotion of Foreign Private Investment in Developing Countries, Παρίσιοι, 1970.

καὶ τῶν εἰσαγωγῶν των. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν ἀναγκαίαν συνέπειαν τῆς χαμηλῆς στάθμης τῆς παραγωγικότητος, τῶν διαρθρωτικῆς φύσεως ἀδυναμιῶν εἰς τοὺς κλάδους τῆς παραγωγῆς, καθὼς καὶ τοῦ χαμηλοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου, δηλαδὴ τῶν χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων μιᾶς μὴ ἀνεπτυγμένης οἰκονομίας.

Βάσει τῶν σχετικῶν στατιστικῶν τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν, ἡ ποσοστιαία συμμετοχὴ τῶν ἐξαγωγῶν τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν εἰς τὸ σύνολον τῶν διεθνῶν ἐξαγωγῶν ἀνήρχετο τὸ 1969 μόλις εἰς 18%. Ἡ ἀντίστοιχος συμμετοχὴ τῶν οἰκονομικῶς ἀνεπτυγμένων χωρῶν τοῦ δυτικοῦ κόσμου ἀνῆλθε τὸ ἔτος τοῦτο εἰς 71%, ἐνῷ τὸ ὑπόλοιπον ἀντιπροσωπεύει τὴν συμμετοχὴν τῶν κομμουνιστικῶν χωρῶν. Τὰ ἀντίστοιχα ποσοστὰ τοῦ ἔτους 1938, ἤτοι πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ἦσαν 25% διὰ τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας καὶ 65% διὰ τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας τῆς Δύσεως. Κατὰ τὰ πρῶτα μεταπολεμικὰ ἔτη εἶχε παρατηρηθῆ προσωρινὴ βελτίωσις τῆς συμμετοχῆς τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν λόγῳ μεγάλης ζητήσεως τροφίμων καὶ πρώτων ὑλῶν κατὰ τὴν πρώτην μεταπολεμικὴν φάσιν ἀνασυγκροτήσεως μέχρι καὶ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Κορεατικοῦ Πολέμου. Πράγματι, βάσει τῶν αὐτῶν στατιστικῶν τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν, ἡ ποσοστιαία συμμετοχὴ τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν ἀνήρχετο τὸ 1948 εἰς 30%, τὸ 1950 εἰς 32%· Ἀλλ' ἡ τάσις αὕτη ἀνεκόπη ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1951 (29%), ὅτε ἐξεδηλώθη σταθερὰ καὶ προοδευτικὴ τάσις περιορισμοῦ τῆς συμμετοχῆς τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν εἰς τὸ σύνολον τῶν διεθνῶν ἐξαγωγῶν. Ἀντιθέτως, αἱ ἀνεπτυγμέναι οἰκονομίαι τῆς Δύσεως παρουσιάζουν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1950 καὶ ἐντεῦθεν σταθερὰν βελτίωσιν (60%) τῆς συμμετοχῆς των εἰς τὸ διεθνὲς ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον.

Τὰ αἴτια, τὰ ὁποῖα ὡδήγησαν εἰς τὴν σχετικὴν χειροτέρευσιν τῆς θέσεως τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν, εἰς τὴν χαρακτηριζομένην ἀπὸ τὴν ραγδαίαν αὔξησιν τοῦ συνολικοῦ ὄγκου τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου μεταπολεμικὴν περίοδον ἀναφέρονται, πρωτίστως, εἰς τὴν διάρθρωσιν τοῦ ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου τῶν ἀναπτυσσομένων οἰκονομιῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν ἀφ' ἑτέρου. Πράγματι, τὸ χαρακτηριστικώτερον γνώρισμα τοῦ ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν εἶναι ὁ περιωρισμένος ἀριθμὸς τῶν ἐξαγωγικῶν των προϊόντων, τὰ ὁποῖα ἀνήκουν βασικῶς εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν προϊόντων τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς (τρόφιμα, ὀρυκτά, βασικαὶ πρῶται ὕλαι). Ἀντιθέτως, αἱ ἀνεπτυγμέναι οἰκονομίαι ἐξάγουν, πρωτίστως, βιομηχανικὰ προϊόντα, ἡ ζήτησις τῶν ὁποίων, μεταπολεμικῶς, εἶναι ἰδιαιτέρως δυναμική, δεδομένης τῆς ὑψηλῆς τιμῆς τοῦ συντελεστοῦ τῆς εἰσοδηματικῆς ἐλαστικότητος τῆς ζητήσεως διὰ τὰ προϊόντα ταῦτα.

ΠΙΝΑΞ 8

ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ ΑΞΙΑΣ ΤΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΣΥΝΟΛΟΝ ΤΩΝ ΕΞΑΓΩΓΩΝ [1]

1950 καὶ 1968 (Εἰς δισεκ. U.S. $)

			Ποσοστὸν τοῦ συνόλου τῶν ἐξαγωγῶν	
	1950	1968	1950	1968
Ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίαι : ([2])				
Προϊόντα τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς	16,10	34,21	88,2	77,6
Βιομηχανικὰ προϊόντα	2,14	9,65	11,7	21,9
Διάφορα	0,02	0,20	0,1	0,5
Σύνολον	18,26	44,06	100,0	100,0
Ἀνεπτυγμέναι οἰκονομίαι :				
Προϊόντα τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς	14,18	40,69	39,7	24,3
Βιομηχανικὰ προϊόντα	20,83	124,34	58,3	74,1
Διάφορα	0,71	2,64	2,0	1,6
Σύνολον	35,72	167,67	100,0	100,0

(1) Πλὴν τῶν ἐξαγωγῶν τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν πρὸς χώρας τοῦ Ἀνατολικοῦ Μπλόκ.

(2) Συμπεριλαμβάνονται ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίαι τῆς Νοτίου Εὐρώπης.

Πηγή : Trends in Developing Countries, Διεθνὴς Τράπεζα, Οὐάσιγκτων, 1970.

Ἐκ τοῦ πίνακος 8 προκύπτει, ὅτι, ἐνῷ ἡ συνολικὴ ἀξία τῶν ἐξαγωγῶν τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν ηὐξήθη ἀπὸ 18.260 ἑκατομ. δολλαρίων τὸ ἔτος 1950 εἰς τὸ ποσὸν τῶν 44.060 ἑκατομ. δολλαρίων τὸ ἔτος 1968, ἡ ποσοστιαία συμμετοχὴ τῶν προϊόντων τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς ὀλίγον μόνον ἐμειώθη, ἤτοι ἀπὸ 88,2% τὸ 1950 εἰς 77,6% τὸ 1968. Ἀντιθέτως, αἱ ἀνεπτυγμέναι οἰκονομίαι ἐπέτυχον τὴν αὔξησιν τῶν συνολικῶν των ἐξαγωγῶν ἀπὸ 35.720 ἑκατομ. δολλαρίων εἰς 167.670 ἑκατομ. δολλαρίων. Ἐπὶ πλέον, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐπέτυχον τὴν αὔξησιν τῶν ἐξαγωγῶν τῶν πρωτογενῶν προϊόντων εἰς 40.690 ἑκατομ. δολλαρίων τὸ 1968 ἔναντι 14.180 ἑκατομ. δολλαρίων τὸ 1950, ἠδυνήθησαν, ἐν τούτοις, νὰ αὐξήσουν τὴν συμμετοχὴν τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων των ἀπὸ ποσοστὸν 58,3% τὸ 1950 εἰς 74,1% τὸ 1968.

Ἐνδιαφέρον, ἐπίσης, παρουσιάζει ἡ ἀντιπαραβολὴ τῆς συνολικῆς ἀξίας τῶν ἐξαγωγῶν προϊόντων τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων ἀφ' ἑτέρου.

ΠΙΝΑΞ 9

ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΩΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΩΝ ΕΞΑΓΩΓΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ (1950 - 1968)

Εἰς δισεκατ. US $

Ἔτος	Προϊόντα πρωτογενοῦς παραγωγῆς	Βιομηχανικὰ προϊόντα
1950	30,28	22,97
1951	40,01	32,42
1952	35,83	31,89
1953	35,69	31,26
1954	37,00	33,64
1955	39,72	33,77
1956	43,19	43,77
1957	45,56	48,23
1958	42,34	46,45
1959	44,02	50,28
1960	47,34	57,74
1961	48,32	61,25
1962	49,82	64,94
1963	54,21	71,22
1964	58,98	81,87
1965	61,07	92,45
1966	64,45	103,84
1967	66,35	110,66
1968	74,90	133,99

Σημείωσις : Δὲν συμπεριλαμβάνεται τὸ ἐμπόριον μετὰ καὶ μεταξὺ τῶν χωρῶν τοῦ Ἀνατολικοῦ Μπλόκ.

Πηγή : Trends in Developing Countries, Διεθνὴς Τράπεζα, Οὐάσιγκτων, 1970.

Ἐκ τοῦ πίνακος 9 προκύπτει, ὅτι, ἐνῷ κατὰ τὸ ἔτος 1950 ἡ συνολικὴ ἀξία τῶν ἀξαγωγῶν προϊόντων πρωτογενοῦς παραγωγῆς ὑπερεῖχε σημαντικῶς τῆς συνολικῆς ἀξίας τῶν ἐξαγωγῶν βιομηχανικῶν προϊόντων, ἡ ταχυτέρα αὔξησις τῶν τελευταίων ὡδήγησεν ἤδη ἀπὸ τοῦ 1956 εἰς τὴν ὑπεροχὴν τῆς ἀξίας τῶν ἐξαγωγῶν βιομηχανικῶν προϊόντων, ἡ ὁποία κατὰ τὸ ἔτος 1968 εἶναι σχεδὸν διπλασία ἐκείνης τῶν προϊόντων τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς (133.990 ἑκατομ. δολλαρίων ἔναντι 74.900 ἑκατομ. δολλαρίων).

Μέγιστον ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν, ἐπίσης, τὰ στοιχεῖα τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸν προσανατολισμὸν τῶν ἐξαγωγῶν τῶν ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν ἀφ' ἑτέρου. Βάσει τῶν στοιχείων τούτων, ὁ δείκτης τῆς ἀξίας τῶν ἐξαγωγῶν, μὲ ἔτος βάσεως τὸ 1950 ἴσον πρὸς 100, ἀποδεικνύει ὅτι αἱ ἐξαγωγαὶ τῶν ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν πρὸς ἑτέρας ἀνεπτυγμένας τοιαύτας, ηὐξήθησαν κατὰ 513,8%, ἐνῷ αἱ ἐξαγωγαὶ τῶν ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν πρὸς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας ηὐξήθησαν κατὰ 298,1%. Ἀντιστοίχως, αἱ ἐξαγωγαὶ τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν πρὸς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας παρουσίασαν αὔξησιν τὸ 1968 κατὰ 243,8 %, ἐνῷ αἱ ἐξαγωγαὶ τῶν χωρῶν τούτων πρὸς ἑτέρας ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας παρουσίασαν αὔξησιν μόλις κατὰ 190,9%. Τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα ἀποδεικνύουν ὅτι αἱ διαπιστώσεις τοῦ ἐπιφανοῦς οἰκονομολόγου τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν Folke Hilgert, τὰς ὁποίας διετύπωσεν εἰς τὸ γνωστὸν ἔργον τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν Industrialization and Forein Trade, ὅτι δηλαδὴ αἱ ἀγοραὶ τῶν βιομηχανικῶς ἀναπτυγμένων χωρῶν εἶναι ἐκ τῶν πραγμάτων αἱ καλύτεραι ἀγοραὶ διὰ τὴν ἀπορρόφησιν βιομηχανικῶν προϊόντων προελεύσεως ἐξ ἑτέρων βιομηχανικῶν χωρῶν, ἐνισχύονται, καὶ μάλιστα εἰς μείζονα κλίμακα, μεταπολεμικῶς.

Ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν ἐξαγωγῶν τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν εἶναι ἀφ' ἑνὸς ἡ σύνθεσίς των, ἡ ὁποία χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν μεγίστην συμμετοχὴν τῶν προϊόντων τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς, καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁ μικρὸς ἀριθμὸς τῶν ἐξαγωγίμων προϊόντων. Πράγματι, τὸ ἥμισυ σχεδὸν τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν ἀποκερδαίνει ἄνω τοῦ ἡμίσεος τῶν ἐξ ἐξαγωγῶν συναλλαγματικῶν εἰσπράξεών των, διὰ τῆς ἐξαγωγῆς ἑνὸς καὶ μόνον προϊόντος τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς. Ὁμοίως, τὰ 3/4 τοὐλάχιστον τῶν χωρῶν τούτων ἀποκερδαίνουν τὰ 60% τοὐλάχιστον τῶν ἐσόδων των ἐξ ἐξαγωγῶν διὰ τῆς ἐξαγωγῆς τριῶν προϊόντων τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς. Συνεπείᾳ τοῦ φαινομένου τούτου, αἱ ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίαι παρουσιάζουν ηὐξημένην εὐπάθειαν ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἐξαγωγικὸν των ἐμπόριον, δεδομένου ὅτι αἱ διεθνεῖς διακυμάνσεις τῶν τιμῶν τῶν προϊόντων των ἔχουν ἀμέσους καὶ πολλάκις δραματικὰς συνεπείας ἐπὶ τῶν συναλλαγματικῶν εἰσπράξεών των. Ἐπὶ πλέον θεωρεῖται ἀποδεδειγμένη ἡ ἀστάθεια τῶν τιμῶν τῶν προϊόντων τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς εἰς τὸ διεθνὲς ἐμπόριον.

Ἡ μεγάλη ἐξάρτησις τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν ἀπὸ μικρὸν ἀριθμὸν προϊόντων ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ κατωτέρω στοιχεῖα τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν ἀναφερόμενα εἰς τὸ διαθνὲς ἐμπόριον. Ὡς ἐλέχθη, ἡ συνολικὴ ἀξία τῶν ἐξαγωγῶν προϊόντων τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν ἀνῆλθε τὸ 1968 εἰς 40.690 ἑκατομ. δολλαρίων. Ἐκ τοῦ συνολικοῦ ὅμως τούτου ποσοῦ, σημαντικώτατον τμῆμα ἀναφέρεται εἰς ἓξ καὶ μόνον βασικὰ προϊόντα, τὰ ὁποῖα ἐξάγονται ὑπὸ τῶν χωρῶν τούτων. Πράγματι, κατὰ τὸ 1968, ἡ ἀξία τῶν ἐξαγωγῶν πετρελαιοειδῶν ἀνῆλθεν εἰς τὸ ποσὸν

τῶν 13.140 ἑκατομ. δολλαρίων, τοῦ χαλκοῦ εἰς 2.360 ἑκατομ. δολλαρίων, τοῦ καφὲ εἰς 2.300 ἑκατομ. δολλαρίων, τῆς σακχάρεως εἰς 1.460 ἑκατομ. δολλαρίων, τοῦ βάμβακος εἰς 1.300 ἑκατομ. δολλαρίων καὶ τοῦ ἐλαστικοῦ εἰς 1.130 ἑκατομ. δολλαρίων. Ἐκ τῶν ἓξ τούτων προϊόντων, μόλις τὰ δύο, ἤτοι τὸ πετρέλαιον καὶ ὁ χαλκός, θεωροῦνται ὡς προϊόντα παρουσιάζοντα εἰς τὸ διεθνὲς ἐμπόριον δυναμικὴν ζήτησιν. Αἱ ἐξαγωγαὶ πετρελαίου τὸ 1950 ἀνήρχοντο εἰς 2.500 ἑκατομ. δολλαρίων, τοῦ δὲ χαλκοῦ εἰς 390 ἑκατομ. δολλαρίων, ἤτοι παρουσίασαν μεγάλην αὔξησιν κατὰ τὴν ἔκτοτε διαρρεύσασαν περίοδον.

Λίαν σημαντικὴ διὰ τὸ μέλλον τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν εἶναι ἡ διαφαινομένη τάσις διευρύνσεως τῶν ἐξαγωγῶν τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων, τῶν ὁποίων ἡ ποσοστιαία συμμετοχὴ εἰς τὸ σύνολον τῶν ἐξαγωγῶν ηὐξήθη ἀπὸ 11,7% τὸ 1950 εἰς 21,9% τὸ 1968, ἡ δὲ ἀπόλυτος ἀξία ἀπὸ 2.140 ἑκατομ. δολλαρίων εἰς 9. 650 ἑκατομ. δολλαρίων. Βεβαίως, ἡ αὔξησις τῆς ἀξίας τῶν ἐξαγωγῶν βιομηχανικῶν προϊόντων τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν ἐμφανίζεται ὡς ἐλαχίστη, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς ἀντιστοίχους ἐξαγωγὰς βιομηχανικῶν προϊόντων τῶν οἰκονομικῶς ἀνεπτυγμένων χωρῶν, ἡ ὁποία ἀπὸ 20.830 ἑκατομ. δολλαρίων τὸ 1950 ἀνῆλθε τὸ 1968 εἰς 124.340 ἑκατομ. δολλαρίων. Ἐπὶ πλέον, αἱ ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίαι ἐπέτυχον ἀξιολόγους ἐξαγωγικὰς ἐπιδόσεις μόνον διὰ περιωρισμένον ἀριθμὸν βιομηχανικῶν προϊόντων, ὡς εἶναι τὰ προϊόντα τῶν βιομηχανιῶν τροφίμων, τὰ εἴδη ἐνδυμασίας, τὰ κλωστοϋφαντουργικὰ προϊόντα καὶ τὰ εἴδη ἐκ δέρματος. Ἐπίσης, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἀξία τῶν ἐξαγωγῶν τῶν προϊόντων τούτων εἶναι σχετικῶς μικρά, ἐν σχέσει πρὸς τὸ σύνολον τῆς ἀξίας τῶν ἐξαγωγῶν βιομηχανικῶν προϊόντων τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου, πολλάκις ἀντιμετωπίζουν ὑψηλὴν δασμολογικὴν προστασίαν ἐκ μέρους τῶν βιομηχανικῶς ἀνεπτυγμένων χωρῶν, ἤ, ὅπερ καὶ σπουδαιότερον, τὴν ὕπαρξιν ποσοτικῶν περιορισμῶν. Εἰδικώτερον, σημαντικὸς ἀριθμὸς ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν προστατεύει τὴν ἐγχωρίαν παραγωγὴν διὰ ποσοστώσεων ἀναφερομένων εἰς τὰς εἰσαγωγὰς προϊόντων τῆς ἐριουργίας κυρίως, δέρματος καὶ εἰδῶν ἐκ δέρματος, ὑποδημάτων, χρωμάτων, ὑάλου καὶ προϊόντων ἐξ ὑάλου. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὴν καθεαυτὸ δασμολογικὴν προστασίαν, εἶναι ἐπίσης γεγονός, ὅτι αἱ συντελεσθεῖσαι προσπάθειαι μεταπολεμικῶς εἰς τὸν τομέα τοῦτον ὡς πρὸς τὴν μείωσιν τῶν δασμῶν εὐνοοῦν, κυρίως, τὰς βιομηχανικῶς ἀνεπτυγμένας χώρας. Ἡ παρατήρησις αὕτη ἰσχύει ἀκόμη καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν διαπραγματεύσεων, αἱ ὁποῖαι ὡδήγησαν, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, εἰς μείωσιν τῶν δασμῶν διὰ τοῦ λεγομένου Γύρου Κέννεντυ. Πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ριζικῆς ἀντιμετωπίσεως τῆς καταστάσεως, ἡ UNCTAD, κατὰ τὴν δευτέραν σύνοδον αὐτῆς ἐν Νέῳ Δελχί, τὸν Μάρτιον τοῦ 1968, ὑπέβαλεν ὁμοφώνως τὸ αἴτημα τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν, διὰ τὴν παροχὴν εἰδικοῦ προτιμησιακοῦ δασμολογικοῦ καθεστῶτος εἰς τὰς ἀνεπτυ-

γμένας οἰκονομίας, ὑπὲρ τῶν ἐξαγωγῶν βιομηχανικῶν προϊόντων τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν.

XI. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΩΝ ΟΡΩΝ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΤΩΝ ΕΝ ΑΝΑΠΤΥΞΕΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΩΝ

Ὡς ἀναπτύσσεται διεξοδικώτερον εἰς ἕτερα κεφάλαια, πλεῖστοι ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων θεωρητικῶν τῆς οἰκονομικῆς τῆς ἀναπτύξεως (Prebisch, Arthur Lewis, Nurkse, Myrdal, Hans Singer) ὑποστηρίζουν τὴν ἄποψιν ὅτι τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν ὑφίσταται τὰς δυσμενεῖς συνεπείας μιᾶς μακροχρονίου τάσεως χειροτερεύσεως τῶν λεγομένων ὅρων τοῦ ἐμπορίου. Τὸ φαινόμενον τοῦτο τὸ ἀποδίδουν εἰς τὰς διαφόρους ἐξελίξεις τῆς διεθνοῦς ζητήσεως διὰ τὰ προϊόντα τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς ἀφ' ἑνός, τὰ ὁποῖα, ὡς ἐλέχθη, χαρακτηρίζουν τὰς ἐξαγωγὰς τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν, καὶ τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων ἀφ' ἑτέρου, τὰ ὁποῖα παράγονται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, καὶ προσφέρονται εἰς τὴν διεθνῆ ἀγορὰν ἐκ μέρους τῶν βιομηχανικῶς ἀνεπτυγμένων χωρῶν. Δεδομένης τῆς διαφόρου τιμῆς τῆς εἰσοδηματικῆς ἐλαστικότητος τῆς ζητήσεως διὰ τὰς δύο αὐτὰς βασικὰς κατηγορίας προϊόντων, μερικοὶ θεωρητικοὶ καταλήγουν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμη τὰ διαθέσιμα στατιστικὰ στοιχεῖα δὲν ἀποδεικνύουν πλήρως τὴν τυχὸν μακροχρόνιον τάσιν χειροτερεύσεως τῶν ὅρων τοῦ ἐμπορίου, θὰ πρέπει λογικῶς νὰ ἀναμένεται ὅτι ἡ τοιαύτη τάσις εἶναι, ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἀναπόφευκτος εἰς τὸ μέλλον.

Ὑφίστανται πλεῖσται ἔννοιαι τῶν ὅρων τοῦ ἐμπορίου εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου. Ἡ συνηθεστέρα ἀλλὰ καὶ ἁπλουστέρα ἀναφέρεται εἰς τοὺς λεγομένους ἐμπορευματικοὺς ὅρους τοῦ ἐμπορίου (Net Barter Terms of Trade ἢ Commodity ἢ Merchandise Terms of Trade).Ἡ ἔννοια αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὸν λόγον δύο δεικτῶν τιμῶν, ἤτοι τοῦ δείκτου τιμῶν τῶν ἐξαγωγῶν διὰ τοῦ δείκτου τιμῶν τῶν εἰσαγωγῶν. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην, ἡ αὔξησις τοῦ δείκτου τῶν ὅρων τοῦ ἐμπορίου δηλοῖ ὅτι, μὲ δεδομένον ὄγκον ἐξαγωγῶν, μία οἰκονομία δύναται νὰ ἀποκτήσῃ μεγαλύτερον ὄγκον εἰσαγωγῶν, ἀπὸ ὅ,τι ἠδύνατο προηγουμένως. Ἡ μείωσις τοῦ δείκτου δηλοῖ ὅτι συμβαίνει τὸ ἀντίστροφον φαινόμενον. Ἐν τούτοις, αἱ μεταβολαὶ εἰς τὸν δείκτην τῶν ἐμπορευματικῶν ὅρων τοῦ ἐμπορίου δὲν ἐπεξηγοῦν διὰ ποίους λόγους αἱ σχετικαὶ τιμαὶ τῶν ἐξαγωγῶν καὶ τῶν εἰσαγωγῶν μετεβλήθησαν, ὡς πράγματι τοῦτο συνέβη, οὔτε μᾶς ἐπεξηγεῖ τὸ τί συνέβη ἐν σχέσει πρὸς τὸν φυσικὸν ὄγκον τῶν ἐξαγωγῶν των καὶ τῶν εἰσαγωγῶν των, ἢ ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἰσοζύγιον πληρωμῶν. Τὸ μόνον τὸ ὁποῖον γνωρίζομεν, ἐξ ἐνδεχομένων μεταβολῶν τοῦ δείκτου τῶν ἐμπορευματικῶν ὅρων τοῦ ἐμπορίου, εἶναι ὅτι αἱ τιμαὶ τῶν ἐξαγωγῶν καὶ τῶν εἰσαγωγῶν μετεβλήθησαν. Πρὸς πληρεστέραν ἔρευναν τοῦ φαινομένου, οἱ θεωρητικοὶ τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου κατέληξαν εἰς ἑτέρους ὁρισμοὺς τῶν ὅρων ἐμπορίου, τῶν ὁποίων

ΠΙΝΑΞ 10

ΟΡΟΙ ΤΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ [1] 1938, 1948, 1950-1969

(1950 = 100)

Ἔτος	Ἀνεπτυγμέναι χῶραι	Ἐν ἀναπτύξει χῶραι
1938	109	71
1948	103	85
1950	100	100
1951	96	105
1952	98	95
1953	102	94
1954	100	100
1955	100	98
1956	101	96
1957	100	93
1958	104	93
1959	105	94
1960	107	93
1961	108	89
1962	109	88
1963	109	89
1964	109	91
1965	109	89
1966	109	91
1967	110	90
1968	110	91
1969	111	93

1) Ἡ ἔννοια τῶν ὅρων τοῦ Ἐμπορίου ἀναφέρεται εἰς τὸν λόγον τοῦ δείκτου ἀξίας τῶν ἐξαγωγῶν πρὸς τὸν δείκτην ἀξίας τῶν εἰσαγωγῶν.

Πηγή : Trends in Developing Countries, Διεθνὴς Τράπεζα, Οὐάσιγκτων, 1970.

ἡ ἀνάπτυξις περιέχεται συνήθως εἰς τὰ ἐγχειρίδια τῆς θεωρίας τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου.

Ὡς ἐλέχθη, οἱ θεωρητικοὶ τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως διατείνονται, κατὰ μεγίστην πλειοψηφίαν, ὅτι οἱ ὅροι τοῦ ἐμπορίου τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν τείνουν μακροχρονίως νὰ χειροτερεύσουν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι δύνανται αἱ χῶραι αὗται νὰ ἀποκτήσουν ἕνα ὁλοὲν φθίνοντα ὄγκον

εἰσαγωγῶν δι' ἑνὸς δεδομένου ὄγκου ἐξαγωγῶν, μὲ γενικωτέρας δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου οἰκονομικῆς εὐημερίας τῶν κατοίκων των καὶ εἰς βάρος τῶν δυνατοτήτων των ὅπως πραγματοποιήσουν αὐτοδυνάμως τὴν περαιτέρω οἰκονομικήν των ἀνάπτυξιν.

Ἐν ὄψει τῶν ἀνωτέρω, σημαντικὸν ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν αἱ ἐπίσημοι στατιστικαὶ τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν περὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν ὅρων τοῦ ἐμπορίου τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν ἀφ' ἑτέρου.

Ὁ δείκτης οὗτος τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν ὑπελογίσθη μὲ ἔτος βάσεως τὸ 1950, τὸ ὁποῖον, λόγῳ ἀφ' ἑνὸς τῶν διεθνῶν πληθωριστικῶν ἐκδηλώσεων καὶ ἰδίως τοῦ πολέμου τῆς Κορέας, ὑπῆρξεν ἔτος ἰδιαιτέρως εὐνοϊκὸν διὰ τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, λόγῳ τῶν ἀνωτέρω παραγόντων, αἱ τιμαὶ τῶν προϊόντων τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς εἶχον σημειώσει μεγίστην αὔξησιν εἰς τὴν διεθνῆ ἀγοράν, ἡ ὁποία συνεχίσθη καὶ κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος (δείκτης 105). Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1952 ἤρχισε νὰ ἐκδηλοῦται τάσις πτώσεως τῶν διεθνῶν τιμῶν τῶν προϊόντων τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς, μὲ συνέπειαν τὴν χειροτέρευσιν τῶν ὅρων τοῦ ἐμπορίου τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν. Ἀντιθέτως, αἱ τιμαὶ τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων ἀπὸ τοῦ ἔτους 1953 παρουσιάζουν τάσιν ἀνόδου, μὲ συνέπειαν τὴν βελτίωσιν τῶν ὅρων ἐμπορίου τῶν πλουσιωτέρων οἰκονομιῶν. Ἐνδιαφέρον, ἐξ ἄλλου, παρουσιάζει τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ δείκτης τῶν ὅρων τοῦ ἐμπορίου τῶν ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν εὑρίσκεται περίπου εἰς τὸ αὐτὸ εὐνοϊκὸν ἐπίπεδον, ὡς καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1938, ὅτε, λόγῳ τῶν συνεπειῶν τῆς μεγάλης κρίσεως, αἱ τιμαὶ τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ τῶν τροφίμων ἦσαν ἰδιαιτέρως χαμηλαὶ εἰς τὴν διεθνῆ ἀγοράν. Ἐπίσης ὑπογραμμίζεται ὅτι, διὰ τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας, μεταπολεμικῶς, ὁ δείκτης τῶν ὅρων τοῦ ἐμπορίου, παρὰ τὴν ἐμφανιζομένην τάσιν ἐπιδεινώσεως, ἐμφανίζεται οὐσιωδῶς βελτιωμένος ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἔτος 1938.

Κατὰ τὴν ἀνάλυσιν τῶν ἀνωτέρω στατιστικῶν δεδομένων, ὡρισμένοι θεωρητικοὶ (Haberler, Viner, Baldwin, Meier, Myint) ὑπογραμμίζουν ἰδιαιτέρως τὴν ἀνάγκην νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ πραγματικὴ φύσις τῶν στατιστικῶν δεδομένων. Πράγματι, οἱ δεῖκται τῶν ὅρων τοῦ ἐμπορίου, ὡς καταρτίζονται βάσει τῆς διεθνοῦς πρακτικῆς, λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν των ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰς τιμὰς fob τῶν ἐξαγωγῶν, δηλαδὴ χωρὶς νὰ συμπεριλάβουν τοὺς ναύλους, τὰ ἀσφάλιστρα κλπ. ἔξοδα, ἐνῷ αἱ τιμαὶ τῶν εἰσαγωγῶν ἀναφέρονται εἰς τιμὰς cif, ἤτοι περιέχουν τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα. Λόγῳ τῆς μεγάλης ἀναπτύξεως τῶν διεθνῶν μεταφορῶν, μεταπολεμικῶς, ἔχει σημειωθῆ μακροχρόνιος τάσις μειώσεως τῶν ναύλων. Παρομοίαν τάσιν παρουσιάζουν καὶ τὰ ἀσφάλιστρα. Ἡ μειωτικὴ ὅμως αὕτη τάσις μᾶλλον τείνει νὰ περιορίσῃ τὰ ἐξ ἀδήλων συναλλαγῶν κέρδη τῶν πλουσιωτέρων οἰκονομιῶν. Καὶ τοῦτο διότι, μὲ τὴν ἐξαίρεσιν τῆς ἑλληνικῆς ποντοπόρου ναυτιλίας, τὸ διεθνὲς ἐμπόριον κατ'

ἐλάχιστα ἐξυπηρετεῖται ἀπὸ πλοῖα καὶ ἄλλα μεταφορικὰ μέσα ἀνήκοντα εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας.

XII. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΩΝ ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΕΩΝ ΤΩΝ ΤΙΜΩΝ ΤΩΝ ΠΡΩΤΟΓΕΝΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΙΕΘΝΗ ΑΓΟΡΑΝ

Πλὴν τῶν ἀπόψεων περὶ μακροχρονίου τάσεως χειροτερεύσεως τῶν ὅρων τοῦ ἐμπορίου τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν, οἱ πλεῖστοι τῶν εἰδικῶν τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου ἀποδέχονται τὴν ἄποψιν ὅτι τὰ προϊόντα τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν ἀντικείμενον διεθνοῦς ἐμπορίου κατ' ἐξοχὴν ἐκ μέρους τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν, παρουσιάζουν, κατὰ κανόνα, πολὺ μεγαλυτέρας διακυμάνσεις τῶν τιμῶν των, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς διακυμάνσεις τῶν τιμῶν τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων.

Συνεπείᾳ τοῦ φαινομένου τούτου, τόσον εἰς τὰ Ἡνωμένα Ἔθνη ὅσον καὶ εἰς τὴν GATT καὶ τὴν UNCTAD, ἀναζητοῦνται λύσεις διὰ τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν σταθεροποίησιν τῶν τιμῶν τῶν εἰδῶν τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἄλλως ἀναποφεύκτων διαταραχῶν τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν, διαταραχῶν αἱ ὁποῖαι πολλάκις παρεμποδίζουν τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας ἀπὸ τοῦ νὰ ἀκολουθήσουν τὴν πρέπουσαν πολιτικὴν ἐπιταχύνσεως τῆς οἰκονομικῆς των ἀναπτύξεως.

Ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν προσπαθειῶν τούτων, δυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν καὶ τὰς διεθνεῖς συμφωνίας, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐμπορίαν βασικῶν προϊόντων· συμφωνίας, αἱ ὁποῖαι, ἐφ' ὅσον συναφθοῦν ἐντὸς ὡρισμένων πλαισίων, θεωροῦνται ὡς μὴ ἀντίθετοι πρὸς τὰς διεθνεῖς συνθήκας τὰς σχετιζομένας μὲ τὰς διακρατικὰς ἐμπορικὰς σχέσεις. Οὕτω, εἰς τὸν χάρτην τῆς Ἀβάνας, διὰ τοῦ ὁποίου κατηρτίσθη τὸ Καταστατικὸν τῆς Διεθνοῦς Ὀργανώσεως Ἐμπορίου (ΙΤΟ), ἡ ὁποία, ἐν τούτοις, δὲν ἐτέθη ἐν λειτουργίᾳ, ὡς καὶ εἰς τοὺς κανόνας τῆς GATT (Γενικῆς Συμφωνίας περὶ Δασμῶν καὶ Ἐμπορίου) χαράσσονται τὰ πλαίσια τῶν διεθνῶν συμφωνιῶν περὶ ἐμπορίας βασικῶν προϊόντων [1].

Τὴν ἄποψιν περὶ ὑπάρξεως ἀσταθείας εἰς τὰς τιμὰς τῶν προϊόντων τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς εἰς τὸ διεθνὲς ἐμπόριον ἀπεδέχθησαν μεταπολεμικῶς καὶ πλεῖσται εἰδικαὶ μελέται διεθνῶν ὀργανισμῶν. Μεταξὺ τῶν σπουδαιοτέρων ἐκ τῶν μελετῶν τούτων δυνάμεθα νὰ ὑπογραμμίσωμεν τὴν μελέτην ὁμάδος εἰδικῶν τῆς GATT: Trends in International Trade [2]. Ἡ ὁμὰς αὕτη, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Harvard Gottfried Haberler, περιελάμβανε διεθνοῦς φήμης εἰδικούς, ὡς τὸν Roberto

1) Μεταπολεμικῶς συνήφθησαν σχετικαὶ διεθνεῖς συμφωνίαι, ὡς ἐπὶ παραδείγματι περὶ τῆς ἐμπορίας τοῦ σίτου, τῆς σακχάρεως, τοῦ καφέ, τοῦ κασσιτέρου, τοῦ ἐλαιολάδου καὶ τῆς σουλτανίνας.

2) Γενεύη, Ὀκτώβριος 1958.

de Oliveira Campos, ἐπιφανῆ Βραζιλιανὸν οἰκονομολόγον, τὸν Ἄγγλον καθηγητὴν James Meade, τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Cambridge, καὶ τὸν Ὁλλανδὸν καθηγητὴν Jan Tinbergen.

Ἡ μελέτη τῶν ἐμπειρογνωμόνων τούτων ἀποδέχεται ὅτι αἱ βραχυχρόνιοι διακυμάνσεις εἰς τὴν ἀξίαν τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου πρωτογενῶν προϊόντων καὶ συνεπῶς τῶν ἐξαγωγῶν τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν προκαλοῦνται, κυρίως, ἀπὸ τὰς διακυμάνσεις τῶν τιμῶν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς διακυμάνσεις τοῦ ὄγκου τῶν διακινουμένων ἀγαθῶν. Αἱ ἀνωτέρω διαπιστώσεις ἰσχύουν, βεβαίως, διὰ τὸ σύνολον τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου ἑνὸς προϊόντος, ἐνῷ διὰ τὰς ἐπὶ μέρους χώρας ἐξαγωγῆς εἶναι δυνατὸν νὰ ὑφίστανται καὶ σοβαραὶ διακυμάνσεις τοῦ ὄγκου τῶν ἐξαγωγῶν, αἱ ὁποῖαι νὰ ἐκφράζουν οὐχὶ μόνον τὰς ἐκάστοτε μεταβολὰς τῆς διεθνοῦς συγκυρίας, ἀλλ' ἐπίσης καί, μεταξὺ ἄλλων, τὰς εἰδικωτέρας συνθήκας τῆς προσφορᾶς τοῦ προϊόντος εἰς αὐτήν, ὡς καὶ τῆς διεθνοῦς ἀνταγωνιστικότητος τῆς παραγωγῆς του.

Ἡ ὑπόθεσις ὅτι αἱ ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίαι ὑφίστανται εὐρυτάτας διακυμάνσεις ὡς πρὸς τὰς εἰσπράξεις των ἐξ ἐξαγωγῶν, ὅπως παρετήρησεν ὁ καθηγητὴς Harry Johnson [1], ἐνῷ εἶχε λάβει τὴν ὑπόστασιν ἑνὸς ὀρθοδόξου δόγματος εἰς τὴν θεωρίαν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, δὲν ἔχει, ἐν τούτοις, ἐπιβεβαιωθῆ ἀπὸ τὰς σχετικὰς οἰκονομομετρικὰς μελέτας τῶν ὑφισταμένων στατιστικῶν δεδομένων. Ἀντιθέτως, πρόσφατος ἐκτεταμένη ἔρευνα τοῦ καθηγητοῦ McBean [2] καταλήγει εἰς ἀντίθετα συμπεράσματα.

Πράγματι, ὁ καθηγητὴς McBean, κατόπιν τῆς ὑπ' αὐτοῦ οἰκονομομετρικῆς διερευνήσεως τῶν διαθεσίμων στοιχείων, καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι αἱ ἐξαγωγαὶ τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν δὲν ὑπόκεινται εἰς οὐσιωδῶς μεγαλυτέραν ἀστάθειαν ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐξαγωγὰς τῶν ἀνεπτυγμένων οἰκονομικῶς χωρῶν.

Ἐπὶ πλέον ὑποστηρίζει ὅτι οἱ τρεῖς πιθανοὶ παράγοντες, οἱ ὁποῖοι συνήθως ἀναφέρονται ὡς πιθανὰ αἴτια τῆς ἀσταθείας, οὐδόλως ἐπεξηγοῦν τὰς πράγματι διαπιστωθείσας διακυμάνσεις. Οὗτοι εἶναι : α) ὁ μικρὸς ἀριθμὸς τῶν ἐξαγωγίμων προϊόντων, β) ἡ μεγίστη συμμετοχὴ τῶν προϊόντων τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς εἰς τὸ σύνολον τῶν ἐξαγωγῶν μιᾶς χώρας καὶ γ) ἡ γεωγραφικὴ κατεύθυνσις τῶν ἐξαγωγῶν πρὸς ὡρισμένας μόνον περιοχὰς τῆς ὑφηλίου. Ὁ McBean, εἰς τὴν ἔρευνάν του, ὑποστηρίζει, ὅτι εἰς τὰς περιπτώσεις τῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι χαρακτηρίζονται ἀπὸ τὰς μεγίστας διακυμάνσεις τῶν ἐξαγωγικῶν των εἰσπράξεων, τὰ πραγματικὰ αἴτια τῆς ἀσταθείας δέον μᾶλλον νὰ ἀναζητηθοῦν εἰς ἐσωτερικοὺς παράγοντας, πολλάκις μάλιστα εἰς πολιτικὰς διαταραχάς.

---

1) Βλ. Economic Policies Towards Less Developed Countries, Οὐάσιγκτων, 1967, σελ.143.
2) Βλ. Export Instability and Economic Development, Λονδῖνον, 1966.

Ἐπίσης, παρετήρησεν, ὅτι εἰς πλείστας περιπτώσεις ἐσημειώθησαν διακυμάνσεις εἰς τὸν ὄγκον τῶν ἐξαγωγῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον σημαίνει κατ' αὐτόν, ὅτι αἱ τυχὸν προσπάθειαι σταθεροποιήσεως τῶν τιμῶν θὰ ὡδήγουν μᾶλλον εἰς τὴν ἐπιδείνωσιν παρὰ εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς ἀσταθείας. Τέλος, ὑποστηρίζει ὅτι τὰ δεδομένα ἀποδεικνύουν, κατὰ κανόνα, ὅτι αἱ διακυμάνσεις τῶν ἐξαγωγῶν μικρὰν μόνον σχέσιν ἔχουν πρὸς τὰς μεταβολὰς τῆς ἐγχωρίου οἰκονομικῆς δραστηριότητος. Καταλήγει, κατόπιν τῶν ἀνωτέρω, εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ ἀστάθεια τῶν εἰσπράξεων ἐξ ἐξαγωγῶν οὐδόλως ἀποδεικνύεται ὅτι ὡδήγησεν εἰς τὴν καθυστέρησιν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας. Αἱ ἀνωτέρω διαπιστώσεις, ὡς λέγει ὁ ἴδιος, διαφέρουν οὐσιωδῶς ἀπὸ τὰς ἀντιλήψεις, τὰς ὁποίας καὶ ὁ ἴδιος ἐπρέσβευεν, ὅτε ἤρχισε τὴν ἐμπειρικὴν διερεύνησιν τοῦ διαθεσίμου στατιστικοῦ ὑλικοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ

Ι. ΑΙ ΔΟΞΑΣΙΑΙ ΤΩΝ ΚΛΑΣΣΙΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΩΝ

Κατὰ τὴν σημερινὴν ἐποχήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀφυπνίσθη τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὰ προβλήματα τῆς Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως, μὲ συνέπειαν ἡ Οἰκονομικὴ Ἐπιστήμη νὰ παρουσιάσῃ ἕνα νέον κλάδον αὐτῆς, τὴν Οἰκονομικὴν τῆς Ἀναπτύξεως, ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ ἀναζήτησις τῶν ἀπόψεων τῶν παλαιοτέρων οἰκονομολόγων, ἐν σχέσει πρὸς τὰ συναφῆ φαινόμενα.

Δὲν στερεῖται σημασίας τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ θεωρούμενος ὡς θεμελιωτὴς τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης Adam Smith, εἰς τὸ κλασσικόν του ἔργον «An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations» (1776), ἠσχολήθη βασικῶς μὲ προβλήματα ἀνάλογα πρὸς ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἀπασχολοῦν σήμερον τοὺς ἀσχολουμένους μὲ τὴν οἰκονομικὴν τῆς ἀναπτύξεως. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπεδίωκεν ὁ Adam Smith νὰ ἀνεύρῃ ἦτο ποῖοι παράγοντες ὁδηγοῦν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν καὶ ποῖοι θέτουν ἐμπόδια εἰς αὐτήν.

Κατὰ τὸν Adam Smith, ἡ κατανομὴ τῆς ἐργασίας ἀποτελεῖ τὸν βασικὸν παράγοντα τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγικότητος. Ἡ εἰδίκευσις τῶν ἐργαζομένων, τὴν ὁποίαν ἐπιτρέπει ἡ κατανομὴ τῆς ἐργασίας, ὁδηγεῖ αὐτομάτως εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ συνολικοῦ προϊόντος τῆς παραγωγῆς. Ἡ κατανομὴ τῆς ἐργασίας ἐπιτρέπει διὰ τῆς εἰδικεύσεως τὴν βελτίωσιν τῆς ἀποδόσεως τοῦ ἐργάτου καὶ ἐπιφέρει τὴν ἐξοικονόμησιν χρόνου, ὅστις θὰ ἀπητεῖτο ἐὰν ὁ αὐτὸς ἐργάτης ἀπησχολεῖτο καὶ εἰς ἕτερα ἔργα τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας. Ὁ περιορισμός του εἰς ὡρισμένον ἔργον ἀναπτύσσει μεγαλυτέραν ἐπιδεξιότητα κατὰ τὴν ἐκτέλεσίν του. Ἐπιτρέπει τὴν τυποποίησιν τῶν ἐνεργειῶν, εὐκολύνει τὰς ἐφευρέσεις, ὁδηγεῖ εἰς τὴν ὑποκατάστασιν ἐργατικῶν χειρῶν δι' εἰδικευμένων μηχανημάτων καί, γενικώ-

τερον, εὐνοεῖ τὴν χρῆσιν τεχνικοῦ ἐξοπλισμοῦ. Βεβαίως, ἡ τελευταία δύναται νὰ σημειωθῇ, ἐφ' ὅσον τὰ ἄτομα εἶναι πρόθυμα νὰ ἀποταμιεύσουν. Συνεπῶς, κατὰ τὸν Adam Smith, ἡ ἀποταμιευτικὴ βούλησις ἀποτελεῖ μίαν τῶν ἀναγκαίων συνθηκῶν διὰ τὴν οἰκονομικὴν πρόοδον.

Ἀφοῦ ὁ Adam Smith διεπίστωσεν οὕτω τὰ σημαντικώτατα οἰκονομικὰ πλεονεκτήματα τῆς κατανομῆς τῶν ἔργων, ὡδηγήθη, ἐν συνεχείᾳ, εἰς τό νὰ ἀναζητήσῃ ποῖοι προσδιοριστικοὶ παράγοντες διευκολύνουν τὴν κατανομὴν τῶν ἔργων εἰς μίαν οἰκονομίαν· ἢ ἄλλως, ποῖοι τὴν παρεμποδίζουν. Διεπίστωσε, καὶ ἐδῶ ἡ συμβολή του ἐξαίρεται ἀπὸ τοὺς συγχρόνους θεωρητικοὺς τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ὅτι τὸ μέγεθος μιᾶς ἀγορᾶς προσδιορίζει τὰς δυνατότητας καταμερισμοῦ τῶν ἔργων. Ὅσον τὸ μέγεθος τῆς ἀγορᾶς εἶναι μεγαλύτερον τόσον δημιουργοῦνται καλύτεραι συνθῆκαι ηὐξημένης εἰδικεύσεως. Ἡ ἀνακάλυψις νέων χωρῶν, ὡς π.χ. ἡ ἀνακάλυψις τῆς Βορείου Ἀμερικῆς. ὡδήγησεν εἰς διεύρυνσιν τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀγορᾶς καὶ ἐδημιούργησε μεγίστας νέας εὐκαιρίας κατανομῆς τῶν ἔργων, μὲ συνέπειαν τὴν ταχεῖαν οἰκονομικὴν πρόοδον.

Ὁ ἕτερος τῶν μεγάλων κλασσικῶν, ὁ Ricardo, ἠσχολήθη κυρίως μὲ τὰ προβλήματα τῆς κατανομῆς τοῦ εἰσοδήματος. Ἐν τούτοις, ἠρεύνησεν ὅλως ἰδιαιτέρως τὰς ἐνδεχομένας ἀνασχετικὰς δυνάμεις αἵτινες ὁδηγοῦν εἰς τὴν οἰκονομικὴν στασιμότητα. Συμφώνως πρὸς τὴν ἀντίληψίν του, ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις καθίσταται προοδευτικῶς δυσχερεστέρα, καθ' ὅσον αὐξάνεται ὁ πληθυσμός, λόγῳ τῆς ἀδυναμίας διατροφῆς ἑνὸς αὐξανομένου πληθυσμοῦ μὲ τοὺς δεδομένους φυσικοὺς πόρους. Παραλλήλως πρὸς τὰς παρατηρήσεις αὐτάς, ὁ Ricardo ἠσχολήθη, ἰδιαιτέρως, καὶ μὲ τὰ προβλήματα τῆς αὐξήσεως τοῦ κεφαλαίου καθὼς καὶ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς νέας τεχνικῆς εἰς τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν.

II. ΝΕΟΚΛΑΣΣΙΚΑΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

Οἱ κλασσικοὶ συγγραφεῖς, καὶ ἰδίως ὁ Ricardo, ὡς ἦτο φυσικόν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προβλέψουν τὴν σημασίαν τὴν ὁποίαν εἶχε διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν ἡ τεχνικὴ πρόοδος, ἡ ὁποία ἐσημειώθη, ἀδιακόπως σχεδόν, ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 18ου καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ 20οῦ αἰῶνος. Χάρις εἰς τὴν πρόοδον τῆς τεχνικῆς, αἱ τότε ἀνεπτυγμέναι χῶραι δὲν ἀντιμετώπισαν τὴν πληθυσμιακὴν πίεσιν τὴν ὁποίαν εἶχε προβλέψει ὁ ἐπιφανὴς κλασσικός, καὶ σύγχρονος τοῦ Ricardo, ὁ Malthus.

Οἱ νεοκλασσικοὶ οἰκονομολόγοι ἀντελήφθησαν τὴν προϊοῦσαν οἰκονομικὴν ἄνοδον, ἡ ὁποία ὡδήγησεν εἰς αὔξησιν τοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος καὶ εἰς μεγαλυτέρας δυνατότητας σωρεύσεως νέου κεφαλαίου. Εἰς τὸ νεοκλασσικὸν ὑπόδειγμα, αἱ ἐπενδύσεις παίζουν σημαντικώτατον ρόλον.

Ἀναγνωρίζουν ὅτι δὲν ὑφίσταται ἀναγκαίως σύμπτωσις εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον τοῦ ἀποταμιευτοῦ καὶ τοῦ ἐπενδύοντος. Οἱ ἐπιχειρηματίαι πραγματοποιοῦν τὰς ἐπενδύσεις, τὰς ὁποίας χρηματοδοτοῦν διὰ δανειακῶν κεφαλαίων. Ταῦτα ἀποκτοῦν, μέσῳ τῆς κεφαλαιαγορᾶς, ἡ ὁποία τοὺς θέτει εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς πραγματοποιοῦντας τὰς ἀποταμιεύσεις. Ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἀποταμιεύσεις, δέχονται ὅτι ἡ αὔξησις τοῦ ἀτομικοῦ εἰσοδήματος ὁδηγεῖ εἰς μεγαλυτέρας ἀποταμιεύσεις, δεδομένου τοῦ ὕψους τοῦ ἐπιτοκίου.

Τὸ ἐπιτόκιον παίζει κρίσιμον ρόλον ἐν σχέσει μὲ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ ὕψους τῶν ἐπενδύσεων. Ὁ ἐπιχειρηματίας, κατὰ κανόνα, συγκρίνει τὸ κόστος τοῦ χρήματος, τὸ ὁποῖον προσδιορίζεται ἀπὸ τὸ ἐπιτόκιον, μὲ τὴν ἀναμενομένην πρόσοδον ἐκ τῆς πραγματοποιήσεως μιᾶς ἐπενδύσεως. Ὅσον ἡ ἀναμενομένη πρόσοδος εἶναι μεγαλυτέρα τοῦ κόστους τοῦ χρήματος, τόσον ὁ ἐπιχειρηματίας παρακινεῖται εἰς τὴν πραγματοποίησιν νέων ἐπενδύσεων. Ἀλλὰ ἡ σώρευσις κεφαλαίου, τὴν ὁποίαν προκαλεῖ ἡ διαδικασία τῶν ἐπενδύσεων, ὁδηγεῖ εἰς πτῶσιν τῆς προσόδου. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὅμως ὑπεισέρχεται ἡ τεχνικὴ πρόοδος, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ εἰς νέαν αὔξησιν τῶν προσόδων τοῦ κεφαλαίου. Δι' αὐτῆς συνεχίζεται ἡ σωρευτικοῦ χαρακτῆρος διαδικασία τῆς αὐξήσεως τοῦ κεφαλαίου διὰ νέων ἐπενδύσεων, μὲ συνέπειαν τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν.

Ἡ ἀνωτέρω παράθεσις τῶν δοξασιῶν τῶν κλασσικῶν καὶ ἀκολούθως τῶν νεοκλασσικῶν οἰκονομολόγων εἶναι, βεβαίως, λίαν συνοπτική. Ὡς ἀπέδειξαν ἐπιφανεῖς συγγραφεῖς, ὡς ὁ Viner καὶ ὁ λόρδος Robbins, οἱ πυρῆνες πολλῶν ἐκ τῶν κρισιμωτέρων συγχρόνων συμβολῶν εἰς τὴν μελέτην τῶν προβλημάτων τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνευρεθοῦν εἰς τοὺς κλασσικοὺς καὶ νεοκλασσικοὺς οἰκονομολόγους. Συνεπῶς, τὸ ἔργον των δὲν εἶναι ἄσχετον, ὡς πολλάκις ὑποστηρίζεται, πρὸς τὸν σύγχρονον κλάδον τῆς οἰκονομικῆς τῆς ἀναπτύξεως.

III. ΑΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΝ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

Ἡ μελέτη τῆς οἰκονομικῆς ἱστορίας εἶχεν ὡς φυσικὸν ἀποτέλεσμα καὶ τὴν ἔρευναν τῶν προβλημάτων τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Κρίσιμα ἐρωτήματα ἦσαν: Ποῖοι ὑπῆρξαν οἱ παράγοντες οἱ ὁποῖοι ὡδήγησαν ὡρισμένας χώρας τῆς Δύσεως εἰς τὴν ταχεῖαν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξίν των, ἐνῷ ὁ ὑπόλοιπος κόσμος παρέμεινεν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς κατάστασιν σχετικῆς οἰκονομικῆς στασιμότητος; Ὑφίσταται τυπικὴ διαδικασία τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως; Τὸ φαινόμενον τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἀποτελεῖ μίαν ὁμαλὴν καὶ συνεχῆ διαδικασίαν ἢ ἡ ἀνάπτυξις βασίζεται ἐπὶ αἰφνιδίας ἐπιταχύνσεως τοῦ ρυθμοῦ τῆς οἰκονομικῆς ἀνόδου; Ποῖος ρυθμὸς ἀνόδου τῆς οἰκονομίας ἐξασφαλίζει τὴν «ἀπογείωσιν» μιᾶς οἰκονομίας πρὸς τὴν οἰκονομικήν της ἀνάπτυξιν; Ποῖοι εἶναι οἱ θεμελιώδεις παράγοντες τῆς

οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως; Οἱ ἱστορικοὶ τῆς Οἰκονομίας προσεπάθησαν νὰ ἀπαντήσουν εἰς τὰ ἀνωτέρω ἐρωτήματα καὶ νὰ διαπιστώσουν ἐὰν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν διαφόρων οἰκονομιῶν ὑφίστανται ὡρισμένα χαρακτηριστικὰ στάδια, ὡς καὶ ἐὰν ὑφίστανται ὡρισμένοι τυπικοὶ παράγοντες οἱ ὁποῖοι προσδιορίζουν τὰ στάδια ταῦτα.

Ἡ Γερμανική, κυρίως, Ἱστορικὴ Σχολὴ τοῦ 19ου αἰῶνος ἔθεσε τὰ ἀνωτέρω ἐρωτήματα καὶ διὰ τῆς ἐμπειρικῆς ἐρευνητικῆς μεθόδου της προσεπάθησε νὰ ἀπαντήσῃ εἰς αὐτά. Ἡ χρησιμοποιηθεῖσα ὑπ' αὐτῆς ἐμπειρικὴ μέθοδος ὡδήγησε τοὺς ἱστορικοὺς τῆς οἰκονομίας τοῦ 19ου αἰῶνος εἰς τὴν ἀναζήτησιν χαρακτηριστικῶν σταδίων τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν συγγραφέων τῆς Ἱστορικῆς Σχολῆς, τὰ στάδια ταῦτα ἀναφέρονται εἰς ἐμπειρικῶς προσδιωρισμένας μορφὰς τοῦ οἰκονομικοῦ βίου. Ἀπὸ τὰ στάδια αὐτὰ διέρχονται οἱ λαοὶ προκειμένου νὰ πραγματοποιήσουν τὴν οἰκονομικήν των ἀνάπτυξιν.

Ἐνῷ ὁ Friedrich List δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀνήκων πλήρως εἰς τὴν Ἱστορικὴν Σχολήν, ἡ συμβολή του εἰς τὴν θεωρίαν τῶν οἰκονομικῶν σταδίων εἶναι θεμελιώδους σημασίας. Ὁ List πιστεύει ὅτι ὑφίσταται ἀναλογία μεταξὺ τῆς ἀναπτύξεως μιᾶς ἐθνικῆς οἰκονομίας καὶ τοῦ βιολογικοῦ κύκλου ἑνὸς ἀνθρώπου. Ὑφίσταται, κατ' αὐτόν, ὀργανικὴ πρόοδος, καθ' ὅσον ἡ οἰκονομία μεταβαίνει εἰς ἀνώτερον στάδιον ἀναπτύξεως. Ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἀνάλυσίς του τῆς μεταβάσεως μιᾶς οἰκονομίας ἀπὸ τὸ στάδιον τῆς προηγμένης γεωργικῆς ἀναπτύξεως εἰς τὴν ἐκβιομηχάνισιν. Αἱ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου γενόμεναι παρατηρήσεις τοῦ List εἶχον σοβαρὰν ἀπήχησιν καὶ ἐπὶ τῶν συγχρόνων θεωρητικῶν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

Παραλληλίζων τὰ στάδια τῆς ἀναπτύξεως πρὸς τοὺς βιολογικοὺς κύκλους, ὁ List ὑποδιαιρεῖ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν εἰς τρεῖς περιόδους : τὴν περίοδον τῆς πρωτογόνου γεωργίας, τὴν περίοδον τῆς βελτιωμένης γεωργίας καὶ τοῦ ἀναπτυσσομένου ἐμπορίου καὶ βιομηχανίας καὶ τὴν περίοδον τῆς ὡρίμου βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως. Ἡ τρίτη περίοδος, κατὰ τὸν συγγραφέα, εἶναι ἡ πλέον ἐπιθυμητή, ἀλλ' ὑφίστανται διὰ πολλὰς οἰκονομίας ἐμπόδια πρὸς πραγματοποίησίν της.

Ἡ κατάταξις αὕτη τῶν σταδίων τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ὑπὸ τοῦ List ὑπενθυμίζει τὰς συγχρόνους ἀντιλήψεις τοῦ Colin Clark, ὁ ὁποῖος διέκρινε τὴν πρωτογενῆ, δευτερογενῆ καὶ τριτογενῆ παραγωγήν. Κατὰ τὸν Colin Clark, αἱ οἰκονομίαι χαρακτηρίζονται συνήθως ἀπὸ μίαν πορείαν, ἥτις παρουσιάζει τὰ ἀκόλουθα χαρακτηριστικά: Κατὰ τὰ πρῶτα στάδια τῆς ἀναπτύξεως, ἡ πρωτογενὴς παραγωγὴ δεσπόζει τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Ἐν συνεχείᾳ ἀναπτύσσεται ἡ δευτερογενὴς παραγωγή, ἡ ὁποία, ἀπὸ ἀπόψεως ἀπασχολήσεως καὶ εἰσοδημάτων, ὑποκαθιστᾷ τὴν πρωτογενῆ παραγωγὴν εἰς τὴν δεσπόζουσαν θέσιν εἰς τὴν οἰκονομίαν. Καθ' ὅσον δὲ ἡ οἰκονομία ἀνέρχεται εἰς ἀνωτέραν φάσιν ἐξελίξεως, παρατηρεῖται ἀνάπτυξις τῶν τρι-

τογενῶν τομέων τῆς οἰκονομίας, δηλαδὴ τῶν τομέων παροχῆς ὑπηρεσιῶν· καὶ τοῦτο διότι ἡ δαπάνη τῶν ηὐξημένων εἰσοδημάτων κατευθύνεται πρὸς τὴν ζήτησιν ὑπηρεσιῶν.

Οἱ κύριοι ἐκπρόσωποι τῆς Γερμανικῆς Ἱστορικῆς Σχολῆς ἔχουν ὡς κοινὸν γνώρισμα μὲ τὸν List τὴν ἔμφασιν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς του τῶν σταδίων τῆς οἰκονομικῆς προόδου. Ὁ Rosher ἀκολουθεῖ ἐν μέρει τὸν List, ὑποστηρίζων ὅτι ὑφίστανται ὡρισμέναι ἀναλογίαι μεταξὺ τοῦ ἐξελικτικοῦ χαρακτῆρος τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ τοῦ βιολογικοῦ κύκλου τῆς ζωῆς. Πράγματι, διακρίνει τὴν ἀνάπτυξιν, τὴν ὡριμότητα καὶ τὴν παρακμήν. Ὁ Hildebrand, ἀντιθέτως, δίδων ἔμφασιν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν, διακρίνει τὰ στάδια τῆς φυσικῆς, ἐγχρημάτου καὶ πιστωτικῆς οἰκονομίας. Οἱ Schmoller καὶ Bücher διακρίνουν ἰδιαιτέρως τὴν πολιτικοοργανωτικὴν ὡς καὶ τὴν κοινωνικοοικονομικὴν διάρθρωσιν: κλειστὴ οἰκιακὴ οἰκονομία, οἰκονομία τοῦ χωρίου, ἀστικὴ οἰκονομία, ἐθνικὴ οἰκονομία καὶ διεθνὴς οἰκονομία. Ὁ Sombart ἀναλύει τὰ στάδια τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως εἰς προκαπιταλιστικόν, ὡς καὶ εἰς τρία στάδια καπιταλιστικῆς ἀναπτύξεως: τοῦ πρωΐμου καπιταλισμοῦ, τοῦ ἀνεπτυγμένου καπιταλισμοῦ καὶ τοῦ συγχρόνου καπιταλισμοῦ.

IV. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ JOSEPH SCHUMPETER ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

Ἡ συμβολὴ τοῦ Schumpeter εἰς τὴν κατανόησιν τῶν σταδίων τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ εἰδικώτερον εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν προβλημάτων τῶν ἐν ἀναπτύξει χωρῶν εἶναι πρωταρχικῆς σημασίας. Πράγματι, ἡ κλασσικὴ ἐργασία τοῦ Schumpeter, ἡ ὁποία ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον τὸ 1911 ὑπὸ τὸν τίτλον Die Theorie der Wirtschaftlichen Entwicklunc, κατέταξε τὸν συγγραφέα μεταξὺ τῶν κορυφαίων οἰκονομολόγων τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ παρόντος αἰῶνος. Ἡ ἐργασία αὕτη, μεταφρασθεῖσα εἰς τὴν Ἀγγλικὴν ὑπὸ τὸν τίτλον The Theory of Economic Development, θεωρεῖται δικαίως ὡς ἡ ἀφετηρία τῆς συγχρόνου ἐρεύνης τῶν προβλημάτων καὶ τῆς θεωρίας τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

Βεβαίως ὁ Schumpeter εἰς τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὸ δεύτερον κεφάλαιον τοῦ βιβλίου του, τὸ ὁποῖον φέρει τὸν τίτλον «Τὸ θεμελιῶδες φαινόμενον τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως», διαστέλλει σαφῶς[1] τὴν μέθοδόν του ἀναλύσεως τοῦ φαινομένου τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἀπὸ τὰς ἐργασίας τῶν ἱστορικῶν τῆς Οἰκονομίας. Διὰ τὸν Schumpeter τὸ φαινόμενον τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ὀφείλεται εἰς οἰκονομικοὺς καὶ μόνον παράγοντας, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος[2]. Τὴν ἁπλῆν μεγέθυνσιν τῆς οἰκονομίας, ὡς ἀποδεικνύεται ἀπὸ

---

1) J. Schumpeter, The Theory of Economic Development, σελ. 60.
2) J. Schumpeter, ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 63.

τὴν μεγέθυνσιν τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τοῦ πλούτου, δὲν τὴν θεωρεῖ ὡς διαδικασίαν ἀναπτύξεως.

Ποία εἶναι ἡ θεωρία τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τοῦ Schumpeter; Κατὰ τὸν ἴδιον, ἡ ἀνάλυσις τῆς διαδικασίας τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως στηρίζεται βασικῶς ἐπὶ τοῦ πρωτοποριακοῦ ρόλου τοῦ ἐπιχειρηματίου. Ὁ ἐπιχειρηματίας, κατὰ τὸν Schumpeter, καινοτομεῖ εἰς τὸ οἰκονομικὸν σύστημα. Ὡς ὑποστηρίζει[1], ὁ παραγωγὸς ἀναλαμβάνει τὰς πρωτοβουλίας τῆς οἰκονομικῆς μεταβολῆς, ἐνῷ οἱ καταναλωταὶ διδάσκονται ἀπὸ αὐτόν, ἐὰν τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον, νὰ ἀναζητοῦν νέα ἀγαθὰ ἢ ἀγαθὰ τὰ ὁποῖα, ἐν πάσῃ περιπτώσει, διαφέρουν ἐκείνων πρὸς τὰ ὁποῖα ἐστρέφοντο κατὰ συνήθειαν. Συνεπῶς, ἐνῷ ἡ ζήτησις τῶν καταναλωτῶν ἀποτελεῖ τὴν ἀνεξάρτητον καὶ θεμελιώδη δύναμιν ἡ ὁποία προσδιορίζει τὴν συνήθη κυκλικὴν ροὴν τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, ὁ καινοτόμος ἐπιχειρηματίας προκαλεῖ τὰς μεταβολὰς τοῦ κυκλώματος, αἱ ὁποῖαι συνιστοῦν τὴν ἀκανόνιστον καὶ κατὰ κύματα διαδικασίαν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Εἰς τί συνίστανται αἱ καινοτόμοι πρωτοβουλίαι τοῦ ἐπιχειρηματίου; Ὡς ἀπαντᾷ ὁ ἴδιος, συνίστανται εἰς τὴν εἰσαγωγὴν νέων συνδυασμῶν ἐντὸς τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας. Τὸ παράγειν σημαίνει τὸν συνδυασμὸν ὑλικῶν πόρων καὶ παραγωγικῶν δυνάμεων εὑρισκομένων εἰς τὴν διάθεσίν μας. Διὰ νὰ παραχθοῦν ἄλλα ἀγαθὰ ἢ νὰ παραχθοῦν τὰ ἴδια ἀγαθὰ διὰ διαφόρου μεθόδου, σημαίνει τὸν συνδυασμὸν τῶν πόρων τούτων καὶ τῶν δυνάμεων κατὰ διάφορον τρόπον. Καταλήγει ὅτι ἡ ἀνάπτυξις, κατὰ τὴν ἔννοιάν του, σημαίνει τὴν εἰσαγωγὴν νέων συνδυασμῶν εἰς τὴν παραγωγικὴν λειτουργίαν.

Ἀκολούθως, προσδιορίζει τὸ περιεχόμενον τῆς ἐννοίας τῶν νέων συνδυασμῶν. Κατ' αὐτόν, καλύπτονται πέντε διακεκριμέναι περιπτώσεις:

α) Ἡ εἰσαγωγὴ ἑνὸς νέου ἀγαθοῦ, δηλαδὴ ἑνὸς ἀγαθοῦ τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι εἰσέτι γνωστὸν εἰς τοὺς καταναλωτὰς ἢ μιᾶς νέας ποιότητος ἑνὸς ἀγαθοῦ.

β) Ἡ εἰσαγωγὴ μιᾶς νέας μεθόδου παραγωγῆς, δηλαδὴ μεθόδου μὴ δοκιμασθείσης εἰσέτι εἰς τὸν σχετικὸν κλάδον τῆς βιομηχανίας. Ὡς διευκρινίζει ὁ Schumpeter, ἡ νέα αὕτη μέθοδος οὐδόλως ἀπαιτεῖται νὰ στηρίζεται ἐπὶ νέας ἐφευρέσεως. Δύναται ἐπίσης νὰ συνίσταται εἰς νέαν μορφὴν ἐμπορικῆς ἐπεξεργασίας τοῦ προϊόντος.

γ) Ἡ διάνοιξις νέας ἀγορᾶς, δηλαδὴ ἀγορᾶς εἰς τὴν ὁποίαν ὁ συγκεκριμένος κλάδος τῆς βιομηχανίας τῆς χώρας δὲν ἐπέτυχε προηγουμένως διείσδυσιν, ἔστω καὶ ἐὰν ἡ ἀγορὰ αὕτη προϋπῆρχε.

δ) Ἡ κατάκτησις νέας πηγῆς προσφορᾶς πρώτων ὑλῶν ἢ ἡμικατειργασμένων ἀγαθῶν, ἀδιαφόρως ἐὰν ἡ πηγὴ αὕτη προϋπῆρχεν ἢ ἐὰν δημιουργῆται διὰ πρώτην φοράν.

ε) Ἡ νέα ὀργάνωσις μιᾶς βιομηχανίας, ὡς ἡ δημιουργία μονοπωλιακῆς

---

1) J. Schumpeter, ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 65.

θέσεως ταύτης (π.χ. διὰ τῆς συστάσεως ἑνὸς trust) ἢ ἡ κατάργησις ὑφισταμένης τοιαύτης θέσεως.

Ὁ ρόλος τοῦ ἐπιχειρηματίου, κατὰ τὸν Schumpeter, ἀποκαλύπτει πλήρως τὸν δυναμικὸν χαρακτῆρα τῆς θεωρίας του τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Πράγματι, ὡς διευκρινίζεται ἀπολύτως εἰς τὸ ἔργον του, ἡ ἐπιχειρηματικὴ λειτουργία διαφέρει ριζικῶς τῆς συνήθους διοικήσεως τῶν μονάδων. Ἡ διοικητικὴ λειτουργία τῶν ἐπιχειρήσεων ἀναφέρεται εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς παραγωγῆς βάσει ὑφισταμένων μεθόδων. Ὁ ἐπιχειρηματίας, ἀντιθέτως, εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος καινοτομεῖ, δηλαδὴ εἰσάγει νέας μεθόδους, νέους συνδυασμούς. Διακρίνεται ἐπίσης ἀπὸ τὸν καπιταλιστήν, τὸν χρηματοδότην, ἂν καὶ βεβαίως εἶναι δυνατὸν νὰ ὑφίστανται περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἀσκεῖ ἀμφοτέρας τὰς λειτουργίας. Ὁ χρηματοδότης διαθέτει τὰ κεφάλαια, ἐνῷ ὁ ἐπιχειρηματίας εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος χρησιμοποιεῖ ταῦτα διὰ τῆς κατευθύνσεώς των πρὸς ὡρισμένας χρήσεις. Ἐπίσης, ὁ ἐπιχειρηματίας σαφῶς διακρίνεται τοῦ προσώπου τοῦ ἐφευρέτου. Ὁ ἐφευρέτης δημιουργεῖ τὰς προϋποθέσεις διὰ καινοτομίας, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑλοποίησίν των ἀπαιτεῖται ὁ ἐνεργὸς ρόλος τοῦ ἐπιχειρηματίου. Συνεπῶς, πάντοτε κατὰ τὸν Schumpeter, ἡ ὕπαρξις δυνατοτήτων καινοτομιῶν ἀποτελεῖ ἀναγκαίαν ἀλλ' ὄχι ἐπαρκῆ συνθήκην διὰ τὴν πραγματοποίησιν οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἀπαιτοῦνται οἱ ἐπιχειρηματίαι διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν ὑφισταμένων δυνατοτήτων ἐφαρμογῆς καινοτομιῶν.

Ἡ μελέτη τῶν ἐργασιῶν τῶν κλασσικῶν καὶ νεοκλασσικῶν οἰκονομολόγων ἀποδεικνύει ὅτι οὗτοι εἶχον βεβαίως σαφῆ ἀντίληψιν τῆς σημασίας τὴν ὁποίαν ἔχει διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν οἰκονομιῶν ὁ ἐπιχειρηματίας. Ἀλλά, ἐν πάσῃ περιπτώσει, εἰς τὸ ἔργον των, οὗτος δὲν παίζει ρόλον τόσον κρίσιμον καὶ σημαντικὸν διὰ τὴν προώθησιν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ὅσον εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ Schumpeter. Οὕτω, κατὰ τὴν νεοκλασσικὴν ἀντίληψιν, ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις ἀποτελεῖ μίαν προϊοῦσαν καὶ ὁμαλὴν διαδικασίαν. Αἱ ἀποφάσεις πρὸς πραγματοποίησιν ἐπενδύσεων βασίζονται ἐπὶ λογικῶν ὑπολογισμῶν. Ἀντὶ νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὰς πραγματικὰς δυσκολίας, τὰς ὁποίας κατ' ἀνάγκην συναντοῦν εἰς ἕνα ἀβέβαιον κόσμον οἱ λαμβάνοντες τὰς ἀποφάσεις πρὸς πραγματοποίησιν ἐπενδύσεων, οἱ νεολασσικοὶ ἔδωσαν μεγαλυτέραν ἔμφασιν εἰς τὸν ρόλον τῶν ἀποταμιεύσεων ὡς προϋπόθεσιν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἀντιθέτως, εἰς τὸν κόσμον τοῦ Schumpeter ὑφίσταται σημαντικὸς βαθμὸς ἀβεβαιότητος καὶ κίνδυνοι. Ὑπὸ τὰς ἀβεβαίας συνθήκας ταύτας, ὁ συνήθης οἰκονομικὸς παράγων διστάζει νὰ ἀναλαμβάνῃ πρωτοβουλίας πρὸς ἐπαύξησιν τοῦ μεγέθους τῶν δραστηριοτήτων του. Τοιαύτας πρωτοβουλίας ἀναλαμβάνει ὁ ριψοκίνδυνος καὶ καινοτόμος ἐπιχειρηματίας καί, συνεπῶς, οὗτος ἀποτελεῖ τὸ ὄχημα διὰ τὴν πραγματοποίησιν ἁλμάτων οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην, ἡ θεωρία τοῦ Schumpeter διακρίνεται σαφῶς καὶ κατηγορηματικῶς ἐκείνης τῶν προκατόχων αὐτοῦ.

Πῶς ὁ ἐπιχειρηματίας θέτει ἐν κινήσει τὴν διακικασίαν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως; Κατὰ τὸν Schumpeter ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο εἶναι ἁπλουστάτη. Ὡς μᾶς λέγει, ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι εἰς χρονικόν τι σημεῖον μία ἀπολύτως ἀνταγωνιστικὴ οἰκονομία εὑρίσκεται εἰς κατάστασιν στασιμότητος, δηλαδὴ δὲν ὑφίσταται εἰς αὐτὴν τὸ φαινόμενον τῶν νέων ἐπενδύσεων (καθαρῶν ἐπενδύσεων) οὔτε αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ, ἐνῷ ἅπας ὁ δυνάμενος νὰ ἐργασθῇ πληθυσμὸς ἀπασχολεῖται, ἐὰν εἰς τὴν οἰκονομίαν ταύτην ὑφίστανται, ἐν τούτοις, εὐκαιρίαι πραγματοποιήσεως νέων συνδυασμῶν τῶν μέσων παραγωγῆς, τότε, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι τὰς δυνατότητας αὐτὰς θέλουν ἀντιληφθῆ καὶ ἐκμεταλλευθῆ ἐπιχειρηματίαι, προκαλοῦνται αἱ δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ὁδηγοῦν εἰς τὴν ἔξοδον ἐκ τῆς καταστάσεως στασιμότητος. Πῶς συμβαίνει τοῦτο; Οἱ ἐπιχειρηματίαι δανείζονται ἀπὸ τὰς τραπέζας, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ αὐξήσουν τὰς πιστοδοτήσεις τῆς οἰκονομίας. Πρὸς ἀπόκτησιν τῶν χρηματικῶν τούτων κεφαλαίων ὀφείλουν βεβαίως νὰ πληρώσουν τιμήν, δηλαδὴ τόκον, ὁ δὲ τόκος ἀποτελεῖ τμῆμα τῶν ἀναμενομένων κερδῶν των. Πῶς χρησιμοποιοῦν τὴν ἀγοραστικὴν ταύτην δύναμιν; Τὴν χρησιμοποιοῦν διὰ νὰ ἀποσπάσουν παραγωγικὰ μέσα ἀπὸ ἑτέρας ἀπασχολήσεις, μὲ συνέπειαν τὴν γενικὴν τόνωσιν τῶν ἀμοιβῶν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς. Αἱ τιμαὶ καὶ τὰ χρηματικὰ εἰσοδήματα θὰ αὐξάνωνται, καθ' ὃ μέτρον θὰ ἀνέρχωνται αἱ δαπάναι τῶν ἐπιχειρηματιῶν μὲ δευτερογενεῖς συνεπείας ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ κυκλώματος, ὁδηγούσας εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἐν γένει δραστηριότητος. Νέαι συναρτήσεις τῆς παραγωγῆς εἰσάγονται εἰς τὴν οἰκονομίαν, ἐνῷ τὸ φαινόμενον τῶν ἐπιχειρηματικῶν κερδῶν καὶ τῆς αὐξήσεως τῶν τιμῶν καὶ τῶν χρηματικῶν εἰσοδημάτων ὠθεῖ εἰς κυκλικὰ φαινόμενα.

Ποία εἶναι ἡ οὐσία τῆς θεωρίας τῆς ἀναπτύξεως τοῦ Schumpeter; Τὸ οὐσιαστικὸν στοιχεῖον τῆς θεωρίας ταύτης εἶναι ἡ ὕπαρξις μιᾶς κινήσεως καθὼς καὶ ἡ ἐξήγησις τῶν παραγόντων, οἱ ὁποῖοι ὁδηγοῦν εἰς τὴν κίνησιν ταύτην. Πράγματι, ἡ θεωρία τῆς ἀναπτύξεως τοῦ Schumpeter εἶναι ἐνσωματωμένη εἰς τὴν θεωρίαν τῆς κυμαινομένης ἀναπτύξεως.

V. ΤΑ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ ΤΩΝ HARROD - DOMAR ΠΕΡΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΜΕΓΕΘΥΝΣΕΩΣ

Μεγίστην ἀπήχησιν ἐπὶ τῆς ἀναλύσεως τῶν φαινομένων τῆς οἰκονομικῆς μεγεθύνσεως καὶ οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἔσχον αἱ ἐργασίαι τοῦ Ἄγγλου οἰκονομολόγου Harrod(1) καὶ τοῦ Ἀμερικανοῦ οἰκονομολόγου

---

1) Ὁ Sir Roy Harrod ἐδίδαξεν ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ὀξφόρδης, ὑπὸ τὴν ἐξαιρετικῶς τιμητικὴν ἰδιότητα τοῦ Student of Christ Church. Μαθητὴς τοῦ Edgeworth εἰς τὴν Ὀξφόρδην, ἐπεζήτησε νὰ συμπληρώσῃ τὰς γνώσεις του καὶ εἰς τὸ Cambridge. Συνδεθεὶς διὰ μακρᾶς φιλίας μὲ τὸν Keynes, συνέγραψε τὴν μνημειώδη

Domar [1]. Ἐνῷ αἱ ἐργασίαι τῶν δύο τούτων οἰκονομολόγων δὲν στεροῦνται διαφορῶν, παρουσιάζουν, ἐν τούτοις, τοιαύτην σύμπτωσιν, ὥστε νὰ ἀναφέρεται συνήθως τὸ ἔργον των ἐπὶ τοῦ φαινομένου τῆς οἰκονομικῆς μεγεθύνσεως ὡς τὸ ὑπόδειγμα τῶν Harrod – Domar. Περαιτέρω ἡ ἀνάλυσις περιορίζεται εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς συμβολῆς τοῦ Harrod.

Αἱ ἐργασίαι τῶν Harrod καὶ Domar ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς μεγεθύνσεως ἔχουν τὴν μορφὴν τοῦ οἰκονομικοῦ ὑποδείγματος. Ἡ ἔννοια τοῦ ὑποδείγματος (Model), ἡ ὁποία χρησιμοποιεῖται κυρίως ἀπὸ τοὺς μαθηματικοὺς οἰκονομολόγους καὶ οἰκονομομέτρας, εἶναι ἡ ἑξῆς : Ὡς ὑπόδειγμα θεωρεῖται μία σειρὰ μαθηματικῶν σχέσεων (συνήθως ἐξισώσεων), διὰ τῶν ὁποίων ἐκφράζεται μία οἰκονομικὴ θεωρία [2].

Χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν ὑποδειγμάτων τῶν Harrod – Domar εἶναι τὸ δυναμικόν των περιεχόμενον—ἐμπίπτουν, δηλαδή, εἰς τὴν δυναμικὴν οἰκονομικὴν ἀνάλυσιν.

Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν ἐννοιῶν τῆς δυναμικῆς καὶ στατικῆς ἀναλύσεως εἰς τὴν οἰκονομικὴν θεωρίαν ἔχει προκαλέσει ἀσφαλῶς μεγίστην σύγχυσιν, ὡς προκύπτει καὶ ἀπὸ τὴν σχετικὴν ἔρευναν τῶν προταθεισῶν ὑπὸ διαφόρων συγγραφέων ἀπόψεων. Ὡς παρετήρησεν ὁ καθηγητὴς Samuelson, οἱ οἰκονομόλογοι συχνάκις χρησιμοποιοῦν τὰς λέξεις «δυναμικὴ» καὶ «στατικὴ» ὡς συνωνύμους ὅρους διὰ καλὴν καὶ κακήν, ρεαλιστικὴν καὶ μή, ἁπλῆν καὶ πολύπλοκον ἀνάλυσιν. Ὅπως λέγει, πολλάκις καταδικάζομεν τὴν θεωρίαν τοῦ ἄλλου ὀνομάζοντες ταύτην στατικήν, ἐνῷ διαφημίζομεν τὴν ἰδικήν μας θεωρίαν δίδοντες εἰς αὐτὴν τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς δυναμικῆς [3].

Ἀπὸ ὅλας τὰς ἐννοίας τῆς δυναμικῆς ἀναλύσεως πιστεύεται ὅτι ἐκεί-

---

βιογραφίαν τοῦ μεγάλου τούτου οἰκονομολόγου, μὲ τίτλον The Life of John Meynard Keynes, McMillan, 1951. Πρωτότυπος ἐρευνητής, παρουσίασε πρωτοποριακὰς ἐργασίας εἰς πλείστους τομεῖς τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης.

1) Ὁ Evsey Domar, Ἀμερικανὸς κορεατικῆς καταγωγῆς, διδάσκει εἰς τὴν Οἰκονομικὴν Σχολὴν τοῦ Τεχνολογικοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Μασσαχουσέτης (M.I.T.). Αἱ βασικαὶ συμβολαὶ τοῦ Domar περιέχονται εἰς τὴν συλλογὴν Essays in the Theory of Economic Growth.

2) Βλ. τὴν ἐργασίαν τοῦ ἀειμνήστου Ἕλληνος οἰκονομομέτρου Στεφάνου Βαλαβάνη Econometrics : An Introduction to Maximum Likelyhood Methods, Harvard Economics Handbook series, McGraw Hill Book Co. Inc., N. Ὑόρκη 1959, Κεφ. 1, σελ. 1. Οὗτος προσθέτει ὅτι «ἡ ἐπιτυχὴς κατασκευὴ ἑνὸς ὑποδείγματος ἀπαιτεῖ τὴν πνοὴν τοῦ καλλιτέχνου καὶ τὴν ἱκανότητα τοῦ διαχωρισμοῦ μεταξὺ ἀναγκαίων καὶ μὴ στοιχείων, εἰς τρόπον ὥστε τὸ ὑπόδειγμα νὰ μὴ εἶναι δύσχρηστον, ἡ ἐμφάνισίς του νὰ χαρακτηρίζεται ἀπὸ κομψότητα καὶ τέλος νὰ εἶναι χρήσιμον ἐν ὄψει τοῦ ὑλικοῦ, ὑπὸ τὴν μορφὴν στατιστικῶν στοιχείων, τὸ ὁποῖον εἶναι διαθέσιμον πρὸς διερεύνησιν τοῦ θέματος». Βαλαβάνης, ἔνθ. ἀνωτ., σελ. 1.

3) Βλ. Paul Anthony Samuelson, Foundations of Economic Analysis, Harvard Economic Studies, ἀριθ. 80, 1947, Κεφ. XI, σελ. 311. Βλ. ἐπίσης ἄρθρον του Dynamics Statics and the Stationary State, εἰς Review of Economic Statistics, 1943, σελ. 58 - 61.

νη ἡ ὁποία ὑπέστη τὴν μικροτέραν κριτικὴν καὶ παρουσιάσε συνεπῶς τὴν μεγαλυτέραν ἀντοχὴν ἐν χρόνῳ εἶναι ἡ δοθεῖσα ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Frisch[1]. Κατὰ τὸν ὁρισμὸν τοῦ Frisch, δυναμικὸν σύστημα δύναται νὰ ἀποκληθῇ ἐκεῖνο τοῦ ὁποίου ἡ συμπεριφορὰ ἐν χρόνῳ προσδιορίζεται ἀπὸ συναρτησιακὰς ἐξισώσεις εἰς τὰς ὁποίας «μεταβληταὶ εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ χρόνου» παίζουν ἕνα «οὐσιώδη» ρόλον. Σημειωτέον ὅτι ὁ Ἄγγλος καθηγητὴς Hicks, ὅστις ἠσχολήθη πολλάκις μὲ τὸν ὁρισμὸν τῆς δυναμικῆς ἀναλύσεως, ὥρισε ταύτην τὸ πρῶτον εἰς τὸ κλασσικόν του ἔργον Value and Capital[2] ὡς κάτωθι : «Ὀνομάζω οἰκονομικὴν στατικὴν τὰ τμήματα ἐκεῖνα τῆς οἰκονομικῆς θεωρίας, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν λαμβάνομεν τὸν κόπον νὰ χρονολογήσωμεν τὰ γεγονότα. Οἰκονομικὴν δὲ δυναμικήν, τὰ τμήματα ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὁποῖα πᾶσα ποσότης δέον νὰ τύχῃ χρονολογήσεως». Σημειωτέον ὅτι ὁ Hicks ἐθεώρησε μεταγενεστέρως ὅτι ὁ ὁρισμός του οὗτος ὑπῆρξεν ἀνεπαρκής. Βλ. π.χ. τοῦ ἰδίου : Trade Cycle, Oxford University Press, 1950, σελ. 10, εἰς τὴν ὁποίαν φαίνεται ἀποδεχόμενος, σὺν τοῖς ἄλλοις, ἐν μέρει τὸν ὁρισμὸν τοῦ Harrod, συμφώνως πρὸς τὸν ὁποῖον ἡ δυναμικὴ ἀνάλυσις ἀναφέρεται εἰς τὴν μελέτην μιᾶς οἰκονομίας, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ ρυθμοὶ τῆς παραγωγῆς μεταβάλλονται. Ἐξ ἄλλου νέον βῆμα ἐπραγματοποίησεν ὁ Hicks πρὸς τὸν ὁρισμὸν τῆς οἰκονομικῆς δυναμικῆς εἰς τὸ μεταγενέστερον ἔργον του Capital and Growth, Oxford University Press, 1965, βλ. πρόλογος, σελ. V, καθὼς καὶ ἀκολούθως τὸν ὁρισμὸν τῆς οἰκονομικῆς δυναμικῆς, σελ. 5-6 «Ἡ παραγωγὴ εἶναι καθ' ἑαυτὴν μία διαδικασία[3]. Ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς φύσεώς της εἶναι μία διαδικασία μεταβολῆς. Ὅ,τι δυνάμεθα νὰ πράξωμεν εἶναι νὰ ὁρίσωμεν ὡς στατικὴν κατάστασιν ἐκείνην εἰς τὴν ὁποίαν ὡρισμέναι βασικαὶ μεταβληταὶ (αἱ ποσότητες τῶν ἀγαθῶν αἵτινες παράγονται καὶ καταναλίσκονται καὶ αἱ τιμαὶ εἰς τὰς ὁποίας ἀνταλλάσσονται) δὲν μεταβάλλονται. Μία δυναμικὴ κατάστασις εἶναι τότε, λόγῳ ἀναποφεύκτου ἀντιθέσεως, ἐκείνη κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ βασικαὶ μεταβληταὶ μεταβάλλονται καὶ δυναμικὴ θεωρία εἶναι ἡ ἀνάλυσις τῶν διαδικασιῶν διὰ τῶν ὁποίων μεταβάλλονται», σελ. 6, ἔνθ' ἀνωτ.

---

1) Ὁ καθηγητὴς Ragnar Frisch, Νορβηγὸς οἰκονομολόγος καὶ οἰκονομομέτρης, ἔτυχε κατὰ τὸ 1969, ὁμοῦ μετὰ τοῦ Ὁλλανδοῦ Καθηγητοῦ Tinbergen, τοῦ πρώτου βραβείου Nobel τοῦ ἀπονεμηθέντος εἰς οἰκονομολόγους. Ἡ ἀνάλυσίς του περὶ τῆς ἐννοίας τῶν δυναμικῶν οἰκονομικῶν συστημάτων εὑρίσκεται εἰς ἄρθρον του ὑπὸ τὸν τίτλον On the Notion of Equilibrium and Disequilibrium, Review of Economic Studies 1935 - 1936, σελ. 100 - 105.

2) J. R. Hicks, Value and Capital, Ὀξφόρδη, 1939.

3) Πέραν τῶν ἀνωτέρω μνημονευθεισῶν πηγῶν, ὁ ἐνδιαφερόμενος ἀναγνώστης δύναται ἐπωφελῶς νὰ συμβουλευθῇ τὸ ἄκρως ἐνδιαφέρον ἄρθρον τοῦ καθηγητοῦ Fritz Machlup, Static and Dynamics : Kaleidoscopic Words, τὸ ὁποῖον ἀναδημοσιεύεται εἰς τὴν συλλογήν του Essays in Economic Semantics, Prentice - Hall, N. J., 1963. Μὲ τὴν χαρακτηριστικὴν γλαφυρότητά του ὁ συγγραφεὺς ἀναλύει κριτικῶς τοὺς δοθέντας κατὰ καιροὺς ὁρισμοὺς τῆς στατικῆς καὶ δυναμικῆς ἀναλύσεως.

Λόγῳ τῆς σχετικῆς ὁμοιότητος μεταξὺ τῶν συμβολῶν τῶν Harrod καὶ Domar, ἡ περαιτέρω ἀνάλυσις ἀναφέρεται εἰς τὰς ἐργασίας τοῦ πρώτου. Ἡ πρώτη διατύπωσις τοῦ δυναμικοῦ του ὑποδείγματος μεγεθύνσεως τοῦ Harrod περιέχεται εἰς ἄρθρον του δημοσιευθὲν τὸ 1939 [1]. Ἀκολούθως, ὁ Harrod ἠσχολήθη περαιτέρω μὲ τὴν διατύπωσιν τοῦ ὑποδείγματός του εἰς τὸ βιβλίον του «Πρὸς μίαν δυναμικὴν οἰκονομικὴν» [2]. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐπανῆλθε διὰ σειρᾶς ἄρθρων του δημοσιευθέντων ἐπίσης εἰς τὸ Economic Journal. Σημειωτέον ὅτι τὸ βιβλίον τοῦ Harrod ἀποτελεῖ συλλογὴν διαλέξεών του δοθεισῶν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Λονδίνου. Ἐξ αὐτῶν ἡ τρίτη, ὑπὸ τὸν τίτλον «Θεμελιώδη δυναμικὰ θεωρήματα», ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ὑποδείγματός του.

Ἐνῷ ὁ Harrod ὑπῆρξε μαθητὴς καὶ φίλος τοῦ Keynes καὶ ἐκ τῶν θερμοτέρων ὀπαδῶν του κατὰ τὴν περίοδον τῆς διαδόσεως τῆς Γενικῆς Θεωρίας τοῦ τελευταίου, τὸ δυναμικὸν ὑπόδειγμά του μεγεθύνσεως ἀποτελεῖ μίαν συνειδητὴν προσπάθειαν μετακεϋνσιανῆς οἰκονομικῆς ἀναλύσεως. Ὁ ἴδιος ὁ Harrod ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Keynes τῆς Γενικῆς Θεωρίας περιορίζεται εἰς τατικὴν οἰκονομικὴν ἀνάλυσιν. Εἰδικώτερον κατηγορεῖ ὅτι ἡ ἀνάλυσις τοῦ τελευταίου ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τῶν προσδιοριστικῶν παραγόντων τῆς ἀπασχολήσεως βραχυχρονίως. Ὡς ὀπαδὸς τοῦ Keynes ἀναγνωρίζει, βεβαίως, τὴν μεγίστην συμβολήν του εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς στρατηγικῆς σημασίας, τὴν ὁποίαν ἐνέχει ἡ πραγματοποίησις ἐπενδύσεων, διὰ τόν, μέσῳ τοῦ πολλαπλασιαστοῦ, προσδιορισμὸν τοῦ συνολικοῦ μεγέθους τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ τῆς ἀπασχολήσεως. Ἐπίσης ἐπικροτεῖ τὴν διάγνωσιν τοῦ Keynes ὡς πρὸς τοὺς παράγοντας οἱ ὁποῖοι τείνουν νὰ ὁδηγήσουν τὰς βιομηχανικῶς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας κατὰ τὴν περίοδον τοῦ μεσοπολέμου πρὸς χρονίαν ἀνεργίαν καὶ μειωμένην παραγωγήν, ἐν σχέσει πρὸς τὰς ὑφισταμένας δυνατότητας.

Ὁ Harrod ὑποστηρίζει ὅτι ἡ Γενικὴ Θεωρία εἶναι κατὰ βάσιν στατική. Ἡ Κεϋνσιανὴ ἑρμηνεία τῆς μὴ ἠθελημένης ἀνεργίας εἶναι, βεβαίως, ξένη πρὸς τὸ κλασσικὸν σύστημα σκέψεως, ἀλλ' ἀποτελεῖ, κατὰ τὸν Harrod, στατικὴν ἔννοιαν. Ὁμοίως, στατικὴ ἔννοια εἶναι κατ' αὐτὸν καὶ ἡ προτίμησις ρευστότητος. Περαιτέρω ἀναγνωρίζει ὅτι ὁ Keynes ἀναφέρεται πολλάκις εἰς τὰς μεταβολὰς τῶν προβλέψεων. Ἀλλὰ κατ' αὐτὸν καὶ αὐτὴ ἡ πτυχὴ τῆς θεωρίας τοῦ τελευταίου εἶναι στατική, διότι ὁ Keynes ἐπιλύει πλειστάκις τὰ σχετικὰ προβλήματα ἀναλύσεως διὰ τῆς παραδοχῆς ὅτι αἱ προβλέψεις ὑπόκεινται εἰς μίαν ἐφ' ἅπαξ μεταβολήν. Τέλος, ὁ Harrod ἀναγνωρίζει ὅτι ὑπάρχει ἐν τούτοις μία ἰδέα, ἡ ὁποία παίζει κεντρικὸν ρόλον εἰς τὴν Γενικὴν Θεωρίαν τοῦ Keynes καὶ ἡ ὁποία δὲν εἶναι στατική.

---

1) R. F. Harrod, An Essay in Dynamic Theory, Economic Journal, Ἀπρίλιος 1939, σελ. 14 - 33.

2) R. F. Harrod, Towards a Dynamic Economics, McMillan, 1948.

Ἡ ἰδέα αὕτη τοῦ Keynes εἶναι ἡ ἀναφερομένη εἰς τὸ θετικὸν μέγεθος τῶν ἀποταμιεύσεων. Ἰδέα ἡ ὁποία κατὰ τὸν Harrod, ἔχει, βασικῶς, δυναμικὸν περιεχόμενον. Συνεπῶς, κατ' αὐτόν, ἡ Γενικὴ Θεωρία δὲν εἶναι ἱκανοποιητικὴ παρὰ μόνον ἀφ' ὅσον ἐπιτευχθῇ νὰ συνδεθῇ μὲ τὴν δυναμικὴν οἰκονομικὴν ἀνάλυσιν. Τοῦτο εἶναι δυνατόν, ἐφ' ὅσον γίνεται δεκτὸν ὅτι μία οἰκονομία διαθέτει σταθερὸν ποσοστὸν τοῦ εἰσοδήματος πρὸς ἀποταμίευσιν. Τότε ἐπέρχεται συνεχὴς μεγέθυνσις ἑνὸς ἐκ τῶν θεμελιωδῶν προσδιοριστικῶν παραγόντων τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος, ὡς εἶναι ἡ ποσότης τοῦ διαθεσίμου κεφαλαίου τῆς οἰκονομίας. Τὸ γεγονὸς τοῦτο, ἀκόμη καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ λοιποὶ προσδιοριστικοὶ παράγοντες παραμένουν ἀμετάβλητοι, συνεπάγεται συνεχεῖς μεταβολὰς εἰς τὰς τιμὰς πλείστων τῶν ἐξηρτημένων μεταβλητῶν τοῦ οἰκονόμικοῦ συστήματος.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς συμπληρώσεως τοῦ Κεϋνσιανοῦ συστήματος, ὁ Harrod διετύπωσε τὸ δυναμικόν του ὑπόδειγμα οἰκονομικῆς μεγεθύνσεως. Πρὸς τοῦτο διετύπωσε τὰς συνθήκας τῆς δυναμικῆς μεγεθύνσεως ὑπὸ τὴν μορφὴν μιᾶς, ὅπως ἀποκαλεῖ, θεμελιώδους ἐξισώσεως.

Ἡ θεμελιώδης ἐξίσωσις τοῦ Harrod, ὡς λέγει, ἔχει δύο μορφάς. Ὑπὸ τὴν μίαν μορφὴν ἀποτελεῖ μίαν ἁπλῆν ταυτολογίαν. Ὑπὸ τὴν ἄλλην δίδει τὸν ρυθμὸν τῆς μεγεθύνσεως, ὁ ὁποῖος πραγματοποιούμενος θὰ ἱκανοποιήσῃ τοὺς διαφόρους φορεῖς τῆς οἰκονομίας. Οὔτε ἡ μία οὔτε ἡ ἄλλη συνδέονται εὐθέως πρὸς τὴν μεγέθυνσιν, ἥτις καθίσταται δυνατὴ λόγῳ μεταβολῆς τῶν θεμελιωδῶν συνθηκῶν τῆς οἰκονομίας.

Ἡ ταυτολογικὴ μορφὴ ἀποδίδεται διὰ τῆς ἐξισώσεως G.C = s. Ἔνθα τὸ G εἶναι ἡ μεγέθυνσις ἐκφραζομένη ὡς ὁ λόγος τῆς αὐξήσεως τῆς συνολικῆς παραγωγῆς εἰς μίαν δεδομένην χρονικὴν περίοδον διὰ τοῦ συνόλου τῆς παραγωγῆς. Οὕτω, ἐὰν ἡ σταθερὰ οἰκονομικὴ μεγέθυνσις συνίσταται εἰς αὔξησιν τῆς παραγωγῆς κατὰ 2% ἐτησίως, τὸ G θὰ εἶναι ἓν πεντηκοστὸν $\left(\frac{2}{100}\right)$ ἢ ἐὰν ἡ περίοδος ἀναφέρεται εἰς μῆνα τὸ G θὰ εἶναι ἓν ἑξακοσιοστὸν $\left(\frac{2}{1200}\right)$. Τὸ C ἀναφέρεται εἰς τὸ κεφάλαιον. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὸν λόγον τῆς αὐξήσεως τοῦ ὄγκου τῶν πάσης φύσεως ἀγαθῶν τῶν ὑφισταμένων εἰς τὸ τέλος τῆς περιόδου, ἐν σχέσει πρὸς ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ὑφίσταντο εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς περιόδου, πρὸς τὴν αὔξησιν τῆς παραγωγῆς κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον. Τέλος τὸ s εἶναι τὸ τμῆμα τοῦ εἰσοδήματος, τὸ ὁποῖον ἀποταμιεύεται.

Εἶναι ἐνδιαφέρουσα ἡ διαπίστωσις ὅτι ἡ ἀνωτέρω ταυτολογικοῦ περιεχομένου ἐξίσωσις συνδέεται πρὸς τὴν ἀντίστοιχον γνωστὴν ἐξίσωσιν τοῦ Keynes, τὴν ἀναφερομένην εἰς τὴν ἰσότητα ἐπενδύσεων καὶ ἀποταμιεύσεων, κατὰ τὴν ὁποίαν, ὡς γνωστόν, χρησιμοποιοῦνται τὰ σύμβολα Y = εἰσόδημα,

I=ἐπένδυσις, S=ἀποταμίευσις. Πράγματι, $G=\frac{\Delta Y}{Y}$, $C=\frac{I}{\Delta Y}$ καὶ $s=\frac{S}{Y}$

Συνεπῶς $\frac{\Delta Y}{Y}\cdot\frac{I}{\Delta Y}=\frac{S}{Y}$ καὶ $\frac{I}{Y}=\frac{S}{Y}$.

Ἀναφερόμενος εἰς τὸ s, δηλαδὴ τὸ τμῆμα τοῦ εἰσοδήματος τὸ ὁποῖον ἀποταμιεύεται, ὁ Harrod ὑπογραμμίζει τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἀνάλυσίς του δὲν προϋποθέτει σταθερὰν τιμὴν τοῦ s ἐν σχέσει πρὸς τὰς μεταβολὰς τοῦ G. Ἀρκεῖ διὰ τὴν ἰσχὺν τῆς ἀναλύσεώς του αἱ μεταβολαὶ εἰς τὴν τιμὴν τοῦ s νὰ εἶναι μικραί, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς σημειουμένας ἀντιστοίχους μεταβολὰς τοῦ G. Πράγματι, κατ' αὐτόν, εἰς μίαν οἰκονομίαν εἶναι δυνατὸν τὸ G νὰ αὐξηθῇ χωρὶς δυσκολίαν ἀπὸ 2% εἰς 6% ἐτησίως. Τοῦτο δὲν σημαίνει, βεβαίως, ἀντίστοιχον τριπλασιασμὸν τοῦ ποσοστοῦ τῶν ἀποταμιεύσεων ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος, ἤτοι π.χ. ἀπὸ 10% εἰς 30%.

Ἀκολούθως ὁ Harrod, προκειμένου νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν κριτικὴν ὅτι ἡ ἐξίσωσίς του δίδει ὑπερβολικὴν ἔμφασιν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιταχύνσεως, προτείνει τὴν διατύπωσιν τῆς ἐξισώσεώς του ὡς κάτωθι : G. C = s-k. Ἔνθα τὸ k συνίσταται ἀπὸ τὰς τρεχούσας προσαυξήσεις τοῦ κεφαλαίου, τῶν ὁποίων ἡ ἀξία ἐκφράζεται ὡς κλάσμα τοῦ εἰσοδήματος, ἡ δὲ πραγματοποίησίς των δὲν ἔχει σχέσιν πρὸς τὰς ἀμέσους ἀνάγκας. Δηλαδὴ τὸ k ἀποτελεῖ τὰς δαπάνας κεφαλαίου μακροχρονίου χαρακτῆρος, αἱ ὁποῖαι δὲν συνδέονται, καὶ οὐδεὶς πιστεύει ὅτι συνδέονται, πρὸς τὰς βραχυχρονίους ἀνάγκας τῆς οἰκονομίας. Βεβαίως, μακροχρονίως ἡ τιμὴ τοῦ k μηδενίζεται, διότι μακροχρονίως ὅλαι αἱ δαπάναι κεφαλαίου πρέπει νὰ ἀξιοποιοῦνται ὑπὸ τῆς οἰκονομίας [1].

Τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιταχύνσεως τὴν ἀνευρίσκομεν, πλὴν τῆς μελέτης τοῦ Γάλλου οἰκονομολόγου Aftalion, καὶ εἰς τὰς ἐργασίας τοῦ Ἀμερικανοῦ οἰκονομολόγου J. M. Clark, τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Columbia. Ἡ διάδοσις ὅμως τῆς ἀρχῆς αὐτῆς ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ καθηγητοῦ Hansen τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Harvard, καθὼς καὶ εἰς τὸ κλασσικὸν ἄρθρον τοῦ Paul A. Samuelson [2]. Εἰς τὸ γνωστὸν βιβλίον

---

1) Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιταχύνσεως διαφέρει τῆς ἐννοίας τοῦ πολλαπλασιαστοῦ ὡς αὕτη διετυπώθη ὑπὸ τοῦ Keynes. Βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιταχύνσεως, ἢ ἄλλως τῆς σχέσεως ἐπιταχύνσεως, ἡ ἐν τῷ χρόνῳ αὔξησις τῆς καταναλώσεως προκαλεῖ τὴν αὔξησιν τῶν ἰδιωτικῶν ἐπενδύσεων μιᾶς οἰκονομίας. Τὴν ἀρχὴν αὐτὴν τὴν διαισθάνεται βεβαίως καὶ ὁ Keynes (βλ. The General Theory of Employment Interest and Money, 1936, σελ. 124), ἀλλὰ δὲν τὴν χρησιμοποιεῖ εἰς τὸ σύστημά του, δεδομένου ὅτι τὸ ἀναλυτικόν του σχῆμα ἀποβλέπει εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῶν παραγόντων ἀξιοποιήσεως τοῦ ὑφισταμένου παραγωγικοῦ δυναμικοῦ μιᾶς ὡρίμου οἰκονομίας.

2) Βλ. Interactions Between the Multiplier Analysis and the Principle of Acceleration, The Review of Economic Statistics, Μάϊος 1939, σελ. 75-78. Ἡ ἐργασία αὕτη τοῦ Samuelson ἐγένετο κατόπιν συστάσεως τοῦ καθηγητοῦ Hansen, ὡς ἀναγνωρίζει ὁ συγγραφεύς.

του περὶ κυκλικῶν διακυμάνσεων A Contribution to the Theory of the Trade Cycle, ὁ J. R. Hicks ὀνομάζει τὸ k τοῦ Harrod «αὐτόνομος ἐπένδυσις». Καὶ τοῦτο πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τὴν ἐπένδυσιν, ἥτις προκαλεῖται ἀπὸ τὰς μεταβολὰς τῆς καταναλώσεως ἢ γενικώτερον τῆς δαπάνης μιᾶς οἰκονομίας.

Περαιτέρω, ὁ Harrod ἀναλύει τὸ περιεχόμενον τοῦ C, δηλαδὴ τῆς προσθήκης κεφαλαίου. Συμφώνως καὶ πρὸς τὰς ἀπόψεις τοῦ Keynes, ὑποστηρίζει ὅτι τὸ C δὲν ἀποτελεῖται ἀναγκαίως ἀποκλειστικῶς ἢ ἀκόμη καὶ κυρίως, ἀπὸ ἀγαθὰ κεφαλαίου· δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ αὔξησις ἐντὸς τῆς περιόδου ὅλων τῶν μὴ καταναλισκομένων ἀγαθῶν, πλὴν, βεβαίως, ἐκείνων ἅτινα περιλαμβάνονται εἰς τὸ k.

Ἡ ἐξίσωσις τοῦ Harrod εἶναι δυναμική, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τὴν ὁποίαν δίδει εἰς τὴν δυναμικὴν ἀνάλυσιν, ἐφ' ὅσον περιέχει τὸν ὅρον G, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται εἰς τὸν ρυθμὸν αὐξήσεως, δηλαδὴ εἰς τὴν μεγέθυνσιν τῆς οἰκονομίας. Παρὰ ταῦτα, ὡς ἐλέχθη, ἔχει καὶ ταυτολογικὸν χαρακτῆρα.

Ἀκολούθως, μᾶς δίδει ἑτέραν μορφὴν τῆς ἐξισώσεως, διὰ τῆς ὁποίας δίδονται αἱ συνθῆκαι ἰσορροπίας μιᾶς σταθερᾶς προόδου. Ἡ ἐξίσωσις αὕτη ἔχει τὴν μορφὴν Gw. Gr = s.

Τὸ Gw τὸ ὁρίζει ὁ Harrod ὡς τὸν ἀπαιτούμενον ρυθμὸν μεγεθύνσεως. Ὁ ἀπαιτούμενος ρυθμός, κατὰ τὸν Harrod, ἐνέχει καὶ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἡ πραγματοποίησίς του ἱκανοποιεῖ τοὺς ἐπιχειρηματίας, οἵτινες βλέπουν τὰς προσδοκίας των νὰ ὑλοποιοῦνται. Ἄλλοτε ὅμως, ἡ ἔννοιά του, κατὰ τὸν Harrod, ἔχει κατά τι διάφορον περιεχόμενον. Σημαίνει τὸν ρυθμόν, ὅστις, ἐφ' ὅσον ἀκολουθηθῇ ὑπὸ τῶν φορέων, θὰ διατηρηθῇ καὶ εἰς τὸ μέλλον, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν βεβαίως ὅτι δὲν θὰ σημειωθοῦν νέαι ἀφορμαὶ διαταραχῆς τῆς ἰσορροπίας εἰς τὴν οἰκονομίαν [1].

Κατὰ τὸν Harrod, αἱ ἀποφάσεις ἐπιχειρηματίου ὡς πρὸς τὴν συνέχισιν τῆς παραγωγῆς μὲ τὸν αὐτὸν ρυθμὸν μὲ τὸν ὁποῖον παρῆγε προηγουμένως, ἢ νὰ παράγῃ κατά τι περισσότερον, ἀναμφιβόλως προσδιορίζονται τόσον ἀπὸ τὸν ἱκανοποιητικὸν ἢ μὴ ἱκανοποιητικὸν χαρακτῆρα τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν προηγουμένων του ἀποφάσεων, ὡς τοῦτο σημειοῦται κατὰ τὴν τρέχουσαν περίοδον, καθὼς καὶ ἐκ τῶν λογικῶν προβλέψεων τοῦ τί θὰ συμβῇ εἰς τὰς εἰδικωτέρας ἀγορὰς εἰς τὸ μέλλον.

Ἐὰν οὕτος ἐπιτευχθῇ, οἱ παραγωγοὶ θὰ εἶναι ἱκανοποιημένοι μὲ τὰς ἐνεργείας των. Ὡς ἐμφαντικῶς ὑπογραμμίζει, ὁ ἀπαιτούμενος ρυθμὸς μεγεθύνσεως οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὸν ρυθμὸν μεγεθύνσεως, τὸν ὁποῖον προσδιορίζουν αἱ θεμελιώδεις συνθῆκαι τῆς οἰκονομίας, ὡς εἶναι π.χ. ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ συσσώρευσις κεφαλαίων κλπ. Βεβαίως, παρατηρεῖ ὁ Harrod, ὡρισμένοι ἐπιχειρηματίαι εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ μείνουν ἱκανο-

---

1) Βλ. H. Rose, The Possibility of Warranted Growth, Economic Journal, Ἰούνιος 1959, σελ. 314.

ποιημένοι, ἄλλοι δὲ νὰ ἐπιτύχουν πέραν τῶν προσδοκιῶν των. Οἱ μὲν πρῶτοι θὰ περιορίσουν τὴν δραστηριότητά των, οἱ ἄλλοι θὰ τὴν ἐπεκτείνουν· ἀλλ' ἐὰν αἱ αὐξομειώσεις αὗται ἀλληλοεξουδετεροῦνται, θὰ ἐπιτύχωμεν κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον ρυθμὸν προόδου ἀντίστοιχον πρὸς τὸν ρυθμὸν προόδου τῆς προηγουμένης περιόδου.

Τὸ Cr ἐκφράζει τὰς ἀνάγκας εἰς κεφάλαιον. Ἐνῷ τὸ C ἀποτελεῖ ἓν πραγματοποιηθὲν (ex post) μέγεθος, ἐκφράζον τὸ κεφάλαιον τὸ ὁποῖον πράγματι παρήχθη εἰς μίαν περίοδον, τὸ Cr ἐκφράζει τὰς ἀνάγκας εἰς νέον κεφάλαιον, προκειμένου νὰ παραχθοῦν τὰ πρόσθετα ἀγαθὰ τὰ ὁποῖα θὰ ζητηθοῦν λόγῳ τῆς αὐξήσεως τῶν εἰσοδημάτων, τὴν ὁποίαν συνεπάγεται ἡ προσδοκωμένη μεγέθυνσις Gw. Ἀποτελεῖ συνεπῶς ὅρον ἰσορροπίας ἡ πραγματοποίησίς του. Τὸ Cr ἀναφέρεται εἰς τὰς ἀνάγκας εἰς νέον κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖται διὰ τὴν αὔξησιν τῆς παραγωγῆς, διηρημένον διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς. Συνεπῶς τὸ Cr εἶναι ὁ ἀπαιτούμενος ἢ ἄλλως ἀναγκαῖος συντελεστὴς κεφαλαίου.

Ἡ ὡς ἄνω ἔννοια βασίζεται ἐπὶ τῆς παραδοχῆς ὅτι ἡ ὑφισταμένη παραγωγὴ δύναται νὰ ἐπιτυγχάνεται καὶ μελλοντικῶς διὰ τοῦ ὑφισταμένου κεφαλαίου καὶ ὅτι πρόσθετον κεφάλαιον ἀπαιτεῖται μόνον διὰ τὴν ἐπίτευξιν προσθέτου παραγωγῆς. Μὲ ἄλλους λόγους, γίνεται δεκτὴ ἡ παραδοχὴ ὅτι ὁ λόγος τοῦ κεφαλαίου πρὸς τὸ εἰσόδημα, ἤ, ἄλλως, ὁ συντελεστὴς κεφαλαίου, εἶναι σταθερός. Ἐπὶ πλέον τὸ Cr ἔχει ὁριακὸν περιεχόμενον, ἐφ' ὅσον εἶναι τὸ νέον κεφάλαιον τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖται διὰ τὴν παραγωγὴν ἡ ὁποία θὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς ἀνάγκας καταναλώσεως τὰς προκαλουμένας ἀπὸ τὴν ὁριακὴν αὔξησιν τοῦ εἰσοδήματος τῶν καταναλωτῶν. Ὡς ὁριακὴ ἔννοια εἶναι δυνατὸν ἡ τιμὴ τοῦ Cr νὰ εἶναι διάφορος τῆς τιμῆς τοῦ συντελεστοῦ κεφαλαίου διὰ τὴν οἰκονομίαν ἐν συνόλῳ· δηλαδὴ τὸ

$$Cr = \frac{Ir}{\Delta Yw}$$ νὰ διαφέρῃ τοῦ $$\frac{Κεφαλ.}{Y}$$. Περαιτέρω, διὰ νὰ ἔχωμεν τὰς

ἀναγκαίας συνθήκας ἰσορροπίας, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ τιμὴ τοῦ Cr δὲν μεταβάλλεται, δεδομένων τῶν αὐξήσεων τοῦ εἰσοδήματος, αἱ ὁποῖαι λαμβάνουν χώραν κατὰ τὴν περίοδον τῆς σταθερᾶς προόδου.

Ἤδη, δυνάμεθα νὰ ἀντιπαραβάλωμεν τὰς δύο ἐξισώσεις τοῦ Harrod. Ἡ πρώτη, ὡς ἐλέχθη ἤδη, ἔχει ταυτολογικὸν χαρακτῆρα, ἰσχύει δὲ τόσον ὅταν ἡ οἰκονομία παρουσιάζῃ ἄνοδον ὅσον καὶ ὅταν εὑρίσκεται ἐν ὑφέσει. Ἡ δευτέρα ἐξίσωσις ἐκφράζει τὸ γεγονὸς ὅτι, διὰ νὰ διατηρηθῇ ἡ πρόοδος, ἡ ποσότης τοῦ προσθέτου κεφαλαίου τὸ ὁποῖον πράγματι ἐπενδύεται, πρέπει νὰ ἀντιστοιχῇ πρὸς ἐκείνην ἡ ὁποία ἀπαιτεῖται. Ὡς ἐλέχθη ἤδη, ἡ ἔννοια τοῦ κεφαλαίου περιλαμβάνει ὄχι μόνον τὸν κεφαλαιουχικὸν ἐξοπλισμόν, ἀλλὰ καὶ τὰ κατὰ τὸ τέλος τῆς περιόδου ὑφιστάμενα, ἐπὶ πλέον τῶν κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς περιόδου προϋφισταμένων, ἀποθέματα καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, καθὼς καὶ τὰς πρώτας ὕλας, τὰ ἡμικατειργασμένα προϊόντα κλπ.

Εἰς μίαν μεγεθυνομένην οἰκονομίαν τὸ ἀπόθεμα τῶν ἀνωτέρω ἀγαθῶν εἰς τὰ ἐργοστάσια, τὰς ἀποθήκας, τὰ καταστήματα κλπ. δέον νὰ αὐξάνεται ἀναλόγως πρὸς τὴν αὔξησιν τοῦ κύκλου τῶν συναλλαγῶν. Ἡ αὔξησις ἢ ἡ μείωσις τοῦ ἀποθέματος τούτου τῶν ἀγαθῶν, πέραν τοῦ ἀναγκαίου ἐπιπέδου, δύναται, ἐξ ἴσου πρὸς τὴν ὕπαρξιν πλεονάσματος ἢ ἐλλείμματος εἰς τὰς παραγωγικὰς ἐγκαταστάσεις, λόγῳ τῆς ἐκτελέσεως ὑπερεπαρκῶν ἢ μὴ ἐπενδύσεων ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς οἰκονομίας, νὰ ὁδηγήσῃ εἰς ὕφεσιν ἢ τόνωσιν τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος.

Ἐὰν συνεξετάσωμεν τὰς δύο ἐξισώσεις, δυνάμεθα, ὡς λέγει ὁ Harrod, νὰ ἀνεύρωμεν μίαν ἁπλουστάτην ἀλλὰ καὶ συγχρόνως ἐντυπωσιακὴν σχέσιν εἰς τὴν οἰκονομίαν [1]. Ὅσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ τιμὴ τοῦ G τόσον μικροτέρα εἶναι ἡ τιμὴ τοῦ C. Συνεπῶς, ἐὰν τὸ G ἔχῃ τιμὴν μεγαλυτέραν τοῦ Gw, τὸ C θὰ ἔχῃ μικροτέραν τιμὴν ἐν σχέσει πρὸς Cr. Ἀλλά, ἐὰν τὸ C ἔχῃ τιμὴν μικροτέραν τοῦ Cr, τοῦτο σημαίνει ὅτι οἱ παραγωγοὶ εὑρίσκουν ὅτι τὰ ἀποθέματά των καὶ ὁ κεφαλαιακὸς ἐξοπλισμός των εἶναι ἀνεπαρκῆ πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ κύκλου τῶν ἐργασιῶν των. Κατὰ συνέπειαν θὰ αὐξηθοῦν αἱ παραγγελίαι των. Ἐὰν ἡ τιμὴ τοῦ G εἶναι ἀνωτέρα τῆς τιμῆς τοῦ Gw, τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ πραγματικῶς λαμβάνουσα χώραν μεγέθυνσις ὑπερβαίνει τὴν μεγέθυνσιν ἐκείνην ἡ ὁποία θὰ προεκάλει μίαν σταθερὰν ἄνοδον, μὲ συνέπειαν οἱ ἐπιχειρηματίαι νὰ αὐξάνουν τὰς παραγγελίας των.

Τοῦτο συμβαίνει καὶ εἰς τὴν ἀντίστροφον περίπτωσιν. Πράγματι, ὅταν ὁ πραγματοποιούμενος ρυθμὸς ἀνόδου G ὑπολείπεται τοῦ ἀπαιτουμένου Gw, αἱ ἀναληφθεῖσαι ἐπενδύσεις C ἀποδεικνύονται μεγαλύτεραι τῶν ἀναγκαίων Cr, μὲ συνέπειαν νὰ συσσωρευθοῦν ἀδιάθετα ἀποθέματα πέραν τῶν κανονικῶν καὶ νὰ παραμένῃ ἀναξιοποίητος παραγωγικὴ δυναμικότης. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν οἱ ἐπιχειρηματίαι εἶναι φυσικὸν νὰ ἐπιδιώξουν τὸν περιορισμὸν τῶν παραγγελιῶν των. Συνεπείᾳ τούτου ὅμως θὰ τείνῃ νὰ περιορισθῇ ἔτι περαιτέρω ὁ πραγματοποιούμενος ρυθμὸς ἀνόδου, μὲ συνέπειαν καὶ πάλιν νὰ ἀξαναγκασθοῦν οἱ ἐπιχειρηματίαι νὰ περιορίσουν περαιτέρω τὰς παραγγελίας των. Συνεπῶς, καὶ εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις, ἡ τυχὸν ἀπόκλισις ἀπὸ γραμμὴν σταθερᾶς προόδου τὴν ὁποίαν συνεπάγονται αἱ συνθῆκαι ἰσορροπίας Gw. Cr, θέτει εἰς κίνησιν κεντροφύγους δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ὁδηγοῦν εἰς τὴν περαιτέρω ἀπομάκρυνσιν τῆς οἰκονομίας ἀπὸ τὴν γραμμὴν τῆς σταθερᾶς προόδου.

Εἶναι φανερὸν ὅτι ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω προϋποθέσεις τὰς ὁποίας θέτει ὁ Harrod, τὸ οἰκονομικὸν σύστημα χαρακτηρίζεται ἀπὸ βασικὴν ἀστάθειαν. Καὶ τοῦτο διότι ἡ σύμπτωσις τῆς τιμῆς τοῦ G, ἡ ὁποία προσδιορίζεται ἀπὸ τὸ σύνολον τῶν ἀτομικῶν ἐμπειριῶν ἑνὸς ἑκάστου ἐπιχειρηματίου, μόνον κατὰ τύχην δύναται νὰ συμπέσῃ μὲ τὴν τιμὴν τοῦ Gw. Ἀντιστοίχως, ὅταν ὑφίσταται διαφορὰ μεταξὺ τῶν τιμῶν τοῦ G καὶ τοῦ Gw, τὸ οἰκονομι-

1) Βλέπε Towards a Dynamic Economics, σελ. 85.

κὸν σύστημα, ἀντὶ νὰ ὠθῆται πρὸς τὴν ἰσορροπίαν, ἀναπτύσσει φυγοκέντρους δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι, κατ' ἀνάγκην, ὁδηγοῦν εἰς περαιτέρω ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὴν γραμμὴν τῆς σταθερᾶς προόδου, τὴν ὁποίαν ὡς ἐλέχθη προσδιορίζει ἡ δυναμικὴ ἐξίσωσις Gw. Cr = s.

Ἀλλὰ πέραν τῶν ἀνωτέρω παραγόντων ὑφίστανται εἰς ἑκάστην οἰκονομίαν καὶ περαιτέρω σχέσεις, αἱ ὁποῖαι δύναται νὰ διατυπωθοῦν ὑπὸ τὴν μορφὴν μιᾶς νέας, τρίτης ἐξισώσεως. Πράγματι, εἰς μίαν οἰκονομίαν, καὶ μάλιστα εἰς δεδομένην περίοδον τῆς οἰκονομικῆς της ἱστορίας, ὑφίσταται εἷς ἀνώτατος, «φυσικὸς» ρυθμὸς τῆς δυναμένης νὰ πραγματοποιηθῇ ἀναπτύξεως. Ἐὰν Cn εἶναι ὁ φυσικὸς ρυθμὸς μεγεθύνσεως τῆς οἰκονομίας, ἡ σχετικὴ ἐξίσωσις, κατὰ τὸν Harrod, εἶναι Gn. Cr = ἢ ≠ s. Ἡ τιμὴ τοῦ φυσικοῦ ρυθμοῦ Gn προσδιορίζεται ἀπὸ τὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν πρόοδον τῆς τεχνικῆς. Τὸ Cr εἶναι καὶ πάλιν ὁ ἀναγκαῖος συντελεστὴς κεφαλαίου. Εἶναι πραγματικὸν γεγονὸς ἐὰν τὸ Gn. Cr ἰσοῦται ἢ ὄχι πρὸς τὸ s. Πράγματι, εἶναι δυνατὸν ἡ ροπὴ πρὸς ἀποταμίευσιν νὰ εἶναι μεγαλυτέρα ἢ μικροτέρα ἐκείνης ἡ ὁποία, μὲ δεδομένην τὴν τιμὴν τοῦ Cr, ὁδηγεῖ εἰς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ φυσικοῦ ρυθμοῦ Gn.

Πέραν τῆς ἀνωτέρω παρατηρήσεως, εἶναι φυσικὸν ἡ ἐξέλιξις τῆς οἰκονομίας νὰ ἐπηρεάζεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ ὑφίστανται διαφορά, οὐχὶ μόνον ὡς πρὸς τὴν τιμὴν τοῦ G ἐν σχέσει πρὸς τὴν τιμὴν τοῦ Gw, ἀλλ' ὁμοίως καὶ ὡς πρὸς τὴν τιμὴν τοῦ Gw ἐν σχέσει πρὸς τὴν τιμὴν τοῦ Gn.

Πράγματι ἡ τιμὴ τοῦ Gn θέτει μίαν ὀροφὴν ὡς πρὸς τὴν ἀνωτάτην μέσην τιμὴν τὴν ὁποίαν δύναται νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ G κατὰ τὴν διάρκειαν μιᾶς μακρᾶς χρονικῆς περιόδου. Ἐν συνεχείᾳ μιᾶς ὑφέσεως, τὸ G δύναται νὰ ἔχῃ μεγαλυτέραν τιμὴν ἐκείνης τοῦ Gn. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν δύναται νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ μακρόν. Μακροχρονίως, μόνον ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἡ πραγματοποίησις τεχνικῆς προόδου δύνανται νὰ αὐξήσουν τὴν τιμὴν τοῦ Gn.

Ἡ σχέσις μεταξὺ τοῦ Gw καὶ τοῦ Gn, ὡς ἀποδεικνύει ὁ Harrod, εἶναι πράγματι κρίσιμος διὰ μίαν οἰκονομίαν. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τοὺς κάτωθι παράγοντας :

Ἐὰν τὸ G εἶναι μεγαλύτερον τοῦ Gw, ἡ οἰκονομία, ὡς ἐλέχθη, ὠθεῖται ἀνοδικῶς. Καὶ τοῦτο διότι οἱ ἐπιχειρηματίαι παρακινοῦνται νὰ αὐξήσουν τὰς παραγγελίας των ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ C θὰ ἔχῃ μικροτέραν τιμὴν τοῦ Cr. Ἐὰν ἐπιπροσθέτως τὸ Gn εἶναι μεγαλύτερον τοῦ Gw δὲν ὑφίστανται λόγοι τὸ G νὰ μὴ ὑπερβῇ τὸ Gw ἐπὶ μακρὰν σειρὰν περιόδων, μὲ συνέπειαν ἡ πορεία τῆς οἰκονομίας νὰ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνοδική. Τὸ ἀντίστροφον φαινόμενον παρατηρεῖται ὅταν τὸ Gw εἶναι μεγαλύτερον τοῦ Gn. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην τὸ G θὰ εἶναι μικρότερον τοῦ Gw ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Ἡ οἰκονομία, εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην, θὰ χαρακτηρίζεται ἀπὸ φαινόμενα ὑφέσεως.

Ἐδῶ, ἡ ἀνάλυσις τοῦ Harrod διαπιστώνει ἓν ἐκ πρώτης ὄψεως παράδοξον φαινόμενον. Ἀντιθέτως ἀπὸ ὅ,τι θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ πιστεύσωμεν, ἡ θέσπισις ὑπὸ τῶν ἐπιχειρηματιῶν φιλοδόξων στόχων, πέραν τῶν πραγματικῶν δυνατοτήτων τῆς οἰκονομίας, ὡς αὐταὶ ἐκφράζονται εἰς τὴν τιμὴν τοῦ Gn, ὁδηγεῖ ἀντὶ τῆς προόδου εἰς τὴν χρονίαν ἐμφάνισιν ὑποτονικῶν τάσεων εἰς τὴν οἰκονομίαν, μὲ συνέπειαν τὴν μὴ ἐξάντλησιν τῶν ὑφισταμένων δυνατοτήτων. Τὸ παράδοξον τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι μόνον κατὰ τὴν ὕφεσιν, ὅταν δηλαδὴ ἀδρανοῦν οἱ πόροι τῆς οἰκονομίας, εἶναι δυνατὸν ἡ τιμὴ τοῦ G, δηλαδὴ τοῦ πραγματοποιουμένου ρυθμοῦ μεγεθύνσεως, νὰ εἶναι μεγαλυτέρα τῆς τιμῆς τοῦ περιοριστικοῦ παράγοντος τῆς τιμῆς τοῦ Gn, δηλαδὴ τοῦ φυσικοῦ ρυθμοῦ προόδου. Λόγῳ ὅμως τοῦ περιοριστικοῦ παράγοντος τῆς τιμῆς τοῦ Gn μακροχρονίως, ἡ τιμὴ τοῦ G σπανίως θὰ εἶναι μεγαλυτέρα ἐκείνης τοῦ Gw. Ἀντιθέτως, κατὰ κανόνα θὰ εἶναι μικροτέρα. Ἀλλὰ τότε ἡ οἰκονομία θὰ κινῆται ὑποτονικῶς.

Φυσικὴ συνέπεια τοῦ παραδόξου τούτου εἶναι ὅτι ἡ θέσπισις περιωρισμένων στόχων ἐκ μέρους τῶν ἐπιχειρηματιῶν εἶναι εἰς ὄφελος τῆς οἰκονομίας. Καὶ τοῦτο διότι ἡ τιμὴ τοῦ Gw θὰ εἶναι μᾶλλον μικροτέρα τῆς τιμῆς τοῦ Gn, μὲ συνέπειαν ἡ οἰκονομία νὰ πραγματοποιῇ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, πραγματικὸν ρυθμὸν μεγεθύνσεως, δηλαδὴ τιμὴν τοῦ G μεγαλυτέραν ἐκείνης τοῦ Gn.

Ἡ ἀνωτέρω ἀνάλυσις περικλείει τὰ βασικὰ στοιχεῖα τῆς συμβολῆς τοῦ Harrod εἰς τὴν δυναμικὴν ἀνάλυσιν τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησε διὰ τοῦ ἁπλοῦ σχήματος τοῦ ὑποδείγματός του. Ἡ ἀνάλυσίς του, χαρακτηριζομένη ἀπὸ τὴν μεγάλην λιτότητά της, ἐπισημαίνει πολλοὺς στρατηγικῆς σημασίας παράγοντας, ἡ ὕπαρξις τῶν ὁποίων καὶ αἱ ὑφισταμέναι μεταξύ των σχέσεις ἀσκοῦν ἀποφασιστικὸν ρόλον διὰ τὴν ὁμαλὴν πορείαν πρὸς τὴν πρόοδον μιᾶς ὡρίμου οἰκονομίας. Σήμερον, ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῶν δεδομένων τῆς μεταπολεμικῆς οἰκονομικῆς ἱστορίας, δυνάμεθα βεβαίως νὰ ὑποστηρίξωμεν ὅτι τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Harrod μεγεθύνει τοὺς παράγοντας τῆς ἀσταθείας τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος. Τοῦτο ὀφείλεται προφανῶς εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀπαισιοδόξων προβλέψεων τοῦ Keynes καὶ τῶν συναδέλφων οἰκονομολόγων ὡς πρὸς τὴν μελλοντικὴν πορείαν τῶν οἰκονομιῶν τῆς Δύσεως [1].

Παρὰ τὰ ἀνωτέρω μειονεκτήματα, δὲν δυνάμεθα παρὰ νὰ ἀναγνωρίσωμεν ὅτι ἡ συμβολὴ τοῦ Harrod καθὼς καὶ τοῦ Domar εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν παραγόντων προσδιορισμοῦ τῶν προϋποθέσεων τῆς σταθερᾶς γραμμῆς

---

1) Ὁ Harrod εἰς τὸν πρόλογον τοῦ βιβλίου του Towards a Dynamic Economics ὑποστηρίζει τὸ 1948 ὅτι συντόμως θὰ ἐπανέλθουν τὰ φαινόμενα τῆς χρονίας ὑφέσεως τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζουν τὴν δευτέραν δεκαετίαν τῆς περιόδου τοῦ μεσοπολέμου. Βλέπε σελ. VI τοῦ προλόγου.

προόδου ὑπῆρξεν ἰδιαιτέρως σημαντική. Καὶ τοῦτο παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἀνάλυσίς των ἀναφέρεται πρωτίστως εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας'.

VI. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ROSENSTEIN - RODAN ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΩΘΗΣΕΩΣ

Ἡ συμβολὴ τοῦ Rosenstein - Rodan εἰς τὴν σύγχρονον θεωρίαν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως εἶναι κεφαλαιώδους σημασίας. Τὸ βασικὸν θεωρητικόν του ἔργον περιέχεται εἰς κλασσικὸν ἄρθρον του ὑπὸ τὸν τίτλον «Προβλήματα τῆς Ἐκβιομηχανίσεως τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης», τὸ ὁποῖον ἐδημοσίευσε κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ἤτοι τὸ 1943, εἰς τὸ περιοδικὸν τῆς Ἀγγλικῆς Οἰκονομικῆς Ἑταιρείας Economic Journal.

Εἰς τὴν ἐργασίαν ταύτην ὁ Rosenstein - Rodan ἀναφέρεται εἰς τὰ προβλήματα τῆς ἐκβιομηχανίσεως τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου, ἡ ὁποία μέχρι καὶ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου ἀνῆκε χαρακτηριστικῶς εἰς τὰς μὴ ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας. Ἡ ἐργασία του ἔχει κυρίως θεωρητικὸν περιεχόμενον. Ἀποβλέπει εἰς τὴν διατύπωσιν μιᾶς καταλλήλου στρατηγικῆς τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ οὐχὶ βεβαίως εἰς τὸν λεπτομερῆ προγραμματισμὸν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως εἰς ἕνα τόσον ἐκτεταμένον γεωγραφικὸν χῶρον.

Εἰς τὸ σύντομον ἀλλ' ἐντυπωσιακῶς πρωτοποριακὸν ἄρθρον του, ὁ Rosenstein - Rodan ἐπεσήμανε ὡρισμένα ἐκ τῶν βασικωτέρων προβλημάτων τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, τὰ ὁποῖα ἐν συνεχείᾳ ἀπετέλεσαν ἀντικείμενον εὐρυτάτων ἐρευνῶν. Ἀναφερόμενος εἰς τὰ οἰκονομικὰ προβλήματα τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου, ἐπεσήμανε τὸ πρόβλημα τῆς ὑποαπασχολήσεως εἰς τὸν ἀγροτικὸν τομέα. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς ὑποαπασχολήσεως, ἐννοεῖ ὅτι εἰς τὰς ἀγροτικὰς ἐργασίας ἀσχολεῖται πλεονάζον ἐργατικὸν δυναμικὸν ἐν σχέσει πρὸς τὸν συντελεστὴν «ἔδαφος», μὲ συνέπειαν ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τοῦ συντελεστοῦ «ἐργασία» νὰ εἶναι κατ' οὐσίαν μηδενική. Διὰ τὴν ποσοτικὴν θεμελίωσιν τοῦ προβλήματος τῆς ὑποαπασχολήσεως εἰς τὴν Νοτιοανατολικὴν Εὐρώπην, ὁ Rosenstein - Rodan ἀναφέρεται εἰς γενομένας ἐρεύνας ἢ μᾶλλον ἐκτιμήσεις, βάσει τῶν ὁποίων προέκυπτεν ὅτι τὸ 1/3 περίπου τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ εἰς τὴν γεωργίαν ἐπλεόναζεν,

---

1) Κατὰ τὸν Hans W. Singer, ἡ περίοδος τῶν ὑποδειγμάτων Harrod - Domar συμπίπτει μὲ τὴν ἔξοδον ἀπὸ τὴν φάσιν τῆς μεταπολεμικῆς οἰκονομικῆς σκέψεως, ἡ ὁποία ἐχαρακτηρίζετο ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐκυριαρχεῖτο ἀπὸ ἀπαισιοδόξους ἀντιλήψεις ἐν σχέσει πρὸς τὰς προοπτικὰς περαιτέρω μεγεθύνσεως εἰς τὰς βιομηχανικῶς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας τῆς Δύσεως. Ἡ τάσις αὕτη μετεστράφη ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ραγδαίας προόδου τῆς τεχνικῆς. Ἡ τελευταία συνεπάγεται ἰδιαιτέρως ἐλπιδοφόρους προοπτικὰς διὰ τὸ μέλλον. Βλέπε Hans W. Singer, International Development : Growth and Change, McGraw - Hill Book Company, Νέα Ὑόρκη, 1964, σελ. 8.

ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ μεταφερθῇ εἰς ἑτέρας ἀπασχολήσεις, ἄνευ μειώσεως τοῦ προϊόντος τῆς γεωργίας.

Αἱ ἀνωτέρω σκέψεις τοῦ Rosenstein - Rodan ἀπετέλεσαν ἐν συνεχείᾳ ἀντικείμενον εὐρυτάτων ἐρευνῶν ὑπὸ ἄλλων θεωρητικῶν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ὡς ὁ Nurkse, ὁ Arthur Lewis καὶ ἄλλοι.

Ἀλλὰ ἡ βασικὴ συμβολὴ τοῦ Rosenstein - Rodan εἰς τὴν ἀνωτέρω ἐργασίαν ἀναφέρεται εἰς τὴν παρουσίασιν τῆς ἐννοίας τῆς μεγάλης ὠθήσεως, ὡς ὑποδείγματος οἰκονομικῆς στρατηγικῆς διὰ τὴν ταχύρρυθμον ἀνάπτυξιν τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν.

Εἰς τί συνίσταται ἡ ἔννοια τῆς μεγάλης ὠθήσεως κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ Rosenstein - Rodan; Ὡς ὁ ἴδιος ἀναφέρει εἰς μεταγενεστέραν ἐργασίαν του (1955), ὑφίσταται ἓν κατώτατον ἐπίπεδον πόρων τὸ ὁποῖον δέον νὰ διατεθῇ πρὸς ὑλοποίησιν ἑνὸς προγράμματος οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ἐὰν θέλωμεν νὰ ἐπιτύχῃ τοῦτο. Καὶ τοῦτο διότι, ὡς παρατηρεῖ, διὰ νὰ δυνηθῇ μία χώρα ὑπανάπτυκτος νὰ τεθῇ εἰς μίαν αὐθυποστήρικτον τροχιὰν ἀναπτύξεως, ἀντιμετωπίζονται προβλήματα ἀνάλογα πρὸς ἐκεῖνα τῆς ἀπογειώσεως ἀεροσκάφους. Καὶ ἐκεῖ ὑφίσταται ἓν κατώτατον ὅριον ταχύτητος, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ὑπερβῇ τὸ ἀεροσκάφος διὰ νὰ ἀπογειωθῇ. Ὁμοίως διὰ νὰ τεθῇ ἡ οἰκονομία εἰς τροχιὰν ἀναπτύξεως, ἀπαιτεῖται ἓν κατώτατον ὕψος ἐπενδύσεων, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ἀναγκαῖον, ἐὰν ὄχι καὶ ἐπαρκῆ, ὅρον διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸ πρόγραμμα.

Ὁ Rosenstein - Rodan διαπιστώνει ὅτι εἰς μίαν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ἀγορὰ παρουσιάζει βασικὰς διαρθρωτικὰς ἀδυναμίας, νέαι μεμονωμέναι ἐπενδύσεις δὲν παρουσιάζουν εὐνοϊκὰς ἐπιχειρηματικὰς προοπτικάς. Ἐὰν ὅμως, ἀντὶ μεμονωμένων ἐπενδύσεων, ἐπιτευχθῇ ἡ ἀναγκαία κινητοποίησις ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν πόρων πρὸς πραγματοποίησιν εἰς εὐρὺ μέτωπον ἐπενδύσεων, τότε μεταβάλλονται αἱ προοπτικαὶ κέρδους καὶ δημιουργοῦνται συνθῆκαι πολὺ πλέον εὐνοϊκαὶ διὰ τὰς ἐπὶ μέρους καὶ συνεπῶς καὶ τὰς συλλογικὰς προσπαθείας.

Πρὸς ὑποστήριξιν τῆς θέσεως ταύτης, ὁ Rosenstein - Rodan δίδει τὸ κάτωθι παράδειγμα. Ἂς ὑποθέσωμεν, λέγει, ὅτι εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης 20.000 ὑποαπασχολούμενοι εἰς τὴν γεωργίαν μεταφέρονται ἀπὸ τὴν ἀγροτικὴν ἀπασχόλησιν καὶ ἀναλαμβάνουν ἐργασίαν εἰς μίαν μεγάλην βιομηχανικὴν μονάδα παραγωγῆς ὑποδημάτων. Εἰς τὴν νέαν ταύτην ἐργασίαν λαμβάνουν ἀμοιβὰς οὐσιωδῶς ὑψηλοτέρας ἀπὸ τὸ εἰς εἶδος εἰσόδημα τὸ ὁποῖον ἐλάμβανον προηγουμένως—εἰσόδημα τὸ ὁποῖον ἦτο χαμηλόν, λόγῳ τῆς μικρᾶς παραγωγικότητός των. Ἐὰν οἱ ἐργάται οὗτοι χρησιμοποιήσουν τοὺς μισθούς των διὰ νὰ ἀγοράσουν ὑποδήματά των, τότε θὰ ἐξασφαλισθῇ ἀγορὰ διὰ τὰ προϊόντα τῆς ἐπιχειρήσεώς των, χωρὶς νὰ σημειωθῇ διαταραχὴ εἰς τὴν προϋφισταμένην ἀγορὰν τῆς οἰκονομίας. Ἀλλὰ βεβαίως δὲν εἶναι λογικὸν νὰ ἀναμένεται τοιαύτη χρησιμοποίησις τοῦ ἐργατικοῦ εἰσοδήματος. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὑφίσταται πρόβλημα δια-

θέσεως τοῦ προϊόντος τῆς ἐπιχειρήσεως, δηλ. τῶν ὑποδημάτων τὰ ὁποῖα κατασκευάζουν οἱ 20.000 νέοι βιομηχανικοὶ ἐργάται.

Ἀλλά, λέγει ὁ Rosenstein-Rodan, ἐὰν 1.000.000 ὑποαπασχολουμένων ἐργατῶν μετακινηθῇ ἀπὸ τὴν γεωργίαν καὶ τοποθετηθῇ ὄχι εἰς μίαν βιομηχανίαν, ἀλλ' εἰς σειρὰν βιομηχανιῶν, αἵτινες θὰ παράγουν τὰ βασικὰ εἴδη τὰ ὁποῖα θὰ ἀγοράσουν οἱ νέοι βιομηχανικοὶ ἐργάται διὰ τῶν ἀμοιβῶν των, τότε ἐξασφαλίζεται ἱκανοποιητικὴ ἀγορὰ διὰ τὰ νέα προϊόντα καὶ θὰ ἀποφευχθῇ ἡ διαταραχὴ τῆς προϋφισταμένης ἀγορᾶς. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ὑφίσταται συμπληρωματικότης μεταξὺ τῶν νέων διαφόρων βιομηχανικῶν μονάδων καὶ ταυτοχρόνως ἐλαχιστοποιεῖται ὁ κίνδυνος ὅτι δὲν θὰ δυνηθοῦν νὰ διαθέσουν τὰ προϊόντα των εἰς τιμάς, αἵτινες καλύπτουν τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς καὶ ἐξασφαλίζουν τὰ ἀναγκαῖα κέρδη εἰς τοὺς ἐπιχειρηματίας.

Ἡ βασικὴ αὕτη τοποθέτησις τοῦ Rosenstein - Rodan βασίζεται εἰς τὰς θεωρητικὰς ἀντιλήψεις τῶν δύο μεγάλων νεοκλασσικῶν Ἄγγλων οἰκονομολόγων, τοῦ Alfred Marshall καὶ τοῦ Pigou. Ἀπὸ τὸν δεύτερον, ὁ Rosenstein - Rodan ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν του τὸ γεγονὸς ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ ὑφίσταται ἀπόκλισις μεταξὺ τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ ὁριακοῦ καθαροῦ προϊόντος. Τοῦτο συμβαίνει, ὁσάκις μία ἐπιχείρησις δὲν δύναται νὰ καρπωθῇ πλήρως ὅλας τὰς ὠφελείας τὰς ὁποίας ἐνέχει διὰ τὴν οἰκονομίαν μία ἀναλαμβανομένη ὑπ' αὐτῆς ἐπένδυσις. Ὡς παράδειγμα τοιαύτης ἀποκλίσεως ἀναφέρει τὴν περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπιχειρηματίας δαπανᾷ διὰ νὰ ἐκπαιδεύσῃ ἀγρότην εἰς βιομηχανικὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ δὲν ἀξιοποιεῖ τὴν δαπάνην του ταύτην, ἐφ' ὅσον ὁ ἐργάτης μεταβῇ εἰς ἑτέραν ἐπιχείρησιν. Τὸ γεγονὸς τοῦτο εἶναι δυνατὸν νὰ συμβῇ ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ, βεβαίως, ἐξαναγκασμὸς τοῦ ἐκπαιδευθέντος νὰ ἀπασχοληθῇ εἰς τὴν μονάδα ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ἐδαπάνησε διὰ τὴν ἐκπαίδευσίν του.

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ ἀνωτέρω παραδείγματος, δύναται νὰ σημειωθῇ, ὅτι ὁ Rosenstein - Rodan ὑπῆρξε καὶ ἐκ τῶν πρώτων, οἵτινες ὑπεγράμμισαν τὴν μεγίστην σημασίαν τὴν ὁποίαν ἔχει διὰ τὴν διαδικασίαν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἡ τεχνικὴ ἐκπαίδευσις καὶ ἡ εἰδίκευσις τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ. Πράγματι, λέγει ὅτι τὸ πρῶτον ἀποτέλεσμα τῆς ἐκβιομηχανίσεως εἶναι ἡ παροχὴ τῶν ἀναγκαίων δυνατοτήτων εἰδικεύσεως καὶ ἐκπαιδεύσεως τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, τὸ ὁποῖον θὰ μεταφερθῇ ἀπὸ τὸν ἀγροτικὸν τομέα διὰ νὰ ἀπασχοληθῇ πλήρως εἰς τὴν βιομηχανίαν.

Ἀπὸ τὸν Marshall, ὁ Rosenstein - Rodan χρησιμοποιεῖ τὴν ἔννοιαν τῶν λεγομένων ἐξωτερικῶν οἰκονομιῶν, δηλαδὴ οἰκονομιῶν μὴ προερχομένων ἀπὸ αὐτὴν ταύτην τὴν ἐπιχείρησιν. Βεβαίως, ὡς παρατηρεῖ ὁ ἴδιος, ἡ ἔννοια τῶν ἐξωτερικῶν οἰκονομιῶν, τὴν ὁποίαν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν εἶναι μέχρις ἑνὸς σημείου εὐρυτέρα ἐκείνης τοῦ Marshall. Καὶ τοῦτο διότι ὁ Marshall ὡς ἐξωτερικὰς οἰκονομίας ἐννοεῖ τὰς οἰκονομίας, αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἐκ τῆς ἀναπτύξεως ἑνὸς βιομηχανικοῦ κλάδου, διὰ μίαν ἐπιχείρη-

σιν τοῦ κλάδου τούτου. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ αἱ οἰκονομίαι, αἱ ὁποῖαι ὀφείλονται εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἑτέρων κλάδων. Οὕτω, ἡ διεύρυνσις τῆς ἀγορᾶς, ἡ ὁποία δύναται νὰ ἐπέλθῃ ἐὰν ἐφαρμοσθῇ μεγάλη ὥθησις, δηλαδὴ ἂν πραγματοποιηθοῦν ταυτοχρόνως εἰς διαφόρους κλάδους ηὐξημέναι ἐπενδύσεις, ἀποτελεῖ μίαν νέαν μορφὴν ἐξωτερικῆς οἰκονομίας[1].

Ἡ ἀνωτέρω ἀρχὴ τῆς μεγάλης ὠθήσεως ὡδήγησε τὸν Rosenstein - Rodan νὰ ὑποστηρίξῃ μεταξὺ τῶν πρώτων τὴν ἀνάγκην τοῦ οἰκονομικοῦ προγραμματισμοῦ τῆς ἀναπτύξεως. Ὡς παρετήρησεν εἰς τὸ ἄρθρον του, ἡ ἀνάγκη ταυτοχρόνου πραγματοποιήσεως ἑνὸς μεγάλου ὄγκου ἐπενδύσεων εἰς διαφόρους κλάδους καὶ βιομηχανίας ὁδηγεῖ μοιραίως εἰς τὴν ἔννοιαν μιᾶς προγραμματισμένης κατευθύνσεως τῆς ὅλης προσπαθείας. Μόνον ἐὰν ἐφαρμοσθῇ ὁ προγραμματισμός, εἶναι δυνατὸν νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν αἱ ἔμμεσοι συνέπειαι τῶν ἐπενδύσεων, δηλαδὴ τὸ κοινωνικὸν ὁριακὸν καθαρὸν προϊὸν ὡς κατευθυντήριος γραμμὴ διὰ τὴν ἔνταξιν ὡρισμένων ἐπωνύμων ἔργων εἰς τὴν ὅλην προσπάθειαν τῆς ἀναπτύξεως.

Τὰ ἀνωτέρω ἀποδεικνύουν πλήρως τὴν μεγίστην συμβολὴν τοῦ Rosenstein - Rodan εἰς τὴν θέσιν καὶ ἀνάλυσιν ὡρισμένων, τῶν πλέον σημαντικῶν, προβλημάτων τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Δικαίως, συνεπῶς, ἡ συμβολή του θεωρεῖται ὡς ἰδιαιτέρως ἀξιόλογος καὶ πρωτοποριακή.

VII. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ RAUL PREBISCH ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΟΥ ΤΑΣΕΩΣ ΧΕΙΡΟΤΕΡΕΥΣΕΩΣ ΤΩΝ ΟΡΩΝ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΤΩΝ ΕΝ ΑΝΑΠΤΥΞΕΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΩΝ

Μεταξὺ τῶν κυριωτέρων μεταπολεμικῶν συμβολῶν ἐπὶ τῶν θεμάτων τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ἰδιαιτέραν σημασίαν ἔχει τὸ ἔργον τοῦ Raul Prebisch[2].

Ἡ πρώτη βασικὴ θεωρητικὴ συμβολὴ τοῦ Prebisch εἰς τὴν ἔρευναν τῶν προβλημάτων τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως περιέχεται εἰς ἐργασίαν δημοσιευθεῖσαν κατὰ τὸ ἔτος 1950 ὑπὸ τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς, ἀναφερομένη εἰς τὰ ἰδιαίτερα προβλήματα τῆς περιοχῆς ταύτης. Εἰς τὴν ἐργασίαν αὐτήν, ὡς καὶ εἰς μεταγενέστερα δημοσιεύματά του, ὁ Prebisch διετύπωσε τὴν βασικὴν παρατήρησιν ὅτι ἡ ἀνάπτυξις, ὡς σύγχρονον ἱστορικὸν φαινόμενον, ἐκδηλοῦται εἰς περιωρι-

---

1) Τὴν διεύρυνσιν ταύτην τῆς ἐννοίας τῶν ἐξωτερικῶν οἰκονομιῶν ὀφείλομεν εἰς τὸν A. Young, καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Harvard, τὸν ὁποῖον ἐπικαλεῖται ὁ Rosenstein - Rodan εἰς τὸ ἄρθρον του.

2) Οὗτος διετέλεσεν ἐπὶ μακρὰν περίοδον ἐτῶν Ἐκτελεστικὸς Γραμματεὺς τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν διὰ τὴν Λατινικὴν Ἀμερικήν. Ἀκολούθως, ἀνέλαβε τὴν πρωτοβουλίαν διὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν σύστασιν τῆς UNCTAD, τῆς ὁποίας διετέλεσε καὶ ὁ πρῶτος Γενικὸς Γραμματεύς.

σμένην γεωγραφικὴν περιοχήν, τὴν ὁποίαν ἀπεκάλεσε «τὸ Κέντρον». Τὸ Κέντρον, κατὰ τὸν Prebisch, περιλαμβάνει τὰ βιομηχανικῶς ἀνεπτυγμένα κράτη τῆς Εὐρώπης, τὴν Βόρειον Ἀμερικήν, τὴν Αὐστραλίαν καὶ τὴν Νέαν Ζηλανδίαν. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἀξιώματα τῆς κλασσικῆς θεωρίας τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου, ὁ ὑπόλοιπος κόσμος δὲν ἠκολούθησε τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Κέντρου, ἀλλὰ παρέμεινεν εἰς κατάστασιν σχετικῆς οἰκονομικῆς στασιμότητος. Συνεπείᾳ τοῦ φαινομένου τούτου, ὁ κόσμος διακρίνεται εἰς Κέντρον καὶ εἰς Περιφέρειαν. Τὸ γνώρισμα δὲ τῆς Περιφερείας εἶναι τὸ χαμηλὸν ἐπίπεδον οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ἐπίπεδον ἀναπτύξεως τοῦ Κέντρου. Τὸ διεθνὲς ἐμπόριον δὲν ἀπετέλεσεν ὄχημα διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Περιφερείας, καὶ τοῦτο παρὰ τὰς ἐν προκειμένῳ ἀντιλήψεις τῶν κλασσικῶν καὶ νεοκλασσικῶν θεωρητικῶν τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου. Ἐν γένει, ἐμφανίζεται τὸ φαινόμενον τῆς σωρευτικοῦ χαρακτῆρος διαδικασίας τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως εἰς τὸ Κέντρον καὶ τῆς σχετικῆς οἰκονομικῆς στασιμότητος εἰς τὴν Περιφέρειαν.

Βάσει τῶν ἀνωτέρω διαπιστώσεων, ὁ Prebisch προχωρεῖ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν θεμελιωδῶν αἰτίων, κατὰ τὴν ἀντίληψίν του, τοῦ φαινομένου τούτου. Προσπαθεῖ, δηλαδή, νὰ ἀνεύρῃ τὴν αἰτιολόγησιν τῆς βραδείας οἰκονομικῆς ἀνόδου εἰς τὴν Περιφέρειαν. Κατὰ τὸν Prebisch, ἡ ἀναζήτησις τῶν αἰτίων τοῦ φαινομένου τῆς ἀποστάσεως μεταξὺ Κέντρου καὶ Περιφερείας δύναται νὰ ἀναζητηθῇ εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ἐξωτερικοῦ των ἐμπορίου. Πράγματι, τὸ διεθνὲς ἐμπόριον μεταξὺ Κέντρου καὶ Περιφερείας χαρακτηρίζεται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι τὸ μὲν Κέντρον εἰδικεύεται εἰς τὴν ἐξαγωγὴν βιομηχανικῶν προϊόντων πρὸς τὴν Περιφέρειαν, ἐνῷ ἀντιθέτως ἡ Περιφέρεια, κατὰ κανόνα, ἐφοδιάζει τὸ Κέντρον μὲ πρώτας ὕλας καὶ μὲ τρόφιμα. Ἡ ἀνωτέρω διάρθρωσις τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου τῆς Περιφερείας ὀφείλεται εἰς τὰς διαρθρωτικὰς ἀδυναμίας τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν. Πράγματι ἡ ἐπιτάχυνσις τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως εἰς τὰς χώρας τῆς Περιφερείας δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ μόνον ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν τῆς αὐξήσεως τῶν ἐπενδύσεων, ἰδίως εἰς μηχανήματα καὶ τεχνικὸν ἐξοπλισμόν. Ἀλλά, ὡς γνωστόν, ἡ διάρθρωσις τῆς παραγωγῆς τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ὑποτυπώδη ἀνάπτυξιν τῶν βιομηχανιῶν ἐκείνων αἱ ὁποῖαι παράγουν μηχανήματα καὶ ἐξοπλισμόν. Συνεπῶς ἡ κάλυψις τῶν ἀναγκῶν τῆς Περιφερείας γίνεται, κατ' ἀνάγκην, διὰ τῆς πραγματοποιήσεως εἰσαγωγῆς τῶν ἀνωτέρω εἰδῶν ἀπὸ τὰς χώρας τοῦ Κέντρου.

Συνεπείᾳ τοῦ ἀνωτέρω φαινομένου, ἡ δυνατότης τῆς Περιφερείας νὰ πραγματοποιήσῃ ταχεῖαν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν προσδιορίζεται ἀπὸ τὰς δυνατότητας πραγματοποιήσεως εἰσαγωγῶν ἀπὸ τὰς χώρας τοῦ Κέντρου. Ἀλλ' ἡ δυνατότης αὕτη ἐξαρτᾶται κυρίως ἀπὸ τὰς δυνατότητας ἐξαγωγῶν τῆς Περιφερείας πρὸς τὸ Κέντρον. Καὶ ἐκεῖ ὁ Prebisch ἐπισημαίνει βασικὴν ἀδυναμίαν διὰ τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας, τῆς ὁποίας αἱ συνέπειαι εἶναι

ἀποφασιστικαὶ καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς δυνατότητας οἰκονομικῆς των ἀναπτύξεως.

Ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, ἡ σύνθεσις τοῦ ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου τῶν ἐν ἀναπτύξει χωρῶν, δηλαδὴ τῆς Περιφερείας, χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ὕπαρξιν δύο βασικῶν κατηγοριῶν προϊόντων, δηλαδὴ τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ τῶν τροφίμων. Ἀφ' ἑνὸς λοιπὸν ἔχομεν τὴν περίπτωσιν τῶν ἐν ἀναπτύξει χωρῶν τῆς Περιφερείας, αἱ ὁποῖαι, διὰ νὰ προωθήσουν τὸν ρυθμὸν τῆς οἰκονομικῆς των ἀναπτύξεως, ἔχουν ἀνάγκην εἰσαγωγῆς βιομηχανικῶν προϊόντων, ἰδίως μηχανημάτων καὶ τεχνικοῦ ἐξοπλισμοῦ, ἀπὸ τὸ Κέντρον, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἔχομεν τὴν περίπτωσιν τοῦ Κέντρου, τὸ ὁποῖον εἰσάγει ἀπὸ τὴν Περιφέρειαν τὰς πρώτας ὕλας καὶ τρόφιμα. Ἐν ὄψει τῶν ἀνωτέρω δεδομένων, ὁ Prebisch παρατηρεῖ ὅτι ἡ ἐξέλιξις τῶν σχετικῶν τιμῶν τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων τοῦ Κέντρου ἀφ'ἑνός, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ τῶν τροφίμων προελεύσεως ἐκ τῆς Περιφερείας, ἐπηρεάζει ἀποφασιστικῶς τὰς δυνατότητας πραγματοποιήσεως εἰσαγωγῶν τῆς Περιφερείας. Αὗται ἐν συνεχείᾳ προσδιορίζουν τὰς δυνατότητας ταχείας οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν χωρῶν της.

Διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους ὁ Prebisch ἠσχολήθη μὲ τὴν μελέτην τῆς ἐξελίξεως τῶν τιμῶν τῶν δύο βασικῶν κατηγοριῶν ἐξαγωγῶν μακροχρονίως. Οὕτω, βάσει ὡρισμένων στατιστικῶν μελετῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ διεθνὲς ἐμπόριον τῆς Μεγάλης Βρεταννίας ἀφ' ἑνός, ἀφ' ἑτέρου δὲ βάσει ὡρισμένων στοιχείων συγκεντρωθέντων ὑπὸ τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν, ὁ Prebisch παρετήρησε μακροχρόνιον τάσιν χειροτερεύσεως τῶν ὅρων τοῦ ἐμπορίου, δηλαδὴ τῆς σχέσεως τῶν τιμῶν τῶν ἐξαγωγῶν πρὸς τὰς τιμὰς τῶν εἰσαγωγῶν τῆς Περιφερείας. Ἐπὶ πλέον τῆς διαπιστώσεως ταύτης, ὁ Prebisch ὑποστηρίζει ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἔχῃ ἐκδηλωθῆ ἡ μακροχρόνιος αὕτη τάσις χειροτερεύσεως τῶν ὅρων ἐμπορίου τῆς Περιφερείας, θὰ πρέπει λογικῶς νὰ ἀναμένεται τοιαύτη ἐκδήλωσις εἰς τὸ μέλλον. Τὴν ἀνωτέρω πρόβλεψιν στηρίζει ἐπὶ ὡρισμένων σκέψεων.

Εἰδικώτερον, παρατηρεῖ, ὅτι, ἐνῷ εἰς τὰς οἰκονομίας τοῦ Κέντρου ἐκδηλοῦται ταχεῖα αὔξησις τῆς παραγωγικότητος, ἡ ὁποία θὰ ἔπρεπε λογικῶς νὰ ὁδηγήσῃ καὶ εἰς τὴν προοδευτικὴν μείωσιν τῶν τιμῶν τῶν ἐξαγωγῶν τοῦ Κέντρου, δηλαδὴ τῶν τιμῶν τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων εἰς τὸ διεθνὲς ἐμπόριον, ἐν τούτοις, τοιαύτη τάσις ὄχι μόνον δὲν ἐξεδηλώθη, ἀλλ' οὔτε ἀναμένεται νὰ ἐκδηλωθῇ καὶ εἰς τὸ μέλλον. Καὶ τοῦτο διότι εἰς τὰς βιομηχανικῶς ὠργανωμένας κοινωνίας τῶν χωρῶν τοῦ Κέντρου, οἱ ἐργαζόμενοι διεκδικοῦν ἐπιτυχῶς τὴν αὔξησιν τῆς παραγωγικότητος ὑπὸ τὴν μορφὴν τῆς παροχῆς ηὐξημένων ἀμοιβῶν. Ἐν προκειμένῳ, ἀποφασιστικὸν ρόλον παίζει ὁ συνδικαλισμὸς καὶ ἡ ἐν γένει ὀργάνωσις τῆς ἐργασίας. Πολλάκις μάλιστα, εἰς τὰς βιομηχανικῶς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας, ἡ αὔξησις τῶν ὀνομαστικῶν ἀμοιβῶν ὑπερβαίνει σταθερῶς τὰς αὐξήσεις τῆς παραγωγικότητος, μὲ ἀνοδικὰς συνεπείας ἐπὶ τῶν τιμῶν.

Ἀλλὰ καὶ τὰ κέρδη τῶν ἐπιχειρηματιῶν εἰς τὰς χώρας τοῦ Κέντρου ἐμφανίζουν, μακροχρονίως, τάσιν αὐξήσεως μὲ ρυθμὸν ταχύτερον τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγικότητος. Ποία θὰ ἔπρεπε νὰ ἦτο λογικῶς ἡ θέσις τῆς Περιφερείας ; Ἐφ' ὅσον αἱ ἐξαγωγαί της ἀποτελοῦνται κατὰ κανόνα ἀπὸ τρόφιμα καὶ πρώτας ὕλας, ὁ ρυθμὸς βελτιώσεως τῆς παραγωγικότητος τοῦ ἐξωγωγικοῦ τομέως εἶναι μοιραίως βραδύτερος, ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν ἀντίστοιχον τοῦ ἐξαγωγικοῦ τομέως τοῦ Κέντρου. Καὶ τοῦτο διότι οἱ βιομηχανικοὶ κλάδοι ὑπερτεροῦν, κατὰ κανόνα, ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς κλάδους παραγωγῆς πρωτογενῶν προϊόντων ὡς πρὸς τὸν ρυθμὸν βελτιώσεως τῆς παραγωγικότητος.

Ἐὰν δὲν εἶχε σημειωθῆ εἰς τὸ Κέντρον ἡ προαναφερθεῖσα ταχυτέρα αὔξησις τῶν εἰσοδημάτων ἐν σχέσει πρὸς τὴν παραγωγικότητα, ἡ ὑπεροχὴ τοῦ Κέντρου ἔναντι τῆς Περιφερείας, ὡς πρὸς τοὺς ρυθμοὺς βελτιώσεως τῆς παραγωγικότητος τοῦ ἐξαγωγικοῦ τομέως, θὰ εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν σχετικὴν βελτίωσιν τῶν τιμῶν τῶν πρωτογενῶν προϊόντων ἐν σχέσει πρὸς τὰς τιμὰς τῶν βιομηχανικῶν τοιούτων. Ἡ κίνησις τῶν μακροχρονίων στατιστικῶν σειρῶν τῶν ὅρων τοῦ ἐμπορίου, ἐφ' ὅσον ἀποδεικνύει προοδευτικὴν χειροτέρευσιν τῆς σχέσεως τῶν τιμῶν τῶν προϊόντων τῆς Περιφερείας ἐν σχέσει πρὸς τὰς τιμὰς τῶν προϊόντων τοῦ Κέντρου, ἀποτελεῖ ἐπίσης ἔνδειξιν τοῦ γενονότος ὅτι τὰ εἰσοδήματα εἰς τὴν Περιφέρειαν δὲν ἠκολούθησαν πλήρως τὰς βελτιώσεις τῆς παραγωγικότητος. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἀποδίδεται ἀπὸ τὸν Prebisch εἰς τὰς κυκλικὰς διακυμάνσεις, αἱ ὁποῖαι ἐκδηλοῦνται εἰς τὸ Κέντρον λόγῳ συγκυριακῶν διαταραχῶν τῆς σχέσεως προσφορᾶς καὶ ζητήσεως, καὶ μέσῳ τοῦ μηχανισμοῦ τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου ἐπιδροῦν καὶ ἐπὶ τῆς Περιφερείας.

Ἐν συνόψει, ἐνῷ τὸ Κέντρον ἐπέτυχε νὰ καρπωθῆ τὰς εὐεργετικὰς συνεπείας τῆς βελτιώσεως τῆς παραγωγικότητος εἰς τοὺς βιομηχανικοὺς τομεῖς, αἱ χῶραι τῆς Περιφερείας μετεβίβασαν τμῆμα τῆς ἐπιτευχθείσης τεχνολογικῆς προόδου εἰς τοὺς κλάδους πρωτογενοῦς παραγωγῆς πρὸς τὸ Κέντρον, διὰ τῆς μειώσεως τῶν τιμῶν τῶν ἐξαγωγῶν των.

Εἰς μεταγενεστέρας ἐργασίας τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὴν Λατινικὴν Ἀμερικήν, ὁ Prebisch ἀναλύει περισσότερον τὸ φαινόμενον τῆς μακροχρονίου χειροτερεύσεως τῶν ὅρων τοῦ ἐμπορίου τῶν χωρῶν τῆς Περιφερείας. Ἐπὶ τῇ βάσει στατιστικῶν στοιχείων ἀναφερομένων εἰς τὸ διεθνὲς ἐμπόριον μεταξὺ τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς καὶ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, παρατηρεῖ ὅτι τὸ Κέντρον, ἢ μᾶλλον αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι, ἐμφανίζουν μακροχρονίως τάσιν μειώσεως τοῦ συντελεστοῦ εἰσαγωγῶν των ἀπὸ τὰς Λατινοαμερικανικὰς χώρας, ἐνῷ ἀντιθέτως αἱ χῶραι τῆς Περιφερείας ἔχουν τάσιν αὐξήσεως τοῦ συντελεστοῦ εἰσαγωγῶν των ἀπὸ τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ὀφείλεται εἰς πλείστους παράγοντας. Μεταξὺ τούτων οἱ κυριώτεροι εἶναι οἱ κάτωθι:

1) Ἐφ' ὅσον ἡ τεχνικὴ πρόοδος ὑπῆρξε ταχυτέρα εἰς τὰς Ἡνωμένας

Πολιτείας παρὰ εἰς οἱανδήποτε ἄλλην χώραν, αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ἀπετέλεσαν τὴν κυριωτέραν πηγὴν προμηθείας τῶν ἀναγκαίων μηχανημάτων καὶ εἰδῶν τεχνικοῦ ἐξοπλισμοῦ διὰ τὴν ἐκβιομηχάνισιν τῆς Περιφερείας.

2) Ἡ τεχνικὴ πρόοδος εἰς τὸ Κέντρον ἐκδηλοῦται κατὰ κανόνα διὰ τῆς παραγωγῆς νέων προϊόντων, τῶν ὁποίων ἡ ζήτησις ἐκδηλοῦται ταχέως καὶ εἰς χώρας τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς. Συνεπείᾳ τοῦ φαινομένου τούτου, ὑπάρχει τάσις ὑποκαταστάσεως τῆς ζητήσεως τῶν ἐγχωρίων προϊόντων τῆς Περιφερείας διὰ τῆς δαπάνης τοῦ εἰσοδήματος τοῦ καταναλωτοῦ πρὸς ἀπόκτησιν νέων προϊόντων ἀλλοδαπῆς προελεύσεως.

3) Παραλλήλως πρὸς τὰ τεχνικὰ πλεονεκτήματα τῶν νέων προϊόντων, τὰ ὁποῖα συνεχῶς προσφέρονται ὑπὸ τοῦ Κέντρου, αἱ χῶραι τῆς Περιφερείας ὑφίστανται καὶ τὰς συνεπείας μιᾶς ἐπιθετικῆς πολιτικῆς διαφημίσεως. Συνεπείᾳ ταύτης ἐπηρεάζονται αἱ καταναλωτικαὶ συνήθειαι τῶν κατοίκων κατὰ τρόπον ὁ ὁποῖος ὁδηγεῖ εἰς τὴν ζήτησιν ηὐξημένων εἰσαγωγῶν. Καὶ τοῦτο εἰς βάρος τῶν κλάδων τῆς ἐγχωρίου παραγωγῆς, ἡ ζήτησις τῶν προϊόντων τῶν ὁποίων ἐπηρεάζεται πτωτικῶς λόγῳ τῆς μεταβολῆς τῶν προτιμήσεων τῶν καταναλωτῶν.

Μεταγενεστέρως, ὁ Prebisch ὑποστηρίζει ὅτι τὸ κύριον αἴτιον τῆς προοδευτικῆς χειροτερεύσεως τῶν ὅρων τοῦ ἐμπορίου τῆς Περιφερείας ὀφείλεται εἰς τὰς διαφόρους τιμάς, τὰς ὁποίας παρουσιάζει ὁ συντελεστὴς τῆς εἰσοδηματικῆς ἐλαστικότητος τῆς ζητήσεως δι' εἰσαγωγὰς εἰς τὸ Κέντρον καὶ εἰς τὴν Περιφέρειαν. Πράγματι, εἰς τὰς χώρας τῆς Περιφερείας, ὁ συντελεστὴς εἰσοδηματικῆς ἐλαστικότητος τῆς ζητήσεως δι' εἰσαγωγὰς προελεύσεως ἐκ τοῦ Κέντρου εἶναι, κατὰ κανόνα, πολὺ μεγαλύτερος τῆς μονάδος. Ἀντιθέτως, εἰς τὰς χώρας τοῦ Κέντρου, ὁ ἀντίστοιχος συντελεστὴς εἰσοδηματικῆς ἐλαστικότητος τῆς ζητήσεως δι' εἰσαγωγὰς τροφίμων καὶ πρώτων ὑλῶν ἀπὸ τὰς χώρας τῆς Περιφερείας εἶναι, κατὰ κανόνα, μικρότερος τῆς μονάδος. Καὶ τοῦτο, διότι ὑπάρχουν δύο βασικοὶ παράγοντες εἰς τὸ Κέντρον, οἱ ὁποῖοι ἐπηρεάζουν τὴν τιμὴν τοῦ συντελεστοῦ τούτου. Οὕτω, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ πρώτας ὕλας ἀποτελεῖ γεγονὸς ὅτι ἡ τεχνολογικὴ πρόοδος εἰς τὸ Κέντρον ὁδηγεῖ εἰς τὴν τάσιν τῆς μειώσεως τῆς κατὰ μονάδα προϊόντος χρησιμοποιήσεως πρώτης ὕλης ἢ ἐνδεχομένως καὶ εἰς τὴν τάσιν ὑποκαταστάσεως τῆς φυσικῆς πρώτης ὕλης δι' ὑποκαταστάτων ὑλῶν. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὰς εἰσαγωγὰς τροφίμων, αὗται ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὸ γεγονὸς τὸ ὁποῖον εἶχεν ἤδη ἐπισημάνει ὁ Adam Smith εἰς τὸ κλασσικόν του ἔργον, ὅτι δηλαδὴ αἱ ἀνθρώπινοι ἀνάγκαι εἰς τρόφιμα, ἐφ' ὅσον καλύπτονται, δὲν δύναται νὰ αὐξηθοῦν αὐξανομένου τοῦ εἰσοδήματος Ὡς παρετήρησεν ὁ Adam Smith, ἡ αὔξησις τοῦ εἰσοδήματος ὁδηγεῖ μέχρις ἑνὸς σημείου εἰς τὴν αὔξησιν τῆς καταναλώσεως τροφίμων λόγῳ τῆς πεπερασμένης ἱκανότητος τοῦ ἀνθρωπίνου στομάχου. Αἱ συνέπειαι τῆς διαφορᾶς τιμῆς τοῦ συντελεστοῦ τῆς εἰσοδηματικῆς ἐλαστικότητος τῆς ζητήσεως δι' εἰσαγωγὰς τοῦ Κέντρου ἐκ τῆς Περιφερείας, ἐν σχέσει πρὸς ἐκείνην

τῆς ζητήσεως τῆς Περιφερείας διὰ προϊόντα προελεύσεως ἐκ τοῦ Κέντρου, εἶναι προοδευτικὴ καὶ μακροχρόνιος χειροτέρευσις τῶν ὅρων τοῦ ἐμπορίου τῆς Περιφερείας.

Αἱ ἀνωτέρω διαπιστώσεις ὡδήγησαν τὸν Prebisch εἰς τὸ νὰ ὑποστηρίζῃ τὴν ἀνάγκην τῆς ταχείας ἐκβιομηχανίσεως τῆς Περιφερείας, εἰδικώτερον δὲ τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς.

Ἐφ' ὅσον τὸ διεθνὲς ἐμπόριον δὲν ἀπετέλεσε, καὶ δὲν δύναται νὰ ἀποτελέσῃ καὶ εἰς τὸ μέλλον, ὄχημα τῆς προωθήσεως τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς, δι' ὅλους τοὺς προαναφερθέντας λόγους, προκύπτει ἀδήριτος ἡ ἀνάγκη τῆς μεταβολῆς τῆς διαρθρώσεως τῶν οἰκονομιῶν τῆς Περιφερείας, εἰς τρόπον ὥστε αὗται νὰ δύνανται νὰ καρπωθοῦν τὰς προόδους τῆς τεχνικῆς καὶ νὰ δυνηθοῦν νὰ αὐξήσουν τὰ εἰσοδήματά των κατὰ ρυθμὸν τοὐλάχιστον ἀντίστοιχον πρὸς ἐκεῖνον μὲ τὸν ὁποῖον αὐξάνεται τὸ εἰσόδημα τοῦ Κέντρου.

Ἐν συμπεράσματι, ὁ Prebisch, εἰς τὰς διαφόρους ἐργασίας τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν διὰ τὴν Λατινικὴν Ἀμερικήν, ὑποστηρίζει τρεῖς θέσεις. Ἡ μακροχρόνιος χειροτέρευσις τῶν ὅρων τοῦ ἐμπορίου τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν δύναται νὰ ἀποδοθῇ :

1) εἰς τὴν εἰς βάρος τῶν οἰκονομιῶν τούτων κατανομὴν τῶν κερδῶν ἐκ τῆς ηὐξημένης παραγωγικότητος,

2) εἰς τὰς διαφόρους κυκλικὰς διακυμάνσεις ἀφ' ἑνὸς τῶν τιμῶν τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ τροφίμων,

3) εἰς τὰς διαφορὰς εἰς τοὺς ρυθμοὺς αὐξήσεως τῆς ζητήσεως τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας καὶ τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ τροφίμων εἰς τὰς βιομηχανικῶς ἀνεπτυγμένας χώρας.

Ὡς πρὸς τὸν πρῶτον παράγοντα, ὁ Prebisch παρατηρεῖ ὅτι ἡ αὔξησις τῆς παραγωγικότητος τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων ὡδήγησεν εἰς τὴν αὔξησιν τῶν ἀμοιβῶν τῆς ἐργασίας καὶ τῶν κερδῶν καὶ οὐχὶ εἰς τὴν μείωσιν τῶν τιμῶν των. Εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν τροφίμων καὶ τῶν πρώτων ὑλῶν προελεύσεως ἐκ τῶν μὴ ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν, αἱ βελτιώσεις τῆς παραγωγικότητος, ἐνῷ ὑπῆρξαν μικρότεραι, κατενεμήθησαν κυρίως ὑπὸ τὴν μορφὴν μειώσεως τῶν τιμῶν τῶν προϊόντων τούτων εἰς τὸ διεθνὲς ἐμπόριον.

Ἡ θέσις τοῦ Prebisch, ἐν σχέσει πρὸς τὴν μακροχρόνιον τάσιν χειροτερεύσεως τῶν ὅρων τοῦ ἐμπορίου τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν, ἐμφανίζεται εἰς πλείστας ὅσας ἐργασίας τῶν Ἡνωμ. Ἐθνῶν, ὡς καὶ εἰς κείμενα ἐπιφανῶν οἰκονομολόγων ἀσχοληθέντων μὲ τὰ προβλήματα τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Δυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν τοὺς Hans Singer, Arthur Lewis καὶ Gunnar Myrdal μεταξὺ τῶν ἐπιφανεστέρων ὑποστηρικτῶν τῆς θέσεως περὶ μακροχρονίου τάσεως χειροτερεύσεως τῶν ὅρων τοῦ ἐμπορίου διὰ τὰς ἀναπτυσσομένας οἰκονομίας.

Ἡ θέσις αὕτη τοῦ Prebisch δὲν παρέμεινεν ἄνευ κριτικῆς. Πράγματι, πλεῖστοι συγγραφεῖς, ὡς ὁ Haberler, ὁ Viner, ὁ H. Johnson, ἠμφισβήτησαν

ἐὰν πράγματι ἐσημειώθη ἡ ὑποστηριχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Prebisch δυσμενὴς τροπὴ τῶν ὅρων τοῦ ἐμπορίου εἰς βάρος τῶν χωρῶν τῆς Περιφερείας. Συγκεκριμένως ἔθεσαν τὸ ἐρώτημα, ἐὰν τὰ στατιστικὰ δεδομένα πράγματι ἀποδεικνύουν τοιαύτην μακροχρόνιον τάσιν χειροτερεύσεως τῶν ὅρων τοῦ ἐμπορίου.

Αἱ κυριώτεραι ἀντιρρήσεις ἀναφέρονται εἰς τὰ κάτωθι κρίσιμα σημεῖα:

α) Εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι πολλαὶ ἀπὸ τὰς στατιστικὰς σειράς, τὰς ὁποίας χρησιμοποιεῖ ὁ Prebisch καὶ οἱ ὀπαδοί του, ἀναφέρονται εἰς τὰς τάσεις τῶν τιμῶν τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων ἀφ' ἑνός, καὶ τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ τῶν τροφίμων ἀφ' ἑτέρου, χωρίς, ἐν τούτοις, νὰ γίνεται διάκρισις τοῦ τόπου προελεύσεως τῶν τελευταίων. Εἶναι ὅμως γνωστὸν ὅτι πολλαὶ ἀνεπτυγμέναι οἰκονομίαι, ὡς π.χ. αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι, ὁ Καναδᾶς, ἡ Αὐστραλία, ἐξάγουν διεθνῶς ὡρισμένα τρόφιμα ἢ πρώτας ὕλας, ὡς ὁ σῖτος, ὁ καπνός, ὁ βάμβαξ κλπ. Εἶναι δυνατὸν αἱ χῶραι αὗται νὰ εἶναι ἐκεῖναι αἱ ὁποῖαι ὑπέστησαν τὰς συνεπείας τῆς μακροχρονίου πτώσεως τῶν τιμῶν τῶν ἀγαθῶν αὐτῶν.

β) Παρετηρήθη ὅτι αἱ στατιστικαὶ τῶν ὅρων τοῦ ἐμπορίου δὲν ἐκφράζουν τὰς ποιοτικὰς διαφορὰς αἱ ὁποῖαι, ἐνδεχομένως, ἐπηρέασαν ἀποφασιστικῶς τὰς τιμάς. Ἀλλὰ μακροχρονίως εἰς τὸ διεθνὲς ἐμπόριον ποιοτικαὶ βελτιώσεις παρουσιάζονται κυρίως εἰς τὰ βιομηχανικὰ ἀγαθὰ καὶ πολὺ ὀλιγώτερον εἰς τὰς πρώτας ὕλας καὶ τὰ τρόφιμα, προϊόντα κατ' ἐξοχὴν προελεύσεως ἐκ τῆς Περιφερείας. Ὡς συγκεκριμένον παράδειγμα ἀναφέρεται τὸ αὐτοκίνητον. Τὸ σύγχρονον αὐτοκίνητον ὑπερέχει ἀσφαλῶς ποιοτικῶς κατὰ πολὺ ἐν σχέσει πρὸς τὸ αὐτοκίνητον τοῦ ἔτους 1930. Αἱ τιμαὶ ὅμως τοῦ ἀγαθοῦ τούτου ηὐξήθησαν ὀλιγώτερον ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν βελτίωσιν τῆς ποιότητος. Τοῦτο σημαίνει ὅτι αἱ ἀναπτυσσόμεναι οἰκονομίαι ἀπολαμβάνουν εἰς χαμηλοτέρας τιμὰς ἀγαθὰ βιομηχανικῆς προελεύσεως βελτιωμένης ποιότητος.

γ) Ἡ τελευταία καὶ σπουδαιοτέρα παρατήρησις εἶναι ὅτι αἱ χρησιμοποιηθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Prebisch ἀλλὰ καὶ ἑτέρων ὑπηρεσιῶν τῶν Ἡν. Ἐθνῶν στατιστικαὶ πρὸς κατάρτισιν τῶν δεικτῶν τῶν ὅρων τοῦ ἐμπορίου, ἀναφέρονται εἰς τὰς τιμὰς cif τῶν εἰσαγωγῶν εἰς τὰς πλουσίας οἰκονομίας, καθὼς καὶ εἰς τὰς τιμὰς fob τῶν ἐξαγωγῶν των. Δεδομένου ὅμως ὅτι ἐσημειώθη μεγίστη βελτίωσις μακροχρονίως εἰς τὰ μέσα διεθνοῦς μεταφορᾶς τῶν ἐμπορευμάτων καὶ ἰδίως εἰς τὴν ἐμπορικὴν ναυτιλίαν, παρετηρήθη, ὡς ἦτο φυσικόν, μακροχρόνιος τάσις πτώσεως τῶν τιμῶν τῶν ναύλων. Εἶναι, συνεπῶς, δυνατὸν νὰ παρουσιάζεται, φαινομενικῶς, βελτίωσις τῶν ὅρων τοῦ ἐμπορίου τῶν πλουσιωτέρων οἰκονομιῶν, ἐφ' ὅσον χρησιμοποιηθοῦν τὰ στατιστικὰ στοιχεῖα τοῦ ἐξωτερικοῦ των ἐμπορίου, ὡς καὶ συγχρόνως τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν, ἐφ' ὅσον χρησιμοποιηθοῦν τὰ ἴδιά των στατιστικὰ δεδομένα.

Οἱ ἀνωτέρω παράγοντες, ἂν ἀποδειχθοῦν, ὁδηγοῦν εἰς τὸ συμπέρασμα

ὅτι χρειάζεται πολὺ λεπτομερεστέρα ἔρευνα τῆς πραγματικότητος, προκειμένου νὰ ἀποφανθῶμεν ἐὰν πράγματι ἐσημειώθη ἡ ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Prebisch καὶ ἄλλων οἰκονομολόγων μακροχρόνιος τάσις χειροτερεύσεως τῶν ὅρων τοῦ ἐμπορίου τῆς Περιφερείας.

VIII. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ RAGNAR NURKSE ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΙΣΟΡΡΟΠΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

Ὁ Ragnar Nurkse ὑπῆρξεν ἐπίσης εἷς ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων θεωρητικῶν τῆς ἀναλύσεως τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Πρὶν ἀσχοληθῇ μὲ τὰ προβλήματα τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν, εἶχεν ἤδη ἀποκτήσει διεθνῆ φήμην διὰ τὰς ἐργασίας του τὰς ἀνεφερομένας εἰς τὰ προβλήματα τῶν διεθνῶν οἰκονομικῶν συναλλαγῶν καὶ τῆς διεθνοῦς ρευστότητος, ὡς π.χ. διὰ τὴν κλασσικὴν ἐργασίαν του τὴν γενομένην διὰ λογαριασμὸν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν.

Ἡ πρώτη ἀξιόλογος συμβολὴ τοῦ Nurkse περιέχεται εἰς τὰς διαλέξεις του τὰς γενομένας τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1952 εἰς τὸ Κάϊρον, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Αἰγύπτου. Ἐν συνεχείᾳ ὁ Nurkse ἀνέπτυξε περισσότερον τὰ κύρια σημεῖα τῶν διαλέξεών του καὶ ἐδημοσίευσε τὸ 1953 τὸ γνωστὸν ἔργον του, μὲ τίτλον «Προβλήματα τοῦ Σχηματισμοῦ Κεφαλαίου εἰς τὰς Ὑπαναπτύκτους Χώρας»[1]. Τὸ βιβλίον τοῦτο εἶχε μεγίστην ἀπήχησιν καὶ ἀπετέλεσεν ἀντικείμενον εὐρυτάτων συζητήσεων. Πλὴν τῆς γνωστῆς θεωρίας τῆς ἰσορρόπου ἢ συμμέτρου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως[2], ἡ ἐργασία τοῦ Nurkse περιλαμβάνει πλείστας κρισίμους συμβολάς.

Μεταξὺ τῶν πλέον σημαντικῶν συμβολῶν τοῦ Nurkse, δυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν τὴν παρατήρησιν, ὅτι εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας δὲν ὑφίσταται μόνον πρόβλημα προσφορᾶς ἀποταμιεύσεων πρὸς σχηματισμὸν κεφαλαίου· ὑπάρχει ἐπίσης πρόβλημα ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς ζητήσεως κεφαλαίων δι' ἐπενδύσεις. Πρόβλημα, τὸ ὁποῖον προέρχεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ χαμηλὰ εἰσοδήματα περιορίζουν τὸ μέγεθος τῆς ἀγορᾶς καὶ συνεπῶς ἐλέγχουν τὰς δυνατότητας πραγματοποιήσεως ἐπικερδῶν ἐπιχειρηματικῶν πρωτοβουλιῶν, αἵτινες συνεπάγονται τὴν ἀνάληψιν δαπανῶν δι' ἐπενδύσεις.

Ἡ σκέψις αὕτη ὅτι τὸ μικρὸν μέγεθος τῆς ἀγορᾶς θέτει περιορισμοὺς εἰς τὰς ἐπιθυμίας πρὸς πραγματοποίησιν ἐπενδύσεων, ἀποτελεῖ, ὡς παρατηρεῖ ὁ Nurkse, σύγχρονον ἐπανάληψιν τῆς γνωστῆς θέσεως τοῦ Adam Smith, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν τὸ μέγεθος τῆς ἀγορᾶς θέτει φραγμοὺς εἰς τὸν καταμερισμὸν τῶν ἔργων. Ὡς καὶ ὁ Rosenstein - Rodan, ὁ Nurkse

---

1 R. Nurkse, Problems of Capital Formation in Underdeveloped Countries, Ὀξφόρδη, 1953.

2 Ὁ ὅρος «σύμμετρος οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις» χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Α. Κανελλοπούλου πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ ὅρου balanced growth. Ἂν καὶ οἱ ὅροι «ἰσόρροπος» καὶ «σύμμετρος» δὲν εἶναι συνώνυμοι, ἀποδεχόμεθα ἐν τούτοις ,τὴν ὁρολογίαν ταύτην.

ἐν προκειμένῳ ρητῶς ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ καθηγητοῦ A. Young τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Harvard, ὁ ὁποῖος, ὡς ἐλέχθη ἤδη, συνέβαλεν εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἐννοίας τῶν λεγομένων ἐξωτερικῶν οἰκονομιῶν (Marshall).

Ἡ ἀνωτέρω θέσις τοῦ Nurkse ἐν σχέσει πρὸς τὰ προβλήματα τῶν ἐπενδύσεων εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας ἀπέδειξεν ὅτι τὸ ὅλον πρόβλημα τῶν ἐπενδύσεων εἰς τὰς χώρας ταύτας εἶναι πολὺ περισσότερον πολύπλοκον καὶ πολυσύνθετον παρ' ὅ,τι ἐπίστευον οἱ συγγραφεῖς ἐκεῖνοι,οἱ ὁποῖοι ὑπεστήριζον ὅτι ἡ ἔλλειψις προσφορᾶς ἀποταμιεύσεων ἀποτελεῖ τὸ βασικὸν ἢ καὶ τὸ μοναδικὸν ἐμπόδιον εἰς τὰς προσπαθείας ταχυρρύθμου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐν καθυστερήσει οἰκονομιῶν.

Ἑτέρα βασικὴ ἔννοια τὴν ὁποίαν εἰσήγαγεν εἰς τὸ βιβλίον του ὁ Nurkse εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ φαύλου κύκλου τῆς πενίας[1].

Ποία ἡ ἔννοια τοῦ φαύλου κύκλου τῆς πενίας κατὰ τὸν Nurkse; Ὁ ἴδιος μᾶς λέγει ὅτι ὑφίστανται κυκλικαὶ δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι δροῦν καὶ ἀντιδροῦν μεταξύ των, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ὁδηγήσουν μίαν χώραν νὰ παραμένῃ εἰς τὴν κατάστασιν τῆς πενίας, ἐφ' ὅσον αὕτη εἶναι ὑπανάπτυκτος. Διὰ νὰ ἐπεξηγήσῃ τὰς ἀνωτέρω σκέψεις, ὁ Nurkse μᾶς δίδει τὸ παράδειγμα ἑνὸς πένητος, ὁ ὁποῖος, ἐπειδὴ δὲν ἔχει τὰ μέσα διὰ νὰ τραφῇ ἐπαρκῶς, ὑποσιτίζεται. Ἐπειδὴ ὑποσιτίζεται, ἔχει ἐπισφαλῆ ὑγείαν. Ἐπειδὴ ἔχει ἐπισφαλῆ ὑγείαν, ἔχει μειωμένην ἱκανότητα πρὸς ἐργασίαν, μὲ συνέπειαν νὰ εἶναι πένης. Ὅπερ σημαίνει ὅτι δὲν ἔχει ἐπαρκῆ μέσα διὰ νὰ τραφῇ ἐπαρκῶς κ.ο.κ. Μία ἀνάλογος περίπτωσις, ἀναφερομένη διὰ μίαν χώραν λαμβανομένην ὡς σύνολον, δύναται, κατὰ τὸν Nurkse, νὰ συνοψισθῇ εἰς μίαν αὐταπόδεικτον πρότασιν ὅτι μία χώρα εἶναι πτωχή, ἐπειδὴ εἶναι πτωχή. Πῶς δύναται ἡ ἔννοια τοῦ φαύλου κύκλου τῆς πενίας νὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ τὴν ἀνάλυσιν τῶν προβλημάτων τοῦ σχηματισμοῦ κεφαλαίου; Ἡ προσφορὰ κεφαλαίου προσδιορίζεται ἀπὸ τὴν ἱκανότητα ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς πραγματοποίησιν ἀποταμιεύσεων, ἐνῷ ἡ ζήτησις κεφαλαίου προσδιορίζεται ἀπὸ τὰ ὑφιστάμενα κίνητρα διὰ τὴν πραγματοποίησιν ἐπενδύσεων. Ὑφίσταται κατὰ τὸν Nurkse κυκλικὴ σχέσις πρὸς τὰ δύο σκέλη τοῦ σχηματισμοῦ κεφαλαίου εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους περιοχὰς τῆς Γῆς.

Πράγματι, ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς προσφορᾶς εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας ὑφίσταται περιωρισμένη ἱκανότης πρὸς ἀποταμίευσιν, ὀφειλομένη εἰς τὸ χαμηλὸν ἐπίπεδον τοῦ πραγματικοῦ εἰσοδήματος. Ἀλλὰ τὸ χαμηλὸν ἐπίπεδον τοῦ εἰσοδήματος ἀποτελεῖ ἀντανάκλασιν τῆς μειωμένης παραγω-

---

1 Ἡ σκέψις ὅτι ὑφίσταται εἷς φαῦλος κύκλος ὑπὸ στατικὴν ἔννοιαν, λόγῳ ἀλληλοεξουδετερουμένων δυνάμεων, ἐμφανίζεται ἤδη εἰς τὴν κλασσικὴν ἐργασίαν τοῦ οἰκονομολόγου τοῦ Ο.Η.Ε. καὶ ἐμπειρογνώμονος ἐπὶ τῶν θεμάτων τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως Hans Singer, ὑπὸ τὸν τίτλον «Οἰκονομικὴ πρόοδος εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους οἰκονομίας», Μάρτιος 1949.

γικότητος, ἡ ὁποία καὶ αὕτη δύναται νὰ ἀποδοθῇ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς τὴν ἔλλειψιν κεφαλαίου. Ἡ ἔλλειψις κεφαλαίου εἶναι συνέπεια τῆς περιωρισμένης δυνατότητος πρὸς πραγματοποίησιν ἀποταμιεύσεων καὶ οὕτως ὁ κύκλος συμπληροῦται.

Ἀντιστοίχως, ἀπὸ τὴν πλευρὰν τῆς ζητήσεως τὸ πρόβλημα ἐμφανίζεται ὡς κάτωθι. Ἡ ἐπιθυμία πρὸς πραγματοποίησιν ἐπενδύσεων εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι περιωρισμένη λόγῳ τῆς περιωρισμένης ἀγοραστικῆς ἱκανότητος τοῦ πληθυσμοῦ ὀφειλομένης εἰς τὰ χαμηλὰ πραγματικὰ εἰσοδήματα, τὰ ὁποῖα ἐπίσης εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδοθοῦν εἰς τὴν χαμηλὴν παραγωγικότητα. Ἡ μειωμένη παραγωγικότης, ἐν τούτοις, εἶναι συνέπεια τῆς χαμηλῆς ποσότητος κεφαλαίου, ἡ ὁποία χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν παραγωγήν.

Μεγίστην ἀπήχησιν εἶχεν ἡ ὑποστηριχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Nurkse, εἰς τὸ δεύτερον κεφάλαιον τοῦ βιβλίου του, ἄποψις, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν εἰς τὰς χώρας τὰς πυκνοκατωκημένας, ἡ ὕπαρξις ὑποαπασχολουμένου ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, εἰς τὸν ἀγροτικὸν τομέα, ἀποτελεῖ δυναμικὸν ἀποταμιεύσεως, δυνάμενον νὰ κινητοποιηθῇ διὰ τὴν πραγματοποίησιν ἐπενδύσεων.

Ἀναφερόμενος εἰς τὰς ποικίλας περιπτώσεις τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν, ὁ Nurkse διεπίστωσεν ὅτι εἶναι δυνατὸν αὗται νὰ καταταχθοῦν εἰς δύο διακεκριμένας κατηγορίας : οἰκονομίαι μὲ πλεονάζοντα πληθυσμὸν καὶ οἰκονομίαι μὲ πληθυσμιακὸν ἔλλειμμα. Εἰς τὰς πρώτας, αἱ ὁποῖαι συναντῶνται εἰς τὸν χῶρον τῆς Νοτιοανατολικῆς Ἀσίας, τὴν Αἴγυπτον κλπ. ὑφίσταται σημαντικὴ ὑποαπασχόλησις, ἡ κεκαλυμμένη ἀνεργία, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἄνευ τῆς μεταβολῆς τῶν μεθόδων καλλιεργείας, δηλαδὴ μὲ τὴν αὐτὴν τεχνικήν, σημαντικὸν τμῆμα τῶν ἀπασχολουμένων εἰς ἀγροτικὰς ἐργασίας δύναται νὰ ἀπομακρυνθῇ ἐκ τοῦ κλάδου τούτου, ἄνευ οὐδεμιᾶς μειώσεως τῆς παραγωγῆς ἀγροτικῶν προϊόντων. Δηλαδή, τὸ αὐτὸ ἀγροτικὸν προϊὸν δύναται νὰ παραχθῇ μὲ πολὺ μικρότερον συνολικὸν ἐργατικὸν δυναμικὸν καὶ τοῦτο ἄνευ μεταβολῆς τῆς χρησιμοποιουμένης εἰς τὰς καλλιεργείας τεχνικῆς.

Εἰς ποίαν περίπτωσιν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑφίσταται πράγματι ὑποαπασχόλησις ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω ἔννοιαν ; Ἀπαντῶ ὅτι τοῦτο συμβαίνει, κυρίως, ὁσάκις ὑφίσταται οἰκογενειακὴ ἐκμετάλλευσις τῆς γῆς. Τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας ἐργάζονται ἀπὸ κοινοῦ καὶ ἀπολαμβάνουν ἐπίσης ἀπὸ κοινοῦ τὸ εἰσόδημα τὸ πραγματοποιούμενον συνολικῶς ὑπὸ τῆς οἰκογενείας, ἔστω καὶ ἂν ἡ συμμετοχὴ ἑ ν ὸ ς ἑ κ ά σ τ ο υ εἰς τὸ τελικὸν προϊὸν εἶναι κατ' οὐσίαν ἀνύπαρκτος.

Συνεπῶς, εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτῆς τῆς μορφῆς τῆς ὑποαπασχολήσεως, ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας εἶναι εἴτε μηδενικὴ εἴτε καί, κατὰ τὰς ἀπόψεις ὡρισμένων ἐρευνητῶν, κατ' οὐσίαν ἀρνητική. Ἐὰν τοῦτο συμβαίνῃ, ἡ ἀπομάκρυνσις ὡρισμένων ἀτόμων ἀπὸ τὰς καλλιεργείας θὰ εἶχεν

ὡς συνέπειαν τὴν αὔξησιν τοῦ προϊόντος. Ὁ Nurkse [1] δὲν ἀποδέχεται τὴν ἄποψιν κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ ὁριακὸν προϊὸν τοῦ ἐργαζομένου εἶναι ἀρνητικόν. Ἀρκεῖται εἰς τὴν διαπίστωσιν ὅτι εἶναι μηδαμινὴ ἡ συμβολὴ τοῦ ἐργαζομένου. Ἀκολούθως, ὁ Nurkse ἐξετάζει ἐὰν τὸ φαινόμενον τῆς ὑποαπασχολήσεως εἶναι ἐποχικὸν ἢ ἐὰν εἶναι μόνιμος κατάστασις διὰ τὰς χώρας εἰς τὰς ὁποίας ἡ πίεσις τοῦ πληθυσμοῦ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους εἶναι μεγάλη (χώρας μὲ ὑπερπληθυσμόν). Ἀναγνωρίζει ὅτι ἐποχικῶς ἡ ἀπαιτουμένη ἐργατικὴ δύναμις δύναται νὰ μεταβάλλεται, ἰδίως ὅταν καλλιεργοῦνται ὡρισμένα προϊόντα, τὰ ὁποῖα κατὰ τὸν χρόνον τῆς συγκομιδῆς ἢ τῆς καλλιεργείας ἀπασχολοῦν ηὐξημένον ἀριθμὸν ἡμερομισθίων. Νομίζει, ἐν τούτοις, ὅτι αἱ ὑφιστάμεναι ἔρευναι ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὕπαρξιν τοῦ φαινομένου τῆς ὑποαπασχολήσεως ἀποδεικνύουν ὅτι ὑπάρχει τὸ φαινόμενον ὑπὸ μόνιμον μορφὴν καὶ ὄχι ὑπὸ ἐποχικὴν τοιαύτην.

Πῶς ὑφίσταται λανθάνον ἀποταμιευτικὸν δυναμικὸν ὁσάκις ὑφίσταται τὸ φαινόμενον τῆς ὑποαπασχολήσεως εἰς τὴν γεωργίαν; Διὰ νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ὁ Nurkse ὑποστηρίζει, ὅτι, ἐφ' ὅσον πλεονάζει ἐργατικὴ δύναμις ἐκεῖ ὅπου ὑφίσταται ὑποαπασχόλησις εἰς τὰς γεωργικὰς ἐργασίας, εἶναι δυνατὸν ἔνιοι ἐκ τῶν πλεναζόντων ἐργατῶν νὰ μεταφερθοῦν ἀπὸ τὰς ἀγροτικὰς ἐργασίας καὶ νὰ χρησιμοποιηθοῦν διὰ τὴν πραγματοποίησιν ἐπενδύσεων, π.χ. διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἀρδευτικῶν καὶ ἀποχετευτικῶν ἔργων, διὰ τὴν κατασκευὴν ὁδῶν, οἰκιῶν, ἐργοστασίων κ.ο.κ. Τίθεται εὐλόγως τὸ ἐρώτημα, πῶς θὰ χρηματοδοτηθῇ ἡ πραγματοποίησις τῶν ἐπενδύσεων τούτων; Ἐν ἄλλοις λόγοις, πῶς θὰ τροφοδοτηθοῦν οἱ ἐργαζόμενοι εἰς τὰ ἔργα ταῦτα;

Ἡ ἀπάντησις τὴν ὁποίαν δίδει ὁ Nurkse εἶναι ἡ κάτωθι: Ὁσάκις ὑφίσταται ὑποαπασχόλησις, ὅταν δηλαδὴ ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τῶν ἐργαζομένων ἢ ἐνίων ἐξ αὐτῶν εἶναι ἴση μὲ τὸ μηδέν, τότε κατ' οὐσίαν δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τὴν χρησιμοποιουμένην ἐργατικὴν δύναμιν εἰς παραγωγικὴν καὶ μὴ παραγωγικήν. Παραγωγικὴ εἶναι ἐκείνη ἡ ὁποία εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαία διὰ τὴν πραγματοποίησιν ἑνὸς ἀποτελέσματος ἀπὸ ἀπόψεως ὄγκου ἀγροτικοῦ προϊόντος. Μὴ παραγωγικὴ εἶναι ἐκείνη ἡ ὁποία πλεονάζει καὶ συνεπῶς θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀπομακρυνθῇ ἄνευ τῆς παραμικρᾶς μειώσεως τοῦ ἀγροτικοῦ προϊόντος. Βεβαίως ἐκ τῶν πραγμάτων δὲν δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν ἐὰν εἷς ἐργαζόμενος ἀνήκῃ εἰς τὴν μίαν ἢ εἰς τὴν ἄλλην κατηγορίαν. Καὶ τοῦτο διότι ὅλοι οἱ ἐργαζόμενοι χρησιμοποιοῦνται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, μοιράζονται δὲ τὸ προϊὸν τῆς ἐργασίας των ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν. Ἐὰν ὅμως ἤθελον ἀπομακρυνθῇ τινες ἀπὸ τὰς ἀγροτικὰς ἀσχολίας, ὅσοι πράγματι πλεονάζουν, καὶ ἤθελον χρησιμοποιηθῇ διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἄλλων χρησίμων ἐπενδύσεων, ἐξασφαλισθῇ δὲ ὅτι οὗτοι θὰ λάβουν, ὡς καὶ κατὰ τὸ παρελθόν, ἀμοιβήν, δηλαδὴ θὰ συμ-

1) Ἴδε R. Nurkse, ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 33.

μετάσχουν εἰς τὴν διανομὴν τοῦ προϊόντος ἐκείνων οἱ ὁποῖοι παρέμειναν εἰς τὴν γῆν, τότε ἡ μὴ παραγωγικὴ κατανάλωσις τοῦ πλεονάζοντος ἐργατικοῦ δυναμικοῦ τοῦ ἀπασχολουμένου εἰς τὴν γεωργίαν γίνεται πλέον παραγωγική, ἐφ' ὅσον πραγματοποιοῦνται πρόσθετα χρήσιμα ἔργα.

Ὑφίσταται βεβαίως ἓν μέγιστον πρακτικὸν πρόβλημα. Πῶς θὰ παραμείνῃ ἀμετάβλητος ἡ κατανάλωσις ἀγροτικῶν προϊόντων, ἐκ μέρους ἐκείνων οἱ ὁποῖοι παραμένουν εἰς τὰς ἀγροτικὰς ἀσχολίας μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν πλεοναζόντων; Ἐὰν αὐξήσουν τὴν κατανάλωσίν των, τότε δὲν θὰ ὑφίσταται πλεόνασμα, τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ διατεθῇ διὰ νὰ τροφοδοτηθοῦν ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἔπαυσαν νὰ ἀσχολοῦνται εἰς τὰς ἀγροτικὰς ἀσχολίας καὶ ἤδη ἀσχολοῦνται διὰ τὴν πραγματοποίησιν ἄλλων ἐπενδύσεων. Ἐπὶ πλέον, τίθεται τὸ ἐρώτημα, ἐὰν ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι θὰ χρησιμοποιηθοῦν παραγωγικῶς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ἔργων, θὰ περιορίσουν τὰς ἀπαιτήσεις των, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν κατανάλωσίν των, εἰς ἐκείνας τὰς ποσότητας ἀγαθῶν τὰς ὁποίας ἀπελάμβανον καὶ προηγουμένως, ὅταν κατ' οὐσίαν ὑποαπησχολοῦντο εἰς τὰς ἀγροτικὰς ἀσχολίας. Ἐὰν θελήσουν νὰ καταναλώσουν περισσότερον, τότε βεβαίως τίθεται θέμα ἀποταμιεύσεων.

Δεδομένου ὅτι ἀμφότεροι οὗτοι οἱ παράγοντες εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ ἐμφανισθοῦν, ὁ Nurkse καταλήγει ὅτι ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν ὑποαπασχολουμένων καὶ ἡ παραγωγικὴ των χρησιμοποίησις διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἐπενδύσεων θὰ ὁδηγήσῃ εἰς αὔξησιν τῆς καταναλώσεως, ὀφειλομένην ἀφ' ἑνὸς εἰς τὴν ηὐξημένην κατανάλωσιν ἐκείνων οἱ ὁποῖοι θὰ παραμείνουν εἰς τὰς ἀγροτικὰς ἀπασχολήσεις καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὰς ηὐξημένας ἀπαιτήσεις ἐκείνων οἱ ὁποῖοι θὰ μεταβοῦν εἰς τὰς νέας ἐργασίας. Λόγῳ τῆς ὑπάρξεως τῶν δύο αὐτῶν μορφῶν διαρροῶν, τὸ ἀποταμιευτικὸν δυναμικόν, τὸ ὁποῖον ἐνυπάρχει εἰς τὸ φαινόμενον τῆς ὑποαπασχολήσεως, εἶναι μὲν μικρότερον ἐκείνου τὸ ὁποῖον θὰ ἐπραγματοποιεῖτο ἐὰν δὲν ὑπῆρχον αἱ διαρροαὶ αὗται, ἀλλά, ἐν πάσῃ περιπτώσει, εἶναι σημαντικὸν καὶ παρέχει δυνατότητας διὰ τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας νὰ πραγματοποιήσουν διὰ τῶν ἰδίων των δυνάμεων ηὐξημένας ἐπενδύσεις. Ἀρκεῖ νὰ ὑφίσταται πρὸς τοῦτο ἀνάλογος ζήτησις.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω διαπιστώσεων, ὁ Nurkse προβαίνει εἰς ὡρισμένας ὑποδείξεις οἰκονομικῆς πολιτικῆς. Συνιστᾷ π.χ. τὴν ἐπιβολὴν ἐμμέσου φορολογίας ἢ τὴν ἐπιβολὴν φόρου ἐπὶ τῶν καλλιεργουμένων ἐκτάσεων, εἰς τρόπον ὥστε διὰ δημοσιονομικῶν μέσων νὰ ἀποφευχθῇ ἡ διαρροή, ὑπὸ μορφὴν ηὐξημένης καταναλώσεως τῶν παραμενόντων εἰς τὰς ἀγροτικὰς ἀσχολίας, τοῦ τμήματος ἐκείνου τοῦ προϊόντος τὸ ὁποῖον προηγουμένως ἐκαρποῦντο ὡς καταναλωταὶ οἱ ὑποαπασχολούμενοι πρὸ τῆς ἀπομακρύνσεώς των. Παραδέχεται, βεβαίως, ὅτι ὑφίστανται σημαντικαὶ πρακτικαὶ δυσκολίαι διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς πολιτικῆς ταύτης.

Ἕτερον πρόβλημα, τὸ ὁποῖον ἀπησχόλησε τὸν Nurkse, εἶναι τὸ τῶν ἐπιπτώσεων ἐπὶ τοῦ ἀποταμιευτικοῦ δυναμικοῦ μιᾶς ἐν ἀναπτύξει οἰκονο-

μίας, ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι, ὑπὸ τὰς σημερινὰς συνθήκας διεθνοῦς ἐπικοινωνίας, οἱ καταναλωταὶ τῶν χωρῶν τούτων ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὰ πλουσιώτερα καταναλωτικὰ πρότυπα τῶν ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν. Σήμερον, πράγματι, ὁ κινηματογράφος, ἡ τηλεόρασις, ἡ ραδιοφωνία, ἡ διάδοσις τῶν βιβλίων ἀλλὰ καὶ τὰ ταξίδια, ἐπιτρέπουν εἰς ἄτομα εὑρισκόμενα εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας νὰ ἀντιληφθοῦν τὸν τρόπον διαβιώσεως τῶν κατοίκων τῶν πλουσίων οἰκονομιῶν.

Τὸ ὅτι ὁ καταναλωτὴς εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὸ καταναλωτικὸν πρότυπον τῶν γειτόνων του, φαίνεται νὰ ἀπεδείχθη εἰς τὴν συγκεκριμένην περίπτωσιν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἀπὸ τὴν κλασσικὴν ἐργασίαν τοῦ καθηγητοῦ Duesenberry, τοῦ Πανεπιστημίου Harvard.

Ὁ Duesenberry ἠθέλησε νὰ ἐρευνήσῃ καὶ νὰ ἐπεξηγήσῃ τὴν φαινομενικὴν διάστασιν μεταξὺ ἀφ' ἑνὸς τῶν στοιχείων περὶ τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ καταναλωτοῦ, τὰ ὁποῖα προέκυπτον ἀπὸ τὰς ἐρεύνας τῶν οἰκογενειακῶν προϋπολογισμῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν καταρτισθεισῶν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Kuznets χρονολογικῶν σειρῶν τῆς σχέσεως καταναλώσεως καὶ εἰσοδήματος ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν. Πράγματι, εἰς τὰς Ἡνωμ. Πολιτείας, αἱ ἔρευναι τῶν οἰκογενειακῶν προϋπολογισμῶν εἶχον ἐπαληθεύσει τὴν γνωστὴν ὑπόθεσιν τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ λόρδος Keynes εἰς τὴν Γενικὴν Θεωρίαν του, ὅτι ἡ κατανάλωσις ἀποτελεῖ συνάρτησιν τοῦ ἀπολύτου ὕψους τοῦ εἰσοδήματος τοῦ καταναλωτοῦ καὶ ὅτι ὑφίσταται βασικὸς ψυχολογικὸς νόμος, ὁ ὁποῖος ὁδηγεῖ, ὁσάκις αὐξάνεται τὸ εἰσόδημα, εἰς αὔξησιν καὶ τῆς καταναλωτικῆς δαπάνης ἀλλ' ὄχι κατὰ τὸ ἰσόποσον. Ἐν ὄψει τοῦ βασικοῦ τούτου ψυχολογικοῦ νόμου, ὁ Keynes ἐπίστευεν ὅτι οἱ ἔχοντες ηὐξημένον εἰσόδημα ἀποταμιεύουν σχετικῶς μεγαλύτερον τμῆμα τοῦ εἰσοδήματός των· ὑπόθεσις, ἡ ὁποία φαίνεται νὰ ἐπαληθεύεται καὶ ἀπὸ τὰς οἰκονομομετρικὰς μελέτας τῶν στοιχείων τῶν οἰκογενειακῶν προϋπολογισμῶν.

Ἀντιθέτως, ὁ Kuznets, εἰς τὰς μακρὰς χρονολογικάς του σειρὰς περὶ τοῦ ὕψους τοῦ εἰσοδήματος εἰς τὰς Ἡνωμ. Πολιτείας καὶ τῆς χρησιμοποιήσεώς του, ἀπέδειξε στατιστικῶς ὅτι, ἐνῷ τὸ συνολικὸν καὶ τὸ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ηὐξήθη σταθερῶς μακροχρονίως, ἡ σχέσις τῆς ἀποταμιεύσεως πρὸς τὸ εἰσόδημα παραμένει σταθερά.

Ὁ Duesenberry κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι αἱ ἀτομικαὶ συναρτήσεις τῆς καταναλώσεως ἀλληλοσυνδέονται καὶ ἀλληλοεπηρεάζονται. Τὸ ἄτομον ρέπει πρὸς τὴν μίμησιν. Συνεπῶς, ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἀντιλαμβάνωνται ὅτι ἕτερα ἄτομα χρησιμοποιοῦν ἀνώτερα ἀγαθὰ ἢ ἀνωτέρας μορφὰς καταναλώσεως μὲ νέα ἀγαθὰ καὶ μὲ νέους τρόπους ἀντιμετωπίσεως τῶν παλαιῶν ἀναγκῶν, καταλαμβάνονται ἀπὸ αἰσθήματα ἀνησυχίας καὶ μὴ ἱκανοποιήσεως, μὲ συνέπειαν τὴν αὔξησιν τῆς τιμῆς τῆς ροπῆς των πρὸς κατανάλωσιν. Ὁ καταναλωτὴς ὑφίσταται τὰς συνεπείας τοῦ παράγοντος τῆς μιμήσεως.

Συνεπῶς, ὁ Duesenberry, εἰς τὴν θεωρίαν του τῆς καταναλώσεως, ὑπο-

στηρίζει ὅτι ἡ κατανάλωσις δὲν ἀποτελεῖ συνάρτησιν τοῦ ἀπολύτου ὕψους τοῦ εἰσοδήματος, ἀλλὰ τοῦ σχετικοῦ εἰσοδήματος, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς καμπύλης τῆς κατανομῆς τῶν εἰσοδημάτων. Σχεδὸν συγχρόνως πρὸς τὸν Duesenberry, οἱ καθηγηταὶ Brumberg καὶ Modigliani ἀπέδειξαν, ἐπίσης δι' οἰκονομομετρικῶν μεθόδων, τὴν ἰδικήν των θεωρίαν περὶ καταναλώσεως, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν ἡ κατανάλωσις δὲν εἶναι συνάρτησις οὔτε τοῦ ἀπολύτου ὕψους τοῦ εἰσοδήματος, ὡς ὑποστηρίζουν οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Keynes, οὔτε τοῦ σχετικοῦ ὕψους τοῦ εἰσοδήματος καταναλωτοῦ ἐντὸς τῆς κλίμακος κατανομῆς τῶν εἰσοδημάτων, ὡς ὑπεστήριξεν ὁ Duesenberry, ἀλλὰ τοῦ ἀναμενομένου συνολικοῦ εἰσοδήματος καθ' ὅλον τὸν κύκλον τῆς ζωῆς ἑνὸς ἀτόμου. Τέλος, ἱκανοποιητικὰ οἰκονομομετρικὰ ἀποτελέσματα εἶχε μεταγενεστέρως καὶ ἡ θεωρία τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Σικάγου Friedman, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν, ἡ κατανάλωσις δὲν ἀποτελεῖ συνάρτησιν τοῦ τρέχοντος εἰσοδήματος ἀλλὰ τοῦ θεωρουμένου ὑπὸ τοῦ καταναλωτοῦ παγίου εἰσοδήματός του. Ὁ Friedman ἀπέδειξε συγκεκριμένως ὅτι ἡ κρίσιμος εἰς τὰς ἩνωμέναςΠολιτείας περίοδος εἶναι οὐχὶ τὸ ἐτήσιον εἰσόδημα, ἀλλὰ τὸ εἰσόδημα μιᾶς τριετίας.

Αἱ ἐργασίαι τῶν Duesenberry, Modigliani, Friedman καὶ ἄλλων παρουσιάζουν σημαντικώτατον ἐπιστημονικὸν ἐνδιαφέρον καὶ ἀποδεικνύουν ὅτι διὰ τὰς ὡρίμους οἰκονομίας, εἰς τὰς ὁποίας ἐμφανίζεται τὸ φαινόμενον τῆς μαζικῆς καταναλώσεως, ἡ ἁπλῆ συνάρτησις τῆς καταναλώσεως τοῦ Keynes, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν ἡ κατανάλωσις εἶναι συνάρτησις τοῦ ἀπολύτου ὕψους τοῦ εἰσοδήματος, ἀποτελεῖ πρώτην προσέγγισιν πρὸς μίαν προσπάθειαν ἑρμηνείας τῆς καταναλωτικῆς συμπεριφορᾶς, ἡ ὁποία δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν της ὅλους τοὺ κρισίμους σχετικοὺς παράγοντας. Μεταξὺ τῶν παραγόντων τούτων εἶναι καὶ ὁ ἐπηρεασμὸς τῆς καταναλώσεως ἑνὸς νοικοκυριοῦ ἐκ τῆς πραγματοποποιουμένης ὑφ' ἑνὸς ἑτέρου νοικοκυριοῦ καταναλώσεως. Ὁ Duesenberry ὡμίλησε περὶ τοῦ παράγοντος τῆς ἐπιδείξεως (demonstration effect), διὰ δὲ τῆς χρήσεως τῶν καταλλήλων οἰκονομομετρικῶν μεθόδων ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ὑπόθεσίς του διερμηνεύει τὴν συμπεριφορὰν τῶν καταναλωτῶν, καὶ εἰς τὴν συγκεκριμένην περίπτωσιν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν.

Διὰ νὰ ἀποδεχθῶμεν , ὡς ὁ Nurkse, ὅτι ὁ παράγων τῆς ἐπιδείξεως, ἢ ἄλλως ὁ παράγων τῆς μιμήσεως, ἐπηρεάζει τὰ καταναλωτικὰ πρότυπα τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι οἱ κάτοικοι αὐτῶν, χάρις εἰς τὴν ὕπαρξιν τῶν νεωτέρων μέσων ἐνημερώσεως τῆς κοινῆς γνώμης, γνωρίζουν πλέον ποῖα εἶναι τὰ καταναλωτικὰ πρότυπα εἰς τὰς πλουσίας οἰκονομίας, θὰ ἔπρεπε νὰ εἴχομεν τὴν βάσει τῶν συγχρόνων ποσοτικῶν μεθόδων ἐρεύνης συγκεκριμένην ἀπάντησιν περὶ τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς ἐνδεχομένης ἐκτάσεως τοῦ φαινομένου [1].

---

1) Ὁ καθηγητὴς Duesenberry, εἰς σχετικὴν ἐρώτησιν τοῦ γράφοντος, ἐξεδήλωσε

Πάντως διὰ τὸν Nurkse, τὸ πρόβλημα ὑφίσταται, αἱ δὲ συνέπειαι αὐτοῦ εἶναι μᾶλλον δυσμενεῖς διὰ τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι οἱ καταναλωταὶ τείνουν νὰ ἀφιερώσουν αὐξανόμενον τμῆμα τοῦ εἰσοδήματός των διὰ τὴν ἀπόκτησιν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν ὑψηλῆς στάθμης, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν καταναλωτικῶν προτύπων τῶν πλουσίων, εἰς βάρος τοῦ ἀποταμιευτικοῦ δυναμικοῦ τῆς χώρας καὶ συνεπῶς εἰς βάρος τῶν δυνατοτήτων πραγματοποιήσεως ταχυρρύθμου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ κλασσικοὶ καὶ οἱ νεοκλασσικοὶ θεωρητικοὶ τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου ὑπεστήριζον, ἀντὶ τῆς ἀπαισιοδόξου ἀπόψεως τοῦ Nurkse, τὴν ἀντίστροφον ἀκριβῶς ἐκδοχήν. Ἔλεγον, πράγματι, ὅτι αἱ ἀναπτυσσόμεναι οἰκονομίαι ἐφ' ὅσον ἀντιλαμβάνονται τὰ ὑψηλότερα καταναλωτικὰ πρότυπα τῶν πλουσιωτέρων χωρῶν, παρακινοῦνται νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν παραδοσιακὴν τάσιν πρὸς ἀδράνειαν καὶ νὰ καταβάλλουν ὅλας τὰς ἀναγκαίας προσπαθείας διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς παραγωγικότητος, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ καὶ τὴν προϋπόθεσιν διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς διαβιώσεως τῶν κατοίκων των. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν, ὁ παράγων τῆς μιμήσεως ἀντὶ νὰ ἀποτελέσῃ φραγμὸν εἰς τὰς δυνατότητας οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως διὰ τοῦ ἀρνητικοῦ ἐπηρεασμοῦ τῆς ἀποταμιεύσεως, ἀποτελεῖ θετικὸν ὄχημα, ἐφ' ὅσον παρακινῇ τοὺς φορεῖς τῆς οἰκονομίας εἰς ἔντασιν τῶν προσπαθειῶν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς παραγωγικότητος.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω κρισίμων συμβολῶν εἰς τὴν μελέτην τῶν προβλημάτων τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ὁ Nurkse ἠσχολήθη ὅλως ἰδιαιτέρως καὶ μὲ τὴν διατύπωσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς θεωρίας περὶ ἰσορρόπου, ἢ ἄλλως συμμέτρου, οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Πράγματι, θεωρεῖται ὡς ὁ κυριώτερος θεωρητικὸς τοῦ δόγματος τῆς ἰσορρόπου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ ὑποστηρικτὴς στρατηγικῆς ἀναπτύξεως ἀντιστοιχούσης πρὸς τὴν τοποθέτησιν ταύτην.

Κατὰ τὸν Nurkse, ἡ ὕπαρξις τοῦ φαύλου κύκλου τῆς πενίας εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας ἐπιβάλλει, ὡς εἶχεν ὑποστηρίξει καὶ ὁ Rosenstein - Rodan, τὴν ἀνάληψιν εὐρυτάτων ἐπενδυτικῶν πρωτοβουλιῶν. Αἱ νέαι ἐπενδύσεις, προκειμένου νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ ἱκανοποιητικὴ διὰ τοὺς ἐπιχειρηματίας διάθεσις τῶν παραχθησομένων νέων ἀγαθῶν, πρέπει νὰ πραγματοποιηθοῦν εἰς ὅλους σχεδὸν τοὺς τομεῖς τῆς οἰκονομίας συμμέτρως καὶ μάλιστα κατὰ τρόπον ἀνταποκρινόμενον εἰς τὰς ἐκ τῶν εἰσοδηματικῶν ἐλαστικοτήτων τῆς ζητήσεως προβλεπομένας τάσεις τῆς ἀγορᾶς. Κατὰ

τὴν δυσφορίαν του, διότι ὁ καθηγητὴς Nurkse, ἄνευ σχετικῆς οἰκονομομετρικῆς διερευνήσεως, ἐγενίκευσε τὴν συγκεκριμένην ἔρευνάν του, ἡ ὁποία ἀνεφέρετο εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, διὰ χώρας αἱ ὁποῖαι εὑρίσκονται, ἀπὸ ἀπόψεως οἰκονομικῆς διαρθρώσεως ἀλλὰ καὶ ἐπιπέδων διαβιώσεως, εἰς μεγίστην ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς οἰκονομίας τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν.

τὸν Nurkse, ἡ πραγματοποίησις μεγάλων ἐπενδύσεων εἶναι ἀναγκαῖος, ἀλλ' ὄχι ἐπαρκής, ὅρος διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἡ ὅλη στρατηγικὴ τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις θὰ πρέπει αἱ ἐπενδύσεις νὰ κατανεμηθοῦν μεταξὺ τῶν διαφόρων κλάδων τῆς οἰκονομίας ἀναλόγως τῶν ἐξελισσομένων συνθηκῶν τῆς ζητήσεως. Διὰ τῆς πραγματοποιήσεως ἀξιολόγων ἐπενδύσεων εἰς πολλοὺς κλάδους τῆς οἰκονομίας ἐξασφαλίζεται ἡ διεύρυνσις τῆς ἀγορᾶς, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι τὰ δημιουργούμενα ἐκ τῆς προσθέτου ἀπασχολήσεως εἰσοδήματα, διοχετευόμενα εἰς τὴν ἀγοράν, θὰ ἀπορροφήσουν τὰ παραχθησόμενα νέα προϊόντα, εἰς ἱκανοποιητικὰς διὰ τοὺς ἐπιχειρηματίας τιμάς. Ἄλλως, ἐὰν αἱ ἐπενδύσεις περιορίζωνται εἰς μίαν βιομηχανίαν ἢ εἰς ἐλαχίστας, ὑφίσταται ὁ κίνδυνος εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας ἡ ἀνεπάρκεια τῆς ἀγορᾶς λόγῳ τῶν χαμηλῶν κατὰ κεφαλὴν εἰσοδημάτων νὰ ὁδηγήσῃ εἰς ἀδυναμίαν ἀπορροφήσεως τῶν νέων προϊόντων. Ἐν προκειμένῳ, ὁ Nurkse ὑπενθυμίζει τὸ γνωστὸν παράδειγμα τοῦ Rosenstein - Rodan διὰ τὴν μεγάλην μονάδα ὑποδημάτων. Ἐὰν μοναδικὴ ἐπένδυσις τῆς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας εἶναι ἡ ἵδρυσις τῆς μονάδος ταύτης, τότε ἡ ἀνεπάρκεια τῶν εἰσοδημάτων περιορίζει τὴν ἀγορὰν καὶ δὲν ἐξασφαλίζει τὴν διάθεσιν τῶν νέων προϊόντων. Ἡ ἰσόρροπος ἢ σύμμετρος προσπάθεια ἀναπτύξεως, διὰ τῆς ταυτοχρόνου πραγματοποιήσεως ἐπενδύσεων εἰς πλείστους κλάδους τῆς οἰκονομίας, δημιουργεῖ τὰς ἀπαιτουμένας ἐξωτερικὰς οἰκονομίας, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς διευρύνσεως τῆς ἀγορᾶς διὰ τῆς,μέσῳ τῆς ηὐξημένης ἀπασχολήσεως,αὐξήσεως τῶν εἰσοδημάτων καί,συνεπῶς,τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως τῶν καταναλωτῶν.Ἐὰν γίνουν ταυτοχρόνως ἐπενδύσεις διὰ τὴν παραγωγὴν α, β, γ, δ, κ.ο.κ. ἀγαθῶν, τὰ εἰσοδήματα ἐξ ἐργασίας καὶ κερδῶν τῆς λειτουργίας τῆς μονάδος παραγωγῆς τοῦ α ἀγαθοῦ, ἐν μέρει μόνον θὰ στραφοῦν εἰς τὴν ζήτησιν τοῦ ἀγαθοῦ τούτου. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ θὰ στραφοῦν εἰς τὴν ζήτησιν τῶν β,γ, δ κ.ο.κ. ἀγαθῶν. Ταυτοχρόνως τὰ εἰσοδήματα ἐκ τῆς παραγωγῆς τοῦ β ἀγαθοῦ, τοῦ γ, τοῦ δ, θὰ στραφοῦν ἐν μέρει εἰς τὴν ζήτησιν τοῦ α προϊόντος, τοῦ ὁποίου ἡ ἱκανοποιητικὴ διάθεσις ἐξασφαλίζεται ἐφ' ὅσον διευρύνεται ἐπαρκῶς τὸ μέγεθος τῆς συνολικῆς ἀγορᾶς [1].

Ὡς εἶχεν ἤδη παρατηρήσει καὶ ὁ Rosenstein - Rodan πρὸ τοῦ Nurkse, τὸ μικρὸν μέγεθος τῆς ἀγορᾶς ἐπηρεάζει δυσμενῶς τὴν τάσιν πρὸς ἐπένδυσιν εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας, διότι αἱ νέαι ἐπενδύσεις αἱ ὁποῖαι ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν παραγωγὴν ἑνὸς νέου προϊόντος, ἢ διὰ τὴν ἐπέκτασιν τῆς παραγωγῆς παραγομένων ἤδη, δέον, κατὰ κανόνα, νὰ εἶναι ὀγκώδεις διὰ τεχνικοὺς λόγους. Πράγματι, ὁ μηχανικὸς ἐξοπλισμός, ὁ ὁποῖος παράγε-

---

1) Ὡς ἐλέχθη ἤδη, ἡ διεύρυνσις αὐτῆς τῆς ἐννοίας τῶν ἐξωτερικῶν οἰκονομιῶν ὑπὸ τοῦ Nurkse ὀφείλεται εἰς τὰς ἐπὶ τοῦ προκειμένου σκέψεις τοῦ Ἀμερικανοῦ καθηγητοῦ Allyn Young (βλ. Increasing Returns and Economic Progress, ὡς ἀνετυπώθη εἰς Readings in Welfare Economics, American Economic Association, 1969).

ται εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας, εἶναι συνήθως προσανατολισμένος πρὸς παραγωγὴν ἀνταποκρινομένην εἰς μαζικὴν ζήτησιν ἐν τῇ ἀγορᾷ. Συνεπῶς, αἱ προσθῆκαι εἰς τὸν τεχνικὸν ἐξοπλισμὸν τῆς ἀναπτυσσομένης χώρας πραγματοποιοῦνται ἐπίσης ὑπὸ μορφὴν μεγάλων μονάδων. Ἰδιαιτέρως δὲ σημαντικαὶ ἐπενδύσεις ἀπαιτοῦνται εἰς τὰ ἔργα ὑποδομῆς, ὡς εἶναι οἱ σιδηρόδρομοι, αἱ μονάδες παραγωγῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας, τὰ ἔργα ὑδρεύσεως κλπ. Συνεπείᾳ τοῦ ἀνωτέρω παράγοντος, ἡ παραγωγὴ αὐξάνεται κατὰ ἅλματα, εἰς δὲ τὰς καθυστερημένας οἰκονομίας, κατὰ κανόνα, δὲν ὑφίστανται ἱκανοποιητικαὶ συνθῆκαι τῆς ζητήσεως πρὸς ἀπορρόφησιν τῶν ἁλμάτων τούτων κατὰ τρόπον ἱκανοποιοῦντα τοὺς ἀναλαμβάνοντας τοὺς κινδύνους τῶν ἐπενδύσεων ἐπιχειρηματίας. Τὰ προβλήματα ἐκ τῆς κατὰ ἅλματα αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς, τὴν ὁποίαν συνεπάγονται αἱ ἐπενδύσεις, δύναται νὰ ἐπιλυθοῦν βάσει τῆς θεωρίας περὶ ἰσορρόπου ἀναπτύξεως, ἐφ' ὅσον ἡ ἀνάπτυξις προχωρῇ κατὰ μέτωπον, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ ἀνταπόκρισις τῆς ζητήσεως πρὸς τὴν ηὐξημένην παραγωγήν.

Τὴν στρατηγικὴν τῆς συμμέτρου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τὴν εἰσηγεῖται ὁ Nurkse καὶ διὰ λόγους ἀναφερομένους εἰς τὸ διεθνὲς ἐμπόριον τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν. Πράγματι, παρατηρεῖ ὅτι ἡ περιωρισμένη ἔκτασις τῆς ἀγορᾶς εἰς τὰς καθυστερημένας οἰκονομίας ἔχει οὐσιαστικὰς συνεπείας καὶ ἐπὶ τοῦ ὄγκου τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου καθὼς καὶ ἐπὶ τῆς κινήσεως τῶν ξένων κεφαλαίων. Εἰδικώτερον, παρατηρεῖ ὅτι τὸ χαμηλὸν ἐπίπεδον τῆς παραγωγικότητος τῶν οἰκονομιῶν τούτων, συνεπῶς δὲ ἡ περιωρισμένη ἀγοραστικὴ δύναμις τῶν κατοίκων των, ἔχει ὡς συνέπειαν αἱ καθυστερημέναι ἀγροτικαὶ χῶραι νὰ παίζουν, ὡς γνωστόν, μικρὸν ρόλον εἰς τὸ διεθνὲς ἐμπόριον. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ Nurkse [1] ἐνθυμίζει τὴν κλασσικὴν ἐργασίαν τοῦ Folke Hilgert, τὴν γενομένην ὑπὸ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν [2], συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν αἱ πλούσιαι οἰκονομίαι ἀποτελοῦν τοὺς καλυτέρους πελάτας μεταξύ των. Ἐφ' ὅσον ἡ ἰσόρροπος ἀνάπτυξις ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἀγορᾶς καὶ εἰς ηὐξημένην παραγωγικότητα λόγῳ μεγαλυτέρων ἐπενδύσεων, ἐπιδρᾷ ἀποφασιστικῶς ἐπὶ τῆς ἐπεκτάσεως τοῦ ἐμπορίου.

Ἐν συνεχείᾳ, ὁ Nurkse παρατηρεῖ ὅτι οἱ θεωρητικοὶ τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου ἔχουν σοβαρὰς ἀντιρρήσεις πρὸς τὸ δόγμα τῆς ἰσορρόπου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Καὶ τοῦτο διότι πιστεύουν ὅτι ὁδηγεῖ εἰς ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν συγκριτικῶν πλεονεκτημάτων. Θέτουν ἐν προκειμένῳ οἱ θεωρητικοὶ τὸ ἐρώτημα: διὰ ποῖον λόγον αἱ καθυστερημέναι οἰκονομίαι δὲν καταβάλλουν προσπαθείας διὰ νὰ αὐξήσουν τὴν παραγωγὴν τῶν πρωτογενῶν προϊόντων των, συμφώνως πρὸς τοὺς κανόνας τῆς διεθνοῦς ἐξειδικεύσεως, προκειμένου νὰ ἀποκτήσουν, μέσῳ τοῦ ἐμπορίου, τὰ προϊόντα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα θὰ ζητηθοῦν ἐφ' ὅσον αὐξάνεται τὸ εἰσόδημα; Ἐδῶ ὁ Nur-

1) Ἴδε R. Nurkse, ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 21.

2) Industrialization and Foreign Trade, Geneva, 1945.

kse δίδει τὴν ἀπάντησιν ὅτι ἡ αὔξησις τῆς παραγωγῆς πρωτογενῶν προϊόντων εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας δὲν ἀποτελεῖ ἐλπιδοφόρον γραμμὴν διὰ τὴν χάραξιν τῆς μακροχρονίου πολιτικῆς ἀναπτύξεως, λόγῳ τῆς ἀνελαστικῆς καὶ στασίμου ζητήσεως τῶν προϊόντων τούτων εἰς τὰς πλουσίας οἰκονομίας. Διάφορος ἦτο ἡ κατάστασις κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα, ὅτε ὁ πληθυσμὸς καὶ ἡ παραγωγικότης τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης ηὐξάνοντο ταχύτατα, δὲν εἶχον δὲ εἰσέτι ἀνακαλυφθῆ ὑποκατάστατα διὰ τὰς βασικὰς πρώτας ὕλας, καὶ ἡ Μ. Βρεταννία, ἡ ὁποία ἀπετέλει τὴν μεγίστην οἰκονομικὴν δύναμιν, εἶχε πλήρως καταργήσει πᾶσαν μορφὴν προστασίας, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς δασμολογικῆς τοιαύτης, διὰ τὰς εἰσαγωγάς της, προκειμένου νὰ ἐπιτύχῃ τὴν μεγαλυτέραν διεθνῆ ἐξειδίκευσίν της. Κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα ὅλαι αἱ ἀνωτέρω συνθῆκαι ἔχουν μεταβληθῆ εἰς βάρος τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν, αἵτινες παράγουν τὰ πρωτογενῆ προϊόντα. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς, καταλήγει, διὰ νὰ ἐπιτευχθῆ ἀνάπτυξις, αἱ καθυστερημέναι οἰκονομίαι πρέπει νὰ στραφοῦν, εἰς πρώτην φάσιν τοὐλάχιστον, εἰς τὴν παραγωγὴν προϊόντων πρὸς κάλυψιν τῶν ἰδίων των ἀναγκῶν, καὶ ἐφ' ὅσον ἡ ἐξέλιξις αὕτη ὁδηγήσῃ εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ἐπιπέδων τῆς παραγωγικότητος καὶ συνεπῶς τῆς πραγματικῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως, θὰ ὁδηγήσῃ μακροχρονίως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ διεθνοῦς των ἐμπορίου.

Ὅτι ἡ τοιαύτη σκέψις δὲν εἶναι ἁπλῆ ὑπόθεσις ἀποδεικνύεται, κατὰ τὸν Nurkse, ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὑφίστανται καὶ ἱστορικὰ παραδείγματα χωρῶν, αἵτινες, ἐνῷ κατὰ τὰς πρώτας φάσεις τῆς οἰκονομικῆς των ἀναπτύξεως ἠκολούθησαν πολιτικὴν προστατευτικὴν πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς βελτιώσεως τῆς ἐσωτερικῆς των ἀγορᾶς, ἐν συνεχείᾳ καὶ κατόπιν τῆς ὑπερνικήσεως τῶν πρώτων δυσκολιῶν τῆς οἰκονομικῆς των ἀναπτύξεως, ἤσκησαν πολιτικὴν φιλελευθέραν ὡς πρὸς τὸ διεθνὲς ἐμπόριον. Οὕτω, ὁ Καναδᾶς, ἐνῷ ἀνέπτυξε τὴν κλωστοϋφαντουργίαν του χάρις εἰς τὴν ὑψηλὴν δασμολογικὴν προστασίαν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1879 καὶ ἐφεξῆς, εἶναι σήμερον εἷς ἐκ τῶν μεγαλυτέρων εἰσαγωγέων κλωστοϋφαντουργικῶν προϊόντων τοῦ κόσμου [1].

IX. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ARTHUR LEWIS ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ ΜΕ ΑΠΕΡΙΟΡΙΣΤΟΝ ΠΡΟΣΦΟΡΑΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ὁ καθηγητὴς Arthur Lewis συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν πρωτοπόρων θεωρητικῶν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Πλὴν τῶν σοβαρωτάτων ἐπωνύμων ἐργασιῶν του, ἐπηρέασε πολλάκις ἀποφασιστικῶς καὶ δημοσιεύματα τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν, ὡς π.χ. τὴν γνωστὴν ἐργασίαν τοῦ 1951 περὶ τῶν

1) Ἴδε R. Nurkse, ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 22.

μέτρων διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῶν καθυστερημένων οἰκονομικῶς χωρῶν [1].

Τὸ περιεκτικώτερον ἔργον τοῦ Arthur Lewis ἐπὶ τῶν προβλημάτων τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως εἶναι τὸ περίφημον ἔργον του Theory of Economic Growth (1955), τὸ ὁποῖον πολλοὶ εἰδικοὶ κατέταξαν μεταξὺ τῶν ἀξιολογωτέρων γενικῶν συμβολῶν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην, δυνάμενον νὰ συγκριθῇ πρὸς τὰς ἐργασίας τῶν μεγάλων κλασσικῶν καὶ νεοκλασσικῶν συγγραφέων.

Ἐν τούτοις, ὅλως ἰδιαιτέραν θέσιν εἰς τὴν συμβολὴν τοῦ Arthur Lewis ἔχει τὸ θεώρημά του περὶ οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως δι' ἀπεριορίστου προσφορᾶς ἐργασίας [2].

Ἡ σύντομος αὕτη ἐργασία του εἶναι σαφῶς θεωρητική, ἀλλὰ συνδυάζεται κατὰ τρόπον ἀξιοθαύμαστον καὶ μὲ πραγματικὰς παρατηρήσεις ἀναφερομένας εἰς τὴν ἐμπειρίαν τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν. Ὡς ὁ ἴδιος τονίζει εἰς τὴν εἰσαγωγήν του, σκοπὸς τῆς ἐργασίας του ταύτης ἦτο νὰ διαπραγματευθῇ, συμφώνως πρὸς τὴν κλασσικὴν θεωρητικὴν παράδοσιν, τὰ εἰδικὰ προβλήματα τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν. Οἱ κλασσικοὶ συγγραφεῖς, ὡς παρετήρησε, ὑπεστήριζον ἢ ὑπέθετον ὅτι ὑφίστατο ἀπεριόριστος προσφορὰ ἐργασίας διαθέσιμος ἐφ' ὅσον ἡ ἀμοιβὴ ἐκάλυπτε τὰς ἀνάγκας διαβιώσεως καὶ ἐν συνεχείᾳ ἔθετον τὸ ἐρώτημα πῶς ἡ παραγωγὴ αὐξάνεται ἐν τῷ χρόνῳ. Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἡ ἀπάντησις τὴν ὁποίαν ἔδωσαν ἦτο ὅτι ἡ αὔξησις τῆς παραγωγῆς ὠφείλετο καὶ εἰς τὴν συσσώρευσιν κεφαλαίου, τὴν ὁποίαν ἐπεξήγουν μέσῳ τοῦ σχήματός των τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὴν κατανομὴν τοῦ εἰσοδήματος. Συνεπῶς τὸ κλασσικὸν σύστημα ἐπεξήγει ταυτοχρόνως τὴν κατανομὴν τοῦ εἰσοδήματος, τὴν αὔξησιν τοῦ εἰσοδήματος, καθὼς καὶ τὰς σχετικὰς τιμὰς τῶν προϊόντων. Τὸ τελευταῖον ἀπετέλει κατ' οὐσίαν ὑποπροϊὸν τῆς ἀναλύσεώς των.

Ἡ κατάστασις εἶχε μεταβληθῇ κατὰ τὴν νεοκλασσικὴν περίοδον. Βεβαίως, ὑπῆρχε πάντοτε τὸ ἐνδιαφέρον τῶν θεωρητικῶν διὰ τὰς τιμὰς καὶ τὴν κατανομὴν τοῦ εἰσοδήματος, ἀλλ' ἡ ἐργασία εἶχε παύσει νὰ εἶναι ἀπεριόριστος ὡς πρὸς τὴν προσφοράν της. Κατὰ συνέπειαν τὸ κλασσικὸν πρότυπον ἀναλύσεως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπεξηγήσῃ πῶς τὸ σύστημα τῆς οἰκονομίας παρουσίαζε μεγέθυνσιν ἐν τῷ χρόνῳ. Βεβαίως, ὡς παρατηρεῖ ὁ Ar-

---

1) Βλ. Measures for the Economic Development of Underdeveloped Countries. Ἐλαβεν, ἐπίσης, ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰς ἐργασίας τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὴν Ἀσίαν καὶ Ἄπω Ἀνατολὴν (ECAFE), τοῦ Εἰδικοῦ Ταμείου τῶν Ἡνωμ. Ἐθνῶν, ὡς καὶ τῆς ὑπὸ τὸν τέως Πρωθυπουργὸν τοῦ Καναδᾶ Ἐπιτροπῆς, ἥτις συνέταξε διὰ λογαριασμὸν τῆς Διεθνοῦς Τραπέζης τὴν πρόσφατον βαρυσήμαντον ἔκθεσιν μὲ τίτλον Partners in Development, Νέα Ὑόρκη, 1969.

2) Βλ. Economic Development with Unlimited Supplies of Labour, the Manchester, School of Economic and Social Studies, Μάϊος 1954 καὶ Unlimited Labour : Further Notes ibid, Ἰούνιος 1958.

thur Lewis, ἡ μεταβολὴ αὕτη τῶν συνθηκῶν ἀνεφέρετο κυρίως εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν χῶρον, εἰς τὸν ὁποῖον, πράγματι, ἡ ἐργασία ἔπαυσε νὰ προσφέρεται ἀπεριορίστως. Παρὰ ταῦτα, εἰς τὸ ὑπόλοιπον τμῆμα τῆς ὑδρογείου καὶ ἰδίως εἰς τὸ μέγιστον μέρος τῆς Ἀσίας, ἡ ἐργασία παραμένει καὶ σήμερον ἀπεριόριστος ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν προσφοράν της καὶ ἡ οἰκονομικὴ πρόοδος δὲν εἶναι αὐτομάτως δεδομένη. Τὰ προβλήματα ταῦτα ὅμως τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν δὲν ἀπησχόλησαν τοὺς νεοκλασσικοὺς συγγραφεῖς, ἀκόμη δὲ καὶ τοὺς συγγραφεῖς τοὺς καταγομένους ἐκ τῶν χωρῶν ἐκείνων εἰς τὰς ὁποίας ὑφίστατο πάντοτε ἐν πλεονασμῷ ἡ ἐργατικὴ δύναμις.

Ὅταν ἐνεφανίσθη ἡ Γενικὴ Θεωρία τοῦ Keynes, ἐθεωρήθη πρὸς στιγμὴν ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο θὰ εἶχεν ὡς συνέπειαν νὰ ἐξηγήσῃ τὰ προβλήματα τῶν χωρῶν μὲ ἀπεριόριστον προσφορὰν ἐργασίας, ἐφ' ὅσον ὁ ἴδιος εἶχεν ὑποθέσει ὅτι ἡ προσφορὰ τῆς ἐργασίας εἰς τὴν τρέχουσαν ἀγοραίαν ἀμοιβὴν εἶναι ἀπεριόριστος καὶ ἐπὶ πλέον εἰς τὰς τελευταίας σελίδας τοῦ βιβλίου του εἶχε προβῆ εἰς σοβαρὰς παρατηρήσεις σχετικῶς πρὸς τὴν μακροχρόνιον τάσιν οἰκονομικῆς ἀνόδου. Ἀλλὰ προσεκτικωτέρα μελέτη τοῦ ἔργου τοῦ λόρδου Keynes ἀποκαλύπτει ὅτι οὗτος ὑποθέτει ὅτι ὄχι μόνον ἡ ἐργασία εἶναι ἐν ἀπεριορίστῳ προσφορᾷ ἀλλὰ — καὶ τοῦτο εἶναι ἀκόμη θεμελιωδέστερον διὰ τὴν ἀνάλυσίν του—ὅτι οἱ συντελεσταὶ ἔδαφος καὶ κεφάλαιον εὑρίσκονται ἐπίσης ἐν ἀπεριορίστῳ προσφορᾷ. Ὡς ἔλεγε μάλιστα ὁ Keynes, εἰς τὴν περίπτωσιν τὴν βραχυχρόνιον κατὰ τὴν ὁποίαν ἤθελεν ἐπιτευχθῆ νὰ κινητοποιηθῇ διὰ νομισματικῶν μέτρων ἡ οἰκονομία, ὁ παράγων ἐργασία εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος πρῶτος ἐξαντλεῖται καὶ οὐχὶ οἱ λοιποὶ συντελεσταί. Ἐπίσης ὁ Keynes ὑπεστήριζεν ὅτι μακροχρονίως ἡ οἰκονομικὴ πρόοδος ἔτεινε νὰ ἐπηρεασθῇ δυσμενῶς, οὐχὶ ἀπὸ ἔλλειψιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ πλεονασμὸν ἀποταμιεύσεων. Τοῦτο σημαίνει, ὡς παρατηρεῖ ὁ Arthur Lewis, ὅτι ἡ θεωρία τοῦ Keynes οὐδόλως δύναται νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν κατανόησιν καὶ ἀντιμετώπισιν τῶν προβλημάτων τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὑφίσταται ἀπεριόριστος προσφορὰ ἐργασίας. Ὁ θεωρητικὸς τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως δέον νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πηγὴν τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης καὶ νὰ ἐρευνήσῃ τὰ ἔργα τῶν κλασσικῶν συγγραφέων. Καὶ τοῦτο διότι τὰ ἐρευνώμενα ὑπ' αὐτῶν προβλήματα εἶναι πολὺ πλησιέστερα πρὸς ἐκεῖνα τῶν σήμερον ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν.

Βασικὸν σημεῖον τῆς μελέτης τοῦ Arthur Lewis εἶναι ἡ ὕπαρξις εἰς πλείστας ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας — κατονομάζει, πλὴν ὡρισμένων χωρῶν τῆς Ἀσίας, τὴν Αἴγυπτον, τὴν Ἰνδίαν, τὴν Ἰαμαϊκὴν—ἀπεριορίστου προσφορᾶς ἐργασίας, τὴν ὁποίαν ὁρίζει ὅτι ὑφίσταται ὁσάκις ὁ πληθυσμὸς εἶναι τόσον μεγάλος ἐν σχέσει πρὸς τὸ κεφάλαιον καὶ τοὺς φυσικοὺς πόρους, ὥστε εἰς πολλοὺς σημαντικοὺς τομεῖς τῆς οἰκονομίας ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας νὰ εἶναι μηδαμινὴ ἢ ἴση πρὸς τὸ μηδὲν ἢ καὶ ἐνδεχομένως ἀρνητική. Ὑπενθυμίζει ὅτι πολλοὶ συγγραφεῖς ὡμίλησαν περὶ ὑποαπασχολήσεως εἰς τὸν γεωργικὸν τομέα, ἀποδεικνύοντες ὅτι εἰς πλείστας

περιπτώσεις ἡ εἰς τὴν διάθεσιν τῆς οἰκογενείας καλλιεργήσιμος ἔκτασις εἶναι τόσον μικρά, ὥστε, ἐὰν ὡρισμένα μέλη αὐτῆς ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνεύρουν ἐργασίαν εἰς ἄλλας ἀπασχολήσεις, οἱ ὑπόλοιποι θὰ ἐπετύγχανον τὴν αὐτὴν ἀπόδοσιν προϊόντος ἐκ τῆς ἐκτάσεως ταύτης. Βεβαίως παρατηρεῖ ὅτι οἱ ὑπόλοιποι θὰ ἔπρεπεν εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν νὰ ἐργασθοῦν σκληρότερον.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὴν ὕπαιθρον. Πράγματι, εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας, ὁσάκις ὑφίσταται μεγίστη πληθυσμιακὴ πίεσις, ὑπάρχει σημαντικὸς ἀριθμὸς μικροπωλητῶν, μεταπρατῶν καὶ ἐν γένει ἀτόμων προθύμων νὰ ἀποκερδίσουν μικρὰν ἀμοιβὴν διὰ τῆς προσφορᾶς ποικίλων εὐκαιριακῶν ὑπηρεσιῶν κλπ. Ἐπίσης, εἰς τὰς χώρας ταύτας ὁ γυναικεῖος πληθυσμός, κατὰ κανόνα, δὲν λαμβάνει μέρος εἰς τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν, τοῦτο δὲ διότι ὑφίσταται ἔλλειψις εὐκαιριῶν ἀπασχολήσεως. Ὑφίσταται, συνεπῶς, εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην, πηγὴ προσφορᾶς ἐργασίας πέραν ἐκείνης ἡ ὁποία προέρχεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι σημαντικὸν τμῆμα τοῦ πληθυσμοῦ ὑποαπασχολεῖται.

Ἑτέρα ἀνάλογος πηγὴ εἶναι ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ. Πράγματι, εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας ἡ γεννητικότης παραμένει ηὐξημένη, ἐνῷ ἡ σύγχρονος προληπτικὴ ἰατρικὴ ἀντίληψις ὡδήγησεν εἰς ἐντυπωσιακὴν πτῶσιν τῆς θνησιμότητος. Συνεπείᾳ τοῦ φαινομένου τούτου, παρουσιάζεται ταχυτάτη πληθυσμιακὴ αὔξησις, ἥτις ἀποτελεῖ μακροχρόνιον πηγὴν αὐξήσεως τῆς προσφορᾶς ἐργασίας.

Ὅλαι αἱ ἀνωτέρω πηγαὶ προσφορᾶς ἐργασίας σημαίνουν ὅτι εἰς πλείστας ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας ὑφίστανται τεράστιαι δυνατότητες εἰς νέας βιομηχανίας, ἢ ἄλλας νέας μορφὰς ἀπασχολήσεως, νὰ ἀπορροφήσουν ἀνειδίκευτον ἐργασίαν, χωρὶς οὐδεμία νὰ παρουσιασθῇ πίεσις ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἐργασίας.

Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς συνεπειῶν τῆς ἀναπτύξεως ἐπὶ τῆς ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας, ἡ προσφορὰ ἐργασίας εἶναι πρακτικῶς ἀπεριόριστος [1]. Βεβαίως, παρατηρεῖ ὁ Arthur Lewis, διάφορος εἶναι ἡ κατάστασις ἂν ἐξετάσωμεν τὴν προσφορὰν εἰδικευμένης ἐργασίας. Ἡ ἔλλειψις εἰδικευμένης ἐργασίας δύναται νὰ ἀποτελῇ πραγματικὸν ἐμπόδιον διὰ τὴν ἐπέκτασιν τῆς οἰκονομίας, ὡς εἶναι αἱ ἀντίστοιχοι ἐλλείψεις καφαλαίου καὶ ἐργασίας. Πιστεύει, ἐν τούτοις, ὅτι τὸ ἐμπόδιον τοῦτο εἶναι βραχυχρονίου χαρακτῆρος, δεδομένου ὅτι, σὺν τῷ χρόνῳ, ὑφίσταται περιθώριον ἐξειδικεύσεως ἐνειδικεύτου ἐργασίας.

Ἀκολουθῶν τὴν θεωρητικήν του ἀνάλυσιν, ὁ Arthur Lewis καταλήγει εἰς τὰς ἑξῆς διαπιστώσεις :

α) Εἰς πλείστας οἰκονομίας ὑφίσταται ἀπεριόριστος προσφορὰ ἐργασίας, ἥτις εἶναι διαθέσιμος ὁσάκις ἡ ἀμοιβὴ καλύπτει τὰς ἀνάγκας διαβι-

1) Ἴδε A. Lewis, ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 145.

ώσεως. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸ ὑπόδειγμα τῶν κλασσικῶν οἰκονομολόγων. Τὰ ὑποδείγματα τῶν νεοκλασσικῶν καὶ τῶν κεϋνσιανῶν, ὁσάκις ἐφαρμόζονται εἰς τὰς οἰκονομίας αὐτάς, ὁδηγοῦν εἰς ἐσφαλμένα συμπεράσματα.

β) Ἡ βασικὴ πηγὴ προσφορᾶς ἐργασίας, καθ' ὃ μέτρον προχωρεῖ ἡ διαδικασία τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, εἶναι ἡ ὑποαπασχόλησις εἰς ἀγροτικὰς ἐργασίας, οἱ ἐργαζόμενοι εὐκαιριακῶς, οἱ ἐργαζόμενοι εἰς τὸ κινητὸν ἐμπόριον, οἱ ἀπασχολούμενοι εἰς οἰκιακὰς ὑπηρεσίας, αἱ γυναῖκες καὶ ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ. Εἰς πλείστους ἂν ὄχι εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς οἰκονομίας, ἐὰν ὑφίσταται ὑπερπληθυσμὸς σχετικῶς πρὸς τοὺς φυσικοὺς πόρους, ἡ ὁριακὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας εἶναι μηδαμινή, ἰσοῦται πρὸς τὸ μηδὲν ἢ εἶναι ἀρνητική.

γ) Ὁ μισθὸς συντηρήσεως ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου τὸ πλεόνασμα ἐργασίας προσφέρεται πρὸς ἀπασχόλησιν, εἶναι δυνατὸν νὰ προσδιορίζεται εἴτε βάσει τῶν ἐπικρατουσῶν ἀντιλήψεων, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ κατώτατον ἀπαιτούμενον ὅριον συντηρήσεως, ἢ δύναται νὰ ἰσοῦται πρὸς τὸ μέσον προϊὸν κατὰ ἐργαζόμενον εἰς τὴν κλειστὴν γεωργίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ παραγωγὴ αὐτοκαταναλίσκεται, κατά τι ηὐξημένον.

δ) Εἰς μίαν τοιαύτην οἰκονομίαν, ἡ ἀπασχόλησις αὐξάνεται εἰς τὸν καπιταλιστικὸν τομέα καθ' ὅσον πραγματοποιεῖται συσσώρευσις κεφαλαίων.

ε) Αἱ ἐπενδύσεις καὶ ἡ τεχνικὴ πρόοδος ὁδηγοῦν, οὐχὶ εἰς τὴν αὔξησιν τῶν μισθῶν, ἀλλ' εἰς τὴν αὔξησιν τῆς συμβολῆς τῶν κερδῶν εἰς τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα.

στ) Ὁ λόγος διὰ τὸ χαμηλὸν ποσοστὸν τῶν ἀποταμιεύσεων ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας δὲν εἶναι ὅτι ὁ πληθυσμὸς πένεται, ἀλλ' ὅτι τὰ κέρδη τῶν κεφαλαιούχων εἶναι σχετικῶς χαμηλὰ ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα. Καθ' ὃ μέτρον ὁ καπιταλιστικὸς τομεὺς τῆς οἰκονομίας ἐπεκτείνεται, αὐξάνονται σχετικῶς τὰ κέρδη καὶ αὐξανόμενον ποσοστὸν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἐπανεπενδύεται.

ζ) Αἱ ἐπενδύσεις χρηματοδοτοῦνται οὐχὶ μόνον ἀπὸ τὰ κέρδη ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν παροχὴν πιστώσεων. Τὸ πραγματικὸν κόστος τῶν ἐπενδύσεων τῶν προκαλουμένων διὰ πληθωρισμοῦ ἰσοῦται πρὸς τὸ μηδὲν εἰς τὸ ὑπόδειγμα τοῦτο. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο εἶναι ἐξ ἴσου χρήσιμον ὅσον καὶ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δημιουργεῖται διὰ πλέον θεμιτῶν μεθόδων (π.χ. ἐκ τῶν κερδῶν). Ὁ πληθωρισμὸς ὁ ὁποῖος προκαλεῖται ἀπὸ τὴν κινητοποίησιν πόρων, ὡς διὰ σκοποὺς πολεμικούς, εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχῃ συσσωρευτικὸν χαρακτῆρα. Ἀλλ' ὁ πληθωρισμὸς ὁ ὁποῖος προκαλεῖται πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς αὐξήσεως τοῦ παραγωγικοῦ κεφαλαίου αὐτοελέγχεται. Αἱ τιμαὶ αὐξάνονται καθ' ὃ μέτρον αὐξάνονται αἱ ἐπενδύσεις καὶ πίπτουν καθ' ὃ νέα παραγωγὴ φθάνει εἰς τὴν ἀγοράν.

η) Ὁ καπιταλιστικὸς τομεὺς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπεκτείνεται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀπεριορίστως, ἐφ' ὅσον ἡ συσσώρευσις κεφαλαίων εἶναι

δυνατὸν νὰ προχωρῇ κατὰ ταχύτερον ρυθμὸν ἀπὸ τὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ. Ὅταν τὸ ἐργατικὸν πλεόνασμα ἐξαντληθῇ, ἡ ἀμοιβὴ τῆς ἐργασίας ἀρχίζει νὰ αὐξάνεται καὶ ὑπερβαίνει τὸ ἐπίπεδον διαβιώσεως.

θ) Ἡ χώρα ὅμως περιβάλλεται εἰσέτι ἀπὸ ἄλλας χώρας εἰς τὰς ὁποίας ὑφίσταται πλεόνασμα ἐργασίας. Συνεπῶς, μόλις παρουσιασθῇ αὔξησις τῶν ἡμερομισθίων, ἐμφανίζεται τὸ φαινόμενον τῆς μαζικῆς προσελκύσεως μεταναστῶν καὶ ἐξαγωγῆς κεφαλαίων, μὲ συνέπειαν τὴν διακοπὴν τῆς αὐξήσεως τῶν ἡμερομισθίων.

ι) Ἡ μαζικὴ προσέλκυσις ἀνειδικεύτων μεταναστῶν εἶναι δυνατὸν νὰ αὐξήσῃ τὴν παραγωγὴν κατὰ κεφαλήν, ἀλλ' εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν διατήρησιν τῶν ἡμερομισθίων εἰς ὅλας τὰς χώρας πλησίον τῶν ἐπιπέδων διαβιώσεως τῶν πτωχοτέρων χωρῶν.

ια) Ἡ ἐξαγωγὴ κεφαλαίων ὁδηγεῖ εἰς χαμηλοτέρας ἐπενδύσεις ἐγχωρίως καὶ εἰς τὴν συγκράτησιν τῶν ἡμερομισθίων. Ὁ παράγων οὗτος ἀντισταθμίζεται ἐὰν αἱ ἐξαγωγαὶ κεφαλαίων ὁδηγοῦν εἰς τὴν μείωσιν τῆς τιμῆς τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα οἱ ἐργάται εἰσάγουν ἢ αὐξάνωνται τὰ ἡμερομίσθια εἰς ἀνταγωνιζομένας χώρας. Ἀλλ' ὁδηγεῖ εἰς χειροτέρευσιν τῆς καταστάσεως, ἐὰν αἱ ἐξαγωγαὶ κεφαλαίων αὐξάνουν τὸ κόστος τῶν εἰσαγωγῶν ἢ ὁδηγοῦν εἰς μείωσιν τοῦ κόστους εἰς τὰς ἀνταγωνιζομένας χώρας.

ιβ) Ἡ εἰσαγωγὴ ξένου κεφαλαίου δὲν ὁδηγεῖ εἰς αὔξησιν τῶν πραγματικῶν ἡμερομισθίων, εἰς τὰς χώρας εἰς τὰς ὁποίας ὑφίσταται πλεονάζουσα ἐργασία, ἐκτὸς ἐὰν τὸ κεφάλαιον ὁδηγήσῃ εἰς ηὐξημένην παραγωγικότητα εἰς τὰ ἀγαθὰ τὰ ὁποῖα παράγουν δι' ἰδίαν αὐτῶν κατανάλωσιν.

ιγ) Ὁ βασικὸς λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον τὰ προϊόντα τῶν τροπικῶν χωρῶν εἶναι τόσον εὐθηνὰ ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἐπίπεδον διαβιώσεως τὸ ὁποῖον ἐπιτρέπουν, εἶναι ἡ μικρὰ ἀπόδοσις τῆς παραγωγῆς τροφίμων κατ' ἄτομον. Σχεδὸν ὅλα τὰ κέρδη ἐκ τῆς ηὐξημένης ἀποδόσεως εἰς τοὺς ἐξαγωγικοὺς κλάδους μεταβιβάζονται εἰς τοὺς ξένους καταναλωτάς, ἐνῶ ἐὰν ηὐξάνετο ἡ ἀπόδοσις εἰς τὴν παραγωγὴν τροφίμων πρὸς ἰδίαν κατανάλωσιν, αὐτομάτως θὰ καθίσταντο ἀκριβώτερα τὰ προϊόντα τὰ ὁποῖα προορίζονται διὰ τὴν διεθνῆ ἀγοράν.

ιδ) Ὁ νόμος περὶ συγκριτικῶν πλεονεκτημάτων ἰσχύει ἐπίσης εἰς τὰς χώρας εἰς τὰς ὁποίας πλεονάζει ἐργατικὴ δύναμις, ὡς τοῦτο συμβαίνει καὶ εἰς τὰς λοιπὰς χώρας, ἀλλ' ἐνῶ εἰς τὰς τελευταίας ἀποτελεῖ σοβαρὰν βάσιν ὑπὲρ τοῦ ἐλευθέρου ἐμπορίου, εἰς τὰς πρώτας ἀποτελεῖ ἐπίσης σοβαρὰν θεμελίωσιν διὰ τὴν ἄσκησιν προστατευτικῆς πολιτικῆς.

Ἡ ἀνωτέρω ἐργασία τοῦ Arthur Lewis εἶχε μεγίστην ἀπήχησιν μεταξὺ τῶν θεωρητικῶν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Τὸ 1958 ὁ Arthur Lewis προέβη εἰς περαιτέρω ἐπεξεργασίαν τοῦ ὑποδείγματός του, ἀπήντησε δὲ τότε εἰς κρίσιμον ἐρώτημα τὸ ὁποῖον ἀντιμετωπίζουν αἱ χῶραι κατὰ τὴν διαμόρφωσιν τῆς καταλλήλου στρατηγικῆς τῆς οἰκονομικῆς των ἀναπτύξεως. Τὸ κρίσιμον ἐρώτημα εἰς τὸ ὁποῖον ἀπήντησεν εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον

θέτουν πράγματι πλεῖστοι οἰκονομολόγοι εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας : Δέον νὰ συγκεντρωθῶμεν εἰς τὴν παραγωγὴν κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν πρῶτον, μεταγενεστέρως δὲ εἰς τὴν παραγωγὴν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, ἢ δέον νὰ ἀντιστρέψωμεν τὴν σειράν ; Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ὁ Arthur Lewis ἀπαντᾷ ὅτι, συμφώνως πρὸς τὸ ὑπόδειγμά του, εἶναι δυνατὸν νὰ δοθῇ προτεραιότης εἰς τὰ ἀγαθὰ κεφαλαίου, μόνον ἐὰν ὑφίσταται δυνατότης νὰ μειωθῇ ἡ κατανάλωσις ὑπὸ ὡρισμένων ἀτόμων. Πέραν τοῦ σημείου τούτου, αἱ ἐπενδύσεις δύναται νὰ αὐξηθοῦν μόνον ἐὰν αὐξηθοῦν ταυτοχρόνως καὶ τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ζητοῦνται ἀπὸ τοὺς ἐργαζομένους. Συνεπῶς, εἰς μίαν πτωχὴν χώραν, ὅπου εἶναι δύσκολον νὰ περιορισθῇ ἡ κατανάλωσις, ὁ ἀναγκαῖος ὅρος διὰ τὴν αὔξησιν τῶν ἐπενδύσεων εἶναι ἡ αὔξησις τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων εἰς τὰ ὁποῖα ἐκδηλοῦται ἡ ζήτησις τῶν ἡμερομισθίων, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἐξασφαλισθῇ ἓν ἐπὶ πλέον πλεόνασμα τὸ ὁποῖον νὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ τὴν χρηματοδότησιν τῶν ἐπενδύσεων. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον, ἡ αὔξησις τῆς παραγωγικότητος τῆς γεωργίας εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας ἀποτελεῖ, πολλάκις, κρίσιμον παράγοντα καὶ βασικὴν ἢ μᾶλλον θεμελιώδη προϋπόθεσιν διὰ τὴν ἐπίτευξιν ὁμαλῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

Χ. ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΜΟΡΦΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Ἡ σημειωθεῖσα κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας ταχεῖα πρόοδος τῆς μεθοδολογίας τῶν ποσοτικῶν μετρήσεων, καθὼς καὶ ἡ οἰκονομομετρικὴ μέθοδος, ὡδήγησαν εἰς νέας προσεγγίσεις εἰς τὸ πεδίον τῆς οἰκονομικῆς ἱστορίας.

Τὸ ἔργον τοῦ Γερμανοῦ καθηγητοῦ Walter Hoffman ἀπετέλεσε κατ' οὐσίαν ἀφετηρίαν διὰ τὴν σύγχρονον ποσοτικὴν ἔρευναν τῆς οἰκονομικῆς ἱστορίας καὶ εἰδικώτερον ἐν σχέσει πρὸς τὴν διαδικασίαν τῆς ἐκβιομηχανίσεως, τὴν ἀξιολόγησίν της καὶ τὴν συγκριτικὴν μελέτην διαφόρων χωρῶν καὶ χρονικῶν περιόδων. Ὁ Walter Hoffman, εἰς τὸ πρωτοποριακὸν ἔργον του Studien und Typen der Industrialisierung (1931) καὶ British Industry (ἀγγλικὴ μετάφρασις 1955), ὁρίζει σχηματικῶς τὸ ἐπίπεδον τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἐπὶ τῇ βάσει τῆς σχετικῆς συμμετοχῆς τῶν βιομηχανιῶν παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν ἀφ' ἑνός, καὶ καταναλωτικῶν ἀγαθῶν ἀφ' ἑτέρου, εἰς τὸ σύνολον τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς. Κατὰ τὸ ἀρχικὸν στάδιον, οἱ κλάδοι παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν ὑπερτεροῦν συντριπτικῶς, ἐν σχέσει πρὸς τοὺς κλάδους τοὺς προσφέροντας κεφαλαιουχικὰ ἀγαθά. Κατὰ τὸ δεύτερον στάδιον, ἡ πρώτη κατηγορία ὑπερτερεῖ εἰσέτι, ἀλλ' ἡ δευτέρα κερδίζει ταχέως ἔδαφος. Εἰς τὸ τρίτον στάδιον τὰ ἐπίπεδα παραγωγῆς ἀμφοτέρων τῶν κατηγοριῶν κλάδων ἐξισοῦνται περίπου. Τὸ ὑπόδειγμα τοῦτο οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως παρουσιάζει μεγίστας ὁμοιότητας πρὸς ἐκεῖνα τοῦ List, τοῦ Colin Clark καθὼς καὶ ὅλων ἐκείνων τῶν θεωρητικῶν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, οἱ ὁποῖοι ὑποστηρίζουν ὅτι ἐφ' ὅσον ὁ

βιομηχανικὸς τομεὺς εἶναι σχετικῶς μικρός, αἱ μεταβολαὶ εἰς τοὺς ρυθμοὺς ἀναπτύξεώς του δὲν θὰ ἔχουν σημαντικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ συνολικοῦ ρυθμοῦ οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως διὰ τὴν χώραν.

XI. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ W. W. ROSTOW ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΣΤΑΔΙΩΝ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

Ἡ πλέον σύγχρονος θεωρία περὶ σταδίων τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ἡ ὁποία προεκάλεσε τὸ μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον, ἀλλὰ καὶ σοβαρὰς ἀντιρρήσεις, εἶναι ἡ θεωρία τοῦ Ἀμερικανοῦ οἰκονομολόγου καὶ οἰκονομικοῦ ἱστορικοῦ Rostow.

Ὡς ἱστορικὸς τῆς Οἰκονομίας ὁ Rostow διεκρίθη διὰ τὴν χρῆσιν τῶν νεωτέρων ποσοτικῶν μεθόδων ἐρεύνης εἰς τὰ ἐργασίας του τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν οἰκονομίαν τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου ἀπὸ τῆς περιόδου τῆς βιομηχανικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐντεῦθεν, εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Τραπέζης τῆς Ἀγγλίας, ὡς καὶ εἰς τὰς μελέτας του τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν ἀμερικανικήν, ρωσσικὴν καὶ κινεζικὴν οἰκονομίαν. Αἱ ἱστορικαί του ἔρευναι τὸν ὡδήγησαν εἰς τὴν μελέτην τῶν προβλημάτων τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἡ πρώτη συστηματικὴ ἐπὶ τοῦ θέματος ἐργασία του φέρει τὸν τίτλον The Process of Economic Growth (1952), ἔργον εἰς τὸ ὁποῖον ὑποστηρίζεται ἡ ἐνδιαφέρουσα ἄποψις ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπίδρασιν ὡρισμένων ἀνθρωπίνων ροπῶν. Εἰς τὴν σκέψιν ταύτην, διακρίνομεν βεβαίως ἀναλογίαν πρὸς τὰς ἀπόψεις τοῦ λόρδου Keynes τὰς διατυπουμένας εἰς τὴν Γενικὴν Θεωρίαν του.

Μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς ἐργασίας αὐτῆς, ὁ Rostow ἤρχισε νὰ ἐμφανίζῃ, σταδιακῶς κατ' ἀρχήν, τὰς ἀπόψεις του περὶ διακεκριμένων σταδίων τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

Ἡ ὁλοκληρωμένη ἐμφάνισις τῆς θεωρίας περὶ οἰκονομικῶν σταδίων τοῦ Rostow εὑρίσκεται εἰς τὸ ἔργον του The Stages of Economic Growth (1960), τὸ ὁποῖον φέρει ὡς ὑπότιτλον «Ἓν μὴ κομμουνιστικὸν μανιφέστον». Ὡς λέγει ὁ Rostow εἰς τὴν εἰσαγωγήν του, τὸ ἔργον του ἀποβλέπει εἰς τὸ νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν θεωρίαν τοῦ Μὰρξ περὶ συγχρόνου ἱστορίας. Κατὰ τὸν Rostow, ὅλαι αἱ κοινωνίαι δύνανται νὰ ταυτισθοῦν, ἀπὸ οἰκονομικῆς σκοπιᾶς, πρὸς πέντε διακεκριμένα στάδια οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως : (i) τὸ τῆς παραδοσιακῆς κοινωνίας, (ii) τὸ τῶν προϋποθέσεων τῆς ἀπογειώσεως, (iii) τὸ τῆς ἀπογειώσεως, (iv) τὸ τῆς πορείας πρὸς τὴν ὡριμότητα καὶ (v) τὸ τῆς μαζικῆς καταναλώσεως. Ὁμιλεῖ ἐπίσης περὶ ἑνὸς ὑποθετικοῦ ἕκτου σταδίου, τοῦ σταδίου πέραν τῆς μαζικῆς καταναλώσεως. Θὰ ἀναλύσωμεν κατωτέρω τὸ περιεχόμενον ἑνὸς ἑκάστου ἐκ τῶν σταδίων τοῦ Rostow.

(i) Ἡ παραδοσιακὴ κοινωνία. Κατὰ τὸν Rostow, ἡ παραδοσιακὴ κοινωνία χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὰς περιωρισμένας συναρτήσεις

τῆς παραγωγῆς, αἱ ὁποῖαι, ὡς λέγει, βασίζονται ἐπὶ ἐπιστήμης καὶ τεχνολογίας προνευτιανῆς, καθὼς καὶ ἐπὶ προνευτιανῶν ἀντιλήψεων ὡς πρὸς τὸν φυσικὸν κόσμον. Ὁ Νεύτων χρησιμοποιεῖται, ὡς λέγει, ὡς σύμβολον τῆς φάσεως ἐκείνης τῆς ἱστορίας, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἄνθρωποι ἤρχισαν νὰ πιστεύουν ὅτι ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος ὑπόκειται εἰς ὡρισμένους νόμους, τοὺς ὁποίους δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν, δύναται δὲ νὰ ἀποτελέσῃ ἀντικείμενον συστηματικῆς προσπαθείας διὰ τὴν ἐπαύξησιν τῆς παραγωγῆς. Βεβαίως, ὡς παρατηρεῖ, εἰς τὴν παραδοσιακὴν κοινωνίαν εἶναι δυνατὸν νὰ σημειοῦται αὔξησις τοῦ προϊόντος. Ἀλλὰ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα εἶναι ἡ ὕπαρξις ἑνὸς ἐπιπέδου πραγματοποιησίμου παραγωγῆς κατὰ κεφαλὴν ἐργαζομένου, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπερπηδηθῇ. Καὶ τοῦτο διότι αἱ δυνατότητες αἱ ὁποῖαι ἐκπηγάζουν ἐκ τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης καὶ τεχνολογίας ἢ δὲν ὑπῆρχον ἢ δὲν ἔτυχον ἀξιοποιήσεως.

Κατὰ κανόνα, αἱ κοινωνίαι αἱ εὑρισκόμεναι εἰς τὸ στάδιον τοῦτο, λόγῳ τῆς μειωμένης παραγωγικότητός των, διέθετον σημαντικὸν ποσοστὸν τῶν διαθεσίμων πόρων των εἰς τὴν γεωργίαν. Συνεπείᾳ τοῦ ἀγροτικοῦ χαρακτῆρος τῆς οἰκονομίας, ἡ κοινωνία εἶχεν ἱεραρχικὴν διάρθρωσιν μὲ περιωρισμένας δυνατότητας κινητικότητος.

(ii) Τὸ στάδιον τῶν προϋποθέσεων τῆς ἀπογειώσεως. Κατὰ τὸν Rostow, εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, αἱ προϋποθέσεις διὰ τὴν ἀπογείωσιν ἐνεφανίσθησαν πρὸς τὸ τέλος τοῦ 17ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος, καθ' ὃ ἡ σύγχρονος ἐπιστήμη ἤρχισε νὰ ἐφαρμόζεται εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν. Παρατηρεῖ, ἐν τούτοις, ὅτι ὅλα τὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἐσημειώθησαν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ μεσαίωνος καὶ ἐντεῦθεν, ἔσχον ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς δημιουργίας τῶν προϋποθέσεων τῆς ἀπογειώσεως. Ἡ παρατήρησις αὕτη, ὡς εἶναι φυσικόν, καθιστᾷ δυσχερεστέραν τὴν ἀναζήτησιν τοῦ σταδίου τῶν προϋποθέσεων δι' ἄλλας χώρας. Ὁμοίως, κατὰ τὸ στάδιον τῶν προϋποθέσεων, κατὰ τὸν Rostow, ἐμφανίζονται ἐπιχειρηματίαι, οἱ ὁποῖοι ἀναλαμβάνουν τὸν ἡγετικὸν ρόλον τῆς πραγματοποιήσεως καινοτομιῶν, μὲ συνέπειαν τὴν μεταβολὴν τῆς συναρτήσεως τῆς παραγωγῆς.

Ὡς παρετήρησεν ὁ Rostow, ἐνεφανίσθησαν εἰς δύο τύπους κοινωνιῶν περιπτώσεις οἰκονομικῆς ἀπογειώσεως. Κατὰ συνέπειαν, ἡ διαδικασία τῆς δημιουργίας τῶν προϋποθέσεων διὰ τὴν ἀπογείωσιν παρουσίασε διαφοράς. Εἰς τὴν πρώτην καὶ πλέον συνήθη περίπτωσιν ἀπῃτήθησαν βασικαὶ μεταβολαὶ εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν διάρθρωσιν καὶ ἀκόμη καὶ εἰς τὰς ἐκπολιτιστικὰς ἀντιλήψεις, προκειμένου νὰ δημιουργηθοῦν αἱ προϋποθέσεις διὰ τὴν ἀπογείωσιν. Ἀπῃτήθησαν, δηλαδή, κατὰ τὴν ἄποψιν τοῦ Rostow, μεταβολαὶ τῶν ροπῶν. Ἀντιθέτως, εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν ἡ ἀπογείωσις ἐσημείωσε καθυστέρησιν, οὐχὶ λόγῳ τῆς ὑπάρξεως πολιτικῶν, κοινωνικῶν καὶ ἐκπολιτιστικῶν ἐμποδίων, ἀλλὰ λόγῳ ὑψηλοῦ καὶ ἐνδεχο-

μένως αὐξανομένου ἐπιπέδου εὐημερίας, τὸ ὁποῖον ἐπέτρεπεν ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν ὑφισταμένων φυσικῶν πόρων (περίπτωσις τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, τῆς Αὐστραλίας καὶ ἴσως τῆς Σουηδίας). Πῶς λαμβάνει χώραν ἡ διαδικασία τῆς δημιουργίας τῶν προϋποθέσεων τῆς ἀπογειώσεως εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ; Ὁ Rostow δίδει τὴν ἀκόλουθον ἀπάντησιν : Εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς παραδοσιακῆς καὶ σταθερᾶς κοινωνίας, ἡ ὁποία χρησιμοποιεῖ ἀμεταβλήτους, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, μεθόδους παραγωγῆς, ἀπασχολεῖται δὲ κυρίως εἰς τὰς ἀγροτικὰς ἐργασίας καὶ πραγματοποιεῖ ἐλαχίστας καθαρὰς ἐπενδύσεις, ἀρχίζει νὰ ἐπικρατῇ ἡ ἰδέα ὅτι ἡ οἰκονομικὴ πρόοδος εἶναι δυνατή. Ἡ ἰδέα αὕτη εἶναι δυνατὸν νὰ προέρχεται ἔξωθεν τῆς κοινωνίας, ἀλλ' ἐνδεχομένως νὰ ἐκδηλωθῇ καὶ ἐντὸς αὐτῆς. Συνήθως, οἱ οἰκονομικοὶ παράγοντες συμβαδίζουν μὲ μὴ οἰκονομικοὺς κατὰ τὴν ἐπιδίωξιν τῆς οἰκονομικῆς προόδου (π.χ. ἐπιθυμία δι' ηὐξημένην κοινωνικὴν δύναμιν, πολιτικὴ ὑπεροφάνεια, πολιτικαὶ φιλοδοξίαι κ.ο.κ.). Ἡ παιδεία, δι' ὡρισμένους τοὐλάχιστον, ἐπεκτείνεται καὶ μεταβάλλεται, προσαρμοζομένη πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς συγχρόνου οἰκονομικῆς δραστηριότητος. Ἐμφανίζονται ἐπιχειρηματίαι ἐπιθυμοῦντες νὰ ἀποταμιεύσουν καὶ νὰ ἀναλάβουν κινδύνους κατὰ τὴν ἐπιδίωξιν τοῦ κέρδους, ἰδίως εἰς τὸ ἐμπόριον. Ἐπεκτείνονται αἱ ἀγοραὶ διὰ τὰ γεωργικὰ προϊόντα, διὰ τὰ προϊόντα τῆς βιοτεχνίας καθὼς καὶ δι' ἀγαθὰ καταναλωτικά, εἰσαγόμενα ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς. Συνιστῶνται φορεῖς διὰ τὴν συγκέντρωσιν καὶ κινητοποίησιν κεφαλαίων. Πραγματοποιοῦνται βασικαὶ ἐπενδύσεις, ἰδίως εἰς τὰς μεταφορὰς καὶ τὰς ἐπικοινωνίας, πολλάκις πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς μεταφορᾶς πρὸς τὰς ἀγορὰς τῶν πρώτων ὑλῶν. Εἰς τὰς ἐπενδύσεις αὐτὰς συμμετέχει συνήθως ἀλλοδαπὸν κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν προώθησιν τῶν δυνατοτήτων ἐξαγωγῆς τῶν προϊόντων τούτων. Ἡ δημοσία ὑγεία παρουσιάζει βελτίωσιν, περιορίζεται τὸ ποσοστὸν τῶν θανάτων, ὁ πληθυσμὸς αὐξάνεται, ἐπίσης δὲ ἐμφανίζονται σύγχρονοι βιομηχανίαι πρὸς ὑποκατάστασιν εἰσαγωγῶν.

Τὸ ποσοστὸν τῶν παραγωγικῶν ἐπενδύσεων δύναται νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸ 5 % τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Τὸ ποσοστὸν τοῦτο, βεβαίως, συνήθως μόλις καλύπτει τὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ. Ἐπίσης ὁ ἀγροτικὸς πληθυσμὸς παραμένει εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ 75 % τοῦ συνόλου τῶν ἀπασχολουμένων.

Διάφορος εἶναι ἡ περίπτωσις τῶν χωρῶν ἐκείνων εἰς τὰς ὁποίας ἡ ὕπαρξις πλουσίων φυσικῶν πόρων δημιουργεῖ, ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως, εἰδικὴν εὐνοϊκὴν σχέσιν μεταξὺ πληθυσμοῦ καὶ τῶν πόρων τούτων. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην, ἕτεροι παράγοντες ἔχουν σημασίαν. Πράγματι, εἰς τὰς οἰκονομίας αὐτάς, πολλάκις ἡ ἀπογείωσις καθυστέρησε, διότι ἡ ἐκμετάλλευσις τοῦ φυσικοῦ πλούτου ἐμείωσε τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἐκβιομηχάνισιν. Ἡ τελευταία ὅμως εἶναι ἐκείνη, ἥτις θέτει ἐν κινήσει τὰς δυνάμεις πρὸς ἀπογείωσιν τῆς οἰκονομίας.

(iii) Ἡ ἀπογείωσις. Τὸ στάδιον τῆς ἀπογειώσεως εἶναι τὸ κρισιμώτερον κατὰ τὸν Rostow ἐκ τῶν πέντε σταδίων. Ὡς λέγει ὁ ἴδιος, τὸ στάδιον τοῦτο καλύπτει σχετικῶς σύντομον χρονικὸν διάστημα δύο ἢ τριῶν δεκαετιῶν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ χρόνου τούτου ἡ οἰκονομία καὶ ἡ κοινωνία μεταβάλλονται τοιουτοτρόπως, ὥστε ἡ οἰκονομικὴ πρόοδος νὰ λαμβάνῃ ἐν συνεχείᾳ χώραν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον αὐτομάτως. Ὁ προσδιορισμὸς τοῦ σταδίου τῆς ἀπογειώσεως παρουσιάζει προβλήματα ἐπιλογῆς. Κατ' οὐσίαν ἀναφέρεται εἰς τὸ χρονικὸν διάστημα κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ ρυθμὸς τῶν ἐπενδύσεων αὐξάνεται τοσοῦτον, ὥστε τὸ πραγματικὸν προϊὸν κατὰ κεφαλὴν νὰ αὐξάνεται κατὰ τρόπον ὁδηγοῦντα εἰς ριζικὰς μεταβολὰς εἰς τὰς τεχνικὰς παραγωγῆς, καθὼς καὶ εἰς τὴν διανομὴν τῶν εἰσοδημάτων. Αἱ μεταβολαὶ αὗται ὁδηγοῦν εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ νέου ρυθμοῦ τῶν ἐπενδύσεων καὶ συνεπῶς τῆς αὐξητικῆς τάσεως τοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος [1].

Κατὰ τὸν ὁρισμὸν τοῦ Rostow, ἀπαιτεῖται ἡ συνύπαρξις τῶν κατωτέρω προϋποθέσεων διὰ νὰ ὁμιλῇ τις περὶ ἀπογειώσεως :

1) Αὔξησις τοῦ ποσοστοῦ τῶν παραγωγικῶν ἐπενδύσεων ἀπὸ 5 % ἢ καὶ ὀλιγώτερον εἰς ἄνω τοῦ 10 % τοῦ καθαροῦ ἐθνικοῦ προϊόντος.

2) Ἡ ἀνάπτυξις ἑνὸς ἢ περισσοτέρων σημαντικῶν κλάδων βιομηχανίας μὲ ὑψηλὸν ρυθμὸν αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς [2].

3) Ἡ ὕπαρξις ἢ ἡ ταχεῖα ἐμφάνισις ἑνὸς πολιτικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ θεσμολογικοῦ πλαισίου, τὸ ὁποῖον νὰ ἐκμεταλλεύεται τὰς ὠθήσεις πρὸς ἐπέκτασιν τοῦ ἐκσυγχρονισμένου τομέως καὶ τὰς ἐνδεχομένας ἐξωτερικὰς οἰκονομίας, τὰς προκαλουμένας ἐκ τῆς ἀπογειώσεως, καὶ νὰ δίδῃ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν χαρακτῆρα συνεχείας.

Πότε ἐσημειώθη τὸ στάδιον τῆς ἀπογειώσεως εἰς διαφόρους χώρας ; Ὁ Rostow παρέχει τὸν ἀκόλουθον ἐνδεικτικὸν πίνακα : Μ. Βρεταννία 1783 - 1802, Γαλλία 1830 - 1860, Βέλγιον 1833 - 1860, Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι 1843 - 1860, Γερμανία 1850 - 1873, Σουηδία 1868 - 1890, Ἰαπωνία 1878 - 1900, Ρωσσία 1890 - 1914, Καναδᾶς 1896 - 1914, Ἀργεντινὴ 1935 -, Τουρκία 1937 -, Ἰνδία 1952 -, Κίνα 1952 -.

Ἐπανερχόμενοι εἰς τοὺς ἀναγκαίους ὅρους τῆς ἀπογειώσεως κατὰ τὸν Rostow, παρατηροῦμεν ὅτι εἰς τὴν θεωρίαν του ἀποδέχεται τὸν στρατηγικὸν ρόλον τῶν ἐπενδύσεων εἰς τὴν ὅλην διαδικασίαν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἐν προκειμένῳ ὁ Rostow συμφωνεῖ μὲ ἑτέρους θεωρητικοὺς

---

1) W. W. Rostow, The Take - off into Self - sustained Growth, εἰς Economic Journal, Μάρτιος 1956.

2) Κατὰ τὸν Rostow, εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς βιομηχανίας περιλαμβάνονται καὶ οἱ κλάδοι ἐπεξεργασίας γεωργικῶν προϊόντων ἢ πρώτων ὑλῶν δι' ἐκσυγχρονισμένων μεθόδων. Ὡς π.χ. ἡ ξυλεία εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Σουηδίας, τὸ κρέας εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Αὐστραλίας καὶ τὰ προϊόντα γάλακτος εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Δανίας.

τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ὡς π.χ. μὲ τὸν Arthur Lewis [1]. Δὲν δυνάμεθα νὰ ὀργανώσωμεν καμμίαν βιομηχανικὴν ἐπανάστασιν (ὡς οἱ ἱστορικοὶ τῆς Οἰκονομίας ἰσχυρίζονται ὅτι πράττουν), ἐὰν δὲν ἐξηγήσωμεν διατί αἱ ἀποταμιεύσεις αὐξάνονται σχετικῶς πρὸς τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα.

Ὁ Rostow δίδει βάρος εἰς τὰς ἐπενδύσεις, ἀφ' ἑνὸς εἰς τὰς ἀναλυτικάς του σκέψεις καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν διερεύνησιν τοῦ ὑφισταμένου ἐμπειρικοῦ ὑλικοῦ. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς πρώτας, μᾶς ὑπενθυμίζει, ὅτι ἐὰν εἰς μίαν οἰκονομίαν, ἡ συνολικὴ ὁριακὴ σχέσις κεφαλαίου - προϊόντος κατὰ τὸ πρῶτον στάδιον τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως εἶναι 3,5 πρὸς 1 καὶ ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι αὐξάνεται ὁ πληθυσμὸς κατὰ 1 - 1,5 % ἐτησίως, ὡς τοῦτο συμβαίνει ἐν τῇ πράξει, προκύπτει ὅτι 3,5 -5,25 % τοῦ καθαροῦ ἐθνικοῦ προϊόντος δέον νὰ ἐπενδύεται ἵνα μὴ μειωθῇ τὸ κατὰ κεφαλὴν καθαρὸν ἐθνικὸν προϊόν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι, ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω προϋποθέσεις, διὰ νὰ αὐξηθῇ ἐτησίως τὸ κατὰ κεφαλὴν καθαρὸν ἐθνικὸν προϊὸν κατὰ 2 % ἀπαιτοῦνται ἐπενδύσεις ἀντιστοιχοῦσαι εἰς 10,5 - 12,5 % τοῦ καθαροῦ ἐθνικοῦ προϊόντος ἐτησίως. Ἀκολούθως, ὁ Rostow ἐμφανίζει στατιστικὰς τῶν Kuznets διὰ τὴν Σουηδίαν καὶ Firestone διὰ τὸν Καναδᾶν, προκειμένου νὰ ἐπαληθεύσῃ ἐμπειρικῶς, εἰ δυνατόν, τὴν θεωρίαν τοῦ Arthur Lewis.

Παραλλήλως πρὸς τὰς ἐπενδύσεις, ἡ ἔννοια τῶν ἡγετικῶν τομέων παίζει σημαντικὸν ρόλον εἰς τὸ θεωρητικὸν σύστημα τοῦ Rostow. Ἀφοῦ παραθέτει ἱστορικὰ παραδείγματα ἀπὸ διαφόρους χώρας αἵτινες ἐπέτυχον τὴν οἰκονομικήν των ἀπογείωσιν, ὁ συγγραφεὺς καταλήγει ὅτι ἱστορικῶς οἱ ἡγετικοὶ τομεῖς τῆς οἰκονομίας διέφερον ἀπὸ χώρας εἰς χώραν. Πράγματι, εἰς ὡρισμένας χώρας ἡ κλωστοϋφαντουργία καὶ εἰδικώτερον ἡ βαμβακουργία ἔπαιξε τὸν ρόλον τοῦτον. Εἰς ἄλλας οἰκονομίας βαρεῖαι βιομηχανίαι, βασιζόμεναι εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ σιδηροδρομικοῦ δικτύου, ἔπαιξαν τὸν σχετικὸν ρόλον. Ἀλλαχοῦ αἱ βιομηχανίαι ἐπεξεργασίας τῆς ξυλείας, τῆς χαρτομάζης, τῶν προϊόντων γάλακτος ἢ καὶ ἄλλων ποικίλων μορφῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν ἔπαιξαν τὸν σχετικὸν ρόλον. Συνεπῶς, ὡς ὑποσημειώνει ὁ ἴδιος, δὲν ὑφίσταται εἷς καὶ μόνον τομεὺς ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τὴν μαγικὴν κλεῖδα διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἀπογειώσεως. Ἐν τούτοις, ἡ ἔρευνά του τὸν ὁδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ ἡγετικοὶ τομεῖς πρέπει νὰ ἔχουν τέσσαρα χαρακτηριστικά :

---

1) W. W. Rostow, ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 33. Ὁ Rostow μνημονεύει τὴν περίφημον φράσιν τοῦ Arthur Lewis, ὅτι τὸ κεντρικὸν πρόβλημα εἰς τὴν θεωρίαν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως εἶναι ἡ κατανόησις τῆς διαδικασίας διὰ τῆς ὁποίας μία κοινωνία, ἡ ὁποία προηγουμένως ἀπεταμίευεν ἢ ἐπενέδυε 4 % ἢ 5 % τοῦ ἐθνικοῦ της εἰσοδήματος ἢ καὶ ὀλιγώτερον, μεταβάλλεται εἰς οἰκονομίαν ἡ ὁποία ἐθελουσίως ἀποταμιεύει περίπου 12 % ἕως 15 % τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἢ καὶ περισσότερον. Τοῦτο εἶναι τὸ κεντρικὸν πρόβλημα, διότι τὸ κεντρικὸν γεγονὸς τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως εἶναι ἡ ταχεῖα αὔξησις τῆς σωρεύσεως κεφαλαίου (συμπεριλαμβανομένων τῶν γνώσεων καὶ τῶν ἱκανοτήτων εἰς τὸ κεφάλαιον).

α) Πρέπει νὰ διευρυνθῇ ἡ ἐνεργὸς ζήτησις διὰ τὸ προϊὸν ἢ τὰ προϊόντα τῶν ἡγετικῶν τομέων.

β) Εἰς τοὺς τομεῖς τούτους δέον νὰ εἰσαχθοῦν νέαι συναρτήσεις τῆς παραγωγῆς καθὼς καὶ νὰ σημειωθῇ ἐπέκτασις τῆς δυναμικότητός των.

γ) Ἡ κοινωνία δέον νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ δημιουργήσῃ τὸ κεφάλαιον τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖται, ἀρχικῶς, διὰ νὰ ἐκδηλωθῇ ἡ ἀπογείωσις εἰς τοὺς τομεῖς τούτους. Ἡ ἐπανεπένδυσις τῶν κερδῶν δύναται νὰ συμβάλῃ οὐσιωδῶς πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην.

δ) Οἱ ἡγετικοὶ τομεῖς δέον διὰ τῆς ἐπεκτάσεως καὶ τοῦ τεχνικοῦ μετασχηματισμοῦ των νὰ προκαλέσουν, διὰ τοῦ συστήματος τῶν εἰσροῶν - ἐκροῶν, ἀνάγκας δι' ηὐξημένην δυναμικότητα παραγωγῆς, καθὼς καὶ τὰς προϋποθέσεις εἰσαγωγῆς νέων μεθόδων παραγωγῆς εἰς ἄλλους τομεῖς μὲ σχετικὴν ἀνταπόκρισιν πρὸς τὰς συνθήκας αὐτὰς ἐκ μέρους τῆς οἰκονομίας.

Ἐν γένει, κατὰ τὴν ἀπογείωσιν, νέοι βιομηχανικοὶ κλάδοι ἐμφανίζονται ταχέως καὶ λειτουργοῦν κερδοφόρως, τὰ δὲ κέρδη εἰς σημαντικὸν ποσοστὸν ἐπανεπενδύονται εἰς νέας ἐγκαταστάσεις. Οἱ νέοι κλάδοι, ἐπίσης, προκαλοῦν λόγῳ τῆς ταχείας ἐπεκτάσεώς των, τὴν ζήτησιν δι' ἐργάτας, δι' ὑπηρεσίας συντηρήσεώς των καθὼς καὶ δι' ἕτερα βιομηχανικὰ προϊόντα, τὴν ἐπέκτασιν τῶν πόλεων καὶ τὴν ἀνάπτυξιν ἑτέρων συγχρονισμένων βιομηχανικῶν μονάδων.

Ἡ νέα τεχνικὴ τῆς παραγωγῆς ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὸν τομέα τῆς γεωργίας, ὁ ὁποῖος καὶ ἐκσυγχρονίζεται καθ' ὅσον ηὐξημένος ἀριθμὸς ἀγροτῶν δέχεται νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰς νέας μεθόδους παραγωγῆς καὶ νὰ μεταβάλῃ τὸν τρόπον διαβιώσεώς του. Ἡ ἀγροτικὴ ἐπανάστασις, κατὰ τὸν Rostow, ἀποτελεῖ ἀναγκαῖον ὅρον διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἀπογειώσεως. Καὶ τοῦτο διότι ἡ ἐκσυγχρονιζομένη κοινωνία αὐξάνει βασικῶς τὴν δαπάνην της δι' ἀγροτικὰ προϊόντα.

(iv) Ἡ πορεία πρὸς τὴν ὡριμότητα. Τὸ στάδιον τοῦτο, κατὰ τὸν Rostow, ἀκολουθεῖ τὸ στάδιον τῆς ἀπογειώσεως. Κατὰ τὸ στάδιον τοῦτο συνεχίζεται, ἔστω μὲ διακυμάνσεις, ἡ πρόοδος καθ' ὅσον ἡ ἀναπτυσσομένη οἰκονομία ἐπεκτείνει τὴν σύγχρονον τεχνολογίαν εἰς ὅλας τὰς μορφὰς οἰκονομικῆς δραστηριότητος. Ποσοστὸν 10 % - 20 % περίπου τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἐπενδύεται σταθερῶς, εἰς τρόπον ὥστε ἡ παραγωγὴ νὰ αὐξάνεται κανονικῶς κατὰ ρυθμὸν ὑπερβαίνοντα τὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ διάρθρωσις τῆς οἰκονομίας μεταβάλλεται συνεχῶς καθὼς βελτιοῦται ἡ τεχνική. Νέοι βιομηχανικοὶ κλάδοι ἐπιταχύνουν τὴν πρόοδόν των, ἐνῷ παλαιότεροι παρουσιάζουν ἐπιβράδυνσιν. Αἱ οἰκονομικαὶ σχέσεις τῆς χώρας μετὰ τῆς διεθνοῦς οἰκονομίας σταθεροποιοῦνται. Ἀγαθὰ τὰ ὁποῖα προηγουμένως εἰσήγοντο ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς παράγονται ἐγχωρίως. Ἡ ζήτησις νέων εἰσαγωγῶν ἀναπτύσσεται, ἀλλὰ νέα ἐξαγωγικὰ προϊόντα καλύπτουν τὰς ἀπαιτουμένας συναλλαγματικὰς δαπάνας. Ἡ κοι-

νωνία μετασχηματίζεται καὶ προσαρμόζεται πρὸς τὰς νέας συνθήκας ἐκσυγχρονισμοῦ, μὲ συνέπειαν τὴν προσαρμογὴν τῶν θεσμικῶν πλαισίων πρὸς τὰς νέας δυναμικὰς ἀνάγκας.

Μετὰ ἀπὸ χρονικὸν διάστημα 60 περίπου ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀπογειώσεως, ἢ ἄλλως 40 περίπου μετὰ τὸ τέλος αὐτῆς, ἡ οἰκονομία ἐπιτυγχάνει στάδιον γενικῆς ὡριμότητος. Ἐνῷ κατὰ τὸ στάδιον τῆς ἀπογειώσεως ἡ οἰκονομικὴ πρόοδος συνεκεντροῦτο εἰς μικρὸν σχετικῶς ἀριθμὸν τομέων, ἡ ὥριμος οἰκονομία χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἀνεπτυγμένην βιομηχανικὴν δομὴν καὶ ἐκσυγχρονισμένην τεχνικὴν εἰς ὅλους τοὺς κλάδους αὐτῆς.

Πότε δυνάμεθα νὰ χαρακτηρίσωμεν μίαν οἰκονομίαν εἰς τὸ στάδιον τῆς ὡριμότητος; Ὁ Rostow δίδει τὴν ἀπάντησιν ὅτι δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν μίαν οἰκονομίαν εἰς τὸ στάδιον τῆς ὡριμότητος, ἐὰν αὕτη παρουσιάζῃ τὴν ἱκανότητα νὰ κινηθῇ πέραν τῶν ἀρχικῶν τομέων, οἱ ὁποῖοι ὡδήγησαν εἰς τὴν ἀπογείωσιν, καὶ νὰ προωθήσῃ τὴν σύγχρονον τεχνολογίαν εἰς ὅλους σχεδὸν τοὺς κλάδους αὐτῆς. Κατὰ τὸ στάδιον τοῦτο ἡ οἰκονομία ἀποδεικνύει ὅτι διαθέτει τὴν τεχνικὴν καὶ τὰς ἐπιχειρηματικὰς ἱκανότητας διὰ νὰ παράγῃ οὐχὶ ὅλα τὰ προϊόντα, ἀλλ' ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐπιλέγει πρὸς παραγωγήν.

(v) *Τὸ στάδιον τῆς μαζικῆς καταναλώσεως.* Κατὰ τὸ στάδιον τοῦτο, ἡγετικοὶ τομεῖς κατευθύνονται πρὸς τὴν παραγωγὴν διαρκῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Εἰς τὸ στάδιον τοῦτο εἰσῆλθε πρὸ πολλοῦ ἡ οἰκονομία τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, προσφάτως δὲ τῆς Ἰαπωνίας.

Παραλλήλως πρὸς τὴν μαζικὴν κατανάλωσιν ἡ ὁποία ἀποτελεῖ συνέπειαν τοῦ ὑψηλοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος, αἱ οἰκονομίαι μαζικῆς καταναλώσεως διαθέτουν αὐξανόμενον τμῆμα τῶν πόρων των διὰ σκοποὺς κοινωνικῆς εὐημερίας. Τὸ κράτος εὐημερίας ἀποτελεῖ ἐκδήλωσιν κοινωνίας, ἡ ὁποία κινεῖται πέραν τῆς τεχνικῆς ὡριμότητος.

Ἡ θεωρία τοῦ Rostow περὶ σταδίων, λόγῳ τοῦ ἐνδιαφέροντός της, ἀπετέλεσεν ἀντικείμενον εὐρυτάτων συζητήσεων μεταξὺ τῶν οἰκονομολόγων, διετυπώθησαν δὲ ἐκ μέρους πολλῶν συγγραφέων βασικαὶ ἀντιρρήσεις ὡς πρὸς τὸ ὅλον σχῆμα τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποίησε.

Τὴν πλέον συστηματικὴν κριτικὴν τῆς θεωρίας τοῦ Rostow ἐπεχείρησεν ὁ Kuznets. Οὗτος, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ συγκεντρωθέντος ὑπ' αὐτοῦ πλουσιωτάτου ἐμπειρικοῦ ὑλικοῦ, ἀναφερομένου εἰς τὴν ἐξέλιξιν μεγάλου ἀριθμοῦ οἰκονομιῶν, καταλήγει εἰς τὰ ἑξῆς συμπεράσματα :

α) Ἡ ἔρευνα τῶν ὑφισταμένων δεδομένων δὲν ἐπιβεβαιοῖ τὰς ἀπόψεις τοῦ Rostow σχετικῶς πρὸς τοὺς ἡγετικοὺς τομεῖς εἰς διαφόρους χώρας.

β) Ὁ διπλασιασμὸς τοῦ ρυθμοῦ τῶν ἐπενδύσεων καὶ ἡ ἀπότομος ἐπιτάχυνσις τοῦ ρυθμοῦ τῆς αὐξήσεως τοῦ ἐθνικοῦ προϊόντος, τὰ ὁποῖα ἐπικαλεῖται ὁ καθηγητὴς Rostow ὡς χαρακτηριστικὰ τῆς περιόδου ἀπογειώ-

σεως, δὲν ἐπιβεβαιοῦνται ἀπὸ τὸ στατιστικὸν ὑλικόν, τὸ ὁποῖον ἔχει διὰ τὰς χώρας τὰς ὁποίας περιλαμβάνει ὁ Rostow εἰς τὴν ἀνάλυσίν του.

γ) Δὲν ὑφίσταται σαφὴς διάκρισις μεταξὺ τῶν προϋποθέσεων καὶ τῶν σταδίων ἀπογειώσεως. Ἀντιθέτως, δεδομένων τῶν προϋποθέσεων τὰς ὁποίας ἐπικαλεῖται ὁ Rostow, δηλ. τῆς μεταμορφώσεως τῆς γεωργίας καὶ τῆς συσσωρεύσεως ἐπενδύσεων ὑποδομῆς, δύναται λογικῶς νὰ ἀναμένεται ὅτι τὰ στάδια τῶν προϋποθέσεων καὶ τῆς ἀπογειώσεως θὰ συμπίπτουν.

δ) Ἡ ἀνάλυσις τῶν σταδίων τῆς ἀπογειώσεως καὶ τῶν προϋποθέσεων παραγνωρίζει τὰς συνεπείας τῆς ἱστορικῆς κληρονομίας, τοῦ χρόνου εἰσόδου εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς συγχρόνου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, τοῦ βαθμοῦ καθυστερήσεως τῆς οἰκονομίας, ὡς καὶ ἑτέρων σημαντικῶν στοιχείων ἀναφερομένων εἰς τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἀρχικῆς φάσεως τῆς συγχρόνου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως εἰς διαφόρους παραδοσιακὰς χώρας.

ε) Ἡ ἔννοια καὶ τὸ στάδιον τῆς αὐτοστηρίκτου ἀναπτύξεως ἀποτελεῖ μίαν παραπλανητικὴν ἁπλοποίησιν. Οὐδεμία ἀνάπτυξις εἶναι καθαρῶς αὐτοστήρικτος ἢ αὐτοπεριοριζομένη.

Ἐν συμπεράσματι, ὁ Kuznets καταλήγει εἰς τὸ νὰ ὑποστηρίζῃ ὅτι τὸ ὅλον φαινόμενον τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως εἶναι πολὺ πλέον πολυσύνθετον καὶ πολύπλοκον παρ' ὅ,τι διαφαίνεται εἰς τὸ θεωρητικὸν σχῆμα περὶ πέντε διακεκριμένων σταδίων τοῦ Rostow (Kuznets, Economic Growth and Structure, 1965, σελ. 232).

XII. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ALEXANDER GERSCHENKRON ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

Ὁ Gerschenkron, καθηγητὴς οἰκονομικῆς ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Harvard, παρουσίασεν ἐνδιαφερούσας ἀπόψεις ἐν σχέσει πρὸς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν. Ἡ θεωρία του ἔχει ὡς ὑπόβαθρον τὰ ἱστορικὰ δεδομένα τῆς βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην κατὰ τὴν περίοδον ἀπὸ τῆς βιομηχανικῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Μεγ. Βρεταννίαν καὶ ἐντεῦθεν.

Βάσει τῆς ἱστορικῆς του ἐρεύνης, ὁ Gerschenkron παρετήρησεν ὅτι αἱ εὐρωπαϊκαὶ χῶραι κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα παρουσίαζον μεταξύ των οὐσιώδεις διαφορὰς ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἐπίπεδον τῆς οἰκονομικῆς των ἀναπτύξεως. Ὑφίσταντο πράγματι μεγάλαι διαφοραὶ ἐν σχέσει πρὸς τὸν βαθμὸν οἰκονομικῆς καθυστερήσεως. Ὁμοίως παρετήρησεν ὅτι ταχεῖα ἐκβιομηχάνισις ἤρχισε νὰ ἐκδηλοῦται εἰς διαφόρους χώρας εὑρισκομένας εἰς λίαν διάφορα ἐπίπεδα οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Αἱ διαφοραὶ αὗται, κατὰ τὸν Gerschenkron, ἐπηρέασαν ἀποφασιστικῶς τὴν φύσιν τῆς ἐπακολουθησάσης οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ὁ Gerschenkron συγκεκριμένως ὑπεστήριξε τὴν γνώμην ὅτι ἡ ἔντασις ὡς καὶ τὰ λοιπὰ εἰδικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν προσπαθειῶν οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν κυριωτέρων χωρῶν τῆς Ἠπει-

ρωτικῆς Εὐρώπης κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 19ου αἰῶνος, εἶχον προσδιορισθῆ ἀπὸ τὸν σχετικὸν βαθμὸν καθυστερήσεώς των ἔναντι τῶν ἡγετίδων χωρῶν. Ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ οἰκονομικῆς καθυστερήσεως μιᾶς δεδομένης χώρας κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐκβιομηχανίσεώς της, ἡ πορεία καὶ ὁ χαρακτὴρ ταύτης ἔτεινον νὰ διαφέρουν ὡς πρὸς πλεῖστα ὅσα βασικὰ σημεῖα.

Βάσει ἱστορικῶν παρατηρήσεων, ὁ Gerschenkron κατέληξεν εἰς ἓξ βασικὰς προτάσεις :

α) Ὅσον ἡ οἰκονομία μιᾶς χώρας εἶναι πλέον καθυστερημένη τόσον ὑφίστανται μεγαλύτεραι πιθανότητες ὅτι ἡ ἐκβιομηχάνισις αὐτῆς θὰ ἐκδηλωθῆ κατὰ τρόπον διακεκομμένον ὑπὸ τὴν μορφὴν ἑνὸς αἰφνιδίου ἅλματος εἰς τὸν ρυθμὸν παραγωγῆς βιομηχανικῶν προϊόντων. Ὡς παρατηρεῖ ἐδῶ ὁ Gerschenkron, ἡ ἔννοια τοῦ μεγάλου ἅλματος διαφέρει τῆς ἐννοίας τῆς ἀπογειώσεως τοῦ Rostow, διότι ἡ πρώτη ἀναφέρεται περιοριστικῶς εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν μεταλλευτικὴν παραγωγήν, ἐνῷ ἡ δευτέρα ἀναφέρεται γενικώτερον εἰς τὸ σύνολον τῆς παραγωγῆς μιᾶς οἰκονομίας, περιλαμβανομένων συνεπῶς καὶ τῶν λοιπῶν τομέων αὐτῆς.

β) Ὅσον ἡ οἰκονομία μιᾶς χώρας εἶναι πλέον καθυστερημένη τόσον κατὰ τὴν ἐκβιομηχάνισίν της δίδεται μεγαλυτέρα ἔμφασις εἰς τὸ μέγεθος τῶν μονάδων καὶ τῶν ἐπιχειρήσεων.

γ) Ὅσον ἡ οἰκονομία μιᾶς χώρας εἶναι πλέον καθυστερημένη τόσον μεγαλυτέρα ἔμφασις δίδεται εἰς τὴν παραγωγὴν κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν ἐν σχέσει πρὸς τὴν παραγωγὴν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν.

δ) Ὅσον μία οἰκονομία εἶναι περισσότερον καθυστερημένη τόσον μεγαλυτέρα πίεσις ἀσκεῖται ἐπὶ τῶν καταναλωτικῶν ἐπιπέδων τοῦ πληθυσμοῦ της.

ε) Ὅσον μία οἰκονομία εἶναι περισσότερον καθυστερημένη τόσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ σημασία τῶν εἰδικῶν χρηματοδοτικῶν φορέων, τῶν ὁποίων ὁ ρόλος συνίσταται εἰς τὴν αὔξησιν τῆς προσφορᾶς χρήματος πρὸς τὰς νέας βιομηχανίας, καὶ παραλλήλως εἰς τὴν παροχὴν ὀλιγώτερον ἀποκεντρωμένων ὑπηρεσιῶν ἐπιχειρηματικῆς καθοδηγήσεως, καὶ

στ) Ὅσον μία χώρα εἶναι πλέον καθυστερημένη τόσον ὑφίσταται μικροτέρα πιθανότης ὅτι ἡ γεωργία της θὰ παίξῃ ἀποφασιστικὸν ρόλον διὰ τῆς παροχῆς πρὸς τὰς ἀναπτυσσομένας βιομηχανίας τῶν πλεονεκτημάτων μιᾶς ἐπεκτεινομένης ἀγορᾶς διὰ βιομηχανικὰ προϊόντα, προερχομένης ἐκ τῆς αὐξανομένης παραγωγικότητος τῆς γεωργικῆς ἐργασίας.

Αἱ ἀνωτέρω ἓξ προτάσεις τοῦ Gerschenkron ἀποτελοῦν προσπάθειαν ἑρμηνείας ἱστορικῶν φαινομένων ἀναφερομένων εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα. Κατὰ τὸν Gerschenkron, ἡ οἰκονομικὴ ἱστορία ἀποδεικνύει ὅτι ὑφίσταντο ἰσχυραὶ δυνάμεις, αἵτινες ἀπετέλουν ἐμπόδιον εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Καθ' ὃ ὅμως μέτρον ἡ ἀπόστασις μεταξὺ τῶν ἡγετίδων χωρῶν καὶ τῶν λοιπῶν χωρῶν ηὐξάνετο, εἰς τὰς τελευταίας ἐνεφανίζοντο ἀντίρ-

ροποι δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον ὡς συνέπειαν τὴν ὑπερνίκησιν ὅλων τῶν ἐμποδίων διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ὅσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ οἰκονομικὴ καθυστέρησις μιᾶς χώρας τόσον αἱ κοινωνικαὶ καὶ οἰκονομικαὶ θυσίαι τὰς ὁποίας συνεπάγεται ἡ προσπάθεια τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ὑπερκαλύπτονται ἀπὸ τὰς εὐεργετικὰς συνεπείας τοῦ φαινομένου τῆς ἀναπτύξεως. Συνεπῶς, ὅσον μία χώρα εὑρίσκεται πλέον ἐν καθυστερήσει ἐν σχέσει πρὸς τὰς λοιπὰς τοιαύτας τόσον ἡ οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ ἡγεσία αὐτῆς ὑπερνικᾷ κατὰ τρόπον εὐκολώτερον καὶ ἀναλαμβάνει μὲ μεγαλυτέραν ἀποφασιστικότητα τὰς ἀναγκαίας θυσίας, τὰς ὁποίας συνεπάγεται ἡ προσπάθεια τῆς ταχυρρύθμου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ὅσον τοῦτο καὶ ἂν εἶναι ἐκ πρώτης ὄψεως παράδοξον, ἡ μεγάλη οἰκονομικὴ καθυστέρησις ἀποτελεῖ πλεονέκτημα, διότι θέτει προοδευτικῶς ἐν κινήσει δυνάμεις αἵτινες δύνανται νὰ ὑπερνικήσουν τὴν ἀδράνειαν καὶ νὰ ὁδηγήσουν εἰς τὴν ἁλματώδη πρόοδον τῆς βιομηχανικῆς δομῆς τῆς οἰκονομίας.

Ἀλλὰ ὁ Gerschenkron διεπίστωσεν ἀπὸ τὰς ἱστορικάς του ἐρεύνας καὶ ἕτερον σημαντικώτατον πλεονέκτημα, τὸ ὁποῖον εἶχον αἱ χῶραι ἐκεῖναι αἱ ὁποῖαι εἶχον τὴν σχετικῶς μεγαλυτέραν καθυστέρησιν ἐν σχέσει μὲ τὰς πρωτοποριακὰς οἰκονομίας, κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα. Παρετήρησεν ὅτι ὁσάκις μία χώρα ἤρχισε τὴν βιομηχανικήν της ἀνάπτυξιν, αἱ νέαι βιομηχανικαί της μονάδες ὑπερεῖχον, τόσον ἀπὸ ἀπόψεως μεγέθους ὅσον καὶ ἀπὸ ἀπόψεως χρησιμοποιουμένης τεχνικῆς, ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀντιστοίχους μονάδας τῶν ἀναπτυχθεισῶν προηγουμένως οἰκονομιῶν. Κλασσικὸν παράδειγμα, κατὰ τὸν Gerschenkron, ἀπετέλεσεν ἡ βιομηχανία σιδήρου. Αὕτη ἀνεπτύχθη τὸ πρῶτον ἐπὶ συγχρόνου κλίμακος κατὰ τὴν φάσιν τῆς βιομηχανικῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἐν συνεχείᾳ δὲ εἰς τὸ Βέλγιον, τὴν Γαλλίαν, τὴν Γερμανίαν, τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, τὴν Ρωσσίαν καὶ τὴν Ἰαπωνίαν. Ἡ ἱστορία τῆς βιομηχανίας σιδήρου ἀπέδειξεν ὅτι εἰς ἑκάστην περίπτωσιν ἡ προσφάτως ἐκβιομηχανισθεῖσα χώρα ὑπερτέρει τῶν προηγουμένων κατὰ τὸ μέγεθος τῶν μονάδων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν χρησιμοποιουμένην τεχνικήν. Καὶ τοῦτο διότι, ὁσάκις ἐγκαθίσταται μία νέα μονάς, αὕτη θὰ προγραμματισθῇ καὶ θὰ πραγματοποιηθῇ βάσει τῆς πλέον προσφάτου τεχνικῆς, ἡ ὁποία συνήθως συμβαδίζει καὶ μὲ μεγαλύτερον μέγεθος.

Παραλλήλως πρὸς τὰς ἀνωτέρω ἀναπτυχθείσας ἀπόψεις ἐπὶ τῆς διαδικασίας τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ὁ Gerschenkron ἠσχολήθη ἰδιαιτέρως καὶ μὲ τὴν ἔρευναν τῆς ἀναγκαιότητος, ἀλλὰ καὶ τοῦ περιεχομένου, παραγόντων ὡς εἶναι αἱ προϋποθέσεις τῆς ἀπογειώσεως, περὶ τῶν ὁποίων ὡμίλησεν ὁ Rostow. Ὁ ἴδιος ἠσχολήθη περισσότερον μὲ τὴν ἀναζήτησιν τῶν λεγομένων προαπαιτουμένων παραγόντων τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Διέκρινε δὲ τὴν περίπτωσιν τῆς πρώτης οἰκονομίας, ἡ ὁποία παρουσίασε τὸ σύγχρονον φαινόμενον τῆς ἐκβιομηχανίσεως, δηλαδὴ τῆς Μεγ.

Βρεταννίας καὶ τῶν λοιπῶν οἰκονομιῶν, αἵτινες, ὅταν εἰσῆλθον εἰς τὸ στάδιον τῆς οἰκονομικῆς των ἀναπτύξεως, εἶχον τὴν δυνατότητα νὰ μιμηθοῦν τὸ ἀντίστοιχον παράδειγμα εἴτε τῆς Μεγ. Βρεταννίας εἴτε καὶ ἑτέρων οἰκονομιῶν, αἵτινες ἀνεπτύχθησαν εἰς μεταγενέστερον χρονικὸν σημεῖον. Ὁ ἴδιος διεπίστωσεν ἐκ τῆς ἀναλύσεως τῶν ἐμπειρικῶν δεδομένων δύο τινά. Πρῶτον, ὅτι ὡρισμένοι παράγοντες, οἱ ὁποῖοι ἔπαιξαν, ἐνδεχομένως, τὸν ρόλον τῶν προαπαιτουμένων παραγόντων, ὡς εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Ἀγγλίας, δὲν ὑφίσταντο εἰς ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας ἢ ὑφίσταντο εἰς πολὺ μικρότερον βαθμόν. Δεύτερον, ὅτι μεγάλα ἄλματα τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἐσημειώθησαν εἰς τὰς χώρας ταύτας, παρὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀνωτέρω προαπαιτουμένων παραγόντων. Ἡ διαπίστωσις αὕτη τὸν ὡδήγησεν εἰς τὸ νὰ ἀναζητήσῃ ποῖοι εἶναι ἐκεῖνοι οἱ παράγοντες οἱ ὁποῖοι δύνανται νὰ ὑποκαταστήσουν, ἀποφασιστικῶς, τὴν ἔλλειψιν τῶν προϋποθέσεων ἢ ἄλλως τῶν προαπαιτουμένων διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν. Ἐν προκειμένῳ ὁ Gerschenkron δίδει τὴν ἀπάντησιν ὅτι ὁ σχετικὸς βαθμὸς καθυστερήσεως, ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἡγέτιδας οἰκονομικὰς δυνάμεις, εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος θέτει ἐν κινήσει τὰς δυνάμεις ὑπερνικήσεως τῆς ἀδρανείας εἰς τὰς καθυστερημένας οἰκονομίας, μὲ συνέπειαν τὴν ταχύρρυθμον ἐκβιομηχάνισίν των.

XIII. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ GUNNAR MYRDAL ΠΕΡΙ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΟΣ

Ὁ Σουηδὸς καθηγητὴς Gunnar Myrdar εἶναι γνωστὸς διὰ τὰς κρισίμους συμβολάς του εἰς τὴν θεωρίαν τῆς ἀπασχολήσεως, τὰς ὁποίας ἐπραγματοποίησε κατὰ τὴν περίοδον τῆς μεγάλης οἰκονομικῆς ὑφέσεως. Ἐπίσης, κατέστη διεθνῶς γνωστὸς διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς διακρίσεως μεταξὺ τῆς ex ante καὶ ex post (ἐπιδιωκομένης καὶ πραγματοποιηθείσης) ἀποταμιεύσεως καὶ ἐπενδύσεως.

Ἐὰν τὰς ἐννοίας ταύτας τοῦ Myrdal, τὰς ὁποίας κατέστησε γνωστὰς ὁ Hayek, τὰς εἶχε χρησιμοποιήσει ὁ Keynes εἰς τὴν Γενικὴν Θεωρίαν του, θὰ εἶχον ἀποφευχθῆ ἀτέρμονες συζητήσεις σχετικῶς πρὸς τὴν καταλληλότητα τοῦ ὁρισμοῦ του τῶν ἐπενδύσεων καὶ ἀποταμιεύσεων, μὲ συνέπειαν, ἐνδεχομένως, τὴν ταχυτέραν ἀπορρόφησιν ἀπὸ τοὺς οἰκονομολόγους βασικῶν θετικῶν στοιχείων τῆς Κεϋνσιανῆς συμβολῆς.

Παραλλήλως πρὸς τὴν μελέτην τῶν προβλημάτων τῆς εὐρωπαϊκῆς οἰκονομίας, ὁ Myrdal, ὁ ὁποῖος μεταπολεμικῶς ἐπὶ δεκαετίαν ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἐκτελεστικὸς γραμματεὺς τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ο.Η.Ε. διὰ τὴν Εὐρώπην, ἠσχολήθη καὶ μὲ μίαν προσπάθειαν ἑρμηνείας τοῦ φαινομένου τῆς μεταπολεμικῆς διεθνοῦς ἀνισότητος ὡς πρὸς τὰ εἰσοδήματα μεταξὺ τῶν οἰκονομιῶν. Εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς ἑρμηνείας τοῦ φαινομένου τούτου, ὁ Myrdal ἐχρησιμοποίησε παραδόξως ὡρισμένας σκέψεις τὰς ὁποίας

εἶχε χρησιμοποιήσει κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου εἰς κλασσικὴν μελέτην του [1], ἐπὶ τοῦ προβλήματος τῶν ἐγχρώμων εἰς τὴν οἰκονομίαν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν.

Ὡς καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Nurkse, ὁ Myrdal παρουσίασε τὸ πρῶτον τὴν θεωρίαν του, διὰ τῆς ὁποίας ἐπεξηγεῖ τὸ φαινόμενον τῆς διεθνοῦς οἰκονομικῆς ἀνισότητος μεταξὺ ἐθνῶν, εἰς διάλεξίν του ἐν Καΐρῳ, ἥτις ἐδημοσιεύθη τὸ 1956 ὑπὸ τὸν τίτλον Development and Underdevelopment: A note on the Mechanism of National and International Economic Inequality. Παραλλήλως, ἐδημοσίευσε καὶ ἓν σημαντικώτατον ἔργον ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς μορφῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν τάσεων, τῆς διεθνοῦς οἰκονομίας, μὲ τίτλον An International Economy, N. Ὑόρκη, 1956. Τὴν ἐργασίαν του, ὡς πρὸς τοὺς λόγους τῆς ὑπάρξεως τοῦ φαινομένου τῆς ἀνισότητος, παρουσίασεν ὑπὸ μορφὴν βιβλίου τὸ 1957 ὑπὸ τὸν τίτλον Economic Theory and Underdeveloped Regions. Τέλος, θὰ πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ Myrdal, κατόπιν δεκαετοῦς ἐρεύνης καὶ πολυετοῦς παραμονῆς εἰς τὴν Ἰνδίαν καὶ ἄλλας χώρας τῆς Νοτιοανατολικῆς Ἀσίας, ἐδημοσίευσε τὸ 1969 τρίτομον ἔργον ἀναφερόμενον εἰς τὰ προβλήματα τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως εἰς τὴν Νότιον καὶ Νοτιοανατολικὴν Ἀσίαν ὑπὸ τὸν τίτλον Asian Drama [2].

Ποῖα εἶναι τὰ βασικὰ συστατικὰ τοῦ μηχανισμοῦ, ὁ ὁποῖος ὁδηγεῖ εἰς τὴν ὑφισταμένην διαφορὰν ὡς πρὸς τὰ ἐπίπεδα οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως μεταξὺ τῶν διαφόρων χωρῶν; Ὁ Myrdal χρησιμοποιεῖ τὰς σκέψεις περὶ σωρευτικῶν διαδικασιῶν τοῦ καθηγητοῦ του καὶ ἐπιφανοῦς νεοκλασσικοῦ Σουηδοῦ οἰκονομολόγου Knut Wicksell. Ὁ Wicksell, ὡς γνωστόν, ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐπιχειρήσει σύγχρονον ἐπεξήγησιν τοῦ φαινομένου τῶν κυκλικῶν διακυμάνσεων, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς σκέψεως ὅτι ὑφίστανται σωρευτικαὶ διαδικασίαι, αἱ ὁποῖαι ὁδηγοῦν εἰς ἀποκλίσεις ἀπὸ τὴν ἰσορροπίαν. Ὁσάκις εὑρίσκεται ἐν κινήσει σωρευτικὴ διαδικασία, ἀπομακρυνόμεθα ὁλονὲν ἀπὸ τὴν ἰσορροπίαν εἴτε πρὸς τὴν μίαν κατεύθυνσιν εἴτε πρὸς τὴν ἄλλην.

Ὁ Myrdal ἀναζητεῖ τοὺς παράγοντας ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἐπεξηγοῦν τὸ φαινόμενον τῆς ὑπάρξεως διαφορῶν ὡς πρὸς τὰ ἐπίπεδα ἀναπτύξεως μεταξὺ τῶν διαφόρων γεωγραφικῶν διαμερισμάτων. Ἐκκινεῖ ἀπὸ τὴν βασικήν, κατ' αὐτόν, διαπίστωσιν ὅτι αἱ δυνάμεις τῆς ἀγορᾶς, δηλαδὴ ὁ μηχανισμὸς τῶν τιμῶν, κατὰ κανόνα δὲν ὁδηγεῖ πρὸς ἐξίσωσιν τῆς ἀναπτύξεως μεταξὺ τῶν γεωγραφικῶν περιοχῶν, ἀλλ' ἀντιθέτως πρὸς ἀνισότητα. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο εἶναι, προφανῶς, ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴν μελέτην τῆς

---

1) G. Myrdal, An American Dilemma : The Negro Problem and Modern Democracy, Νέα Ὑόρκη, 1944.

2) Τὸ μακροσκελέστατον τοῦτο ἔργον, ἐκτάσεως 2.284 σελίδων, ἀποτελεῖ προφανῶς τὴν πλέον φιλόδοξον κοινωνικὴν ἔρευναν τοῦ προβλήματος τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως διὰ κρίσιμον περιοχὴν τοῦ σημερινοῦ κόσμου.

Οἰκονομικῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὴν Εὐρώπην, ἡ ὁποία εἶχε γίνει ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψίν του, ἐν σχέσει πρὸς τὸ πρόβλημα τῆς ἀνίσου ἀναπτύξεως μεταξὺ Βορείου καὶ Νοτίου Ἰταλίας. Ἀπὸ τὴν μελέτην τῆς ἰταλικῆς οἰκονομικῆς ἱστορίας, οἱ ὑπὸ τὸν Myrdal οἰκονομολόγοι τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιτροπῆς εἶχον φθάσει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι, κατὰ τὴν ἱστορικὴν περίοδον πρὸ τῆς ἑνοποιήσεως τοῦ ἰταλικοῦ κράτους εἰς ἑνιαῖον οἰκονομικὸν χῶρον, αἱ ἀποστάσεις ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ἐπίπεδον παραγωγῆς καὶ εἰσοδημάτων μεταξὺ τῶν διαφόρων γεωγραφικῶν διαμερισμάτων τῆς χώρας ταύτης ἦσαν μικρότεραι. Παραλλήλως ὅμως, τὰ διάφορα ἰταλικὰ κρατίδια πρὸ τῆς περιόδου τῆς ἑνώσεως ἤσκουν προστατευτικὴν πολιτικήν, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι παρημπόδιζον διὰ δασμῶν καὶ ἄλλων μέτρων τὴν ἐλευθέραν διακίνησιν τῶν ἐμπορευμάτων ἐντὸς τοῦ ἰταλικοῦ γεωγραφικοῦ χώρου. Ἡ πολιτικὴ ἑνότης τῆς Ἰταλίας ὡδήγησεν εἰς τὴν πλήρη ἑνοποίησιν ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως, μὲ συνέπειαν τὴν ἐλευθέραν διακίνησιν ἐμπορευμάτων, ἐργατικοῦ δυναμικοῦ καὶ κεφαλαίων. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ ἄρσις τῶν περιορισμῶν εἰς τὴν ἐλευθέραν διακίνησιν τῶν ἐμπορευμάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν προσώπων, ὡδήγησεν εἰς τὴν κάμψιν τῆς δραστηριότητος, ἰδίως τῆς βιομηχανικῆς, εἰς ὡρισμένας περιοχὰς τῆς Νοτίου Ἰταλίας καὶ ἐν γένει εἰς τὴν ὕπαρξιν σοβαρῶν ἀποκλίσεων ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ ἐπίπεδα παραγωγικότητος καὶ εἰσοδημάτων μεταξὺ τῶν διαφόρων γεωγραφικῶν διαμερισμάτων, εἰς ὄφελος τοῦ ἰταλικοῦ Βορρᾶ καὶ εἰς βάρος τοῦ ἰταλικοῦ Νότου.

Κατὰ τὸν Myrdal, αἱ δυνάμεις τῆς ἀγορᾶς ὁδηγοῦν εἰς τὴν συγκέντρωσιν τῆς βιομηχανικῆς, τῆς ἐμπορικῆς, τῆς τραπεζικῆς, τῆς ἀσφαλιστικῆς, τῆς ἐφοπλιστικῆς καὶ πάσης ἄλλης οἰκονομικῆς δραστηριότητος εἰς ὡρισμένα σημεῖα ἢ περιοχάς, μὲ συνέπειαν τὴν ταυτόχρονον τάσιν συγκεντρώσεως τῆς ἐπιστήμης, τῶν τεχνῶν, τῶν γραμμάτων, τῆς παιδείας καὶ ἐν γένει τῶν πολιτιστικῶν ἐκδηλώσεων, ἐνῷ ἡ ὑπόλοιπος χώρα παραμένει κατ' οὐσίαν καθυστερημένη. Πῶς ἐκδηλοῦται ἡ τάσις αὐτοσυγκεντρώσεως; Ποῖοι παράγοντες ὁδηγοῦν εἰς αὐτήν; Ἡ ἀπάντησις εἶναι ὅτι πλεῖστοι παράγοντες, τυχαῖοι ἢ μή, εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ ὁδηγήσουν εἰς τὴν συγκέντρωσιν οἰκονομικῆς δραστηριότητος εἰς ὡρισμένον σημεῖον, εἰς συγκεκριμένην περιοχήν. Ἅπαξ ὅμως σημειωθῇ ἡ συγκέντρωσις αὕτη, αἱ δυνάμεις τῆς ἀγορᾶς ὁδηγοῦν εἰς περαιτέρω προσέλκυσιν οἰκονομικῶν πόρων εἰς τὰ σημεῖα ταῦτα, εἰς βάρος τῶν λοιπῶν γεωγραφικῶν διαμερισμάτων. Πράγματι, ἐκεῖ ὅπου ἀναπτύσσεται μία δυναμικὴ ἀγορά, δημιουργοῦνται ὅλαι αἱ ἀναγκαῖαι ἐξωτερικαὶ οἰκονομίαι, μὲ συνέπειαν νὰ ἀποτελέσῃ αὕτη πόλον ἕλξεως καὶ νὰ προσελκύσῃ ἐπιχειρηματικὰς δυνάμεις, ἐργατικὸν δυναμικόν, ἀλλὰ καὶ κεφάλαια, ἀπὸ τὰς λοιπὰς περιοχὰς εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἐξεδηλώθη ἀνάλογος ἐπέκτασις. Διὰ τῆς προσελκύσεως κεφαλαίου, ἐργατικοῦ δυναμικοῦ καὶ ἐπιχειρηματικῶν δυνάμεων ἐκδηλοῦται ἡ σωρευτικοῦ χαρακτῆρος διαδικασία ἡ ὁδηγοῦσα εἰς οἰκονομικὴν ἄνοδον εἰς τὴν τυχηρὰν περιοχήν, εἰς πτῶσιν δὲ εἰς τὰς ὀλιγώτερον τυχηρὰς τοι-

αύτας. Ἂς ἐξετάσωμεν πῶς μία περιοχή, ἡ ὁποία παρουσιάζει ἀνοδικὴν πορείαν καὶ ἀποτελεῖ πόλον ἕλξεως, ἐπωφελεῖται ἐκ τῶν σωρευτικοῦ χαρακτῆρος διαδικασιῶν. Ἔστω ἡ περίπτωσις, κατὰ τὴν ὁποίαν προσελκύεται ἐργασία. Ἡ μετανάστευσις, κατὰ κανόνα, ἔχει ἕνα ἐπιλεκτικὸν χαρακτῆρα, τοὐλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἡλικίαν τοῦ μετανάστου. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν, ἡ περιοχὴ ἡ ὁποία ἀναπτύσσεται, εὑρίσκεται εἰς πλεονεκτικὴν θεσιν, διότι ἀπορροφᾷ ἀπασχολησίμους μετανάστας ἀπὸ τὰ λοιπὰ γεωγραφικὰ διαμερίσματα. Ἀντιθέτως, αἱ περιοχαὶ ἐκ τῶν ὁποίων ἀπομακρύνεται πληθυσμὸς τείνουν νὰ ἀπολέσουν τὸ δυναμικώτερον τμῆμα τῶν ἐργαζομένων, δηλ. ἐκείνους οἱ ὁποῖοι εὑρίσκονται εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς παραγωγικῆς ἡλικίας καὶ διακρίνονται τῶν λοιπῶν ἐργαζομένων ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν πρωτοβουλίαν καὶ τὴν διάθεσιν πρὸς ἐργασίαν. Ἡ δημογραφικὴ θέσις τῶν πτωχοτέρων περιοχῶν ἐπιδεινοῦται καθ' ὅσον ἀπομακρύνονται ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους προσελκύουν οἱ πόλοι ἕλξεως.

Ἡ κίνησις τοῦ κεφαλαίου πρὸς τοὺς πόλους ἕλξεως ὁμοίως ἔχει συνεπείας ὁδηγούσας εἰς τὴν αὔξησιν τῆς ἀποστάσεως μεταξὺ Κέντρου καὶ Περιφερείας. Εἰς τὰ κέντρα, ἡ ἐπέκτασις δραστηριότητος ὁδηγεῖ εἰς τὴν ζήτησιν νέων ἐπενδύσεων, αἵτινες θὰ ὁδηγήσουν εἰς αὔξησιν τῶν εἰσοδημάτων καὶ τῆς ζητήσεως καί, τοιουτοτρόπως, θὰ προκαλέσουν νέας ἐπενδύσεις, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Αἱ ἀποταμιεύσεις θὰ αὐξηθοῦν συνεπείᾳ τῶν ὑψηλοτέρων εἰσοδημάτων, ἀλλὰ θὰ τείνουν νὰ ὑπολείπωνται τῶν ἀναγκῶν δι' ἐπενδύσεις, λόγῳ τῆς συνεχῶς διογκουμένης ζητήσεως διὰ κεφάλαια. Εἰς τὰς λοιπὰς περιοχὰς ἡ ἔλλειψις νέων ἐπενδύσεων θὰ ἔχῃ συνεπείας ἐπὶ τῆς ζητήσεως διὰ κεφάλαια πρὸς ἐπένδυσιν, ἡ ὁποία θὰ παραμείνῃ ἰσχνή, ἀκόμη καὶ ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς ἀποταμιεύσεις, αἱ ὁποῖαι καὶ αὐταί, ἐν τούτοις, θὰ εἶναι χαμηλαί, τείνουσαι μάλιστα νὰ μειοῦνται περαιτέρω. Ὑφίστανται, πράγματι, μελέται εἰς πλείστας χώρας, αἱ ὁποῖαι ἀποδεικνύουν ὅτι τὸ τραπεζικὸν σύστημα, ἐὰν δὲν ἐλέγχεται, εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποτελέσῃ μηχανισμὸν ἀποστερήσεως τῶν ἀποταμιεύσεων ἀπὸ τὰς πτωχοτέρας περιοχὰς καὶ διοχετεύσεως πρὸς τὰς πλουσιωτέρας καὶ πλέον προοδευτικὰς τοιαύτας, εἰς τὰς ὁποίας ἡ ἀπόδοσις τοῦ κεφαλαίου εἶναι ὑψηλοτέρα καὶ ἐξησφαλισμένη.

Ἀλλὰ καὶ τὸ ἐμπόριον δρᾷ ἐπίσης εἰς βάρος τῶν πτωχοτέρων περιοχῶν καὶ εἰς ὄφελος τῶν πλουσιωτέρων καὶ πλέον προοδευτικῶν τοιούτων. Ἐπέκτασις τῶν ἀγορῶν εἰς τὰ κέντρα θὰ προκαλέσῃ τοιαῦτα συγκριτικὰ πλεονεκτήματα εἰς τὰς βιομηχανίας τὰς ἐγκατεστημένας εἰς τὰ κέντρα ἐπεκτάσεως καὶ αἱ ὁποῖαι δροῦν συνήθως ὑπὸ συνθήκας αὐξανούσης ἀποδόσεως, ὥστε ἡ βιοτεχνία καὶ ἡ βιομηχανικὴ δραστηριότης τῶν λοιπῶν περιοχῶν θὰ ἐπηρεασθῇ δυσμενῶς.

Ἐφ' ὅσον ἡ ἐκβιομηχάνισις ἀποτελεῖ τὸν δυναμικὸν παράγοντα διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν, ὁ Myrdal λέγει ὅτι ἀποτελεῖ σχεδὸν ταυτολογίαν νὰ χαρακτηρίζωμεν ὅτι αἱ πτωχότεραι περιοχαὶ παραμένουν γεωργικαί.

Τὰ ἀναπτυσσόμενα κέντρα βάσει τῶν ἀνωτέρω διαδικασιῶν ἐπηρεάζουν ἀρνητικῶς τὴν περιφέρειαν διὰ τῶν λεγομένων ἀνασταλτικῶν ἀποτελεσμάτων (ὁ Myrdal εἰς μὲν τὴν διάλεξιν τοῦ Καΐρου χρησιμοποιεῖ τὸν ὅρον back - setting effects, εἰς δὲ τὸ βιβλίον του τὸν ὅρον back - wash effects).

Κατόπιν τῆς ἀναλύσεως τῶν ἀνωτέρω δυσμενῶν παραγόντων διὰ τὴν Περιφέρειαν ὡς ἐκ τῆς ταχείας ἀναπτύξεως τοῦ Κέντρου, ὁ Myrdal ἐξετάζει ἐν συνεχείᾳ καὶ ἑτέρους παράγοντας, οἱ ὁποῖοι, ἀντιθέτως, δροῦν ὑπὲρ τῆς Περιφερείας. Πράγματι, παρατηρεῖ ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἄνοδος τοῦ Κέντρου ἔχει ὡς φυσικὴν συνέπειαν νὰ ἐπηρεάζῃ καὶ τὴν πλησίον αὐτοῦ Περιφέρειαν, ἐφ' ὅσον δημιουργοῦνται καὶ εἰς τὸ Κέντρον ηὐξημέναι προϋποθέσεις διαθέσεως τῶν γεωργικῶν προϊόντων ὡς καὶ ἑτέρων προϊόντων καὶ ὑπηρεσιῶν προελεύσεως τῆς Περιφερείας. Οἱ εὐνοϊκοὶ οὗτοι παράγοντες ἐπιδροῦν ἐπίσης καὶ ἐπὶ τῆς ἐνδεχομένης παραγωγῆς πρώτων ὑλῶν διὰ τὰς αὐξανομένας ἀνάγκας τῆς βιομηχανίας. Εἶναι δυνατὸν οἱ παράγοντες οὗτοι νὰ ἀποκτήσουν ἐπαρκῆ δύναμιν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ὑπερνικήσουν πλήρως τὰς ἀρνητικὰς ἐπιδράσεις καὶ νὰ δημιουργήσουν οὕτω νέα κέντρα αὐτοτροφοδοτουμένης οἰκονομικῆς ἐπεκτάσεως.

Ὑφίσταται, ἐν τούτοις, κατὰ τὸν Myrdal, ἓν πραγματικὸν πρόβλημα διὰ τὸν σημερινὸν κόσμον. Πράγματι, διαπιστοῦται ὅτι οἱ εὐνοϊκοὶ οὗτοι παράγοντες εἶναι τοσοῦτον ἀσθενέστεροι ὅσον μία χώρα εἶναι περισσότερον πτωχή. Ὁ θετικὸς παράγων, κατὰ τὸν Myrdal, ἀποτελεῖ συνάρτησιν τοῦ σχετικοῦ ἐπιπέδου ἀναπτύξεως. Ὅταν μία χώρα ἔχῃ ἐπιτύχει ὑψηλὸν μέσον ἐπίπεδον ἀναπτύξεως, ἐπακολουθεῖ βελτίωσις τῶν μεταφορῶν καὶ τῶν ἐπικοινωνιῶν, βελτίωσις τῶν ἐπιπέδων παιδείας καὶ δυναμικωτέρα κοινωνία ἀπὸ ἀπόψεως ἰδεῶν καὶ ἀξιῶν, μὲ συνέπειαν τὴν ἐνίσχυσιν τῶν ὠθητικῶν δυνάμεων ἐπεκτάσεως. Εἰς τὰς πτωχὰς ὅμως οἰκονομίας αἱ δυνάμεις αὗται εἶναι ἀσθενεῖς καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ ἕνα ἐκ τῶν βασικωτέρων παραγόντων, οἵτινες ὁδηγοῦν τὰς καθυστερημένας οἰκονομικῶς χώρας εἰς κατάστασιν σχετικῆς στασιμότητος, μὲ συνέπειαν, κατὰ τὸν Myrdal, τὴν αὔξησιν τῆς ὑφισταμένης ἀποστάσεως μεταξὺ πλουσιωτέρων καὶ πτωχῶν χωρῶν.

Ἐφ' ὅσον ὁ Myrdal πιστεύει ὅτι αἱ δυνάμεις τῆς ἀγορᾶς ἐπενεργοῦν μᾶλλον εἰς βάρος τῆς Περιφερείας καὶ ὑπὲρ τοῦ Κέντρου, ἰδίως μάλιστα εἰς τὰς ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένας χώρας, πῶς αἱ σήμερον πλούσιαι χῶραι κατώρθωσαν νὰ περιορίσουν σχετικῶς τὰς μεταξὺ τῶν περιφερειῶν των οἰκονομικὰς διαφοράς; Εἰς τοῦτο συνετέλεσεν, ἀπαντᾷ ὁ Myrdal, τὸ σύγχρονον Κράτος, τὸ ὁποῖον εἰς τὰς πλουσιωτέρας οἰκονομίας ἔτεινε νὰ λάβῃ τὴν μορφὴν τοῦ Κράτους Εὐημερίας. Διὰ τῆς ἀσκήσεως δημοσιονομικῆς πολιτικῆς, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλων μέτρων, τὰ πλούσια κράτη ἐπέτυχον νὰ περιορίσουν κατά τι τὰς διαφορὰς μεταξὺ τῶν οἰκονομικῶν των διαμερισμάτων.

Εἰς τὸ βιβλίον του An International Economy, ὁ Myrdal ἐρωτᾷ διατί τὸ φαινόμενον τῆς διαφορᾶς εἰς τὰ ἐπίπεδα ἀναπτύξεως ὑφίσταται σήμερον μεταξὺ τῶν διαφόρων κρατῶν εἰς πολὺ μεγαλυτέραν κλίμακα παρ' ὅ,τι ἐμφανίζεται μεταξὺ τῶν διαφόρων γεωγραφικῶν διαμερισμάτων τῶν πλουσίων οἰκονομιῶν; Ἡ ἀπάντησις τὴν ὁποίαν δίδει εἶναι ὅτι, ἐνῷ εἰς τὰς πλουσίας χώρας τὸ Κράτος ἔπαιξε ἀποφασιστικὸν ρόλον διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν προβλημάτων τῆς ἀνισότητος, δὲν ὑφίσταται ἀνάλογος φορεὺς διὰ νὰ παίξῃ ἀντίστοιχον ρόλον μεταξὺ τῶν κρατῶν, πλὴν βεβαίως τῶν μεταπολεμικῶν προσπαθειῶν ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν διεθνῆ οἰκονομικὴν συνεργασίαν [1].

Ἀναφερόμενος εἰς τὴν διεθνῆ κοινωνίαν, ὁ Myrdal παρατηρεῖ ὅτι τὸ διεθνὲς ἐμπόριον, ὡς καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐμπορίου, δὲν ἀποτελεῖ κατ' ἀνάγκην ὄχημα διὰ τὴν ἐπίτευξιν μεγαλυτέρας ἰσότητος εἰσοδημάτων. Ἀντιθέτως, πιστεύει ὅτι τὸ διεθνὲς ἐμπόριον ὁδηγεῖ εἰς διεύρυνσιν τῆς ἀποστάσεως μεταξὺ πλουσιωτέρων καὶ ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένων οἰκονομιῶν.

Πράγματι, κατὰ τὸν Myrdal, ἡ ἰσχυρὰ βιομηχανία τῶν πλουσίων οἰκονομιῶν, ἀπολαμβάνουσα ὅλων τῶν ἐξωτερικῶν οἰκονομιῶν τὰς ὁποίας συνεπάγεται μία ἰσχυρὰ καὶ διευρυνομένη δυναμικῶς ἐσωτερικὴ ἀγορά, τείνει νὰ ἐπικρατήσῃ τῆς μικρᾶς βιομηχανίας καὶ τῆς χειροτεχνίας τῶν ἀσθενεστέρων οἰκονομιῶν, ἐφ' ὅσον αἱ τελευταῖαι δὲν λάβουν τὰ ἀναγκαῖα μέτρα προστασίας τῆς ἐγχωρίου παραγωγῆς των ἔναντι τῶν εὐθηνῶν βιομηχανικῶν προϊόντων τῶν εἰσαγομένων ἀπὸ τὰς πλουσίας τοιαύτας.

Ἀντιθέτως, τὸ γεγονὸς ὅτι αἱ ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίαι εἰδικεύονται ἀπὸ ἀπόψεως ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου εἰς τὰς ἐξαγωγὰς βασικῶν πρώτων ὑλῶν καὶ τροφίμων ὁδηγεῖ εἰς μεγίστην εὐπάθειαν τῶν συναλλαγματικῶν των εἰσπράξεων, λόγῳ τῶν συνήθως μεγάλων διακυμάνσεων εἰς τὰς διεθνεῖς τιμὰς τῶν προϊόντων τούτων. Ἐπίσης, παραδέχεται τὴν ἄποψιν ὅτι ὑφίσταται μακροχρόνιος χειροτέρευσις τῶν ὅρων τοῦ ἐμπορίου εἰς βάρος τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ τῶν τροφίμων.

Τέλος, ἀναφερόμενος εἰς τὴν κίνησιν κεφαλαίων, ἀναγνωρίζει ὅτι ὑφίσταται ροὴ ἐπενδυτικῶν κεφαλαίων ἀπὸ τὰς πλουσιωτέρας οἰκονομίας πρὸς τὰς πτωχοτέρας, ἀλλὰ παρατηρεῖ ὅτι οἱ τομεῖς πρὸς τοὺς ὁποίους κατευθύνονται δὲν ὁδηγοῦν εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν χωρῶν ἐκείνων αἱ ὁποῖαι δέχονται τὸ ξένον κεφάλαιον.

Τί δέον γενέσθαι πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν σωρευτικῶν διαδικασιῶν τῶν ἐπενεργουσῶν εἰς βάρος τῶν οἰκονομικῶς ἀσθενεστέρων χωρῶν; Εἰς

---

1) Εἰς τὸ An International Economy, ὁ Myrdal διατείνεται ὅτι ὄχι μόνον ἡ σχετικὴ ἀπόστασις μεταξὺ τῶν πλουσίων καὶ τῶν πτωχοτέρων οἰκονομιῶν διηυρύνθη, ἀλλ' ὅτι αἱ τελευταῖαι, εἰς ὡρισμένας περιπτώσεις, κατέστησαν ὄχι μόνον σχετικῶς, ἀλλὰ καὶ ἀπολύτως πτωχότεραι. Τὴν ἄποψιν ταύτην φρονοῦμεν ὅτι δὲν στηρίζουν τὰ στατιστικὰ δεδομένα.

ἀπάντησιν τοῦ ἐρωτήματος τούτου, ὁ Myrdal ἀναφέρεται εἰς τὸ ἱστορικὸν προηγούμενον τῶν σήμερον βιομηχανικῶς ἀνεπτυγμένων χωρῶν. Συγκεκριμένως, ὑπενθυμίζει ὅτι εἰς τὰς χώρας ταύτας τὸ Κράτος ἀπετέλεσεν ἀποφασιστικὸν παράγοντα διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ὑφισταμένων, ἀλλὰ καὶ τεινουσῶν νὰ διευρυνθοῦν, λόγῳ σωρευτικῶν διαδικασιῶν, ἀνισοτήτων μεταξὺ τῶν διαφόρων γεωγραφικῶν διαμερισμάτων. Τὸ Κράτος, διὰ τῆς ἀσκήσεως ἐνεργοῦ πολιτικῆς, ἐπέτυχε τὴν λεγομένην οἰκονομικὴν ἑνοποίησιν, δηλαδὴ τὴν μείωσιν τῶν περιφερειακῶν ἀνισοτήτων, συνεπείᾳ δὲ ταύτης ἐπετεύχθη ἡ ἐπιτάχυνσις τῆς ὅλης διαδικασίας οἰκονομικῆς ἀνόδου. Ἤδη, πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς ὑφισταμένης καταστάσεως ἀπὸ ἀπόψεως διαφορῶν ἐπιπέδου ἀναπτύξεως μεταξὺ τῶν χωρῶν, ὁ Myrdal εἰσηγεῖται ἄσκησιν ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων τῶν πτωχοτέρων χωρῶν προγραμματισμένης πολιτικῆς, τεινούσης εἰς τὴν προστασίαν τῆς ἐγχωρίου ἀγορᾶς ἀπὸ τὸν διεθνῆ ἀνταγωνισμὸν καὶ εἰς τὴν ἐπίτευξιν τῆς ἐσωτερικῆς οἰκονομικῆς ἑνοποιήσεως, δηλαδὴ τὴν ἄμβλυνσιν τῶν ὑφισταμένων ἀνισοτήτων μεταξὺ τῶν γεωγραφικῶν διαμερισμάτων. Προτείνει, προσωρινῶς, τὴν οἰκονομικὴν ἀπομόνωσιν τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐξουδετερώσεως τῶν ἐκ τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου σωρευτικοῦ χαρακτῆρος διαδικασιῶν. Καὶ τοῦτο διὰ νὰ διευκολυνθῇ ἡ ἐνεργὸς κρατικὴ προσπάθεια ἐπιτεύξεως τῆς ἐσωτερικῆς οἰκονομικῆς ἑνοποιήσεως, ἡ ὁποία θὰ βελτιώσῃ τὴν ἀνταγωνιστικὴν θέσιν τῆς χώρας ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς διεθνοῦς οἰκονομίας. Εἰσηγεῖται, δηλαδή, τὴν προσωρινὴν χαλάρωσιν τῶν διεθνῶν ἐμπορικῶν σχέσεων, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἐπιτευχθῇ εἰς τὸ μέλλον στενωτέρα οἰκονομικὴ ἑνοποίησις ἐπὶ διεθνοῦς βάσεως. Τὸ τελευταῖον θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ συμβῇ ἀκινδύνως ὅταν αἱ ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίαι, χάρις εἰς τὸν προγραμματισμὸν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς οἰκονομικῆς των ἑνοποιήσεως, θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸν διεθνῆ οἰκονομικὸν συναγωνισμόν, χωρὶς τὸν φόβον νὰ ὑποστοῦν ἐπιβλαβεῖς ἐπιδράσεις ἐκ σωρευτικοῦ χαρακτῆρος δυσμενῶν δι' αὐτὰς διαδικασιῶν.

XIV. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ALBERT HIRSCHMAN ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΗ ΙΣΟΡΡΟΠΟΥ Η ΑΣΥΜΜΕΤΡΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

Ὁ καθηγητὴς Albert Hirschman, εἰς τὴν ἀξιόλογον συμβολήν του The Strategy of Economic Development (1958), προέβη εἰς σοβαρὰν κριτικὴν τῶν δοξασιῶν περὶ ἰσορρόπου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν Nurkse, Rosenstein - Rodan κλπ., ὑποστηρίξας, ὅτι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς συγγραφεῖς τούτους, ἡ πρέπουσα στρατηγικὴ τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, διὰ τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας, συνίσταται εἰς τὸν προγραμματισμὸν μιᾶς μὴ συμμέτρου διαδικασίας ἀναπτύξεως.

Ἡ ὅλη συμβολὴ τοῦ Hirschman χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν προσπά-

θειαν ἀξιολογήσεως οὐσιωδῶν χαρακτηριστικῶν τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν ἐπὶ τῇ βάσει μιᾶς συγχρόνου καὶ συνεποῦς τεχνικῆς οἰκονομικῆς ἀναλύσεως. Ἀρχίζει τὸ ἔργον του μὲ μίαν συνοπτικήν, ἀλλ' ἐξόχως διαφωτιστικὴν ἐπισκόπησιν τῶν προσπαθειῶν παλαιοτέρων θεωρητικῶν νὰ ἀνεύρουν τὸ πρωταρχικὸν αἴτιον, τὸ primum mobile, ὅπως γράφει, τοῦ φαινομένου τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ὑποδεικνύει, ἐν προκειμένῳ, ὅτι ἡ ἀναζήτησις αὕτη, ἐνῷ ὡδήγησεν εἰς τὴν ἐπισήμανσιν καὶ διερεύνησιν πολλῶν ἐκ τῶν βασικῶν προσδιοριστικῶν παραγόντων τοῦ φαινομένου τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, δὲν καταλήγει, ἐν τούτοις, εἰς τελικὸν ἀποτέλεσμα, διότι ἀκριβῶς τὸ φαινόμενον τῆς ἀναπτύξεως εἶναι πολυσύνθετον καὶ ἐπηρεάζεται ἀπὸ μέγαν ἀριθμὸν προσδιοριστικῶν παραγόντων.

Ἀναφερόμενος εἰς τὴν συμβολὴν τοῦ κεφαλαίου εἰς τὴν οἰκονομικὴν πρόοδον, ὁ Hirschman παρετήρησεν ὅτι ἡ οἰκονομικὴ μεγέθυνσις τῶν οἰκονομικῶς ἀνεπτυγμένων χωρῶν ἐπεξηγεῖται ἐπαρκῶς ὑπὸ θεωρίας, ἡ ὁποία ἐξετάζει ἀφ' ἑνὸς τὴν δημιουργίαν τῶν ἀποταμιεύσεων καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν ὕπαρξιν εὐκαιριῶν ἐπενδύσεων, ὡς καὶ τὴν παραγωγικότητά των. Δύναται νὰ γίνῃ δεκτὸν ὅτι αἱ ἐπενδύσεις θὰ πραγματοποιηθοῦν αὐτομάτως ὁσάκις ὑφίστανται ἀποταμιεύσεις καθὼς καὶ εὐκαιρίαι πρὸς ἐπένδυσιν. Ἀντιθέτως, εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας ὑφίσταται σοβαρώτατον πρόβλημα συνδέσεως τῶν ἀποταμιεύσεων καὶ τῶν ἐπενδύσεων. Κατ' αὐτόν, ἡ ἀνάπτυξις παρεμποδίζεται πρωτίστως ἀπὸ τὰς ὑφισταμένας δυσχερείας ὡς πρὸς τὴν διοχέτευσιν τῶν ὑφισταμένων ἢ τῶν δυναμένων νὰ δημιουργηθοῦν ἀποταμιεύσεων πρὸς τὰς ὑφισταμένας δυνατότητας πραγματοποιήσεως παραγωγικῶν ἐπενδύσεων. Καὶ τοῦτο διότι ὑφίσταται ἀδυναμία λήψεως καὶ ἐκτελέσεως ἀποφάσεων πρὸς πραγματοποίησιν ἐπενδύσεων. Αἱ ἀδυναμίαι αὗται ὁδηγοῦν εἰς τὴν ἔλλειψιν «ἱκανότητος πρὸς ἐπένδυσιν».

Πῶς ἀποκτᾶται ἡ ἱκανότης πρὸς ἐπένδυσιν; Κατὰ τὸν Hirschman, αὕτη ἀποκτᾶται κυρίως διὰ τῆς πείρας. Μία οἰκονομία, ἡ ὁποία διαθέτει π.χ. 1.000 βιομηχανικὰς μονάδας, δύναται νὰ ἔχῃ δεκαπλάσια τοὐλάχιστον διοικητικὰ καὶ τεχνικὰ στελέχη διὰ τὴν ἀνάληψιν νέων διοικητικῶν καὶ τεχνικῶν καθηκόντων, παρὰ μία οἰκονομία ἡ ὁποία ἔχει 100 μονάδας. Ὅσον περισσοτέρας ἐπενδύσεις πραγματοποιεῖ μία οἰκονομία, τόσον αὐξάνεται καὶ ἡ ἀπορροφητική της ἱκανότης «πρὸς συσσώρευσιν νέου κεφαλαίου». Συνεπῶς, κατ' οὐσίαν, ὁ Hirschman δὲν διαφωνεῖ μὲ τὴν ἀνάγκην τῆς μεγάλης ὠθήσεως τὴν ὁποίαν ὑπέδειξαν οἱ Rosenstein - Rodan καὶ Nurkse. Συμφωνεῖ ἐπίσης μετ' αὐτῶν ὡς πρὸς τὴν συμπληρωματικότητα τῶν ἐπενδύσεων, τονίσας μάλιστα ὅτι αὕτη εἶναι μεγαλυτέρας σημασίας εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει παρὰ εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας.

Ἐπισημαίνει, συνεπῶς, τὴν ἀνάγκην τῆς διακρίσεως μεταξὺ τῆς θεωρίας τῆς μεγάλης ὠθήσεως, τὴν ὁποίαν ἀποδέχεται, καὶ τῆς θεωρίας τῆς ἰσορρόπου ἢ συμμέτρου ἀναπτύξεως, ἡ ὁποία, κατ' αὐτόν, παρουσιάζει

πλείστας ἀδυναμίας, τὰς ὁποίας ἐπισημαίνει. Πράγματι, ὡς παρατηρεῖ[1], ἡ μεγάλη ὥθησις εἶναι βεβαίως δυνατὸν νὰ προέλθῃ εἴτε ἀπὸ ἓν εἴτε ἀπὸ ὀλίγα μεγάλα ἔργα ἢ ἀπὸ μέγαν ἀριθμὸν ἔργων διαφόρου μεγέθους. Ἡ τελευταία αὕτη ἐκδοχὴ συμφωνεῖ πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς θεωρίας τῆς ἰσορρόπου ἀναπτύξεως.

Διατί ἡ θεωρία περὶ συμμέτρου ἀναπτύξεως εἶναι ἐσφαλμένη κατὰ τὸν Hirschman; Ἀπαντᾷ ὅτι ἡ ἀνάπτυξις σημαίνει προφανῶς διαδικασίαν μεταβολῆς μιᾶς οἰκονομίας ἑνὸς ὡρισμένου τύπου εἰς οἰκονομίαν ἑτέρου πλέον προηγμένου τύπου. Ἀλλ' ἡ διαδικασία αὕτη ἐγκαταλείπεται ὡς ἄνευ ἐλπίδων ἀπὸ τὴν θεωρίαν τῆς ἰσορρόπου ἀναπτύξεως, ἡ ὁποία πρεσβεύει ὅτι ἡ ἰσορροπία τῆς ὑπαναπτύξεως δὲν δύναται νὰ θραυσθῇ εἰς ἓν οἱοδήποτε σημεῖον. Τοῦτο τοῦ ὑπενθυμίζει τὸ παράδοξον τοῦ σχοινίου, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐξ ἴσου ἰσχυρὸν εἰς ὅλα τὰ σημεῖα αὐτοῦ, εἰς τρόπον ὥστε, ὅταν ἕλκεται, νὰ μὴ δύναται νὰ θραυσθῇ εἰς ἓν οἱοδήποτε σημεῖον, τὸ πρῶτον, ἀλλ' εἰς ὅλα τὰ σημεῖα ταυτοχρόνως. Ἐν συνεχείᾳ ἀναφέρεται εἰς παρατήρησιν τοῦ Hans Singer, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν «τὰ πλεονεκτήματα τῆς πολλαπλῆς ἀναπτύξεως εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποτελέσουν ἐνδιαφέρον ἀνάγνωσμα διὰ τοὺς οἰκονομολόγους, ἀλλ' ἀποτελοῦν πράγματι δυσάρεστα νέα διὰ τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας. Εἰς αὐτὰς ἐλλείπουν γενικῶς οἱ ἀρχικοὶ πόροι οἱ ἀπαιτούμενοι πρὸς πραγματοποίησιν ταυτοχρόνου προόδου ἐπὶ ὅλων τῶν μετώπων».Ἐν ἄλλοις λόγοις, ὡς παρατηρεῖ ὁ Hirschman, ἐὰν μία χώρα εἶναι ἑτοίμη νὰ δεχθῇ τὴν ἀρχὴν τῆς ἰσορρόπου ἀναπτύξεως, αὕτη δὲν εἶναι ἐκ τῶν πραγμάτων μὴ ἀνεπτυγμένη. Ἐρωτᾶται, συνεπῶς, ἐὰν τὸ δόγμα τῆς συμμέτρου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἀποτελῇ, κατ' οὐσίαν, ἀδόκιμον μεταφοράν, εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν, θεραπευτικῆς ἀγωγῆς, ἡ ὁποία εἶχε πρωταρχικῶς προταθῇ διὰ τὰς ὡρίμους οἰκονομίας ὁσάκις αὗται εὑρίσκονται εἰς κατάστασιν ὑφέσεως.

Πῶς ἔλαβε χώραν ἡ διαδικασία τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως; Κατὰ τὸν Hirschman, οὐδεμία ἀμφιβολία ὑφίσταται ὡς πρὸς τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ οἰκονομικὴ μεγέθυνσις προκαλεῖται ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τὴν ὁποίαν ἀσκοῦν οἱ ἡγετικοὶ τομεῖς τῆς οἰκονομίας ἐπὶ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἀκολουθοῦν, ἀπὸ τὸν ἕνα κλάδον εἰς τὸν ἄλλον, ἀπὸ τὴν μίαν ἐπιχείρησιν εἰς τὴν ἄλλην. Ἐὰν ἐξετάσωμεν μίαν οἰκονομίαν εἰς δύο διάφορα χρονικὰ σημεῖα, παρατηροῦμεν ὅτι ὑφίστανται ἐξελίξεις ἐκδηλούμεναι διὰ τοῦ προβαδίσματος ἑνὸς τομέως, τὸν ὁποῖον μεταγενεστέρως ἀκολουθοῦν καὶ οἱ λοιποὶ τομεῖς. Ἀλλὰ πολλάκις οἱ ὑστεροῦντες τομεῖς πραγματοποιοῦν τοιαῦτα ἅλματα, ὥστε ἀποκτοῦν κατ' οὐσίαν τὸ προβάδισμα, μὲ συνέπειαν νὰ παρακινηθοῦν οἱ πρώην ἡγετικοὶ τομεῖς νὰ καταβάλλουν νέας προσπαθείας πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐπαναποκτήσεως τῆς πρωτοπορίας.

Διὰ τοῦ τρόπου τούτου προκαλοῦνται αἱ ἀποφάσεις πρὸς πραγματο-

1) A. Hirschman, The Strategy of Economic Development, σελ. 51.

ποίησιν ἐπενδύσεων. Τοῦτο, κατὰ τὸν Hirschman, ἰσχύει οὐχὶ μόνον διὰ τὸν ἰδιωτικὸν τομέα, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο τὸ Κράτος. Πράγματι, ἐὰν ὡρισμένοι τομεῖς τῆς κρατικῆς δραστηριότητος, ὡς ἡ παιδεία ἢ αἱ δημόσιαι ἐπιχειρήσεις, δὲν ἱκανοποιοῦν τὰς ἀνάγκας λόγῳ ἀνεπαρκείας ἀπὸ ἀπόψεως προσφορᾶς, ἀσκεῖται ἐκ μέρους τῆς κοινῆς γνώμης πίεσις, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ τοὺς ὑπευθύνους εἰς τὴν λῆψιν τῶν ἀπαραιτήτων ἀποφάσεων πρὸς διόρθωσιν τῆς δυσμενοῦς καταστάσεως. Ἐπομένως, καὶ εἰς τὸν δημόσιον τομέα πολλάκις προκαλοῦνται αἱ ἀποφάσεις, αἱ ὁποῖαι ὁδηγοῦν εἰς τὴν πραγματοποίησιν νέων ἐπενδύσεων.

Συνεπῶς, ἡ προσήκουσα στρατηγικὴ τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, κατὰ τὸν Hirschman, συνίσταται εἰς τὴν ἐπιδίωξιν, βάσει συγκεκριμένου σχεδίου ἐνεργειῶν, καταστάσεως μὴ ἰσορρόπου ἐπεκτάσεως τῶν διαφόρων τομέων τῆς οἰκονομίας, εἰς τρόπον ὥστε αἱ συνεχῶς δημιουργούμεναι ἀσυμμετρίαι νὰ ἀσκοῦν διαρκῶς πίεσιν πρὸς πραγματοποίησιν νέων ἐπενδύσεων, αἱ ὁποῖαι καθ' ὃ μέτρον θὰ πραγματοποιοῦνται θὰ ὁδηγοῦν εἰς νέας καταστάσεις ἀσυμμέτρου ἀναπτύξεως. Ὅπως λέγει συγκεκριμένως [1], στόχος μας εἶναι νὰ ἐπιδιώξωμεν τὴν διατήρησιν παρὰ νὰ ἐξαλείψωμεν τὰς καταστάσεις μὴ ἰσορρόπου προωθήσεως, τῶν ὁποίων τὴν ὕπαρξιν ἐπιβεβαιοῖ, εἰς μίαν ἀνταγωνιστικὴν οἰκονομίαν, ἡ ὕπαρξις κερδῶν καὶ ζημιῶν. Προσθέτει, ἐπίσης, ὅτι ἐὰν ἐπιθυμῶμεν τὴν πρόοδον τῆς οἰκονομίας, ἔργον τῆς πολιτικῆς ἀναπτύξεως εἶναι ἡ διατήρησις πιέσεων, δυσαναλογιῶν καὶ ἀσυμμετριῶν εἰς τὴν οἰκονομίαν. Συνεπῶς, ἡ σειρὰ ἐνεργειῶν, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ εἰς ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὴν κατάστασιν ἰσορροπίας, ἀποτελεῖ, κατ' αὐτόν, ἀκριβῶς τὸν ἰδεατὸν δρόμον τῆς ἀναπτύξεως, διότι ἀκριβῶς ἑκάστη κίνησις ἐν τῷ χρόνῳ προκαλεῖται ἀπὸ προηγουμένην κατάστασιν ἀσυμμετρίας καὶ συγχρόνως ὁδηγεῖ εἰς νέαν κατάστασιν ἀσυμμετρίας, ἡ ὁποία θὰ ἀπαιτήσῃ νέαν κίνησιν. Τοῦτο συμβαίνει ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ ἐπέκτασις τῆς Α βιομηχανίας ὁδηγεῖ εἰς ἐξωτερικὰς οἰκονομίας ὡς πρὸς τὴν Α, οἰκονομίας τὰς ὁποίας καρποῦται π.χ. ἡ Β βιομηχανία, μὲ συνέπειαν ὅτι αὕτη καρπουμένη ταύτας ἐπεκτείνεται, δημιουργοῦσα ἐν συνεχείᾳ ἐξωτερικὰς οἰκονομίας ὡς πρὸς τὴν Β, ἀλλ' ἐσωτερικὰς ὡς πρὸς τὴν Α ἢ τὴν Γ κ.ο.κ. Εἰς ἕκαστον βῆμα μία βιομηχανία ἐπωφελεῖται τῶν ἐξωτερικῶν οἰκονομιῶν τὰς ὁποίας ἐδημιούργησεν ἡ προηγουμένη ἐπέκτασις καὶ συγχρόνως δημιουργεῖ νέας ἐξωτερικὰς οἰκονομίας τὰς ὁποίας δύνανται νὰ ἐκμεταλλευθοῦν νέαι βιομηχανίαι.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Hirschman ὑπενθυμίζει ὅτι αἱ ἐξωτερικαὶ οἰκονομίαι συνήθως καὶ πρωταρχικῶς προκαλοῦνται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ παραγωγοὶ ἀλληλοσυμπληροῦνται. Δυνάμεθα νὰ ὁμιλῶμεν περὶ τεχνικῆς συμπληρωματικότητος ὅταν ἀντιμετωπίζωμεν κατάστασιν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ αὔξησις τῆς παραγωγῆς τοῦ α προϊόντος ὁδηγεῖ εἰς μείωσιν τοῦ ὁριακοῦ

1) A. Hirschman, ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 66.

κόστους τῆς παραγωγῆς τοῦ β προϊόντος. Τοῦτο θὰ συμβῇ τυπικῶς ὡς ἀποτέλεσμα τῶν ἀκολούθων καταστάσεων :

α) διότι τὸ α ἀποτελεῖ στοιχεῖον τοῦ κόστους τοῦ β καὶ παράγεται ὑπὸ συνθήκας φθίνοντος κόστους,

β) διότι τὸ β ἀποτελεῖ στοιχεῖον τοῦ κόστους τοῦ α καὶ παράγεται τὸ ἴδιον ὑπὸ συνθήκας φθίνοντος κόστους,

γ) διότι τὰ α καὶ β ἀποτελοῦν προϊόντα τὰ ὁποῖα παράγονται ταυτοχρόνως (ἢ διότι τὸ β εἶναι ὑποπροϊὸν τοῦ α) καὶ ὑπὸ συνθήκας φθίνοντος κόστους.

Ἡ ἀνωτέρω θεωρία τοῦ Hirschman περὶ ἀσυμμέτρου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως προεκάλεσε σημαντικὸν ἐνδιαφέρον μεταξὺ τῶν θεωρητικῶν τῶν ἀσχολουμένων μὲ τὴν στρατηγικὴν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Σήμερον, ἐπικρατεῖ ἡ ἄποψις ὅτι τόσον ὁ Nurkse καὶ οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἰσορρόπου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ὅσον καὶ ὁ Hirschman καὶ οἱ ὑποστηρίζοντες τὴν στρατηγικὴν τῆς ἀσυμμέτρου ἀναπτύξεως, ἐπεσήμανον σοβαρὰ προβλήματα, ἀναφερόμενα εἰς τὰς ἐπενδύσεις ἐντὸς τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Σελ.

Πρόλογος 5

Εἰσαγωγή 7

I. Τὰ προβλήματα τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ὑπαναπτύκτων χωρῶν εἰς τὸν σημερινὸν κόσμον καὶ ἡ παροῦσα συμβολὴ τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιστήμης .. 7

II. Ἔννοια καὶ ὁρισμὸς τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἡ σημασία τῶν διαρθρωτικῶν καὶ θεσμικῶν μεταβολῶν 15

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

Η ΜΕΤΡΗΣΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

I. Μέθοδοι μετρήσεως τοῦ ἐπιπέδου καὶ τοῦ ρυθμοῦ τῆς οἰκονομ. ἀναπτύξεως. Ἡ ἔννοια τοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος. Πλεονεκτήματα καὶ ἀδυναμίαι τοῦ μέτρου τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Ἕτερα κριτήρια μετρήσεως τοῦ φαινομένου τῆς οἰκον. ἀναπτύξεως 17

II. Διακρίσεις εἰς βασικὰς κατηγορίας τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν. Ποῖα τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ μιᾶς ἑκάστης τῶν κατηγοριῶν τούτων 33

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΝ ΑΝΑΠΤΥΞΕΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΩΝ

I. Ἡ Νέα Δεκαετία τῆς Ἀναπτύξεως 36

II Τὰ προβλήματα τοῦ ὑπερπληθυσμοῦ καὶ τῆς πληθυσμιακῆς ἐκρήξεως 37

III. Τὸ κατὰ κεφαλὴν ἀκαθάριστον ἐθνικὸν προϊὸν εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει περιοχὰς κατὰ τὰ ἔτη 1960 καὶ 1968 47

IV. Τὰ προβλήματα τῆς διεθνοῦς οἰκονομικῆς βοηθείας 50

V. Οἱ διεθνεῖς στόχοι ὡς πρὸς τὴν οἰκονομικὴν βοήθειαν 52

VI. Ἡ συμβολὴ τῶν διεθνῶν ὀργανισμῶν εἰς τὴν παροχὴν οἰκονομικῆς βοηθείας διὰ τὴν ἀνάπτυξιν 55

VII. Αἱ δυνατότητες αὐξήσεως τῆς οἰκον. βοηθείας διὰ τὴν ὑποβοήθησιν τῆς ἀναπτύξεως 56

VIII. Τὸ πρόβλημα τοῦ ὑπερδανεισμοῦ τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν 57

IX. Τὸ πρόβλημα τῶν ἐπενδύσεων ξένων ἰδιωτικῶν κεφαλαίων εἰς τὰς ἐν ἀναπτύξει οἰκονομίας 61

Σελ.

X. Τὰ προβλήματα τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν 65

XI. Τὸ πρόβλημα τῶν ὅρων ἐμπορίου τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν 70

XII. Τὸ πρόβλημα τῆς διακυμάνσεως τῶν τιμῶν τῶν πρωτογενῶν προϊόντων εἰς τὴν διεθνῆ ἀγορὰν 73

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ

I. Αἱ δοξασίαι τῶν κλασσικῶν οἰκονομολόγων 75

II. Νεοκλασσικαὶ ἀπόψεις ἐπὶ τοῦ φαινομένου τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως 77

III. Αἱ ἀντιλήψεις τῶν ἱστορικῶν τῆς Οἰκονομίας ὡς πρὸς τὸ φαινόμενον τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως 79

IV. Ἡ θεωρία τοῦ Joseph Scumpeter περὶ τῆς οἰκον. ἀναπτύξεως 80

V. Τὰ ὑποδείγματα Harrod - Domar περὶ οἰκονομικῆς μεγεθύνσεως 81

VI. Ἡ θεωρία τοῦ Rosenstein - Rodan περὶ τῆς μεγάλης ὠθήσεως 91

VII. Ἡ θεωρία τοῦ Raul Prebisch περὶ τῆς μακροχρονίου τάσεως χειροτερεύσεως τῶν ὅρων ἐμπορίου τῶν ἐν ἀναπτύξει οἰκονομιῶν 97

VIII. Ἡ θεωρία τοῦ Ragnar Nurkse περὶ τῆς ἰσορρόπου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως 104

IX. Ἡ θεωρία τοῦ καθηγητοῦ Arthur Lewis περὶ τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως μὲ ἀπεριόριστον προσφορὰν ἐργασίας 114

X. Σύγχρονοι μορφαὶ οἰκονομικῆς ἱστορίας 120

XI. Ἡ θεωρία τοῦ W. W. Rostow περὶ τῶν οἰκονομικῶν σταδίων τῆς ἀναπτύξεως 121

XII. Ἡ θεωρία τοῦ καθηγητοῦ Alexander Gerschenkron περὶ τῆς ἀναπτύξεως .. 128

XIII. Ἡ θεωρία τοῦ Gunnar Myrdal περὶ διεθνοῦς οἰκονομικῆς ἀνισότητος 131

XIV. Ἡ θεωρία τοῦ Albert Hirschman περὶ τῆς μὴ ἰσορρόπου ἢ ἀσυμμέτρου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως 137

Ἐπιμελείᾳ : ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΙΩΑΚΕΙΜ, Ἰασίου 14 - Τηλ. 710.890 - Ἀθῆναι

Τύποις : ΓΕΩΡΓΙΟΥ Κ. ΣΕΡΜΠΙΝΗ, Μπουμπουλίνας 8 - Ἀθῆναι 147, Τηλ. 635.729